

Ványai Mária

HIDAK A VIHARLÁMPA FÉNYÉBEN

Partiumi füzetek

Nagyvárad
2010

64

Erdélyi Magyar Adatbank – Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

Ványai Mária

HIDAK A VIHARLÁMPA FÉNYÉBEN

Ványai Mária

**HIDAK
A VIHARLÁMPA FÉNYÉBEN**

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság
és a
Varadinum Script Könyvkiadó

Nagyvárad, 2010

A sorozatot szerkeszti:
DUKRÉT GÉZA

Szövegkorrektúra:
MIHÁLKA MAGDOLNA

Fedőlapon: a Szent László téri vasbeton híd a viharlámpával
Hátlapon: az új vasbeton híd, a Kishíd és a Garasos híd
A fejezetek kezdőlapjain Ványai Károly munkái láthatók.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VÁNYAI, MÁRIA

Hidak a viharlámpa fényében / Ványai Mária; coord.:
Dukrét Géza. – Oradea: Varadinum Script, 2010
ISBN 978-606-92421-8-6

I. Dukrét, Géza (coord.)

35.0/354"1945/1949" Ványai, K.

929 Ványai, K.

Készült
a Bihar Megyei Tanács,
az RMDSZ Bihar Megyei Szervezete,
a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság
támogatásával

Készült a nagyváradi **LITERA PRINT** nyomdában.
Tel.: 0732-115.445; e-mail: literaprint@gmail.com

*Drága szüleimnek örök hálával köszönöm,
hogy talpon tudtak tartani akkor is, amikor
ingatag talajon álltunk; köszönöm ottho-
nunk melegét, megtépzott békénk szigetét.*

*Ványai Mária
gyógypedagógus*

ELŐZETES

1991 késő őszén tata maga mellé ültetett. Különös volt. Láthatóan izgatta, bántotta valami. Mamámmal egymásra néztünk, nem tudtuk mit tegyünk, nem értettük. Arra emlékszem, hogy szinte könnyörögve valami levelekről beszélt. Postai küldeményre gondoltam, amit kapni vagy küldeni kellene. Kitől? Kinek? Erre nemet mondott, megismételte, hogy én tudom, én mindent részleteiben tudok. Közben ki-kinézett a balkonra. Tovább beszélt és kihangsúlyozta, hogy le kell írni, mindent meg kell írni.

Évek teltek. A kilencvenes évek második felében a Körösparti református templom istentiszteletéről távoztunk. Az évtizedes fák övezte Lorántffy Zsuzsanna-szobor előtt állt Csernák Emi néni. Egyenes tartással, a reá jellemző komolysággal szemlélte a kilépőket.

- Menjünk, köszöntsük - szóltam.

A szomszédasszonyom szabódott, attól tarthatott, hogy megzavarjuk, meglehet, hogy valakit vár.

Köszönéseink elsiklottak. Minden szigorát felhasználva, a régen volt tanárnő, tanulóját fölszólította:

- Matyó, szoktál írni?

Úgy viselkedhettem, mint a felkészületlenségét leplezni akaró kisdíák.

- Én... nem... soha sem írtam... Meg aztán miről is írhatnék? - kérdeztem.

- De miért is kellene írjon? - kérdezte Ági, a szomszédasszonyom.

- Hogy miért? - válaszolta Emi néni -, mert vannak gondolatai és azokat meg is tudja fogalmazni.

Majd hozzám fordult. - Azt kérdezed: miről? Egy szóban válaszolok: az életetekről. Édesapád a legnehezebb időszakban nagyon sokat tett Nagyváradért. Az azt megelőző és az azt

követő évek történéseinek is a tanúja vagy. Első életéveidet Bukarestben töltötted. A homályba vesző évekre vissza tudsz emlékezni. Ne hagyjad veszendőbe. Készíts papírt, írószert, ne tétlenkedj, kezdj dolgozni.

Ezzel a házi feladatom megkaptam. Minden szakmai felkészültség, előtanulmány nélkül, munkához láttam. Az anyagot bár nem igénytelenül, a teljesség igénye nélkül állítottam össze. A valóság talaján álltam, amikor egyszerű hétköznapijainkról, évődéseinkről írott szavakká alakítottam az élhetőt.

A fejezeteket emlékeimben tárolt történésekre alapozva fogalmaztam.

Fölróható, hogy név szerint kevés személyről szólok. A valós észrevételnek minden fenntartás nélkül helyt adok. Olyan időben, olyan körülmények között éltünk, amikor léteztek egyének, akikre jó lett volna hagyatkozni, akikkel a közjó érdekében talán együtt lehetett volna munkálkodni. Pusztán önös érdektől vezérelve, a gáncsot vetők névtelen táborát gyarapították.

Naplót nem vezettünk. Irataink között fölletl egynehány hivatalos okmány segítségével a 19. század közepétől élt elődeink egymáshoz viszonyított kapcsolatát följegyeztem.

Tehát az alábbiakban szüleimre emlékezem. Kiemelten foglalkozom azzal az időszakkal, amikor tatám a városházán dolgozott.

A gyermek- és serdülő éveket, a történéseket életkori sajátosságaim figyelembe vételével felelevenítem. Korai emlékeim epizód jellegűek, a fellapozott album megelevenedett képeit idézik. Ezt követi az az átélt élményanyag, melynek bontható, majd összeilleszthető részelemei viszonylagos egész képeznek. Mindezek tartalmazzák a különböző töltésű valós, átélt, leellenőrizhető eseményeket.

Kezdeti élményeimről csakis úgy írhattam, ahogy azokat megőriztem, emlékeim közt rejtve raktároztam; a világra csodálkozó gyermek szókinscével és a reá jellemző naiv, egyszerű mondatszerkesztésével. A későbbiek folyamán mint tükörben, láttatni akartam az eltelt éveket, azt a kort, melyben szerény életvitellel tata és a mellette kiálló, a munka nehezét együtt vállalókkal, a háború utáni helyzet ismeretében, a térdre kényserített várost talpra állították.

Családi viszonylatban megadatott számunkra a szeretetet, az otthont biztosító környezet. Tatám és mamám a nehéz idő-

szakokban is fenntartották az egymásra figyelő béke szigetét, az otthon melegét.

A következőkben leírtakat olvasva, talán érthetővé válik, hogy szüleim miért ösztönöztek a lényegest észben tartani, visszaemlékezni és nem felejteni.

Hallottam, talán olvastam valahol, hogy történelmi törésvonalak mentén újraélednek az írott visszaemlékezések. A szerzők az adott kort leírják, értékelik, átértékelik. Erre nem vállalkozom. Tata nem gyűjtött anyagot. A háború idején és az azt követő időszakban még kiskorú voltam.

Az 1945–1949-ben megjelentetett helyi sajtótermékek; a levéltárakba rövid és hosszú távra leadott iratok; a még élő szemtanúk visszaemlékezései, elméleti módszerek segítségével rendszerezett tanulmány tárgyát képezhetnék.

Ezen túlmenően, összehasonlításként a tatám előtt és az utána következő legalább két-két polgármester munkáját is át kellene tekinteni. Helytörténeti ismeretek birtokában kielemezhetővé válna, hogy az adott időszakban az intézmények milyen követelményrendszerekkel működtek. Követhető lenne az is, hogy a megnevezett személyek, vagy személyiségek mennyiben feleltek meg az elvárásoknak, következésképpen mit tettek Nagyvárad érdekében.

Mindenhez nem elég a napi politika ismerete. Körültekintő, elemző készséggel rendelkező helytörténész, történész, politológust képzelek, aki alkalmas az indulatoktól mentes érvelésre.

Az adott időszak nemcsak a ma, de a holnap emberének is üzen.

ELŐDEIM ÉLETE - RÉGEN VOLT GYERMEK- ÉS IFJÚKORI EMLÉKEK

Drága tatám! Eszembe jutottak szavaid. Késve, talán nem elkésve valóban írni kell!

Íme:

A levelek.

Keczeli tata és mama – üknagyszülőim

A 19. század derekán lázasan készülődtek az országos hetivásárra. A rendőrkapitányságon is pezsgett az élet. Keczeli uram, Nagyvárad város rendőrkapitánya jó előre megbeszélte a legfontosabb teendőket. Szükségesnek tartotta a nyugodt légkör és a rend biztosítását. Beosztottjait egyenrangú félnek tekintette, a hangos beszédet kerülte, visszautasította. Ezért is szerették, tisztelték. Utasításait betartották.

Feleségével kiegyensúlyozott házasságot élt. Hajlott koruk ellenére csak egyet kívántak, vártak, vágytak, reméltek, de mindez késett, talán el is maradt: a gyermekáldás.

A hetivásár előestéjén vendégvárástól volt hangos az otthon, sürgés-forgás a konyhában. Régen várt találkozások kiváló alkalomnak bizonyultak, hiszen a hírcsere, a kötetlen beszélgetések felfrissülést jelentettek.

A vásár első napján, a sorok között, egy alig két éves gyermek bolyongott. Ügyet sem vetettek reá. Azt hitték, hogy környékbeli koldus gyermeke. Omló könnyeit picinyke kezeivel törölgette. Sírt, zokogott, toporzékolt, és úgy, hogy sokan hallják ismételte: tata - mama - tata - mama. A járőröző

tiszt felfigyelt a gyermekre, ölébe vette és a hozzátartozókat kereste. Senki sem ismerte a gyermeket. Mást nem tehetett, bevitte a központba. A Keczei házaspár a kapitányság épületében lakott, így a gyermeket – átmeneti jelleggel – a tekintetes asszonynak átadták. Keczei úr az irodájába sietett és inτζkedett. A vendégek, a szomszédok jöttek és segítettek.

A gyermek csak akkor nyitotta ki gyönyörű szemecskéit, ha valaki kívülről a kilincsre tette a kezét. Minden ajtónyitás után csüggedten lehajtotta fejét. Magába roskadtan a sarokban ült, ahonnan nem tudták előcsalogatni. Szereztek a gyermeknek váltóruhát. Egykedvűen tűrte, hagyta, hogy megfűrösszék. Semmi mást nem fogadott el. Az ételt is visszautasította. Azon az estén hamarabb tértek nyugovóra.

A szobában gyertyát gyújtottak, majd a házaspár is lefeküdt, középen a váratlan piciny jövevénnel. Szótlanul kuporgott, nem akart lefeküdni. Egy idő után elfogadott néhány korty tejet, majd ülve elaludt. A két felnőtt egész éjjel virrasztott, figyelték minden rezzenését.

Hajnalban talpon volt mindenki. Tették kötelességüket, nem vártak parancsra. Mire Keczei kapitány uram kiment, az udvaron indulásra készen álltak a felnyergelt lovak. Várták, hogy a gyermek magától felébredjen. Nyeregbe ült a rendhagyó csapat. Elöl lovagolt a dobos és valahol a sor közepén a gyermekkel az ölében a kapitány.

A vásár területén kiürítettek egy területet. Ott sorakozott a lovasrendőrség.

A dobos az előre elkészített egyszemélyes emelvényre lépett. Fölemelte kezeit. A vásár moraja a legtávolabbi zugban is elcsitult. Dobolt és közhírré tette a gyermek elvesztésének, vagy elhagyásának tényét.

Mint aki magához tér, az addig csüggedt gyermek felemelte fejcskáját. Felállt, megfordult, belekapaszkodott Keczei uram kabátjába. Nézte a vele szemben ülőt. Arcát simogatta, megölelte, majd megszólalt: tata – tata – tata.

A lovakat visszafordították. A kapitány még aznap délelőtt, saját kezűleg, megírta a történeteket, és országos körözést kért a gyermek ügyének tisztázása érdekében.

Hosszú hetek, talán hónapok múlva megjött a válasz, miszerint ilyen korú gyermek nem vezett el és nem is hagyott el senki.

A gyermeket a Keczei házaspár hivatalosan a nevére íratta, majd a Körös-parti református templomban megkeresztelték. A keresztségben a Keczei Anna nevet kapta. Ettől a pillanattól kezdve a kapitányékat csak tatának és csak mamának szólították.

Teltek az évek. A leányka megkapta mindazt, amit a kor elvárt. Iskolába járatták, otthon megtanulta a főzés-sütés fortélyait. Varrni tanult, tudott hímezni, kötni, horgolni.

Nyári estéken a nap fényénél, télen a gyertya világánál, rendszeresen előbb az írást, majd könyveket olvastak. Az olvasás örömét már kisiskolás korában felismerte.

Nagylány volt már, amikor tata az írásból egy igen rövid részt olvasott: – János Evangéliuma 11. rész, 25–26. vers.

„Én vagyok a feltámadás és az élet: aki hisz énbenem, ha meghal is, él;

És aki csak él és hisz én bennem, soha meg nem hal.“

Néhány pillanatig szótlanul ült, majd beszélni kezdett:

– Tudod Anna, ezen az asztalon mindig csak két dolgot látsz: a Szentírást és ezt a cserép növényt. Nem vásároltuk és nem kaptuk ajándékba azokat.

– A Biblia a tudás az együvértartozás könyve. Nézd meg ezt az örökzöld növényt. Időnként egy-egy levele elveszti színét, megsárgul, elszárad. Távolabb megjelenik az új hajtás, mely a növény életének folytatója. Számunkra ez a növény az örök élet jelképe. A leveleket egy gyökér táplálja, a gyökeret a levelek tartják életben. Olyan mint a mi családunk, a mi rokonságunk. Összetartozunk. Ezt a növényt mi csak leveleknek nevezzük. A Bibliával együtt még a nagymamám kapta megőrzésre, majd a szüleinek vigyázták. Most rajtunk a sor. A család hagyománya szerint, az viszi tovább e két kincset, ki a vele együtt lakót élete utolsó pillanataig gondozza. Éltünk hosszát nem tudhatjuk. Mi hárman vagyunk, valaki közülünk a gyengélkedő, a beteg, az eltávozó mellett kell álljon. A nehéz az, amikor magára marad, aki az előző kettőt vigyázta. Csak akkor tudhatja magáénak e kincseket, ha képes helytállni.

Anna gondolkodott, majd azt mondta: – Tata, mama, ha megbíznak bennem, én is vállalom.

És vállalta. Gondozta nevelő szüleit, azok utolsó tudatos pillanataig.

Dézi Gáborné Keceli Anna – dédnagymamám

Keceli Anna férjhez ment. Örömteli családi életet élt Dézi Gáborral, mesterember férjével. Örültek az életnek, boldogan nevelték apróságukat. Azt akarták, hogy gyermekeik tanult szakemberek legyenek, foglalkozásukat ne csak gyakorlatból ismerjék. Irodalmat, szakirodalmat ismerő felnőtteket képzeltek, akik képesek új ismeretek befogadására is.

Nemes célok, majd keresztülhúzott álmok, remények. Talán így jellemezhető a még nagyon fiatal pár életútja. Az édesapa megbetegedett. Özvegyen, árván hagyta nagyon szeretett családját.

Az árvasegély végtelenül kevésnek bizonyult, a napi kiadásokat sem fedezte. Előre gondolkodni, tenni a gyermekek érdekében szinte lehetetlenség volt. Az édesanya, a házimunka mellett, dolgozni kezdett. Varrt, horgolt, kötött. Ez sem segített. A rokonság kihalt, nem maradt támasza. Kötelességének, érezte, hogy megvalósítsa mindazt, amit férjével elterveztek. Minden áron dolgozni akart, pénzt kellett keresnie. Gondolt egy merészet. Elment a Református Lelkészi Hivatalba. Röviden érthetően elmondta helyzetét. Kihangsúlyozta, hogy nem kér segílyt, nincs szüksége segítségre. Neki csak támasz kell. Kérte, hogy a hivatal a városházától szerezzen számára egy hosszúléjratú adómentes engedélyt, valamint egy tenyérnyi helyet, ahol viszonteladóként árulhatna. A kettős engedélyt megkapta. Érés idején gyümölcsöt, télen almát és pattogatott kukoricát árult. Vasárnapok és ünnepnapok kivételével, nap mint nap hajnalban kelt. Legnagyobbik leánya, Ilona (becenevén Ilka) segítette a zsákok cipelésében. A Teleki utcai református templom fala mellett árult. Leánya, Ilka, reggelente édesanyját segítette, majd a kicsiket iskolába eresztette. Ezek után kezében könyveivel iskolába ment. Délben a gyerekekért loholt, megebédeltette őket, majd édesanyjáért ment. Hosszú éveken keresztül zsákoltak, cipeltek. Az anya nem adta fel. Mindegyik gyermekét taníttatta. Becsületes, munkát tisztelő írástudó szakembereket nevelt. Úgy osztotta idejét, hogy az estéket, akárcsak régen, gyermekeivel tölthesse. Nagyon szerényen éltek, laktak. A megőrzésre kapott írást és leveleket külön asztalon őrizték. Felnőtt gyermekei családot alapítottak, majd külön költöztek.

Ványai Imréné, született Dézsi Ilona – Ilka nagymamám

Ilka, a legnagyobbik leány is férjhez ment. Férje kőművessegéd volt. Sokat dolgozott, hiszen a kőművesség szezonmunkának számított. A tavaszi és nyári hónapokban meg kellett keresnie a télirevalót is. Feleségét és a mamát nem engedte dolgozni. A család szaporodott, Ilkáéknak hat gyermekük volt. Az utolsó három nagyon fiatalon halt meg.

Az első három fiú: Károly, Imre, László, szépen fejlődött. Az édesapa, gyermekeinek, játékokat faragott. Megfigyelte, hogy hogyan viszonyulnak a gyerekek a házi készítésű játékokhoz, hiszen azokat a három fiú jelenlétében készítette, később módosított rajtuk. Télen készített belőlük néhányat, majd kivitte a piacra. Ha ideje engedte kötött egy-két kefét is. Nyáron a ház külső falát, míg télen a szoba falát rajzolták tele a gyerekek. A felnőttek felismerték az első két fiú készségeit. Rajzeszközökről, külön taníttatásról szó sem eshetett. A szegénység sokszor a találékonyosság kulcsa. Az édesapa, kiválasztott a szobában egy szabad falfelületet. Tégláig letisztogatta, bevakolta, lecsiszolta, majd bemeszelte. A vásárban ácsceruzát vett. Ezen a falon tanultak rajzolni a gyerekek. Minden hónapban kétszer-háromszor lemeszelte a falat, majd tavasszal ismét levakolta.

Télen mindenki a szobába szorult. Aprók és nagyok alkotóan lefoglalták magukat, akárcsak a mama fiatal éveiben, felváltva olvasták az Igét. Ilyenkor a munkát félbehagyták. Újságok, könyvek olvasásakor dolgoztak, játszottak.

Az igazi óvodás – 1905

A régmúltra, különösen gyermek- és ifjúkorára szívesen emlékezett. Tatám mondanivalója olyan színes, élethű volt, hogy rendhagyó módon a következő fejezetben csakis egyes szám első személyben fogalmazhatok.

- Alig töltöttem harmadik életévemet - mondta tata -, amikor anyámmal a Teleki utcai zárda szemközti oldalán álltunk. Régi ismerős nénivel találkoztunk. Az iskola ajtaja kinyílt és a kedves nővér az éppen akkor távozó szülőknek és gyerekeknek integetve köszönt.

- Anyám. Én mikor leszek óvodás? - kérdeztem türelmetlenül.

A válasz igen meggondolkodtatott! - Csak akkor lehetsz igazi óvodás - mondta anyám -, ha az óriás, magas tornyon leolvasod az órát. Fölnéztem. A református templom tornyán a nagymutató az egyik vonalkáról a másikra sétált. Ezt otthon is észrevettem a falioránkon. Nem tudtam, mire is jó az az óra. Szerettem hallgatni. Furcsa mód, nem egyformán, hol csak egyet, hol meg sokat ütött.

Attól kezdve, aki nálam nagyobb volt, annak tőlem nem volt maradása. Csak az óráról faggattam. Apám, egy szögletes vastag kartonra kört rajzolt. Parafadugóval két mozgatható mutatót a lapra erősített. A megfelelő helyre arab számokat írt, majd a számok mellé a római számokat is följegyezte. A falioránkon és a toronyórán is csak vonalkák voltak.

Nekem akkor nagyon kellett tanulni. Még nem tudtam számolni. Aki a két kezén nem tudja megmondani, hogy hány ujjacskája van, az ne akarja az órát ismerni. Sorra megtanultam tízíg számolni, sőt még tovább is és megismerkedtem az órával is.

Teltek a hónapok. Egy lombhullató napon, anyámmal és Keczei mamával óvodába mentünk. Addigi életem legszebb napja volt. Bár még nem voltam három és fél éves, nem féltem a kedves nővér óvónénitől.

Csodálatos oktató, nevelő, kedves, nővér volt. Halk szavát figyeltük. Úgy emlékszem rá, mint aki mindig vidáman, mosolyogva közelít minden gyermekhez - mondta tata.

Váratlan esemény történt.

Ketten a dadussal a termet csinosították. A kicsi székeket félkaréjba rendezték. Akárcsak máskor, mindenki a saját helyére ült. A legidősebb gyermeknek az ajtó felőli első széken volt a helye, míg én (vagyis tatám) az ablak felőli széken ültem. Én voltam a csoport legfiatalabb gyereke.

Becipeltek egy nagyon nehéz asztalt. A két ablak közötti fal elé tették. Az asztal mellé két szék is került. A dadus behozott egy kettéhajtott, erősen keményített, szépen vasalt, csipkés szélű terítőt, és az asztalra igazította. Azt a középen hajtott terítőt nagy meséskönyvnek néztem.

A kedves nővér a tudunkra adta, hogy vendéget várunk, legyünk jók, azonnal visszajönnek, majd az ajtót sarkig kinyitotta és a termet a dadussal elhagyták.

Körülnéztem – folytatta tata –, figyelni kezdtem. A folyosón csak a két felnőtt egyre halkuló cipőkopogását hallottam. Csend lett. Gyorsan levettem kicsi bakancsomat, jó mélyen az ülés alá taszítottam, majd székecskémet a jobboldali szék mellé cipeltem. Fölálltam a kis székre, onnan a nagyra, majd óvatosan eltaszítottam a terítőt, és máris az asztalon voltam. A terítővel volt egy kis bajom. A hajtás mentén összetudtam fogni, viszont minduntalan le akart csúszni. Gyorsan megigazítottam, majd az ablak felé fordultam. Hangosan gondolkodva beszélni kezdtem.

- Végre látom az óriás magas tornyon az egész órát, mondtam.

- Lássuk csak merre tipeg Cammogó, a kismutató? Föl-emeltem mindkét kezem, néztem ujjaimat és az óra számlapját, majd számolni kezdtem: 1, 2... 9. Ez azt jelenti, hogy elmúlt kilenc óra. Cammogó bizony már messze jár...

- Lássuk tovább, mennyivel múlt kilenc óra? Fürge, a gyors lábú nagymutató megmondja nekem! Megnéztem, hol van a mutató és ismét számoltam: 1, 2... 6. Átlépte a hatos számot. Hogy is mondták otthon? Ez a felet jelenti. Most már nem mondom, hogy kilenc és fél. Azt kell mondani, hogy fél tíz van, mert Fürge siet a következő szám felé... De mennyivel múlt fél tíz? Újból számolok: 1, 2... 8. Most elmondom, amit tudok: fél tíz múlt nyolc perccel.

Jól van Karcsi, dicsértem magam – folytatta tata. Otthon elmondom, hogy az óriás magas tornyú református templom óráját is le tudtam olvasni. Igazi óvodás lettem!

Megfordultam. Az asztal előtt állt a két vendég, a kedves nővér-óvónéni és a dadus. Nem emlékszem, hogy ki vett le. Sorra magukhoz öleltek, simogattak, szeretgettek, dicsértek. A gyerekek közül csak én ismertem az órát. Ilyen vidám, hangulatos vendégségre, ritkán adódik alkalom. Még egyszer leolvastam az órát, mert a csíptető szemüveges kedves nővér nem látta jól a számlapot.

Az asztalt az ablak alá taszították, mellé tettek egy széket és kérésre vagy kedvtelésből akkor és addig nézhettem az órát, amikor akartam. Már iskolás voltam, az asztal még mindig az ablak előtt állt. Akárcsak az óra, az az asztal is várta, hogy az újra, a tudásra szomjas, éhes gyerekek birtokba vegyék.

Belső elvándorlás – Szőlősön töltött évek – 1914

A bérből, fizetésből élők szerény körülmények között tartották családjukat; az összekuporgatott tartalék rövid időre volt elegendő. A többgyermekes családfők, íratlan törvények alapján, hosszú távra, gondoskodni kívántak. Ennek egyik változata a belső elvándorlás volt. A város közeli községekbe, falvakba, rokonokhoz, jóindulatú segítőkész ismerősökhöz költöztek. A lakbért megtakarították, az otthon maradt asszonyok közösen vigyázták a gyerekeket. Egy tűzhelyen megfért két edényben a bableves, a krumplipaprikás. Idővel egyben főzték a napi eledelt.

Néhány héttel a hadba vonulás előtt nagyszüleim is kiköltöztek Szőlősre. A felajánlott és szívesen elfogadott lakhatás a kamaszodó fiúk örökre szóló élménytára lett. A kert végén szükségtelen volt a kerítés, hiszen ott folyt a Pece-patak mellékága, a Malomárok. Tőlük néhány háznyira forgatta lapátkerekeit a vízimalom.

Szomszédságukban lakott a tősgyökeres szőlősi kályhás bácsi. Fiatal korában ő építette, rakta, javította a község mindenféle és -fajta tűzhelyét. Idősödő korára, csak apró javításokat vállalt, gondozta viszont picinyke, ugyanakkor a környék legszebb kertjét. Felesleges fű vagy gyom a hasznos növények közé kertjébe nem merészkedett. Ha éppen nem akadt dolga, kiült a kapu melletti padkára és vígan pipázgatott. Hogy-hogy nem megneszelhette, hogy a Váradról és máshonnan odatelepedett gyerekek a szőlősiekkal megbarátkoztak és a malom közeli udvaron játszanak.

Egy zápor mosta éjszaka után hóna alatt szakajtókosárral meglátogatta a családot és a gyerekekkel a rétre gombászni mentek. A fiúk akkor értették meg, mit is jelent a szólásmondás, miszerint „úgy nő, mint a gomba.” A szomszéd bácsi az első réti sétán, csak egyfajta gombával ismertette a fiúkat. A zseből kivett néhány gyűjtőt és a kisméretű gombák mellé szúrta. Láss csodát! Amikor visszamentek, minden gyűjtős mellett tenyérnyi nagyra nőtt a gomba. Vitték boldogan a teli szakajtót.

A bácsi néhány percre hazament, majd a gomba mellé öklömnymi, ahogy ő nevezte, édes-nemes hagymát hozott. Leült, pipára gyűjtött, pőfékelve tanította a fiúkat a gomba elkészítésének a fortélyaira. Mire nagymamáék a piacról hazaérkeztek, egy teli lábos frissen elkészített gomba várta őket.

Nyár volt, melegedtek a nappalok. A bácsi megtudta, hogy a szomszédban fürödni készülnek. A patak medre sekély, a partfal meredek volt. A bácsi otthonról egy hosszú deszkalappal érkezett, majd a fiúkkal kimérette a lépcső helyét. Addig nem mehettek fürödni, míg a lépcső el nem készült. Félő volt, hogy a kisebbek megsérülnek. Lelkükre kötötte, hogy csak az ő jelenlétében fürödhetnek. A malom irányába nem mehettek a vállalkozó kedvű kis kamaszok. Eleinte csak ugráltak, pancsoltak az ingyen uszodában. Egy napon a kályhás bácsi kijelentette, hogy a vízben nemcsak játszani, úszni is lehet, sőt kell is. Irányított, magyarázott, és a fiúk boldogan újságolták, hogy kezükkel, lábukkal nemcsak kapálóznak, hanem úsznak is, mégpedig ahogy tanulták.

Fürdés közben az egyik gyerek úgy kavarta föl a vizet, hogy a pálcájára kapaszkodott egy rák. A bácsi megmutatta, hogy hol lehet és hol nem szabad megfogni a rákot. Ahányan voltak, rákászni indultak. A kifogott rákokat fölbontották és finom ételt készítettek. Nyáron is és késő ősszel is rendszeresen horgásztak.

Háború volt. A rét és a patak tálon kínálta, pótolta, amire nagyon nagy szükségük volt.

A boltíves kicsi kastély - 1915

A következő év tavaszán Károly, a három fiú közül a legidősebb, rendezte a frontszolgálatot teljesítő édesapa néhány kötetnyi szakkönyvtárát. Figyelmesen, lapról lapra átnézte. Megállt. Az egyik fejezet a boltívek építését taglalta. A részt többször olvasta, tanulmányozta, szinte szóról szóra tudta. Barátainak megmutatta. Határoztak. A nyári szünetben kastélyt építenek. Az építkezéshez téglá kellett. Nemcsak otthonról, de a rokonoktól, ismerősöktől is elkérték az üres gyufásdobozokat. Eleinte, csak kis körben gyűltek a dobozok. Mint a vízbe dobott kavics, úgy gyűrűzött a községben a hír, hogy néhány gyerek építeni fog. Senki nem dobta el a dobozokat, valaki mindig akadt, aki egy staniszli vagy egy kosárka gyufáskatulyát hozott. Tanév végére a szükséges mennyiség összegyűlt.

A kályhás bácsi megmagyarázta, hogyan kell az agyagot megmunkálni; a legjobb minőségű agyag helyét is megmutatta.

Hiányzott viszont valami. Valamibe ki kellett égetni a gyufásdoboznyi téglácskákat.

Hogy mi minden akad egy régi háznál, csak az tudja, aki figyelő szemmel körbejár. A ház melletti sufni eldugott zugában állt a használhatatlan üstház, benne elfogadható állapotban a rüzüsttel.

A fiúk szemügyre vették és elhatározták, hogy rendbe hozzák. Ehhez már kellett a segítség. A szomszédból átjött két férfi és a fiúkkal az üstházat a patakba leengedték, napokig áztatták, drótkéfével tisztították, súrolókéfével, szappannal mosták. Amit a gyerekek nem tudtak, megcsinálták a szomszédok. Foltozták, ahol lyukas volt, a lábait erősítették. A fiúk az üstházat kítapasztották, vasporral fényesítették. Az üstházat és benne az üstöt a háztól távol, az előre kijelölt helyre tették. Vártak egy-két napot, míg a tapasztás megkötött és megtartották a főpróbát. A tűz vidáman pattogott, az üstben, a víz melegedett.

Napokon keresztül gyúrták, mosták az agyagot, a nagytata szűrőjén áterezgették. Abban nem lehetett kavics. Az előkészített agyagot a gyufáskatulyákba öntötték, miután megkötött a dobozokból kivették, száraz helyen napokig tárolták, majd a téglagátás következett.

A tüzelőt is megszerezték, akinek gyümölcsfája volt, az megengedte, hogy a fa alól a rózsét összegyűjtsék.

A kályhás bácsi naponta a fiúkkal volt, élvezte az alkotó nyüzsgést. A gyerekek szívesen fogadták, mert nem parancsolt, nem irányított, csak akkor szólt, ha valamibe megakadtak.

Elérkezett az építkezés ideje. Számoltak, rajzoltak, majd elkészítették az épület alapját, úgy, ahogy azt a szakkönyv előírta.

A falazáshoz kötőanyag kellett. Ebben a bácsi hathatósan segített. Naponta csak annyi maltert hozott, amennyit egy nap elhasználhattak. Így a kisebb gyerekek nem sérülhettek, hisz az igazi malterba oltott meszet is tesznek.

Az építésszek nagyon komolyan dolgoztak. Vízmércével ellenőrizték a sorba rakott téglák vízszintes helyzetét, a függőőnnel azt nézték, hogy a sorok egymás fölött függőleges helyzetben vannak-e? Az ajtókat, ablakokat boltíves megoldással építették. A kicsi kastély tornyát szintén boltíves rész fölé emelték.

Elkészült a tornyos kastély. Este vártak, míg feljönnek a csillagok és égő mécseset helyeztek az épület belsejébe. Ünnepi

kivilágításban ragyogott. Felváltva hozták a mécesest. Megtelt a patak mindkét partja gyerekekkel, felnőttekkel. Élvezték, csodálták a maroknyi tizenéves csapat alkotását.

A vízimalom működőképes kicsinyített mása – 1916

Teltek a családokat létbizonytalanságba, a fokozatos leszegényedésbe sodró háborús évek. Ilka mama és Keczei mama a mindennapok szerény szükségletét kielégítették. A téli tüzelőre valót képtelenek voltak összekuporgatni.

Váradon működött egy faládagyár. Régenre megrendelésre, méretre új ládákat gyártottak. A romló gazdasági helyzetben átálltak a meghibásodott ládák javítására is.

A három testvér közül Károly volt az idősebb, a nyári szünetben szerény munkát vállalt. Fizetése silány volt, viszont naponta hazavihette a faforgácsot, a hulladékfát. Az első napokban hátán cipelte a teli zsákot. Találékonyágára jellemző, hogy szerzett két kereket, maradék deszkából ládát készített. Kicsiny kocsiján húzta a melege adó fát.

A gyárnak volt egy faeszterga-padja. A gépen megrendelésre kocszi tengelyeket készítettek. Az esztergályos tatának egy tengelyt adott, mondván ne csak forgáccsal, fával is fűtsenek. Bosszúsan panaszkolta, hogy még nem tanulta meg, hogyan kell, vagy hogyan lehet a fába belelátni. Ha a fa belsejében megbúvik egy picinyke görcs is, az bizony napok munkáját teheti tönkre. A görcsben az esztergakés megakad, hol a kést sarjazza, használhatatlanná teszi, hol a fát megrántva, szétrepeszti. Ez történt a majd kész tengellyel is.

Boldogan tette kocsijába a kapott darabot. Bár a szokottnál az aznapi faadag több volt, mégsem érezte annak súlyát. Úton hazafele csak azon tanakodott, hogy mire is használhatná a gyönyörűen megmunkált tengelyt.

Hazaérkezett. Első dolga volt, hogy az aznapi „fakeresétét” elrendezze, a tengelyt ideiglenes jelleggel elrejtette, majd a közletről jövő ismerős hangra figyelt. A vízimalom működött, kivehető volt a lapátra zúduló víz csobbanása, a fából ácsolt, mozgásban levő alkatrészek ismétlődő kattogása. A zakatoló,

zúgó hangok bővületében gondolkodott, majd határozott. A fiúkkal elkészítik a működőképes vízimalom kicsinyített mását. A legfontosabb alkatrész, a tengely, a rendelkezésükre áll.

Még aznap összeült a gyereksereg. Átmentek a malomba. Bár már többször is látták kívülről és belülről is, de az aznapi látogatás más volt. Tudták, hogy ősidők óta a molnárok ezermesterek. A malom belsejében elkülönített helyen volt a műhelyük. Látniuk kellett a esetleg meghibásodható alkatrészeket és mint cseredarabokat előre e1 is készítették. Így előzték meg a munkanap kieséseket.

Megkérték a molnárt, hogy munka végeztével bemehessenek a malomba és az alkatrészeket lerajzolhassák. A molnár jóval túl volt a hadköteles koron, a gyerekeket nem utasította el; velük együtt élt, lélegzett, a szükséges tudnivalókat a rendelkezésükre bocsátotta.

Naponta mentek, mértek, kézzel rajzoltak, majd otthon a kapott méreteket a tengely méreteihez viszonyították. A szükséges rajzokat körzővel, vonalzóval elkészítették. A molnár rácsodálkozott a kész részletrajzokra, és megállapította, hogy ilyen számításokat még az iskolában sem kértek, bár a szakoktatók igényesek voltak.

Birtokba vették a kamra sarkában tárolt szerszámokat és munkához láttak.

A mindig pöfékelő kályhás bácsi megneszelhette ismét, hogy a szomszédban valami megint történik és vigyázó tekintettel a kamaszok mellé állt. Most sem tett többet, csak órködött, hisz fűrésszel, fúróval, gyaluval dolgoztak. Csak akkor szólt, akkor is csak úgy, mint valami mellékest, amit nem is kell észrevenni, ha látta, hogy a szorgalom, a munka heve-láza bajba hozhatja a gyerekeket.

Napokon, heteken keresztül nézték a kamra falára kirajzszegelt szakrajzokat: mértek, egyeztettek, dolgoztak. Nyár közepére elkészült a kicsi vízimalom.

A kész építményt a patakpartra vontatták. A kályhás bácsi és a molnár szereztek egy erős farönköt és hozzá vastag kötelet. Az előre elkészített alapra helyezték a malmot, a rönk és a kötél segítségével egyensúlyba hozták, kibiztosították. Ezt követte a legizgalmasabb mozzanat: a lapátokkal ellátott kereket a vízre bocsátották; a víz sodrásirányába állították és vártak. Az első lapát megtelt vízzel, mozgásba lendült, majd követte a többi.

A malom belsejében a kör alakú kisméretű kopott csiszolókö, mely a nagy malomkövet helyettesítette, vízszintesen forgásba kezdett. Kicsik és nagyok, gyerekek és felnőttek együtt ujjongtak. A munka sikerült.

Csillagfényes este volt. Ilka mama a fia kezébe adta az égő mécseset. – Tedd a malomköre – mondta, munkátok a mécses fényében ragyogjon.

A malomépitő gyerekek a szülőkkel jöttek, velük volt a kályhás bácsi és a molnár is. A fűvön ültek, hallgatták a kerekekre csapódó víz csobbanását, a pontosan összeillesztett alkatrészek kattogását. Szőlős nem volt nagy település. Szájról szájra terjedt a hír. Naponta a legtávolabbi zugból is jöttek. A patak mindkét partja megtelt emberekkel. Kéretlenül hozták a fényt adó mécseset. Hallgatták a kicsi malom zúgását, csöndben beszélgettek, a nótás kedvűek halkán énekeltek.

Egyszer, nagyon régen Váradhoz igen közel volt egy község. Lakóinak megadatott, hogy csillagos nyári estéken a mécses lángján keresztül, fényesen kivilágított palotába képzeljék magukat; érezzék a frissen őrölt liszt illatát, habfehér lisztből sült kenyérről álmodjanak.

Ezeken az együtt töltött nyári estéken békéről, barátságról, szeretetről, alkotásról álmodhattak, akkor, amikor idegen érdekektől vezérelve apák és fiúk vezényszóra meneteltek...

Végre itthon – 1919

A nagyhatalmak megunhatták a perlekedést, a háborút, véget vetettek a harcnak; a hadifoglyokat is hazaengedték.

Egy hűvös reggelen tata a szőlősi réten a városba igyekezett. Szakadozott ruhás, fáradságtól elcsigázott, katonaládát cipelő idős férfi keresztezte útját.

A férfi rekedtes hangon megszólította a fiatal:

– Szőlősön lakik, ismerős erre fele? – kérdezte. Fejbólintás volt a válasz. Majd a vándor tovább beszélt: – Még a háború első napjaiban ide költöztettem a családom. Nekem is van egy ilyen forma, ilyen korú fiam. Ha még itt lakik, biztos ismeri, Ványai Károly a neve.

Drága tatám, akárhányszor beszélt erről a találkozásról, zokogva folytatta.

Csak egy szót szóltak, többre nem futotta: Apám! Fiam!

Öt és fél évig nem látták egymást. A gyakran akadályoztatott levélváltások csak a maradék reményt táplálhatták. A családfő nagyon súlyos betegen tért haza. Mocsári lázban (maláriában szenvedett). Évekig napszámosként dolgozott, lázasan építőállványra nem állhatott. A két asszony, Keczei nagymama és Ilka mama, a három fiú édesanyja a háborús éveket is beszámítva, több mint hét évig zsákolt, cipelt. A gyerekeket, erejükhez mérten tanították. Károly elvégezte a polgári iskolát, tanonc éveit is maga mögött tudta, önálló keresettel rendelkező vasesztergályos és szerszámlakatos lett. Idővel, önszorgalomból a szerszámtervezést is elsajátította. A középső fiú, Imre, a nyomdában mint litográfus tanoncokodott, litográfus és festőművész lett. László, a legfiatalabb a mérleggyárban tanulta a mesterséget.

A nehéz sors meggyötörte Dézsiné Keczei Anna nagymamát, ágynak esett, jobb oldalára lebénult. Amikor a család otthon volt, a fiúk készítette karosszékben üldögélt. Akkor érezte igazán jól magát, amikor mindenki körülötte ténykedett. Hat évig betegeskedett. A nagyobbik fiú első négy havi fizetését félrerakták. Gyűjtötték a pénzt. Nem akartak kérni senkitől, még a mama többi gyerekétől sem. Mintha érezte volna, mintha tudta volna, hogy neki még élni, még várni kell. Összejött a pénz, a mama eltávozott.

Tatám 1931-ben egy igen szegénysorban élő hétgyermekes család nagyobbik leányával, Tóth Máriával megismerkedett. Az esküvőt megelőző hónapok levélváltással, tervezgetéssel teltek. Decemberben, az ünnepek között egymásért élő két ember örök hűséget esküdött. A Keczei család hagyományát őrizték. Nagyváradon, ugyanabban a templomban esküdtek örök hűséget, ahol a honra, otthonra talált gyermeket megkeresztelték. Az óév utolsó estéjét, az újév beköszöntét már Bukarestben, a gyár munkatársaival közösen ünnepelték. A következő év őszén, 1932 október utolsó napjainak egyikén én is megérkeztem.

Mamám édesapja lakatos volt. Az első világháborúban mind a két lába lefagyott, évente heteket, hónapokat feküdt. A nagymamám fehérnemű varrónő és kézi hímzőnő volt.

A harmincas évek elején tatám részéről a szülők telket vásároltak a Fácán utcában. Ott kezdtek építkezni. Bukarestben

tartózkodásunk idején szüleim Nagyváradon szintén telket vásároltak. A két telek két utcára nyílt. Tata megtervezte, míg kőműves nagyatám felépítette házunkat. A két kertet alacsony jelképes kerítés választotta ketté. Mamám szülei a fiuknak szánt lakásba költöztek, így mind a négy nagyszülőt a közelségünkben tudtuk. Koruknál fogva már nem dolgozhattak, így elkelt a segítség. A szülők közelsége milyenségében változtatott életünkön.

Boldog karácsony - 1910

- Mamánk! Tegnap, tegnapelőtt és azelőtt én meséltem. Ma rajtad a sor. Olyasmiről mesélj, amire szívesen emlékezel - mondta tata.

Gubányi Feri bátyja, nagymamád részéről a nagybácsink volt. Pesten géplakatosként egy nagy vasgyárban dolgozott. Ha csak tehette túlórázott, pénzét gyűjtögette.

Rége a postások, különösen nagy ünnepek előtt, házhoz szállították a küldeményeket.

Úgy emlékszem, mintha ma történt volna. Késő délután volt, a feldíszített fa körül toporogtunk. Már öten voltunk testvérek. Ügyelni kellett a két kicsire. A fa alatt csúszkáltak, mászkáltak, azt hitték, akárcsak nyáron a kertvégi bokrok alatt matatnak.

Valaki az ajtón kopogtatott. Mindannyian vendégváró hangulatban voltunk. Az egyenruhás sapkájához emelte kezét, boldog ünnepeket kívánt és társával becipelt egy nagyméretű ládát. Jani a legnagyobb testvérem elolvasta a feliratot: „Vigyázat! Törékeny!”

A ládát a szobába vitték, majd nagyatád és nagymamád óvatosan bontogatták. Minden, külön dobozba volt csomagolva és rá volt írva egy-egy gyerek neve. A ládában játék, játék és játék volt.

A mi szüleink csak fát tudtak állítani. Így lett egész és így lett gyönyörű a mi karácsonyunk - mesélte mama.

BUKARESTBEN TÖLTÖTT ÉVEK

Az áttelepítés

A nagyváradai tömegárút gyártó üzem a budapesti Globus-konzervgyár leányvállalata volt. Az anyavállalatot, a szalontai és a szebeni húsfeldolgozókat fémlemezéből készült dobozokkal látta el. Az igényeknek megfelelően az alapanyagot (fémlemezket) külföldi beszállítók biztosították. A dobozokra többszínnyomással festőművészek és grafikusok szövegeit, rajzait nyomtatták. A kereslet nagy volt, állandó munkát biztosított.

Az ezerkilencszázhuszas évek végén és a harmincas évek legelején a már leszerződött, legyártott árút a megrendelőnek fokozatosan szállították. Újabb megrendeléseket csak „csúsztatásos” eljárás keretében fogadtak el.

A gépeket alaposan tisztították, a főjavításokat sorra elvégezték. Bejáratással ellenőrizték a gépek működképességét. Az üzemet az utolsó csavarig leszerelték, mindent ládáztak, majd a tetemes rakományt Bukarestbe szállították. A jövődöbeli gyár udvarán ideiglenes fedél alá helyezték. Az áttelepített gyár épült, az utolsó simításokat végezték.

A váradai gyárban csak szakképesített munkavállalókat alkalmaztak. A vezetőség mindenkivel külön-külön szóbaállt. A dolgozókat fölkerítették, hogy szerződéses alapon, a bukaresti gyárban folytassák a munkát.

A váradai gyárak telítettek voltak, kevés eséllyel lehetett munkához jutni. A választási esély csekély jóval kecsgetett. Vagy vállalják a munkanélküliséget, hosszas álláskeresést, vagy áttelepülnek és az új helyen folytatják a munkát. A jogfolytonosságot is fontos szempontnak tekintették. Nem elhanyagolandó tény, hogy Váradon az átlag munkabér, óradíj 6 lej volt, míg az áttelepített Globus-gyár 36 lejt fizetett. A fentieket figyelembe véve, a munkásoknak csakis egy választásuk maradhatott. Áttelepülni minden áron.

A vezetőség a dolgozók részére biztosította a vonatjegyet. Egyszerre érkeztek Bukarestbe.

Az igazgatóság az állomáson fogadta az érkeztetteket. Az egyik szabad peronon, melyre nem vártak szerelvényt, rövid időre letáboroztak. Köszöntötték az érkeztetteket, majd néhány fontos tudnivalót is bejelentettek:

A munkások részére, néhány napra bérmentve szállást és ellátást biztosítanak.

Amíg a gyár teljesen fölépül, addig szerződéses alapon, néhány vállalat a dolgozókat, a kölcsönösség alapján, vendégmunkásként befogadja. A ledolgozott napokat fizetik. Ezzel a munkavállalók anyagi helyzete rendeződik. Ugyanakkor minden dolgozó a vezetőség látómezején belül lesz, bármikor elérhető és a gyár igényei szerint behívható.

Előre elkészített névsor alapján, minden dolgozó, már a megérkezéskor tudomást szerzett arról, hogy a következő nap melyik vállalat ideiglenes alkalmazottja lesz.

Az áttelepülteket az egyházak kötelező jelleggel nyilvántartották. Az első héten minden dolgozó a saját felekezetének a hivatalába, hivatalos okmányaival lejelentkezett.

A gyár rövid határidőn belül fölépült. A gépeket, berendezéseket beállították. Megszólalt az első munkába hívó csengő hangja. A termelést, kevés időkieséssel ugyan, de ott folytatták, ahol Váradon félbehagyták.

A leírtak az áttelepítés iskolapéldájaként értékelhető.

A munkások lakhatásukat, ellátásukat rendezték, biztosították. Ezek után a feleségek (és a gyerekek) a férjeiket követve, Bukarestbe települtek.

Igy jutott tatám is a fővárosba. A Globus-gyár szerszám-műhelyének a vezetője volt. Egy év után, 1931 decemberében megnősült, majd 1932 októberében én is megszülettem.

A harmincas években, 1938 elejéig, a város addig nem ismert gyarapodásnak indult. Gyárak sora termelt, a város, szinte minden pontján építkeztek. A szakmunkaerőre igen nagy szükség volt. Nem létezett olyan ágazat, az építkezéseknél az egyszerű talicskásoktól az egyetemet végzett szakemberekig, melyben ne lettek volna áttelepítettek.

A városközpontban, az igényesebb üzletek kirakataiban a vásárlócsalogató termékek előtt rajzlap nagyságú táblácskák voltak. Ezeken németül, magyarul, franciául a nyelvet ismerők

Metallglobus

FABRICA DE ART. DE FIER SI METAL S.A.   EISEN U. METALLWAREN FABRIKS A-G.
FABRICI: ORADEA, STR. LUNEI 2.   FABRIKEN: ORADEA, STR. LUNEI 2.
BUCUREȘTI, 4. STR. CLAUDIU 19.   BUCUREȘTI, 4. STR. CLAUDIU 19.

CONT COURENTSI: METALLOGLOBUS
BANCA ARDELEANA SI CASA DE ECONOMIE S.A. ORADEA
BANCA GEN. DE CREDIT UNGARA SUC. ORADEA

ADRESA TELEGR.:   ADRASA FT. SCRISORI - BREFADRESSE
METALLOGLOBUS   ORADEA,
TELEFON: 8 72   CABUȚA POSTALĂ 39.

C e r t i f i c a t.

Subsemnata fabrica prin aceasta adevarim, ca
dl. **V á n y a i C a r o l**
a stat in serviciile noastre in calitate de strungar de scule
de fier dela 3. Noembrie 1925 pana la 12. Noembrie 1930.-
Am fost foarte multumiti de munca si de purta-
rea lui in tot timpul angajarii sale.-
Oradea, la 12 Noembrie 1930.

METALLOGLOBUS S. A.
FABRICA DE ARTICOLE DE FIER SI METAL
Sucursala Oradea

A nagyváradi Metallglobus hivatalos igazolása

tudomására hozták, hogy az üzletben az említett nyelvet beszélő kereskedősegéd a vásárló rendelkezésére áll.

A helybeliek az áttelepítésekről hallhattak ugyan, különösen nem zavarta őket, hiszen láthatták, hogy szakmájukat ismerő, a munkát szerető, másokat tiszteletben tartók. Mindezért befogadó magatartást tanúsítottak.

A nyelvismeret hiánya viszont tisztos távolságba állította a feleket. Lett volna ugyan egy-két keresetlen kedves szó, vagy gondolat, de a jövevényeknek nem tartottak tanfolyamokat. Önerőből sajátították el a nyelvet. Az akkor érkezettek megtanulták ugyan az állam nyelvét, de kivétel nélkül mind helytelenül beszéltek.

Minden év első hónapjában, a felekezeteket képviselő tisztviselők, közös munkamegbeszélésen vettek részt. A már előzőleg összeállított kimutatásokban, az áttelepültek számadatait egyeztették. Figyelemmel kísérték az érkeztetteket, az egy háztartásban élő családtagokat. Megállapították, hogy igen kevés azoknak a száma, akik eredeti lakhelyükre visszatelepültek.

A különböző felekezetek által jegyzett, majd összesített számadatokból nyilvánvalóvá vált, hogy 1930–1937 között az áttelepítettek száma igen magas. 1937 december végéig a Bukarestben élő magyar anyanyelvűek száma meghaladta a 300 ezer főt. Ehhez még hozzáadták a német ajkúakat is. Megállapítást nyert, hogy Budapest után, Bukarestben, egy tömbben él a legmagasabb létszámot képviselő magyar ajkúak közössége. Debrecen, a második népes városnak nem volt ennyi lakója.

Az áttelepítettek származás, munkahely szerinti, családi közösségeket alkottak. Összetartottak, ha a szükség úgy kívánta, egymást támogatták, segítették. Olyan volt, mint a kasból kirajzott méhcsalád, egymásba kapaszkodva, csakis egymásra utalva létezhettek.

1938 kora tavaszáig vidám, boldog gyermekéveimet éltem. Szombatoként a városközpontba a nagypostára és vásárolni készültünk. Fölöltözve a zárt konyhaajtó közelében álltam. Tata a következőket mondta: – A mai naptól, az utcán közrefogunk, kéz a kézben megyünk. Ne engedd el a kezünket. Ha enyhén megnyomjuk a kezed (megmutatta), azt jelenti, hogy nem beszélünk, egy pissenést sem szólhatunk. A többiről este még szót ejtünk.

Az úton akkor is hallgattam, amikor a járdán, a közelünkben nem volt senki. A belvárosban jártunk, amikor a lépéseinket lassítottuk. Tatám, mamám a kezeimen jeleztek. Körbe néztem, figyelni kezdtem. A tata és a mama tekintetét követtem. A járdán, jóval előttünk, merev tartással, három férfi menetelt. A ruházatuk megegyező volt. Sötétzöld hosszú ujjú ing, fekete nadrág, a lábaikon nagyon kemény bőrből készült fekete színű bakancs. A bakancs sarkán körkörös mélyen beépített széles vaspatkó volt. A járdát, annak teljes szélességében elfoglalták. Volt olyan járókelő, aki sietni próbált. A járdáról lelépett, az ütemes lépésben haladókat megkerülte, helyesebben kikerülte. Az úttesten teherautó haladt, a bent ülők énekhangja messze zengett, mind zöld inget viseltek. Mellékutcában folytattuk utunk.

Szerettem elidőzni a kirakatok előtt. A táblácskák sorra eltűntek.

- Mi történhetett a táblácskákkal? - kérdeztem. - Akiket érdekelt, rég elolvasta - válaszolták. Úgy látszik nincs szükség a szövegre, ezért a kirakatból sorra eltávolították...

Este a kályha előtt ültünk, beszélgetni próbáltunk. Akkor a mi régi embereinket igen csak mellőztük. Az aznap látottakat fölelevenítettük.

Megtudtam, hogy azokat a zöld inget viselőket vasgárdistáknak hívják. A rend a fegyelem biztosítása a feladatuk, majd olyanok, mint a katonák. Egy gond van velük. A más nyelvet beszélőket elutasítják. Mi az évek folyamán úgy-ahogy megtanultuk az állam nyelvét. Beszéd közben hibázhatunk is. Mind ezt ők észreveszik, nem veszik jónéven. Ezért, ha a közelükbe kerülünk, mindannyian elhallgatunk. Erről a gyárban is beszéltek.

Nem egész hatévesen valamit én is fölfogtam, megértettem. Minket azért költöztettek a fővárosba, hogy ott, az édesapák gyárakban erőn fölül dolgozzanak, termeljenek, építsenek, a környezetet szebbé, gazdagabbá tegyék. Megjelentek a gárdisták, a vasgárdisták. A belső és a külső békét fölrugták, emberek közé éket vertek. A közelgő világháború előőrsei voltak.

A legrégebbi gyermekkori emlékeim - 1934

- Eddig ketten a mamával meséltünk. Ma rajtad a sor - szólt egy alkalommal tata. - Mi a legrégebbi gyerekkori emléked?

- Oh, tatám! - szólaltam meg, szabódni próbáltam, ugyanakkor egy picinyke korholás is volt a hangomban. - Látod, milyen is vagy? Miért nem szóltál hamarabb? Összeszedhettem volna a gondolataimat.

- Azt már nem! - válaszolta vidáman. - Ha előre szólok, akkor te készülsz, körülírsz, kicifrázol egy régi emléket, hozzáadsz, elveszel belőle. Az már nem az igazi. Rajta hát, kezdődik a mese-est.

Azért, hogy gondolataim fonalát össze ne gubancoljam, mondtam, érdekes az emlékezet. Néhanapján előbukkan egy-egy kép, valósan fogadjuk, mégsem tudjuk beilleszteni abba a

közegbe, ahol az a valami velünk megtörtént; máskor viszont képek egész sora még a régmúltból is bennünk marad.

- Jól van már, elkezdem, mondtam, kérve kérlek benneteket, hogy menet közben egészítsétek ki mindazt, amit mondok, vagy igazítsátok helyre azt, amire hibásan emlékezem.

- A bevezetőd hosszúra sikeredett - szólt mama -, mind kíváncsian hallgatunk.

Reggel volt. Tatám, te a gyárban voltál. Mamám, te ölbé vettél, megmosdattál, reggeliztünk, majd rám adtad a mackómat (mai szóhasználattal a melegítőmet), a sapkát is a fejemre tetted, az új kicsi bakancsom is a lábamon volt. Visszatettél az ágyacskába. Odamentél az ablakhoz, kinyitottad, megmutattad, hogy poros. A szobában és a konyhában is ablakot, ajtót mostál. Közben én néhányszor lehúztam a bakancsomat, sőt ki is dobtam az ágyból, haragudtam, mert piszok volt rajta és nem tudtam lekaparni. Igaz, már láttam, meg is mutattátok, hogy a ti cipőtökön is van olyan, de nekem nem kellett. (A cipő talpa nem volt piszkos, útba volt a sarka.)

Készen voltál az ablak- és ajtómosással. A szobában és a konyhában is pattogott a tűz.

Kivettél a kiságyból, a szoba közepéről csalogattál. A másik cipőmben már tipegtem, de a sarkos cipőmben csak négykézláb közlekedtem. Elértem a szoba ajtóig és puff! Átestem a küszöbön, megütöttem a kezem. Alig látható pici petty volt a tenyeremen. Panaszosan sírtam. Ölbé vettél, simogattál, a fájós kezem puszigattad.

Elővetted a piros pettyes kicsi kendőm, vízbe mártottad és a kezemre kötötted. A megkötött kendő masnija alá került három petty.

- Nézd csak, milyen nyuszid van - szóltál. - Itt van a két füle, ez a két szeme és a szája.

Még délután is a kezemen tartottam a nyuszimat. Óvatosan visszamásztam a küszöbön, elmentem, természetesen fal mellett, bútor mellett a kiságyig és megmutattam a falon levő kisfiú és kislány babáknak is a nyuszimat.

Délután megérkezted a gyárból. Rendhagyó módon, csak kezet mostál, ebédeltünk (természetesen én másodjára), majd engem visszatettetek kicsi ágyamba. Amíg mamám, te a konyhát tetted rendbe, addig tatám, te az udvaron a szőnyegekkel csináltál valamit.

Hogy milyenek is vagytok ti felnőttek. Egy pillanat alatt rendetlenséget tudtok csinálni. Rácsos kiságyam velem együtt felemeltétek és az ablak alá vittétek. Ez az utazás nekem nagyon tetszett. Elhúztátok a szekrényt is. A két bútor a tűzfal előtt volt. Levettétek a falról az én babás képemet és az ablak felől a rácsos ágyamra hajítottátok. Súrolni kezdtétek a padlót. Egész nap borongós volt az idő. Végre kisütött a nap. Ránéztem az én babáimra és mindkettőn egy-egy függőleges, nagyon sötét csíkot láttam. A nap átvilágította a takarót és az ágy rácsának az árnyát láthattam. Keservesen sírni kezdtem. Azt hittem, hogy az én babáim is elestek és rajtuk a fekete csík az ütés nyoma. Nagyon sajnáltam őket, mondogattam, hogy „baba sír, baba fáj, jaj!” Óriási dolog, amikor a felnőtt félszóból megérti, amit pici gyermeke mond. Észrevettétek az összefüggést a délelőtti esésem és a babákon áthaladó árnycsíkok között. Az ágy oldaláról a képemet levettétek, engem az ágy sarkába beültetettek, majd az ágyba úgy helyeztéltek a takaróm, hogy azon nem volt gyűrődés. Megmutattátok, hogy a babáknak nem fáj semmi, és én megnyugodtam.

A szomszéd épületben meggyújtottak egy turistatartállyal működtetett lámpát. Akkor láttam, hogy tatám áll, mama az arcát dörzsöli. A lámpát átvihették a túloldali szobába. Ismét sötét lett.

- Eddig a legrégebbi meseszerű emlékem.

Tata is és mama is, bár ez nálunk nem volt szokásban, egymás szavába vágva kérdezték: - Milyen babákról beszéltél?

- Úgy tesztek - mondtam -, mintha nem tudnátok, pedig ti jobban emlékezhetek. Nekem volt egy baba-plédem, azon volt a kislány és a kislány képe. Ők voltak az első gyerekbárataim. Velük beszélgettem. Csak arra nem emlékszem, mi lett az én kedvenc takarómmal.

- Te arra a takaróra emlékszel? - kérdezték.

- Hogyhogy emlékszem. Eltudom mondani a legapróbb részletekig, hogy mi is volt rajta, azért lehet, hogy hibázom.

- Akkor mondd el - szóltak nagyon türelmetlenül.

- A takaróm egyik oldalának világoskék, a másik oldalának nagyon szép világos rózsaszínű volt a színe. Én a rózsaszínű oldalt szerettem. Ha véletlenül a kék került a felszínre, addig acsarkodtam, amíg megértettétek, hogy nekem az nem jó és megfordítottátok. A vastagsága úgy másfél, két ujjnyi lehetett.

Finom, puha anyagból készült. Szögletes volt, egy oldal hossza 80–90 cm lehetett. Körben a saját anyagából rojtözva volt. Két sorba, elcsúsztatva voltak a rojt-görcsök. A sarkoknál a görcsöket úgy kötötték, mintha vastag csipke lett volna körben a szegélye. A görcsöt ki akartam bontani, még meg is harapdáltam, rágcsáltam, de nekem nem sikerült.

- Folytasd - szólt még türelmetlenebbül tata. - Mi volt a takarón?

- Két párhuzamosan futó kör-csíkra emlékszem. A belső szélesebb, a külső keskenyebb volt. Amikor messziről néztem a körön belüli képre, úgy emlékszem, mintha beljebb lett volna. Ha a takarót gondolatban kettéhajtom, megkapom a szélesség, vagy a hosszúság felezőpontját. A külső keskeny csík és a felezőpont között jó félarasznyi volt a távolság.

- Mi volt a körön kívül, emlékszel? - kérdezte mama.

- A négy sarokban két-két tűzliliom szerű virágra emlékszem. A bal felső és a jobb alsó sarokban két-két nyitott szirmú virág volt, míg a jobb felső és a bal alsó sarokban volt a nyitott szirmú virág, és mellette a bimbó. A szabadon maradt helyeken körbe futottak a sássszerű levelek.

- Mire emlékszel a körön belül? - kérdezték tovább.

- Fent, középen volt egy szélmalom. A malomajtó keskeny és magas volt, felette volt két kicsi ablak. A malomtól balra három nem egyforma magas fácska. A fák alatt néhány apró bokor nőtt. Jobbra csak egy fára és sok bokorra emlékszem. A bokrok fölött két bárány felleg is úszott. A malomajtótól keskeny, kanyargós ösvény vezetett, mely fokozatosan szélesedett. A kép legalján, a gyors vizű patakban kacsák úszkáltak. A part mindkét oldalán bokrok, virágok nőttek. A patak fölött dűledező, gerendákból ácsolt, domborított palló vezetett. A pallón állt a kisiű, mozgásban ábrázolták. A megemelt lábacskaival a megbillent padozaton éppen átlépett. Egyik kezével a karfát, helyesebben a korlátot fogta, a másikkal a szintén mozgásba levő kislányt hívta, csalogatta. A kisiű fején kicsi fejre simuló sapka volt, míg a kislánynak hollandi kalapja volt. Mindkét gyereknek gallér nélküli, nyakban húzott blúza volt. A kisiűn lábszár közepéig érő, testhez simuló nadrágja, a kislánynak hosszú ráncolt volt a szoknyája. Mindketten facipőt viseltek. Az arcuk pufók, mosolygós, nevetős, kedves volt. Akármerről néztem, ők is láttak engem, ezért köthettem velük barátságot, beszélget-

hettem velük. Ha valamit kihagytam volna, kérdezzetek rá – mondtam.

A tata az elemlámpát a kezembe adta és azon nyomban az öröknaptárt kérte. Megkerestette az 1934-re érvényes naptár-oldalt. A 19-es számot viselte.

- Nézd meg milyen napon volt húsvét – kérte tata.

- Április 1., vasárnap, húsvét első napja – mondtam.

- Most visszaszámolunk két hetet. A nagyhét előtti hét első napján hányadika volt?

- Március 19., hétfő – válaszoltam.

- Érdekes, jegyezte meg tata, a naptári oldalszámozás és a hétfői nap is a 19-es számot viseli...

- Tudod miért érdekel minket az időpont? Megmagyarázom. 1932. október 24-én születtem, 1933 októberében töltöttem első életévedet. Innen tovább számolunk, tehát 1933. november, december, 1934. január, február 24-én egyéves és négy hónapos voltál. Nagyhét előtti héten szombaton töltöttem az egy év és öt hónapot. Mindaz amit elmondtál, a keresett hét második napján történt. Tehát még nem voltál 17 hónapos. Amire emlékszel mind igaz, még a sorrend is megegyezik. Felfoghatatlan. Miket képes tárolni a környezetét csak tanuló agy? Szinte érthetetlen!

Akkor este sok mindenről beszéltünk. Annyi volt a mondani-való. Éreztem tata fokozatosan csendesülő hangján, hogy sérült torka néha „megállj“-t parancsol. Mama átérezve a rendhagyó helyzetet, óvatosan átvette a szót. Míg a tata egy cseppet pihent, a mama megállás nélkül beszélt.

Elhatározták, hogy a nagyhét előtti héten, ketten rendbe teszik a lakást.

Mama minden héten, menetrend szerinti pontossággal hétfőn mosott. Az én ruháskáimat naponta mosta.

Kedden, március 20-án, délután a szobát takarították, a konyha rendbetételét szerdára tervezték.

Szerda reggel mama kimosta az én kedvenc baba-plédemet, a hófehér kétszeres kötött öltözékemet és a szobaasztal díszét, Ilka nagymama csipkés horgolt terítőjét. A kimosott holmikat kiterítette, majd főzött.

Az épületben két lakás volt. A tulajdonos az utcai részben lakott, még mi a szobás-konyhás udvari részt béreltük. Minden személynek kulcsa volt, a kaput állandó jelleggel éjjel-nappal

zárva tartották. A kapu mellett rövid láncon farkas kutya őrködött.

A délelőtti folyamán, minden amit a mama aznap mosott, eltűnt. Idegenkezűségről szó sem eshetett, mert egyik családnak sem volt látogatója. Engem a mama fölöltöztetett. Felindultan, idegesen az utat végigzokogva, a gyárba rohantunk.

A gyár olyan volt, mint egy mindenre kész, egymást segítő, óriás család. A mama alig tudta elmondani a portásnak szíve nagy bánatát, már rohant és nemcsak a tata, de akik a szerszám-műhelyben a munkát félbehagyhatták a portán tolongtak. Ott helyben megígérték, hogy délután jönnek és keresnek egy becsületes házigazdát. Onnan el kell költözni – jelentették ki határozottan –, lehetőleg még a hét folyamán.

Úgy is történt. A munkatársak keresték a szabad lakásokat. Este szüleim néhány munkatárssal az egyik lakást elfogadhatónak találták. Idős, jóra való néni volt a tulajdonos.

Amikor meghallotta sürgős költözésünk okát, azt mondta, hogy a vallás síríg bocsáthatatlan bűnnek tartja, ha valaki ártatlan piciny gyermeket megrabol.

Bár a lakás ki volt meszelve, tiszta volt, a néni megígérte, hogy három napon belül szobafestő kifesti, padlót, ablakokat, ajtókat súrolnak, mosnak, tiszta lakásba költözhetünk.

Szombaton a gyár kölcsönadott egy teherautót, rakterében néhány tiszta ládával. Jöttek a munkatársak, segítettek és mi költözködtünk.

- Lassan összeáll a kép - mondtam. Most már értem, hogyan tűnt el a szemem elől kedvenc baba-képem, baba-takaróm? Nem tudom, ti vettétek nekem, vagy kitől kaphattam?

Válasz helyett a mamám megkérdezte, hogy emlékszem-e még a Piskurán névre, majd a kérdésre kérdések következtek. A mamám segítőkész kérdéseket tett, tata viszont, bár csak érintőlegesen volt benne a válasz, úgy kérdezett, hogy össze kellett szedjem magam, nem akartam mondanivalómmal mellékvágányon toporogni.

A részemről és a szüleim részéről adott kérdésekből és válaszokból szemelgetek.

A Piskurán házaspár hozzánk igen közel, egyszobás, konyhás, spájzos házacskában lakott. A konyhaablak alatti alacsony szék és asztal a bácsi munkahelye volt. Egyszemélyben cipész és suszter is volt. A környékbeliek, beleértve a Globus-gyáriakat, vele javították és csináltatták cipőiket.

A nála először megjelenő vendégnek határozottan értésére adta:

- A javításra szoruló cipőt csak úgy vállalja, ha a tulajdonos a sártól, portól lemossa. Ismeretségi köre a sárkefét a forgalomból kivonta.

- Aki új lábbelit rendelt, a cipő színét kérte, megtudakolta, hogy milyen évszakban óhajtja viselni. Felírta a szükséges adatokat, majd a vendég tudtára adta, hogy nem a divat után kullog, ő a lábat nézi. A nála készült lábbelit nem kellett bejáratni, nem törte föl senki lábát.

Piskurán néni mosónő volt. Csak olyan házaknál vállalt munkát, ahol szakácsnőt és szobalányt is foglalkoztattak. Télen reggel hét órakor, nyáron még korábban kezdte munkáját. Közös megegyezés alapján naponta addig dolgozott, amíg a munkáját be nem fejezte. Mivel késő délután, sőt este lett kész, kosarában hazavitte férjének a kész ételt. Abban az időben még a jómódú otthonokban is szénvasalóval vasaltak. A vasalónapokon a család baráti köréhez tartozó családok háztartási alkalmazottai, kölcsön alapon besegítettek. A vasalót szabad levegőn hevítették, ahogy régente mondták: lengették, lötyögtették, szellőztették.

Az ebédet az alkalmazottak a konyhában fogyasztották. Szó szót követett és Piskurán néni elpanaszolta nagy gondját. Elmondta, bár ezt tudták, hogy nekik nincs gyermekük. Van viszont egy fiatal házaspár ismerősük. Az asszony áldott állapotban van, úgy egy hónap múlva megszületik a baba. Szeretne valamivel kedveskedni, de úgy, hogy az csak a pici gyermeké legyen. Azt sem tudja mit vegyen, hol keresse, ami egy gyermeknek kell.

A ház asszonyának a tudomására juthatott mindaz, ami ebéd közben elhangzott, mert megkérdezte a szóban forgó család nevét. Az előző hetek egyikén vendéget fogadtak. A családfő a gyár jogi ügyeit rendezte, jó menő irodája volt. Többirányú szakmai kérdésekről beszéltek. Az egyik vendég, a gyár főmérnöke, magasra értékelte, technikai bravúrnak nevezte azokat a megoldásokat, melyekkel Ványai Károly (a beszélgetés folyamán a Karcsi név hangzott el) a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket is ámulatba ejtette.

A családnak egy éven aluli kisfia volt. Mindaz, ami egy gyermeknek szükséges, rokonoktól, ismerősöktől Ausztriából, Svájcból kapták.

Aznap késő este fejezték be a vasalást. A ház asszonya Piskurán nénit az ebédlőbe hívta. Rendezgetni kezdett és magyarázott. A kezébe vett egy vászonzacskót, nagyméretű volt, gyárilag készült, a gumiházban egy rózsaszínű és egy kék zsinór volt, két irányból húzta és a zacskót ezzel lezárta. Ebbe kell tartani a mosott-vasalt pelenkákat – mondta, majd kinyitotta a zacskót és mindent megmutatva, kibontva, összehajtogatva a zacskóba tett.

A baba-takaró, a hófehér kötött kezeslábas, melyhez sapka és bojtos pici cipellő is tartozott, egy nagyobb méretű, puha, fürdetésnél használt kifogó; hat darab kis és hat darab nagyobb méretű pelenka, sorba a zacskóba kerültek. Egyet gondolt és a szekrényből kivette a vastag papírból készült kicsi bőröndöt. Abban rekeszekben volt, ami egy ici-pici gyermeknek kell: babakrém, hintőpúder, egy sorozat többszínű babaszappan, cumisüveg, cucli, kicsi tálka és hozzá csésze, ibolyakék illatos piskótaalakú rágcsi (még a kék-rózsaszín zsinór is bele volt fűzve) ezt rágcsálták a gyerekek fogzás közben. A kicsi bőröndből nem hiányozhatott a csörgő és egy pici maci sem. Miután mindent elhelyezett a zacskóban, a csomagba még egy ív papírt és kétszínű szalagot is tett. Az egészet becsomagolta és Piskurán néni kezébe adta. Lelkére kötötte, hogy átadás előtt az összehajtogatott papírba csomagoljon és kösse át a szalaggal. Előrelátóan gondolkodott, hiszen a néni messze lakott, szemerkélő esőben étellel teli kosarat és egy óriási babacsomagot is cipelt.

- Magam sem tudnám mondani - törte meg tata a pillanatnyi csendet -, ki volt a boldogabb, amikor Piskurán néniék meglátogatták háromra szaporodott családjukat. Ők legalább annyira, talán még jobban örültek, hiszen átérték azt, amire egy életen át vártak.

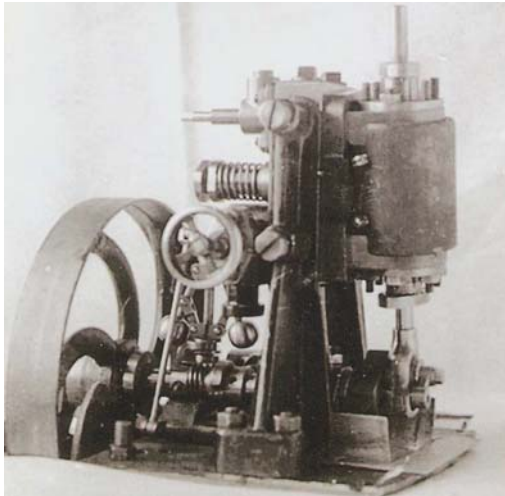
A kicsi gőzgép

Tata már jó előre elhatározta, amennyiben házasságukat gyermekáldás ajándékozta meg, függetlenül attól, hogy a pici jövevény fiú avagy leány lesz, a gyermeknek működőképes kicsi gőzgépet készít.

Szabadidejében, otthon elkészítette a részletes tervrajzot, mellékelte a vetületi részletrajzokat, füzetbe jegyezte a szükséges mellékszámításokat.

A gyár vezetőségének, az előzőleg már leellenőrzött rajzanyagot bemutatta, tudatta, hogy a szükséges mérőműszereket és kisméretű szerszámokat beszerezte (a munkások a szerszámokat, mint a saját tulajdonukat használták).

A vezetőség engedélyezte a kicsi gép munka utáni készítését. Előzőleg a füzetbe jegyezte azt az óraszámot, melyre szüksége volt az előtanulmányoknál és a rajz kivitelezésénél. Felkérték, hogy percnyi pontossággal, naprakészen jegyezze azt az időmennyiséget is, amit a gép elkészítésére fordít.

Kicsi gőzgépem

Megjegyzendő, hogy a gépházban egyetlen olyan berendezés működött, mely áttétes transzmissziós szíjrendszerrel behálózta a műhelyeket, egyidőben működtette a gépeket. Tehát, a termelésbe bevont gépek csak csengetéstől csengetésig üzemeltek.

A munkások rendszerint munkapad mellett túlóráztak. Tata a túlórákat megtoldotta, munkapad mellett kézi megmunkálással készítette a szükséges részelemeket.

A kész kicsi gőzgéphez méretarányos kazán is tartozott. 360 munkaóra alatt készült el.

A műhelyben „bejáratás” címen, a gépet több alkalommal beindították, működtették. Az alkatrészek tökéletesen illeszkedtek, hangtalanul működtek.

1932 december utolsó hetében – ahogy drága szüleim mesélték –, munkatársi segítséggel, tata a gyár vezetőségétől kapott két fémdobozzal érkezett. Az egyikben a kicsi gőzgép, a hozzátartozó rajzanyaggal, a másikban a kicsi kazán volt.

A harmincas évek közepéig, lakásunkban, Bukarestben őriztük a kicsi gőzgépet.

Minket gyakran látogattak mind a gyáriak, mind a váradiaiak. A férfiak a szobában beszélgettek, az asszonyok, anyukák a konyhában harapnivalót készítettek. A hűvös, hideg vasárnap délutánok színessé teszik halvány kora gyermekkori emlékeim. Az asztalt a tűzhely közelébe húzták. Tatám a szobából kihozta a nehéz dobozt, óvatosan az asztalra illesztette. A kicsi kazánba vizet töltöttek, majd a tűzhelyre tette. Az asztalon, picinyke zsámolyomon volt a petróleumlámpa. A lámpát meggyújtották, állandóan költöztették.

A tűzhelyben pattogott a tűz. Az asztal körül voltunk. Mamának hol az ölébe ültem, hol a széken mellette álltam. Emlékszem, átölelt, féltve vigyázott, attól tarthatott, hogy megközelítem a működő kicsi gépet.

A kazán irányából alig észlelhető hangot hallottam, majd a kicsi gép fokozatosan működni kezdett. A vendégek helyet cserélgettek, minden oldalról nézték a pontosan egybeillesztett alkatrészek összműködését. A petróleumlámpa imbolygó fénye csodálatosan világította a lendületesen mozgó-forgó alkatrészeket.

A bukaresti tartózkodást szüleim mint átmeneti időszaknak tekintették, a szülők (nagyszüleim) mellett, Váradon kívántak élni. A kicsi gőzgépet Váradra hazaküldték. Ilka nagymama (édesapám édesanyja) szekrényét átrendezte és az alsó fiókba helyezte a két dobozt, valami kelmével le is takarta.

1940 december közepén visszatelepültünk Nagyváradra. Tata döbbenten vette tudomásul a történeteket. Egy személy, aki a nagyszüleim lakását ismerte, észrevétlen pillanatban mind a két dobozt elemelte és egy fél liter kisüsti pálinkáért továbbadta.

Évek teltek el, amíg tata megtudta, hogy kinél van a kicsi gőzgép. Az illető, magasabb szakmai végzettséggel rendelkezett, mint tatám. Elismerete, hogy a bemutatott fotók, valamint az asztalán őrzött kicsi gép a tatám munkája. Ettől függetlenül a magatartása hűvös, elutasító volt. Megjegyzendő, hogy az ostrom alatt egy tárlóban volt a gép. A helyiség belövést kapott, részben

kiégett. A szekrényben tárolt kicsi gép alapján, vagy oldalán a nagy hő következtében a megmunkált felület fényes maradt ugyan, de enyhén elszíneződött. Más károsodás nem érte, tehát működőképes maradt.

Az az illető, aki a kicsi gőzgépet a magáénak vallotta, a 60-as évek közepén áttelepült Magyarországra. Természetesen magával vitte a gőzgépet is.

1988 nyarán szüleimet meglátogatta régi jó ismerősünk, akivel tata a nagyváradi, majd a bukaresti gyárban is dolgozott. Tőle tudtuk meg, hogy miután elhagyta Bukarestet, Budapestre költözött. Az emlékeket felelevenítették, majd a kicsi gépről érdeklődött.

Eltelt egy év, váratlanul, a már előzőleg is nálunk járt vendég ismét megjelent. Mellesleg ízig-vérig váradi volt, korosztálybeli rokonsága Nagyváradon élt.

A vendégtől tata megtudta a következőket:

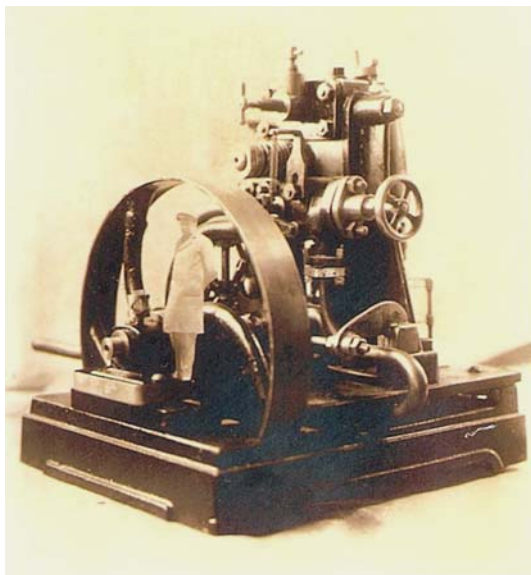
- Az illető személy családjával Budapesten él (nevét, foglalkozását, volt munkahelyét tudom, ismerem. Személyiségjogait sérteni nem óhajtom, ezért nem nevezem meg).

- A kicsi gőzgépet, nem tudni milyen formában – pénzért adta-e, avagy adományozta –, de a budapesti Nehézipari Múzeumnak átadta, tárolóban őrzik.

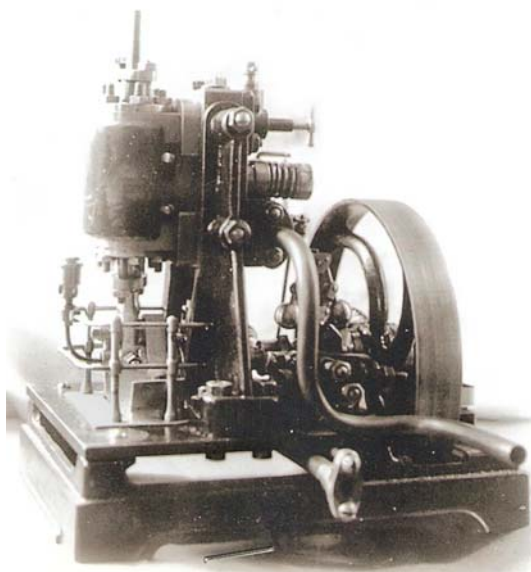
Idősebb szüleimet egy napra sem hagyhattam, nem utazhattam el, nem bizonyosodhattam meg az elhangzottak igazáról. Amennyiben kicsi gőzgépem a múzeum tulajdonában van, helyeslem, ott a helye, csak a háttér, az esetleges félretájékoztatás ténye zavar.

Életem varázslatos napja lenne, ha megállhatnék a nyitott tárló előtt, megérinthetném, megsimogathatnám tatám keze munkáját, a nagyon sok szeretettel nekem készített gőzgépet. Majd nyugodtan, nem sietve a gépre helyezett gravírozott szöveget olvashatnám:

A budapesti Metalloglobus-gyár Nagyváradról Bukarestbe telepített leányvállalatánál az 1931-1932-es években, a miniatürizált, működőképes gőzgépet kézi megmunkálással készítette a szerszámműhely vezetője – vasesztergályos – géplakatos – szerszámtervező – Ványai Károly (1902-1992).

Kicsi gőzgépem

2007-ben, hosszas keresés után rátaláltam a budapesti Országos Műszaki Múzeumra. Levelezés útján a segítségüket kértem a kicsi gőzgép felkutatása céljából. Kóczyánné dr. Szentpéteri Erzsébet főigazgató, valamint Bertáné dr. Varga Judit mb. főigazgató-helyettes kérésemet érdemesnek tekintették, mindezt annál inkább tették, mivel (a válaszlevelekből idézek) a keresett modell különös gondossággal, a valódi gépek hű másolataként készült, s gőzgépek szokásos teljes felszerelésével. A következő levél a Múzeum előző véleményét erősíti, miszerint a kis gőzgép valódi mestermű. Ezen kívül említésre méltó az a vélemény is, mely szerint a Múzeum tudományos programjában szerepel egy gőzgépkataszter összeállítása, tehát a gőzgép fellelése a Múzeum számára is hasznos lesz.

Én nem kértem, kaptam az életem

Környezetünkben majd minden házaspárnak volt gyermeke. Valahogy úgy alakult, hogy mindig én voltam a fiatalabb. Akarva-akaratlan alkalmazkodni tanultam.

A Metalloglobus-gyárban dolgozott egy nagyon fiatal házaspár is. Napokig a látogatásra készültünk. Türelmetlenül vártam a délutánt. Látni akartam azt az igazi icipici babát. Megbeszéljük, hogy gyalog megyek, hazafele szánkón érkezem. Egy nagy zsákot megraktunk aprított fával, majd a szánkóra erősítettük. Erre rákötöttünk még egy zsákot, benne volt a süteményes doboz, a zacskókban sokfajta finomság.

Mindennek örültek. Mi sem voltunk jómódúak, hozzánk képest nagyon szerényen éltek. Albérletben laktak egy idős néninél, aki egyetlen ágyát átadta a fiatal párnak. A néni a konyhában húzta meg magát. A szobában alig volt bútor, az is nagyon sötétbarna színű volt.

A félhomályban megpillantottam az ágyat. Hófehér dunna alatt pihent az anyuka és mellette pólóban a baba. Én még ilyen kicsi igazi élő babát nem láttam. Aludt, álmában mosolygott, és mint aki szopik – mozgatta csöpp kicsi száját. Álltam, gyönyörködtem és arra gondoltam, hogy sok odafigyelés, gondoskodó szeretet kell, míg ő is megnő.

Eszembe jutott, hisz sok minden eszébe juthat egy négy-öt éves gyereknek is, hogy minden kicsi az anyukája mellett alszik

az ágyban. Ennek én annyira megörültem, hogy őszintén meghattam a jelenlevőket.

Összehasonlítva magam, aki szintén voltam olyan kicsi is, mint az a pólyás, nyitott szemmel próbáltam szóra bírni a környező világot. Rávezettek arra, hogy én sem, de más sem kérte – kaptuk az életünk. Az élet óriási érték, tisztelni, becsülni mindenki kötelessége.

Megértettem, hogy nekem olyan szüleim adattak, akik az esküt nem talmi ígéretesként tették, hanem hosszú távra, életre szólóan be is tartották. Egymást szerető, megértő szülők gyerkekeként nevelkedtem. Hangos szóváltást nem hallottam. Vállalták a megpróbáltatásoktól terhes éveket. Tata vallotta, hogy a munkaköppennyel a napi hatásokat családjától távol tarthatja. Ehhez különleges önfegyelem kellett.

Olyan légkört teremtettek, mely szükségtelessé tette cseperedő egyéniségem fegyelmező irányítását. Soha sem bántalmaztak, nem fenyegettek. Észrevették, észrevették velem a szépet, a jót, a helyest. Megkerestették velem az esetleges hiba okát. Megbeszéltek, hogy mi az ami rossz, ami rosszra sikeredett. Nem fitogtatták felnőtt fölényüket. Tudtam, hogy ők is voltak gyermekek és ők is hibázhattak, de tanultak. A megelőzést tartották elsődlegesnek.

Nem igényelték, helyesebben visszautasították a bocsánatkérését. Azt vallották, hogy a hangos szó a harag nem lehet emberi magatartás forma. Kiegyensúlyozott életszemléletükkel, élettvitelükkel hatottak reám.

A régi emberekről

Régen nálunk az volt a szokás, hogy ha szerényen is, de mindig megvendégeltük azokat, akik jóindulattal lépték át otthonunk küszöbét. Egy valami viszont soha sem került az asztalra. Nálunk nem volt italozás. A látogató tőlünk csak tiszta fejjel távozhatott.

Jó értelemben vett szócsaták zajlottak. Ezt megelőzte egy folyóiratból, újságból, regényből, versből kiragadott részlet. Tatám érthetően olvasott. A verseket, nem szavalta, a szerző gondolatait tolmácsolta. A jelenlevők minden alkalommal kértek a mamámat is, hogy énekeljen. Nagyon jó hallása és csodála-

tos szép hangja volt. Kétkezi munkások irodalmi délutánjai volt ezek.

A beszélgetésbe én is bele-beleszóltam, amit nem tudtam, nem érttem, megkérdeztem. Helyben a választ minden alkalommal megkaptam.

Hosszú téli estéken valamit tenni kellett. Szüleim felváltva meséket olvastak. Néhány mese félelmesnek tűnt (Piroska és a farkas, Jancsi és Juliska stb.), azon kívül semmihez sem volt köthető. Nekem más kellett, valami új, amiből okulni is lehet.

Felváltva, estéken keresztül mesélték gyermekkorukat, majd nagyszüleim gyermekkoráról beszéltek. Milyen csodálatos – fedeztem fel –, ha az én őszhajú nagymamáim és nagytatáim gyerekek is voltak, akkor milyenek is lehettek a náluknál régebbi emberek?

A gyermek számára, ki a jelen pillanatot éli, komoly kihívás a múlt történéseinek a megértése.

A cserépkályhában pattogott a tűz és a parázs fénye mellett hallgattam a csodálatos történeteket. Azon a télen (1937-1938) csak a régi emberekről tárgyaltunk. Abban a mesesorozatban, dióhéjban benne lehetett – az ötéves gyermek szintjén – az emberiség kultúrtörténete. A mese, a történet sorozat aztán évekig tartott. Az én régi embereim sok mindennel foglalkoztak. Eszközöket készítettek, házat építettek, a földet művelték, halásztak, vadásztak, hasznosították a tüzet, a kőből fémet olvasztottak, a gyermekeik az otthon melegében agyagtáblákra rótták (vagyis írták) gondolataikat. Tehát az én régi embereim dolgozók, szorgalmasak voltak, egymást segítették, egymásért éltek és ami a legfontosabb, tiszteltek, szerettek mindenkit.

Költözködünk – kora nyár – 1937

A gyárhoz közel, egy középkorú házaspár építkezett, lakásuk mellé még kiadható szoba-konyhás lakrészt is terveztek.

A megadott címre mentünk. A kapu mellett a kerítésen, vékony léckeretben, üveg alatt, kézzel írott szöveg volt. Szüleim figyelmesen olvasták, melyben az állt, hogy a lakás nyár végére, ősz elejére felépül. Csak kisgyermekes család jelentkezését fogadják el.

A kapu tárva-nyitva volt. A küszöbön kívül megálltunk; tata az ajtófélfán kopogtatott. A közelben két építőmunkás szorgoskodott, mellettük, vélhetően, a kőműves tizenéves fia segédkezett. Tata rámutatott a hirdetésre és kérte a háziurat. Messziről jelezte, hogy fogad, így átléphetünk udvaruk küszöbét.

Készségesen fogadtak. Már a beszélgetés elején értésünkre adták, hogy ők gyermektelenek, gyermekes lakóra vágnak. Csak a gyermek kedvéért építenek kiadható lakást. Megmutatták azt az épületrészt, melyet bérbe kívántak adni. A falak felhúzását befejezték. Egy fa miatt a tetőfedést késleltetik.

Ilyet én nem, de az én drága szüleim sem láttak. Jövendőbeli szobánk kellős közepén állt a nem túl magas, vastagtörzsű barackfa. Kivágását halasztották, várták, hogy megérlelje illatos zamatos gyümölcsét. Nem is szoba, inkább óriási ketrec előtt álltam. A gyümölcsét érlelő fán rajban röpködtek a szürketollú vadgalambok.

A lakással szemközt volt a pontosan összeillesztett deszkából készült fákamra sor. Nyárikonyha gyanánt is lehetett használni. A padozatát sima, fényes téglából rakták.

Megnéztük a kamrák mögötti 16 barackfából álló gyümölcsöst. A házi bácsi megfogta a kezem, egy lehajló ághoz kísért. Megkérdezte, hogy szeretem-e a barackot. Igennel válaszoltam. Rámutatott a legérettebb, legnagyobb gyümölcsre. Arra buzdított, hogy vegyem le. Hátrahúzódtam nem mertem a gyümölcshöz nyúlni. Valamit mondott a feleségének. Hozatott egy nagyobb méretű papírzacskót. Teletette gyümölcscsel és a kezembe adta.

- Magukat elfogadom lakónak - mondta a bácsi.

Tata a zsebéből kivett egy papírlapot, már jó előre ráírta a nevét, munkahelyét, azt a címet, ahol laktunk és a bácsinak átadta. Elköszöntünk. Jelenlétünkben a kerítésről levették a hirdétést. Barackérés után új lakásba költöztünk.

Az élményözön tanulságai - 1937

Tudván, hogy lakást cserélünk, mamánk a főzéshez szükséges konyhafával takarékoskodott, az ebéd készítését a petróleumfőzőn oldotta meg. Augusztus elején birtokba vettük új otthonunk. A költözést követő esték egyikén a házi bácsi szüleimnek megmondta, hogy régi favágó ismerőse hétvégére

ígérte a megrendelt fát. Amennyiben megfelel, minket is ellát konyha és kályhafával.

A fával megrakott egylovas kocsi szombaton, kora délelőtt, a kapu mellett megállt. A néni a kocsin maradt, sorra adogatta a vágott fát. Felőtt fia talicskába rakta, s a fáskamaráig tolta nehéz rakományát. A favágó bácsi állandóan a kamarában tartózkodott. Szakértelemmel külön-külön rendezte a kályhafát, aprított konyhafát. A fia betalicskázott még két nagyméretű papírzsákot is, az egyikben a gyújtóssal, a másikban a vasaláshoz szükséges faszénnel. Egész idő alatt szinte szótlánul tették kötelességüket.

Időnként a kapu közeléig merészkedtem, nyomon követhettem a munka menetét.

Kora délutánra leürült a kocsi. A néni seprűt, lapátot és egy papírzacskót kért. Leseperete a kocsi rakterét; a porból szedgette a fakéreg darabkákat, az apró hulladékfát, a zacskóba rakosgatta, majd a kocsi körül a járdát takarította.

A kapu küszöbén álltam, az akáclombok takarásában megpillantottam tatát. Elébe szaladtam.

A néni a lapátról a zacskóba tett néhány fadarabkát, tatára nézett, halkán, csak úgy magát igazolva szolt: – Mi egyszerű emberek vagyunk –, a zacskóra mutatva folytatta: – Ez is fa. – Nekünk is az – válaszolta tata. A sepregetést a néni tovább folytatta. Az udvaron, a homokos talajon, melyen a talicska kereke nyomot hagyott, seprűvel, lapáttal egyengetett. A fás kamarában mostmár ketten, apa és fia rendezte, rakta a tűzrevalót.

Munka végeztével a házi néni szappant és törülközőt készített. Az udvari vízvezetéknel mindhárman könyékig kezét mostak, inggallérjaikat befördítették, arcukat, nyakukat alaposan megmosták. A friss víz valamelyest oldott fáradtságukon.

A házibácsi átvette a kész munkát, a pénzt a bácsi kezébe számolta.

A fáskamara előtt, az árnyékos oldalon ültünk, akarva-akaratlan mindent láttunk, hallottunk.

Nehéz munkával keresett pénzzel a kezében, a favágó bácsi a következőt mondta: – Csak tiszta kéz érinthet pénzt. Görnyedt hátú, kemény időket megélt ember képes ennyire egyszerűen, tömören, sokatmondóan megszólalni. Lenyűgözött a pillanat varázsa. Szüleim megilletődve hallgattak, kérésemre megmagyarázták az elhangzott gondolat lényegét. – A bácsinak

nagyon is igaza van – mondta tata. Mindig tiszta legyen az a kéz, mellyel nemcsak magunk, de a mások javát is akarjuk.

A házinéni a konyhába hívta, frissen készített tejes puliszkával kínálta a munkásokat.

Tata a favágó bácsival beszélt, megkérte, hogy ebéd után nézzen be hozzánk is.

Konyhánkba toppant a kőműves bácsi fia. A terítőt fölhajtotta, az asztalra tett egy hosszabb gyalult lécet, tenyérnyi nagyságú deszkadarabkát, lila tintaceruzát és a tisztára mosott tintás üveget, melybe előzőleg csapvizet töltött. Az asztal mellé helyezett két nagyméretű papírzsákot is. – Ezek mind kellenek a favágó bácsinak – mondta nagyon komolyan, szakértelemmel a fiú.

A favágó családdal megismerkedtünk. A férfiak a fáskamrában megjelölték azt az oldalt, ahová a fát rendezni fogják. Maradék kályhafánkat a kamara távoli zugába átrakták, télről visszamaradt, néhány lézengő kályhafánkat a fiatal fölhasogatta. – Ennyi fa elég lesz a hét végéig – mondták.

A bácsi engedélyt kért, a lakásba mentünk. Sorra a kezébe vette az asztalra helyezett tárgyakat, majd mosolyogva szólt: – Ügyes munkás lesz abból a fiúból. – Az asztalhoz ült. A tintaceruzát, mint régen a pennát (tollat) a vizes üvegbe mártogatta. A lécre írta, a címünket, családnevünk kezdőbetűjét és a tata keresztnévét (így: V. Carol). Az írással nem sietett, szép olvasható volt. Elmondása szerint szeretett tanulni, a tudás viszont pénzbe kerül, abból mindig kevés volt a háznál, így maradt ő is, akárcsak az apja favágó, szénégető.

A lécet a tűztérbe helyezte, arra deszkadarabkát tett, egy egyenes vonallal jelölte a beltér mélységét, azaz a hosszát. Bementünk a szobába. A cserépkályhában három mérést (jelölést) végzett. A mélység mellett megjelölte az ajtókeret szélességét és a magasságát is. Megmagyarázta, hogy a följegyzett adatok alapján fűrészezi és hasogatja a fát.

Eltelt egy hét. Szombat reggel a tejes asszonyunk a tej mellett két adag juhtúrót és mellé két óriás csokor kaprot is hozott. A házinéni ötlete volt a kapros juhtúrós laska. Korán reggel mama kinyújtott egy levél tésztát. A kocsi érkezése után elkészült a második levéllel is.

Megállás nélkül folyt a munka. Mire tata a munkából haz ért már csak rendezgettek a kamarában.

Mama a nénit a konyhába kérte. Megmutatta a kifőzött laskát, kicsi lábosban az olajon megfuttatott kaprot és tálban a juhtúrót. Kis tányérra tett a tésztából, arra kevés kaprot szórt, összekeverte, juhtúróval meghintette. A néni elmondta, hogy nyáron a kaprot újkrumplival, csorba levesbe vagy káposztába teszik. A néninek tetszett az íz, finomnak tartotta, így a mamám a kaprot a tésztával összekeverhette.

Az asztalra hat tányér került. Kóstolóban a házinéniéknek is jutott egy púpozott tányérral.

- Máshol is megkínálták néha - mondta a bácsi -, soha nem ettek még egy asztalnál azokkal, akiknél dolgoztak.

A házibácsival előzőleg már megbeszélték, hogy egy hét múlva, vasárnap kora délután „malacetetésig” szívesen fogadnak.

A jelölt napon, a házibácsival, aki az utat igen jól ismerte, látogatóba igyekeztünk. A favágó bácsi indíttatására nyáron, ősszel, majd a következő évben tavasszal is voltunk otthonukban. Egymástól távoli házak, gyéren lakott utca legvégén volt az otthonuk.

Kopogtattunk. A kapu közelében, rövid láncra fogott kutya mordult. Az otthoniakkal vidáman köszöntöttük egymást. Az volt az érzésem, mintha régi ismerőst látogatnánk.

- Figyeljünk - szólt a bácsi. Leeresztett kezekkel a kutyára nézett, szótlanul állt. A házőrző megfordult, eltűnt házikójában. Az ajtót reteszre zárta. - Hamis, néhanapján, kicsinyeit félti. Még nem nyílt ki a szemük. Érinthetetlenek - folytatta.

Megmutatták otthonukat. A ház közepén tárva volt az ajtó, jobbra, balra egy-egy nyitott ablakszemmel. A ház előtt veranda, deszkapalánkjának könyöklőjén mázas cserepek, bennük az erdő virágainak szépségével.

Kezemet fogva a néni az egyik ablakhoz vezetett.

- Nálunk, itt a város szélén az a szokás, hogy a falakat kívül is belül is patyolat tisztára, hófehérre meszeljük.

Körben az ablakmélyedést kékre festjük. Sokan parasztonak, falusi szokásnak tartják. Nem az. Bemegyünk a házba, körülnézel, sehol egy légy, egy pók. Az apró bogarak félnek, tartanak az erős kék színtől. Az ablakot, az ajtót jó messzire elkerülik. A városi ember mindezt réges régen elfelejtette, helyette naponta légyhajtóval úzi a legyeket.

Lakásuk gondozott, tiszta volt. A konyhában a téglából rakott tűzhelyen főtt a malacok esti eledele. - Vasárnap is dolgozni kell - mondták.

Sorra ismerkedtünk kicsiny birodalmukkal. Az állatokkal kezdtük. A ház közelében nagyobb méretű tyúkketrec, majd a malac ól, a legkisebb a nyuszik ketrece volt, ezt követte a bárányok lakhelye, az akol. A sort a lóistálló zárta. Mindegyiken zár, retesz volt, előtte külön-külön kicsiny körbekerített udvarral. A malacok udvara előtt álltunk, amikor a bácsi pácájával óvatosan jó szóra bírta az ajtó előtt pihenőt. A kis udvarba ment, az ól ajtót kinyitotta. Megmutatta, hogy a padozatot naponta mossák, este tiszta, száraz ólba zárja a malacokat. Ezért mondta, hogy csak malacetésig maradhatunk. Miután minden állat: malac, tyúk, bárány, ló fedél alá kerül, azt a helyet, ahol nappal voltak, szintén takarítják. Néhány állatot tart, egészségesek, ritkán betegszenek meg.

Tovább sétáltunk. Kicsi ágyások előtt időztünk. Már akkor tudtam a zöldségfélék nevét, tálból, kosárból szedegtettem. Először láttam ágyásokba ültetett növényeket. Rácsodálkoztam a paradicsom, paprika, vinette tövekre. A néni az egyik ágyás szélén kapájával a homokos földet óvatosan takarította. A földből előbukkant a narancssárga répagyökér, távolabb a petrezse-lyem fehér gyökere.

A nap fénypontja az erdei séta volt. A bácsi vidáman, örömmel magyarázott. Minden fának tudta a nevét, korát. Egy-egy törzset megsimogatott, dicsérte a szélviharokkal szembeni ellenállásukat. Úgy beszélt fáiról, mintha nem is növények, hanem megpróbáltatásokat elviselt emberek lennének. A bácsiból ragyogott a természet szeretete. A fák között sétálva rámutatott néhány bokorra is, azt mondta a mókusok éléstára a mogyoróbokor. Tél beálltáig a termést odúba hordják. Gyönyörködtünk az üde zöld bokrokban, tarka virágokban. A fák levelei között a kora délutáni meleg nap ránk ragyogott.

Tata az egyik fát körbe sétálta. Rámutatott a föld feletti törzsre, melyet sötét zöld mohapárna fedett. Azon az oldalon a fát nem igen érte a nap éltető fénye.

Tata a zsebéből kivette a kicsi dobozt, melyben az iránytűt őrizte. Otthon már forgattam a kezemben, az udvarra is kivit-tük, de itt az iránytű egészen más volt. Elindultunk és megállapítottuk, hogy minden fa törzsén moha nő, de csak abban az irányban, amerről az iránytű az északot mutatja. Elértük a piciny erdő szélét. Bár csak akkorka volt, hogy távolról láttuk a házat, iránytűvel célirányosan, egyenesen haladtunk, tehát tájékozódunk.

Az egyik fa mellett megálltunk. Nem túl magasan, a törzsben mély volt az odú, ott lakott a négytagú mókuscsalád. A házibácsi a zsebéből kivette a zacskót, benne volt a mókuseledel. A bácsi fia a közelből létrát hozott, megközelítette a mókuslakot, majd a zacskó tartalmát az odúba szórta. Megjelentek a mókusok, vidáman lakmározta.

Mind hangosabbak lettek a malacok. Az üres vályút boro-gatták a léckerítésen kopácsoltak, sírtak, visítottak. Így jelezték az est közeledtét, követelték a vacsorát. – Mindjárt kezdődhet az esti munka. Itt aztán nincs megállás – mondta a néni.

A kapu közelében a felnőttek még néhány szót váltottak. Én csak álldogáltam, néztem a felejthetlent. Mamám mosolyogva rám nézett.

– Kész a képzeletbeli fényképed? – kérdezte.

– Mamám! Én most valóban képet készítettem – válaszoltam.

Múlóban volt a nyár, őszi szelek fújtak. A favágó család ismét megjelent, előbb a házibácsi, majd a mi kamaránkban tüsténkedtek.

– Színesednek már a falevelek – szólt. – Látni kell az erdőt ősszel is.

Vasárnap hármásban ismét látogatóban voltunk. Lány avar párnán lépkedtünk. A nap zavartalanul átsütött a gyérülő lombokon. A lenge szellőben szálltak a tarkára festett levelek. A bácsira néztem, megkérdeztem, hogy felvehetek-e néhány levelet? Csodálkozva rám nézett, azt mondta, hogy kedvem szerint válogathatok. Majd tudni kívánta, mit csinálok otthon a színes levelekkel. Az feleltem, hogy a könyvembe tenném, arra a lapra, ahol az őszről szól a mese. Közösen válogattuk a színesebbnél színesebbeket. A bácsi elővette zsebkését, levágott néhány olyan ágacskát, melyen tarkállottak a levelek. Otthon az ágacskákat a vázánkba tettük. Délelőttönként besütött a nap, álltam a fakuló levelek mögött, visszapergettem azt a varázslatos aranyerdőben töltött őszi délutánt.

Megérkezett a tél, sok hóval, köddel, hideg, rideg napokkal. Tél múltával csak úgy észrevétlen, hőmérőnk higanyszála egyik percről a másikra, jó egynéhány fokkal hol ereszkedett, hol megemelkedett.

Kora délután a házibácsiék bekopogtattak.

- Öltözzünk melegen, sietve menjünk, a faskamra mellett álljunk meg, a gyümölcsfákat nehogy megközelítsük. Csodálatos élményben lesz részünk - mondták.

A mesebeli ezüsterdő közelében álltunk. A reggeli hosszantartó sűrű köd és zúzmara lepelként borította az ágakat; a rőfnyi hosszú csipkés szálak függönyként csüngtek a fákon. Pillanatra felhők takarásából előbukkant a nap. Az ágakon csillogott a olvadó hó, az árnyékos oldalon cseppekben meg is fagyott. Fújni kezdett a szél, megmozdultak a fák, nyújtóztatták dermedt ágtagjaikat. Csengve-bongva, csilingelve rázták magukról nehéz terhüket. A recsegő, ropogó, pattogó jégcsapok, jégkristályok a szivárvány színeiben ragyogtak.

Végre kitavaszkodott, ismét kirándulhattunk. Túl lágy, mélyen beázott volt még a talaj. Az ébredő erdőben csak távolról gyönyörködhattunk.

A ház körüli élet lekötötte figyelmemet.

A konyhában, egymástól tisztos távolságra szakajtó kosarak, mindegyiken kotlós ült.

- Nézd csak - szólt a néni. A kotlós szárnya alól előbukant a pelyhestollú sárga csibefejejecske. A másik kosár irányából alig hallható reccsenésszerű hangot hallottam. A kotlós egyetkettőt koppintott, a tojás repedt, tört, előbukkant az ázott tollú csibe. Tyúkanyó gyorsan szárnya alá vonta.

- Mindjárt megszárad, olyan lesz mint az a másik - mondta a néni. Bár az egyik kotlós nem vette éppen jónéven, hangosan káricsálva ellenkezett is, a néni az ici-pici csibét megfogta, óvatosan a két tenyerem közé tette.

- Figyeld csak, hogy dobog a csepp kicsi szíve. Megállt, gondolkodott, majd folytatta: - Mindenkinék szíve is van.

Az udvarra mentünk. Az ólban sivalkodott jó néhány malacka.

A bárányokat is meglátogattuk. Álltunk és gyönyörködtünk a habféhér bundás, vidáman ugrándozó barikákban, hasonlatosak voltak a tavaszi szellő-kergette bárányfellegekhez. Kölcsön szerettem volna kérni, legalább egy napra azt a báránykát, melynek sötét színű volt a csizmácskája. - Még túl kicsi, a mamája mellett a helye, mondták.

Városszéli sétáinkon megértették velem, hogy az év több részre, szakaszra, szakra bontható, évszak a neve. Minden évszak más és más, mindez évente ismétlődő folyamat. Apró élmé-

nyeimet otthon megbeszéltük. Házimunka közben fölelevenítettük a látottakat, hallottakat. Egy alkalommal, mamám megszólalt: – Ezt szépen mondtad, ismételd csak el. Máskor így szól: – Feleslegesen ismételtél. Nyelvünk gazdag, színesítsük a mondanivalót –. Majd az elmondott eseményt részeire bontottuk. Jóval iskoláskor előtt megtanultam, hogy amit szóban, majd később írásban elmondok, megfogalmazom, annak mások számára is érthető eleje (bevezető), közepe (tárgyalás), vége (befejezés) kell hogy legyen.

Kerek kertet kerítettem – nyárutó – 1937

Felhőtlen meleg nyári délutánokon sétára indultunk. Minden alkalommal én bizony megtorpantam nézelődtem, bámészkodtam, kerestem, kutattam, azt ami új, ami érdekes és sokat kérdeztem.

Utcánkat, a központ irányába, már jól ismertem. Elértünk az első sarokig. Rendszerint, csak az én kedvemért, áttértünk az út túloldalára. Azt a rövid szakaszt mások nagy ívben elkerülték, engem viszont nagyon is érdekelt. Két felemás utca között kicsinyke rét volt. A két utcát én neveztem el felemásnak. Baloldalon a házakon a páros, míg távolabb a jobboldalon a páratlan számok voltak. Többszöri gyakorlással ott tanultam meg, a páratlan és páros számokat. A köztes üres területet rétként emlegették, pedig az csakis egy elhanyagolt homoksivatag volt. A cudar szél fodrosra gyúrte a pergő homokot, a csendes nyári szellő el-elsimította a homokráncokat. Imitt-amott színtelen, igénytelen, porlepte, alacsonynövésű növény eresztett gyöngye gyökeret. A vakond sem lelt otthonra a kietlenségben. Rendhagyó módon a két út találkozásánál, közvetlen a szögletben állt rendíthetetlen egymaga, az embermagasságnyi növény.

Talán kicsit furcsák, érdekesek is tudunk lenni mi gyerekek. Nem egészen ötévesen meg-megálltam, magam sem tudom miért, de csodáltam azt a magasra, nagyra nőtt növényt. Karvastagságú törzsét a szélsodorta kavics és homok megsorjázta; mindig gondterhelten, görnyedten, hőségben, védtelenségben kitarzott, állt.

Csak úgy, váratlanul, a felhőtlen égből óriási cseppek hulltak. Kicsiny, piros pettyes ernyőm alá bújtam. A növény moz-

dult, forró aléltságából éledezni látszott. Széttárta két óriási izmos tuskés levélkarját, ezzel védte, vigyázta csodálatosan szép kékszínű virágait. A langymeleg cseppek szaporáztak, mosták a virágok gyönyörű szirmait, a levelek is ragyogtak a napfényben.

Amilyen sebesen jött a zápor, úgy el is állt. Szél libbentett a leveleken, két levélkar átölelve takarta, védte virág-gyermekeit.

- Milyen feledékenyek tudunk lenni - szólt mama. Azt mondjuk: a széltől, a gyenge fuvallattól is óvjuk kincsünk-gyermekünk. Még azt hisszük, mi találtuk ki a gondolatot. A természet, a növények tanítottak erre.

Szabadidőben a barackfák lombosára alatt hűsöltünk. A kerítés közelében, a napsütötte részt nem árnyékolta semmi. Veteményesnek a talaj alkalmatlannak bizonyult, nem próbálkoztak a megmunkálással.

A keskeny bozótosban tébláboltam. A magasra nőtt dudva között megpillantottam az arasznyi növénykét. Leguggoltam, nézni kezdtem, egyik levelét óvatosan megérintettem. Azon nyomban odahívtam tatám, mamám. Olyan volt, mint az útszéli társa. Lázba jöttem. Nekem kellett a növényke, gondozni akartam.

A tata megmagyarázta, hogy a gyümölcsös nem a mi tulajdonunk. Csakis akkor kertészkedhetem, ha kölcsön kérem és kapom a növénykét és hozzá annyi földterületet, amennyi a növekedéséhez szükséges.

Megkerestük a házibácsiékat. Lámpalázasan, izgatottan mondtam, hogy találtam egy növénykét, az nekem nagyon kellene, kértem, hogy adja kölcsön. A házibácsinak és a feleségének megmutattam az arasznyi növénykét. A bácsi komoly tekintettel körbenézte a kerítés menti gyomözönt, majd rámutatott egy bokorra, mely tele volt szegfűhöz hasonló virággal. Arra gondolhatott, hogy otthon a virágot vázába teszem. Tovább mondtam, mondtam, magyaráztam, hogy a növényke mellett nem kell se fű se gyom, ennek nagyra kell nőni. Végre megértette, hogy nekem csak kölcsönben kell a növényke és egy kicsi föld, és az lesz az én kölcsönbe kapott kertem.

- Kertet akarsz? Most már értem. Azt körbe kell keríteni. Milyen legyen? - kérdezte.

- Kerek kertet kívánok! A kapu mellett vannak nagy kövek, a rostán nem hullottak át, abból kellene nekem - mondtam.

Odahívatta a kőműves bácsi fiát. Kikapáltatott jó egy asztalnyi területet. Gereblyével, lapáttal simára egyengette.

Kertem közepén növénykémet megöntöztem.

Kijelentettem, hogy nekem szép és tiszta kövek kellene. Ezután a kőhalmaz tetején tébláboltunk, köveket válogattunk; majd a szintén kölcsönbe kapott faládikában, az udvari vízvezetéknél mostuk. A tiszta köveket szobaablakunk alatt a cementjárdán szárítottuk.

- Jó munkához idő kell - mondta tata -, majd holnap folytatjuk, elkészítjük a kerítést is.

Másnap ebéd után, a kőműves bácsi fia megállt az ablak alatt és óvatosan beraktuk a köveket a tiszta papírzsákkal bélelt talicskába. A rakományra még tett két hosszabb, egyik végén kihegyezett, másik végén körben, árokszerű bemélyedéssel ellátott lécet. A talicskában még volt egy jó hosszú zsinag is és egy kapa. A fiú megmondta, hogy mindez a tatának kell, amikor a kerítés készül.

Ettől kezdve türelmetlenül toszítottam a percek, vártam tata hazajöttét.

Délután aztán nekiláttunk kerek kertem kerítésének készítéséhez. A zsinag két végére kötötték az előre megfaragott léceket. Az egyik léc hegyes végét növénykémtől egy picit távol, tata mélyen a talajba eresztette. A növényke mellé állított. Az volt a feladatom, hogy figyeljek és amikor szól, fordítsak egy kicsit a pálcán. Vigyázzak ne húzzam ki, mert akkor nem lesz kerek a kert. Meghúzta a zsinaget, majd a másik pálcával a talajba szúrta. A pálcát kiemelte, egy rövidet lépett és a hegyes pálcavéget ismét a talajba eresztette. A fiú tatát követte, kapájával kis mélyedéseket vágott és egymás után rakosgatta a köveket. Így készült el pálcás-zsinages körzővel kertem kerítése.

A házbácsi kezét fogott velem, megsimogatott és nekem adta a kicsi kertet. A két sorba rakott válogatott kövekre és a növénykémeire rámosolygott a délutáni nap.

Éveken keresztül hóolvadáستól hóhullásig naponta, ahányszor mamám az asztalhoz ültetett, evés után mentem, gyomláltam, öntöztem egyetlen növénykémet. Nőtt, növekedett, fejlődött, szépen terebélyesedett.

Néhanapján azért bennem volt a félsz. Mi lesz, ha valaki, vagy valami kárt tesz az én egyetlen növénykémben?!

Tata, munkából hazajövet, ebédjét éppen elfogyasztotta. Berobbantam a konyhába. A kilincs kicsúszott a kezemből, az

ajtó becsapódott. Tata rámnézett, halkan, nyugodtan megtudakolta, hogy haragszom-e az ajtóra. Amennyiben nem, úgy két kézzel nyissam, majd tegyem be az ajtót. Mi nem csapkodtunk soha semmit. Még a mai nap is, ha véletlen kicsúszik a kezemből a kilincs, ha senki sincs körülöttem, az ajtót akkor is kinyitom, majd csendben becsukom magam mögött.

Elpanaszoltam nagy bánatom. A giliszta... A növénykém közelében volt, onnan jött ki a földből. Tata, a tűzhely alatti ládából kivette a legsimább gyújtóst, majd a kertbe mentünk. A gyújtóssal óvatosan fölemelte a gilisztát, majd a kert másik végén vigyázva letette. Megmagyarázta, hogy a giliszta hasznos kis kertész, a talajt lazítja, növénykémet nem támadta.

1938 ősztől 1939 késő tavaszáig betegeskedtem. A házi-bácsiék helyettem gondozták egyetlen növénykémet. Nem hanyagságból, hanem féltésből nem gyomtalanítottak. Attól tartottak, hogy kapálással megsértik a gyökeret.

Szombati napon, 1939. június 3-án látogatónk érkezett. Ismerte kertészkedésem történetét. Kimentünk a gyümölcsösbe

Az én óriásra nőtt növénykém

és fényképet készített. A fotón tata, mama és én körbeálljuk az én óriásira nőtt növénykémet.

Azon a délutánon másról is szó eshetett. Csak arra emlékszem, amit szüleim mondtak. A régi emberek is már sok mindennel próbálkoztak. Azokat a növényeket, melyeket felhasználhatunk, kárt nem okoznak, hasznosnak nevezzük. Aminek a tulajdonságait nem ismerjük, gyomnövényként tartjuk számon.

Mások által fel nem ismert, talán kítaszított, semmire sem alkalmas növényt gondoztam, hasznos növénné tettem. Megtanultam vigyázni, óvni, és ami talán a legfontosabb, gondozni, tisztelve szeretni a természet adta szépet.

Építkezünk – tavasz – 1938

Jóval költözésünk előtt tata hosszú napokon keresztül rajzolt, tervezte váradi házunkat, majd Imre nagytata, a kőművessegéd felépítette azt. A ház tervezésében csak magamagára hagyatkozhatott, nem volt segítsége, még tanácsadója sem akadt. Környezetünkben, akik bejáratosak voltak hozzánk, akárcsak mi, szerény szoba-konyhás lakásban laktak. Nem állt rendelkezésére megfelelő minta, amire azt mondhatta volna: ilyen vagy ehhez hasonlót kellene építeni. Több változatot készített, mire kijelentette, hogy az elfogadható, kivitelezhető, apám fel tudja építeni. Rajzolás közben néha-néha kérdeztem. Szó nélkül megfordította a ceruzát és mutatta, mondta, magyarázta, mi mit jelent. Még távol volt tőlem az iskola, nagyjából értegettem a tervrajzot. Felépült a ház, 1938 őszén a mama részéről a nagyszülők beköltöztek házunkba, a lakbért így megtakarították.

A házibácsiék tovább építkeztek. Az utca irányába két helyiséggel meghosszabbították az épületet. Szatócsboltot nyitottak, a belső helyiséget raktárként használták.

Rajzon is és a valóságban is nyomon követhettem mi is az, amikor építkeznek. Messziről figyeltem, mint nő körbe-körbe a fal. Csak az bosszantott, de az aztán nagyon, hogy túl gyorsan fogyott a téglá. Megnyugodtam egy cseppet, amikor kocsiról téglát hordtak az udvarra. A kellenénél több téglá maradt. Már a tetőn dolgoztak, amikor is tatának-mamának panaszkodni

kezdtem, hogy mindenki építkezik, csak az én mackómnak nincs kicsi háza. Nyugalomra intettek, azt mondták, hogy esetleg kölcsön kérhetünk a téglából, de csak akkor, ha tető alatt áll már a ház.

Teltek a napok, félig-meddig el is feledkeztünk házikó-építési tervemről. Történt ugyanis, hogy a házinéninek volt tíz tyúkjá és egy kakasa. Messziről figyeltük, mit művel a kakas. Naponta több alkalommal a tyúkokat a teli táltól és az ivó cseréptől kakasnyelven eltanácsolta. Megjelent egy a tyúkok közül. A kakas jelenlétében evett, ivott, majd a fáskamrák mögé mentek, onnan nem tudni hova, de eltűntek. A házinéni hiába leste, nem találta rejtekhelyüket. Az éjszakát a tyúk is és a kakas is ketrecen kívül töltötték. Így ment ez heteken keresztül.

A házibácsi beleegyezett, hogy a fáskamra mögé téglából házikót építsünk. A kőműves bácsi fia egyik délután a tatának bejelentette, hogy az építkezésbe boldogan besegít, úgy fog dolgozni, mint egy igazi inas. Gyakran álldogált a tata mögött, ámulattal figyelte, hogyan számol varázsvonalzójával, vagyis a logarléccel.

A földet gyomtalanította, leegyengette. A kijelölt terület szélére talicskával hordta, majd ahogy tata megmagyarázta, nem ömlesztett állapotba, hanem „lábba” rakta a téglát. Az építkezés napján a talicskában, a kamra mögött volt minden szerzőm, ami a munkához kellett.

Dél felé izgatottan jött a házinéni. Megkérte a mamát, hogy a kamrában oltsa el a petróleumfűzőt, menjünk a konyhába, az ajtót hagyjuk nyitva, álljunk a küszöbön és várjunk. Ilyet még nem láttunk, mondta. Való igaz, az élmény szemet-lelket gyönyörködtető volt.

A fáskamra mögül előbújt a kakas. A fejét forgatta, nyakát nyújtogatta. Visszalépett. Csend volt. Az út közepén ismét megjelent, lépett egyet-kettőt, megállt, hátranézett, majd kényelmesen, nem sietve elindult. Ismét megállt, várt egy keveset és akkor... megjelent a tyúk is. Méltóságteljesen lépegetett. A kamra takarásából előbukkant egy, két... kilenc pici lábbon tipegő tojásnyi pihés csibe. Egymást követve jöttek. A kakas az utat mutatta, tyúkanyó a kicsiket sorba rendezte, így mutatta be apróságait. A fáskamrákat megkerülték, a gyümölcsfák árnyékában pihentek késő délutánig.

Az előző napok egyikén, a fiú jelenlétében, tata megtervezte a mackóházikót. Igényes munka lehetett, mert közösen sokat méricskéltek. A téglát több oldalról mérték, majd az alacsony oldalú, nagyméretű deszkaládát is körbe tanulmányozták. A két felfordított teljesen új ládát tetőnek szánták, fedelét padlóként használták. Tehát úgy tervezték a házikót, hogy a tető pontosan illeszkedett a téglákra.

Megkezdődött a munka. Zsineggel, pálcával, derékszögű vonalzóval kijelölték az alapot, majd a kiásott sáncba helyezték az alapnak szánt téglákat. Ezt követte a falazás. Minden sor után függőőnnel ellenőrizték a téglák függőleges helyzetét, a vízmércével a vízszintest nézték. Tata menet közben a rajzot magyarázta, a téglafallal egyeztetete. A rajz és a megvalósított valóság számomra érthetővé vált.

Az udvarbeliek mind beálltak a munkasorba. Az épületasztalos bácsi is mért valamit, tatával tárgyaltak, majd hozott két darab méretre vágott, ütközővel ellátott deszkát. Erre is szükség volt, csúszásgátlónak kellett a felfordított ládatetők alá. A házinéni ablaküvegpótló hólyagpapírt hozott.

A mamám és én a raktáros feladatát teljesítettük. A bevásárlókosárban voltak az apró kellékek: kalapács, függőőn, vízmérce, dobozban szeg, vonalzó, ácsceruza és a tervrajz. Amikor szükség volt valamire, szóltak és én máris kéz alá adtam. Csak a mackóm kellett nyugtatgassam, minduntalan be akart menni a félkész házikóba.

A házikó elülső oldalán volt a nagyméretű ajtónyílás, oldalra került az ablak. A hólyagpapírt vékony léccel a téglák közé ütött szegekkel erősítették. A téglákat csak egymásra rakták, nem volt köztük kötőanyag.

Elkészült a fal, mozdíthatatlan, biztosan állt. A ládatetőn a szegeket lekalapálták, majd padozatként a helyére illesztették. Saroktól sarokig fedte a talajt. Felkerült a bebiztosított tető, a tetőre virágos ágat tűztek.

Tata kiegyenesedett, hátralépett, így közös munkájukat annak valójában látta, körbesétálta az épületet, majd szólt:

- Kész a mackóházikó, tedd be a szőnyeget, lehet játszani. Benyúltam a kosárba a kicsi szőnyegért.

Óriási vihar kerekedett, dörgött, villámlott, a felhőszakadásban egy szempillantás alatt megáztunk. Tata ölbe kapott, mama kosárral a kezében rohant. Ömlött rólunk a víz, mire a kony-

hába értünk. Mama engem szárítgatott, tata a mosdótálban áztatta, mosta téglapiros kezeit.

Panaszos sírás, zokogás töltötte meg az udvart. A házinéni hangja volt a legerősebb. Jajgatva keresték a csibéket, se tyúkanyót, de még a kakast sem találták. Tata is fölvette munkaköpenyét és az ömlő esőben csibekeresőbe indult. Elkeseredetten tért vissza. Bejárta ő is az egész kertet, a maradék építkezési anyag között is kutatott, mindhiába. Azon a délutánon sokáig zuhogott. Félhomályos este volt, mire kitisztult az ég. A lemenő nap ernyedt fénye sem változtatott a hangulaton.

Aztán kézen fogva betoppant a házbácsi és a házinéni. Arcuk vidám, mosolygós volt. Kicsaltak a házból. Magunk sem tudtuk miért, de követték őket. A fáskamra mögött, a mackóházikó előtt megálltunk. Az ajtóban őrt állt a kakas, mögötte tyúkanyó és védőszárnyai alatt moco-rogtak szárazon a pihe-tollú, csillogó szemű apró csibék. Csipogásukkal köszönték oltalmazó otthonukat.

Napokon keresztül még dolgoztak a házikón. Kívül-belől habarccsal bevonták, többször meszelték. Igazi ajtó- és ablakeretet készítettek. Az ablakot beüvegezték, a dupla keretbe nyitható dróthálót is tettek. A kicsi rézkilincsek csillogtak. Igazi, vízhatlan tetőt készítettek. A kőműves bácsi fia, a felnőttek irányításával a kicsi épületen megtanulta mindazt, amit egy nagyobb méretű építményen nehéz megérteni, hiszen méretei miatt sokak számára áttekinthetetlen. Ez a házikó repedésmentesen vészelté át még a földrengést is.

Így lett az én mackóm házikójából csibelak.

A műszerszaküzletben

Szombaton, kora délután, ismét a városközpontba igyekezünk. Tata a műszerszaküzletben megvásárolta a fényképezéshez szükséges fényérzékeny üveglemezt és a fényképpapírt is.

A kereskedősegéd a pult mögül széket húzott, arra csukott állapotban egy dobozt helyezett.

- Nyissad ki - szólt -, nézzed meg, mi van benne. Egyenként kiszedegetheted, majd a helyére tedd vissza. Amíg kutakodol, az előhívóhoz szükséges szereket kiméricskélem.

Rége a bácsi megengedte, hogy mellette álljak, nézzem, amint a szereket méregeti, óvatosan csomagolja. Figyelmemet lekötötte a vastag ólomkristály üveglapokból készített, a széleken fényezett rézpánttal összefogott szekrényke. Ebben a ládika nagyságú szekrénykében őrizte csillogó-ragyogó kicsiny mérlegét.

A székre tett dobozt fölnyitottam. Rekeszekben sorjáltak a tenyérszerű fedeles dobozocskák. Első látásra nem tűnt érdekesnek. A színével sem voltam elégedett, majd fekete volt mindegyik.

Kivettem az elsőt. A felülete sima, fényes volt; mintázata a márványt utánozta, imitt-amott apró sötétlila, piros, zöld, kék, alakatlan foltocskákkal.

- Ez egy nagyon érdekes, új valami - szólalt meg tata, a fedőlappal belsejében, a három nyelven (románul, németül és magyarul) írt nyomtatott szöveget elolvastva. Megtudtuk, hogy amit látunk, a kezünkben tartunk, az szappantartó, időtálló, törhetetlen, otthoni használatra, különösen utazáskor, kirándulásra nélkülözhetetlen. Csupa nagybetűvel a tudomásunkra hozták, hogy a szappantartót műgyantából készítették, a neve BAKELIT.

Szüleimnek, a kereskedősegédnek is, a műgyanta és a bakelit ismeretlen szó, fogalom volt.

Tata rám nézett, megkérdezte, hogy láttam-e valaha gyantát. - Biztosan el is feledkeztél róla - folytatta. A múlt nyáron a favágó bácsi picit erdejében barangoltunk. Megmutatta az egymásra rakódott sok cseppből álló gyantát. Elmondása szerint az erős szél néha kárt tehet a fában. A letört, hasadt ág helyén gyanta képződik. Mint egy kötés védi az ágat. Így alatta a seb meggyógyul. Kora tavasszal, késő ősszel, különösen éjszaka a levegő erősen lehűlhet. A fiatal ágacskákon megjelennek a gyantacseppek. Ezzel védekeznek a növény a megfagyástól.

A gyanta világossárga, kemény, áttetsző anyag. A fák folyamatosan termelik.

Már a régi emberek is fölismerték, hogy a fákról összegyűjtött gyantából festéket, ragasztót, pecsétet készíthetnek.

- Úgy gondolom - folytatta tata -, hogy a műgyanta egészen más valami, csak hasonlíthat a természetben található társához. Gyárban állíthatják elő. Ahogy láttuk, a műgyantából tárgyak is készíthetők. Ilyen a kezünkben tartott szappantartó is. Anyaga nagyon kemény, és ami a legfontosabb, törhetetlen.

A kereskedőségéd a mérésekkel végzett. – Mindaz, amiről beszéltek, majdani iskolai leckének is megfelel. Vajon melyik tantárgyba fogják besorolni? – kérdezte vidáman.

Mi is vettünk egy szappantartó dobozt. Hosszú éveken keresztül épségben használtuk.

– Még mutatok valamit, tanácstalanok vagyunk – szólt. A pultra tett egy nem túl nagyméretű jóminőségű kartondobozt. Kivette belőle azt a műszert, melyet csak kórházakban, szanatóriumokban jól képzett szakemberek használhatnak. Ezután a dobozt óvatosan megfordította és elővarázsolt egy selyempapír puhaságú, zsírpapírba hajtogatott, átlátszó lapocskát. A borító lapon nyomtatott betűvel egy szó állt: PLEXI.

Sem ő, de szüleim sem sejtették mit rejt magában a szó.

Az eladó megjegyezte, hogy a használati utasításban említést találtak a lappal kapcsolatban. Nem a műszer tartozéka, csak merevítőnek alkalmazzák. Ezzel is védik a szállítás alatt a műszert. A papírt óvatosan bontogatták. A lap tökéletesen átlátszó volt, a friss gyanta világos sárga árnyalatával. A lap alá újságot helyeztek. A szöveg kivehető, jól olvasható volt.

Egymást követték a kérdések: Vajon mire jó, hogyan használható? A megmunkálás folyamatában hogyan viselkedik? Nem törik –, nem porlad-e el?

– Tudja mit – szólt az elárusító –, vigye el, próbálkozzon, az eredményről szóljon. Amennyiben használható, úgy a gyártól kérhetünk lapot.

A lapocskát óvatosan visszacsomagolták, és mint váratlan ajándékot a kicsi bevásárló bőrönd legaljára tették.

Vasárnap az egész napot otthon töltöttük. Tata be-besegített a konyhai munkába; vizet ki-be hordott, a tűzhely alá fát készített, majd a szobába ment. Számolt, rajzolt. Az irkalap nagyságú lapocskát forgatta, nézegette. Ő már akkor abban benne látta az elkészíthető két darabot, mely hosszú évtizedeken keresztül munkájának részese, segítője, tanúja lett.

Hétfőn reggel a vezetőségnek megmutatta a nem várt, ajándékba kapott lapot. Széltében, hosszában csak nézegették, a megnevezéssel nem volt mit kezdeni. A plexi szó ismeretlen volt.

Az irodában mindannyian felfűtött hangulatban voltak. A munkában lévő darabot félretették és hozzáfoghatott a megmunkáláshoz. Délre a két kicsi háromszögű vonalzó elkészült.

Az egyik egyenlő szárú, a másik hegyes szárú vonalzó volt. A szögeket, a síkfelületet tökéletesen megmunkálta, pontos vonalzó segítségével egyeztette.

A gyártól kapott egy alacsony oldalú, zsanéros fémdobozt. Évekig abban tartotta szerzeményét, a saját munkáját.

(Hetek teltek. A kereskedő kért és kapott egy lapocskát. Ígérétehez híven, tata neki is elkészítette a két kicsi vonalzót.)

Az utcavégi dombháton – tavasz – 1938

Kora délután a házinéni nagyon idős édesanyja is a küszöbig merészkedett, majd a maga vonszolta székre telepedett. Mindannyian emelt fővel a fenti valóságban gyönyörködtek. A nefelejskék égbolt alatt csendesen, nyájban úsztak a habtisza bodros fellegek. A szélben egy-egy, a játékos kedvűek közül kiállt a sorból. A gazdáját segítő puli féltő rendet intett. Ilyen csupafehér tavaszköszöntő felhősodát csak akkor láthattunk.

Tata olyannyira sietett, hogy a küszöbbe majd belebotlott. Mamával néhány szót váltottak; a szobában rövid ideig matattott, kezet mosott, majd az ajtóban, csak úgy állva, egy merőkanálnyi levest kanalizott.

- Kimegyünk az utcavégi dombhátra – mondta –, onnan jobban szemügyre vehetjük a felhőkölteményeket. Ilyet ritkán láthat az ember fia.

Közrefogtak, sietve tettük meg a néhány háznyi távot. A biztonságosnak vélt helyen megálltunk. A meredek homokpart távol volt tőlem, messze elláthattam. Tata keresgélt és talált egy éles követ, a homokba nagy kört rajzolt és abba beleállított.

A fényképezőgépet összeszerelték. Mama a körben mellettem megállt. Sebteben elkészült az első fotó, melyen még a hirtelen lerántott, háta mögé rejtett kötényének egy kicsi csücskét is megörökítette a kép. Gyors üveglemezcsere következett. A gépre terített fényvédő kendőt az erősödő szélben tartani kellett. A műveletben a mama hathatósan besegített. Hely- és szerepcsera következett. A második képet a mamám kattintotta el. Így az első képen a mamám, a másodikon a tatám és mind a kettőn én is rajta vagyok. Ragyogó képek, gyors beállítással, kevés előkészülettel; munka, házi és otthoni ruhában. A háttér viszont a mindennél többnek a tudója.

Utcavégi dombháton

A körön belül toporogtam, amikor is megpillantottam a körömnnyi pöttöm csigát. Ilyen kicsi csigát még soha sem láttam. Sajnálkozva mondták, hogy az a kis haszontalan jó messzire eltekergett. Az otthoniak hosszú napokig kereshetik, várhatják, mire hazacsúszkál. Nem mondhatni, hogy csigalassúsággal, a laza talajba fúrta magát. Csak a homokszemek pergése jelezte, a vihar elől már el is rejtőzködött.

A távolban óriás villámok cikáztak, mind erőteljesebben dörgött. Orkánerejű szélviharban közrefogtak, megállás nélkül engem emelgetve, hazáig rohantunk. Amit a képek készítése közben észrevettem, megfigyeltem, csak otthon beszélhettük meg.

Minden alkalommal, munkából hazajövet, tata alaposan lemosakodott, otthoniba öltözött, csak azután ült asztalhoz.

Rendszerint hol az udvaron, hol a szobában toltam a perceket. Így volt ez azon a délutánon is. Az ablakból követtem az alacsonyan gomolygó füstszínű szélkergette nehéz fellegeket. A sarokba raktam játszópárnáimat. A polcra levettem B. Radó Lili A Jó Isten meséi című, első igazi meséskönyvemet. Ölemben vettem a mackómat, a könyv képeit mutogatva elmondtam, amit az imént tapasztaltunk.

(A könyvben ceruzarajzok és színes képek is vannak. A rajzoló a természeti jelenségeket emberi tulajdonságokkal tár-

sítja. A haragvó szél emberarcúval támad, kérlelhetetlenül fújja, kergeti, foszlányaira tépi a megrémült báránykák habfehér bundáját. A színes festményen a magas tarajos hullám szintén emberi arcot mutat. Csak azt nem értettem, miért mosolyog a tarajos hullám-arc?)

Megérkezésünk perceiben, a dombháton gyenge szellő fújdogált. A tó tükörsima vizén sötéten úsztak a báránypellegek árnyképei. Régebben már megmagyarázták nekem, hogy mindegyiknek van árnyéka. Szívesen vettem volna, ha csak egyszer is azoknak a csodálatos báránypellegeknek az árnyképei fehérek lehettek volna.

Hogy-hogynem örvényleni, hullámozni, majd zavarosodni kezdett a tó vize. A hullámok végigsuhantak a tavon, nőttönőttek, a partra is kicsaptak. Egy óriás nagy hullám mélyen belemart a parti fövénybe és megmarkolt egy ártatlan kicsiny bokrot. Tövestől kitepte és a hullám hátán a tó vizébe vetette. Nagyon sajnáltam azt a gyenge kicsi bokrot és erősen haragudtam a tarajos hullámokra. Eddig tartott a mackómnak elmondott élménybeszámoló.

Tata otthoniban az asztal mellett várakozott, mama mindhármunknak kitálalta az estebédet. Emlékszem, még nem jött el az ideje a lámpagyújtásnak, mégis égő lámpa mellett ültünk. Szünet nélkül villámlott, dörgött, a gomolygó szélsodorta fekete fellegek a szemközti fáskamra tetejét súrolták. Ahogy mondták, a szél elkergette még az esőt is, egy könnycseppnyi sem hullott.

Kihasználva a természet adta sötétet, előhívták az üveglemezeket, majd a papíron életrekelt az el nem felejthető gyermekkori élmény.

A vihar elorozta a tavasz langymelegét, pattogott a tűz, egy hasábal enyhítettük a kinti hideget. A nyitott kályha előtt ültünk az aznapi élményekről beszélgettünk. Feltételezem, hogy a szüleim hallhatták mindazt, amit hazaérkezésünket követően a mackómnak elmondtam. Tata érdeklődve kérdezte, hogy miért haragudtam meg olyan nagyon a hullámokra. Rávezető kérdések segítségével magyarázott. Első látásra valóban a hullámok voltak a hibásak, hiszen gyökerestől kitepték a kicsi bokrot. Majd megkérdezte, hogy a tükörsima vízfelület mitől jött mozgásba, hogyan alakultak a mindent letipró tarajos hullámok. Megértették velem, hogy az orkánerejű szél nemcsak a habfehér báránypelleget tépte, cibálta, erőnek erejével beletúrt a tó

vizébe is. A víz védekezett, menekülni próbált a szél elől, összehúzta magát és az így keletkezett hullámok a partot ostromolták.

Itt következett aztán a meggondolkodtató nagy kérdés: ki a hibás mindazért, ami a parton történt? Megértettem, hogy a szél volt az, aki támadásra készítette a fokozatosan kialakult tarajos hullámokat. A pici bokor példáján megértettem, hogy az első számú bűnös a szél volt, aki (vagy ami) dolga végeztével, mint láthatatlan erő továbbállt, elillant. Ezért ha valami történik, körültekintően kell a dolgok után járni.

Szó szót követett, nemcsak a jóból, néha a rosszból is lehet tanulni. Eszembe jutott a számomra félelmes kép az utcán verekedőkről. Egy férfi durván a másikat ütlegelte. A megtámadott magatehetetlenül állt és védekezni próbált. Kiegészült a majd elfeledett képsor még egy személlyel. A ház fala mellett a kapu közelében állt és a verekedőt buzdította: – még... még... adjál neki. Az udvarba ment, eltűnt látóterünkől. A verekedésre buzdító, a háttérből irányító olyan volt, mint a mindent elsöpörni kész orkánerejű szélvihar. A támadó, az ütlegelő, hiszen irányították, hasonlatos volt a tarajos hullámokhoz, míg a megtámadott, védekezésre képtelen emberre úgy gondoltam, mint a megtépázott, tövestől kitépett kicsiny bokorra. Megkönnyeztem az ütlegektől meggyötörtet és a kitépett kicsiny bokrot.

Eszembe jutottak az én jó régi embereim.

– Tatám! Mamám! A mi régi embereink a viharban a házukba menekülhettek? Ők mindig csakis a jót akarhatták, ilyen rosszát ugye nem csináltak?

Az igenlő válasz megnyugtatót, félálomban benépesítettem velük a szobát, olyanok voltak, mint mi, hiszen a békesség, a megértés, a szeretet irányította a lépéseiket.

Múzeumlátogatás

Időközi tárlatlátogatáson gyakran megfordultunk. Megmagyarázták, hogy kell a falra függesztett képet nézni. Az állványokra helyezett tárgyakat körbe jártuk, közelről-távolról szemléljük. Elvárták tőlünk a látogatóktól, hogy két dolgot ne tegyünk:

- hangosan ne beszéljünk;
- semmihez ne nyúljunk, vagyis: „Mindent a szemnek, semmit a kéznek.”

A dombháti fényképezést követő vasárnap tata szabad volt, nem túlóráztak. A hétvége utolsó két napján a pihenőnapra készültek. Mama pénteken sütött, leves alá tésztát gyúrt, szombaton két napra főzött. Délután bevásároltak, majd tata fát aprított, vizet hordott. Tisztasági estet tartottunk.

Vasárnap kora délelőtt hármásban a városba igyekeztünk, menet közben a legfontosabbakat megmagyarázták. Megtudtam, hogy múzeumba igyekszünk. A múzeum több teremből álló épület. A termekben üveges szekrények és asztalhoz hasonlatos üvegtetővel, üveglappal ellátott bútorok is találhatóak. Ezekben különböző dolgokat tartanak, tárolnak, ezért tárló a nevük. Arról viszont nem beszéltek, hogy mit is tartalmazhatnak a szekrények.

Megálltunk a kovácsoltvas kapu előtt. Tata is és a mama is nagyra értékelték a művészi igénnyel készített kerítést és kaput is. Tata meg is jegyezte, hogy a mamám részéről a nagytata ifjú korában ilyen kerítéseket kovácsolt, míg az ő tatája a régi házakra gipszből díszítéseket készített.

A bokrokkal teletüzdelt néhány lépésnyi járdán araszoltunk, majd a bejárat előtt rövid pillanatra megálltam. Közvetlen az ajtó mellett a földön fényesen csillogó valami volt. Csak annyit magyaráztak arról az ismeretlenről, hogy rézből készült, akár a konyhai mozsár, a neve réz-mozsárgyú.

Beléptünk az épületbe. A bejáratához közel, asztal mögött szigorú tekintetű bácsi ült. Megkérdezte, hogy hány éves vagyok. Amikor megtudta, hogy csak öt és fél, fejcsóválva mondta, hogy még túl kicsi vagyok a múzeum látogatásához. A szüleim megnyugtatták, hogy szófogadó vagyok, nem zavarok senkit. A jegyek árát befizették és én átléptem a titkok kapuján.

Lábujjhegyen lépkedtem, suttogva beszéltem. Ha valami érdekelt és túl magas volt, fölvaltva emelgettek.

Elérkeztünk az egyik tárlóhoz. Néztem, néztem az üveg alatt rejtőzködő csodát és hangosan boldogan fölkiáltottam: – Tatám! Mamám nézzétek a pattintott köveket. Ezeket mind a mi régi embereink kopácsolták. Akkor értettem meg, hogy az előzőleg már látott tárgyak hibátlanul egészben, hiányosan, csorbán avagy éppenséggel kiegészítésekkel összeragasztva mind-mind a régmúltat idézik. A látogatók többsége az egyszerű kövek láttán továbblép, én viszont próbáltam, természetesen segítséggel, megfejtetni, mi mire is volt jó, hogyan használhatták. Egyszerűen

ráragadtam a tárló mívesen alkotott fakeretére és az üveg alatti csodával nem tudtam betelni.

Odajött a teremőr bácsi, a látogatók is kezdtek gyülekezni, hallgatták, hogy mit mesélnek nekem a kövek. A teremőr bácsi térült-fordult, papírt tett a székére, kölcsön adta, ráállított. Kérésemre visszamentünk az első szekrényhez és mindent alaposan még egyszer megnéztem. Fölfogtam, hogy amit látok, arról a télen nekem nagyon sokat beszéltek, én azt mind tudom, ami ebben a nagy házban van, azt mind a mi régi embereink csinálták. Egyszeri, megismételhetetlen felismerés, gyönyörű élmény.

Hogy hányadik teremben jártunk, arra nem emlékszem, a teremőrök sorra kölcsönözték a székeiket. Ismét megálltunk egy tárló előtt. Különböző nagyságú, alakra, színre, rajzolatra is más és más fajta csigaházakat nézegettem. A sok-sok csigaház között fölfedeztem azt a körömyi csöpp kicsi csigaházat, melynek párja ott fenn a dombtetőn házastól csigástól a viharban eltekergett. Ezt sem lehetett szó nélkül hagyni. Elfeledtem, hogy múzeumban vagyok és nekem is suttozva kell beszélni.

És láss csodát! Mellém szegődött annak a teremnek az őre, aki elsőnek kölcsön adta székét. A közeli teremből még jött két bácsi. Egyik a kezében nagyon szépen megmunkált kulcsot tartott. Halkan csikorgott a kulcs a zárban, fölemelték a tárló fedőlapját. Bár ki lehetett biztosítani, ketten a lapot tartották és az én régi ismerősöm mellém szegődött. A tárló egyik szegletében három különleges alakú, méretre sem azonos, más-más színárnyalatú csigaház volt.

Kiemelte a kisebbiket, a füléhez illesztette és jelezte, hogy ő most hallgat, hall valamit. Ezután előbb a mamám, majd a tatám füléhez tartotta a csigaházat. Kíváncsian figyeltem a fejleményeket. Én következtem. Ezt a műveletsort a másik két csigaházzal is megismételte. Tata megmagyarázta, hogy ez a bűgőcsiga. A három csigaházból három féle hangot hallottam.

A teremőr bácsi, aki Szeben környékéről került a fővárosba, kevéske magyar tudásával megkérdezte, hogy mit hallottam, mit meséltek nekem azok a csodálatos, eddig számomra ismeretlen óriás csigaházak. A körülöttünk állók közül volt, aki mindkét nyelvet ismerte. A tatával beálltak az alkalmi tolmácsok táborába.

Vajmi keveset tudtam a csigákról. Gyermeki képzeletem és a napokkal azelőtti élményt, a szüleim hegyes-völgyes zúgó patakos fényképeit gondolatban sorra előhívtam.

Elmondtam, hogy a három csiga közül a kisebbik olyan tó vizében lakik, ahol puha homok a párnája, mindig süt a nap, a kicsi szellő senkit nem bánt, ezért olyan szép és csendes a hangja, a meséje. A másik, a valamivel nagyobb, olyan helyen él, ahol sokat fúj a szél, kevesebbet süt a nap. A harmadik csigának, azért vastag a háza, mert a vízpart közelében, ahol a többi csigával él, nagyon sokszor rossz az idő. Fúj a szél, a hullámok nekimennek a sziklaköveknek, a nap sem süt sokat és a kavicsos homokba bújnak, amikor jönnek a fekete fellegek. A mesémbe beleszóttam kora gyermekkori, napokkal azelőtt átélt élményeimet. A bűgőcsigák elmesélik, eléneklik azt, ami fontos nekik. Csak azokkal beszélnek, akik meghallgatják őket.

A tárló fedelét leeresztették, kulcsra zárták, a teremőr bácsi a székről leemelt, kezemet fogva a kijáratig kísért. A pénztáros bácsi jelenlétében megkérdezte, hogy szívesen jönnék-e máskor is a múzeumba?

Mosolygó arcú szüleimre néztem és azt válaszoltam, hogy én mindent, de mindent látni akarok. Ha tatának vasárnap nem kell a gyárba menni, biztos elhoznak ismét.

A teremőr bácsi megmondta a keresztnévét és vidáman kijelentette, hogy mától a vendégük vagyunk. Az asztalnál ülő bácsinak csak annyit mondjak, hogy engem bent várnak.

A pénztáros elkérte az előzőleg megvett jegyeket, bár a tatáék váltig szabódtak, az ellenértéket visszafizette.

Hogy hányszor voltunk az Antipa Múzeumban, számszerűen megmondani nem tudom. Minden szekrényt, lapos tárlót megtanultam. Valahogy kimaradtak a fegyverek. Egyre sem emlékszem. Megértve a bűgőcsiga üzenetét, az én régi embereimmel kéz a kézben csak azért utaztunk a múltba, hogy idővel a jelent, ha felszínesen is... megértsem.

Pihenőszabadságon

Vannak dolgok, melyekre szökőéveket várunk. Végre-valahára 1938 kora nyarán tatánk egy egész heti fizetéses pihenőszabadságot kapott. Az utazást megelőző hét, előkészületekkel

telt. Mamám egész nap tüsténkedett, tett-vett, dolgozott. Napokon keresztül az utazást gyakoroltam. A fölfordított két konyhaszékbe játszópárnáimat tettük, a mackómmal utaztunk. Ami az uzsonnázást illeti, szó sem eshetett kérlelésről, nógatásról. A madárlátta falatokat rendhagyóan kicsiny táskámból az utolsó morzsáig mind megettük.

Az igazi utazás nem fárasztott, élveztem a tovatűnő tájat. Megmutatták, hogy a távoli építmények mind kicsiknek látszanak. Különösen érdekesnek tűnt a sziklák közt kanyargó, apró zuhatagokon átbukfencező patak. Megmagyarázták, hogy a víz mindig lejjebb és lejjebb folyik, így jut előre.

A nagyszülők, a közeli és a távoli rokonság tudtak érkezésünkről. A Nagyváradon töltött idő rövidege miatt, volt olyan nap, hogy két-három családot látogattunk. A lényeg a nagyszülők közelsége volt.

Egyetlen szabad nap maradt, amikor is kifújhattuk magunk. Hét ágra süttött a nap, fellegtelen ég alatt, vonattal a fürdőbe utaztunk. Élveztem az uszoda langymeleg vizét. Először láttam vízínövényt; a tavirózsákkal teli tótól, a rajban úszó piros halcskáktól nehéz szívvel váltam el.

Jóval az indulás előtt az állomáson voltunk. Régi ismerősökkel találkoztunk, élveztem a vidám tereferét.

Nézegettem jobbra-balra és a kijárat közelében megpillantottam egy nagyon idős nénit. Alacsony széken ült, mellette kicsi állványon horogra akasztott gyöngyfűzések voltak.

Megközelítettük a nénit. Az ölében háziszóttos kendő, rajta egy hosszú, ugyanakkor keskeny vonalzó (ezzel mérte a gyöngysor hosszát) mellette doboz gyufa és egy nagyobb gombolyag cérna volt. A fejét lehajtva szorgalmasan dolgozott. Gyöngyöt fűzött, de nem akármilyent, apró csigaházakat, olyanokat mint a dombháti csiga háza. Elmondta, hogy a patakparti homokot tompa élű lapáttal papíron elterítik; az üres csigaházakat kiszedik, a többit a vízbe visszaengedik. A csigaházakat mossák, szárítják, felfűzik, ebből lesz a csigagyöngysor.

Mamám megkérdezte, hogy szeretnék-e egy ilyen gyöngysort? Azt válaszoltam, hogy csak akkor, ha nem kell nagyon sok pénzt adni érte. A kért pénzt tata kifizette. Nézegettem a kész gyöngysorokat. A néni ölében még volt néhány csigaház. Azt kértem, amit éppen fűzött. A néni le akart beszélni, mond-

ván, hogy ez a sor a maradékból készül. Nagyságra sem egyformák. Ez kellett nekem, meg is mondtam, hogy így nagyon szép, mert a patakban a kavicsok sem egyformák.

A néni az utolsó csigaházat is fölfűzte, elpanaszolta, hogy otthon feledte a bicskáját, a jegypénztáros, aki mellesleg a földije, a lámpa alól kölcsönbe adta a gyufát. A gyufa lángjánál elperzselte a fonalat, majd a két végét megkötötte, a nyakamba akasztotta.

A vonaton kényelmesen elhelyezkedtünk, mama mindegyikünk ölébe kendőt tett, a táskában a maradék madárláttát rendezgette. Valami furcsát, szokatlant éreztem. A nyakamon a gyöngysorom nyúlni kezdett és egy szempillantás alatt a fonálról csigaházacskaim a kendőre peregtek. Tata tiszta zsebkendőjébe rakta csigáimat. A kendő négy sarkát megkötötte és a zsebébe rejtette.

- Otthon kedvedre rendezheted, fölfűzzük, erősen megkötjük, szebb lesz, mint volt – bátorítottak.

Nagymamától kaptam egy üres Frank-kávés dobozt, tata kibélelte, abban tartottam a félixfürdői vásárfiát. Időnként a csigasort a dobozból kivettem, nézegettem, simogattam. Érthetetlen számomra még a mai napig is, a nyakamba többet soha sem tettem.

A tisztáson - nyárutó - 1938

A harmincas évek végére a Nagyváradról Bukarestbe áthelyezett Metalloglobus-gyár ismertté vált. Termékeiket nagy mennyiségben és igényes minőségi kivitelezésben gyártották. A munkások rendszerint túlóráztak, nem egy alkalommal vasárnap délelőtt is dolgoztak.

A feszített munkát lazítandó, a gyár vezetősége az alkalmazottakat családtagjaikkal együtt nyaranta több alkalommal kirándulni vitte.

Utolsó, számomra legemlékezetesebb együttlétünk az Andronache erdőben volt. Csodálatos, napfényes időben érkeztünk. Helyet kerestünk, letáboroztunk.

A férfiak (a szerszámműhely dolgozói, valamint a műhelyfőnökök) az igazgatóság körül foglaltak helyet. Tatámnál mindig volt egy-egy szakkönyv, íróeszköz és a vázlatkészítéshez

szükséges papírszeletkéit sem hagyta otthon. Rövid szakmai megbeszélések folytak. A következő hétre beütemezett feladatokat tárgyalták.

Amíg a férfiak a gyár ügyes-bajos dolgait beszéltek, addig Horváth László tiszteletes, aki minden kirándulásunkon részt vett, két tizenéves fiú segédletével összegyűjtötte a gyerekeket. A közeli tisztáson vasárnapi iskolán vettünk részt. Szívesen hallgattam az okos szót, bár nem egy alkalommal bele-bele kottyintottam szavaiba. Nekem azonnal értenem kellett amiről beszélt. Én voltam a legfiatalabb, így a beszélgetéseket a nagyobb gyerekek igényeihez igazította. Megtanított arra, hogy ne csak hallgassam, figyeljem szavait, hanem tartsam észben azt is, amit nem értek és csak a végén kérdezzek. Ez volt aztán számomra az igazi próbatétel. Mire megfogalmaztam kérdezni-valómat, elvesztettem az elbeszélés folytatását. Figyelmes volt, kiegészített. Rendszerint kézen fogva adott át szüleimnek.

Rövid istentiszteletre a tisztásra mentünk. Az árnyatadó fák alatt félkörben álltunk. A két szélén a kisgyerekes családok helyezkedtek el. Ha egy-egy gyerek éppenséggel elpilledt, az állás alatt elfáradt, a szülők észrevétlen hátrahúzódhattak. Engem viszont mindig minden érdekelt, soha sem unatkoztam, végig tudtam állni a szertartást.

A tisztás szélén volt egy bokor, a jelképes úrasztala, melyre a tiszteletes úr a plédjét és arra két könyvet helyezett. A közös ének és ima után a Bibliából felolvasott egyetlen rövid verset:

„Tekintsetek az égi madarakra, hogy nem vetnek, nem aratnak, sem csűrbe nem takarnak; és a ti mennyei Atyátok, eltartja azokat. Nem sokkal különbek vagytok-é azoknál?” (Máté 6, 26)

Ezek után kivett könyvből egy kisméretű papírlapot.

Mint egy jelre, abban a pillanatban a fejünk fölött megszólaltak a madarak. A Láthatatlan Karnagy intésére énekelni kezdtek a tisztás két oldalán is. Ezek után zúgott-zengett az erdő. Csiviteltek, csicseregtek, csittek, csattogtak... majd halkabbra fogták hangjukat s énekelni kezdtek a csodás hangúak is. A fölerősödő énekben hallható volt a kezdő, a szerényebb és a mívés hang is. Mindenik a legjavát adta. Nem hurrogták, nem búrogták le egymást. Nem volt dalverseny, hisz a versenynek győztesei, helyezettei és vesztesei vannak, élvezték az együtténeklés örömét. A köszönet, a hála hangjai voltak ezek.

Tata, mama a kezem fogták, időnként hozzám hajoltak és a fülembé súgták: figyelj a madarak csodálatosan szép énekét.

Egy intésre egyszerre elhallgattak. Szüleimre néztem, majd a tiszteletesre figyeltem. Mivel a szélen álltunk, szinte mindenkit láthattam. Vágyakozóak-várákózóak voltunk. Tovább szeretnénk volna hallani az együvé tartozás dalát. Olyan csodálatos adománynak voltunk a részesei, mely keveseknek adatik.

A levegő állt, szél nem rezzentette az ágakat, levelek nem zizzentek, madarak nem röpködtek. Csönd volt. A tiszteletes fölemelte mindkét kezét, ajkai megremegtek. Pillanatnyi erejét összeszedve két szót szólt: Köszönjük. Ámen.

A csodavárás pillanatait éltük, tovább álltunk és vártunk, szótlánul vártunk. A tiszteletes alig észrevehető kézmozdulattal többször jelezte, hogy visszavonulhatunk. Óvatos léptekkel indultunk. Talpunk alatt puhán simult az avar, ágak sem reccsentek.

Elfoglaltuk helyeinket, megebédeltünk. A máskor vidám adomázó közösség még mindig felfoghatatlan csendben, hangtalanul ült. A gyerekeknek sem akaródzott a hangos szó, a felesleges beszéd.

A tiszteletes az igazgatóság vendége volt. Ebéd után pihent, majd hűséges pásztorként nyáját családról családra látogatta. Hozzánk közeledett. Akárcsak a többiek, mi is állva fogadtuk. Megállt előttünk. Tata üdvözölte. – Tisztelt Horváth László úr! Engedtesse meg, hogy e naptól lelkészként köszönthessük. Akárcsak Ön, mi is lélegzet-visszafogottan álltunk, csodálatos, felejthetetlen volt, amit átéltünk. Ön tiszta lélekkel tette kötelességét.

A lelkész állt, állt, hallgatott, néhány tétova lépést tett előre, majd körünkben helyet foglalt. Mindenkihez volt néhány jó szava. A kérdezőket meghallgatta, beszélt és beszéltette az embereket. De mindezt eddig csak állva tette. Szájáról szájra, csoporttól csoportra terjedt a hír: a tiszteletes leült hívei közé.

Jöttek egyénileg és csoportosan is. Körénk ültek. Az emberekből áradt a szó, dőlt a mondanivaló. A délelőtt átélteket említették.

Koromnál fogva elfáraszthatott a nyüzsgés körülöttem. Gondoltam egyet és a mama háta mögé ültem. Fejem, mint puha párnára a hátára hajtottam. Közben a vendégjárás lankadt. Arra lettem figyelmes, hogy csak ketten, a lelkész és az én tatám

beszélnek. Amit mondtak az számomra párbeszédnek tűnt. Gondolataikat folyamatosan fogalmazták mondanivalójuk összefüggő, egymást kiegészítő volt. Úgy tűnt, mintha egy láthatatlan, óriási könyvből olvasnának, ezt felváltva tennék. A váltakozó párbeszéd két-két mondanivalója között kicsinyke időrést hagytak, egymás gondolatait nem zavarták, közbe vagy beleszólásról szó sem eshetett.

Megfigyeltem valamit, s ez számomra az újdonság erejével hatott. Régebben tata és a mama mellére, majd a magaméra tettem a kezem és megmagyarázták, hogy szívünk dobog. Mamám háta mögött pihenve eszembe jutott Lili doktor néni. A hátam vizsgálva azt mondta, hogy egészségesen szépen lélegzem. A mamám is ezt teszi. Egyenletesen veszi a levegőt, majd mintha ugyanezt gyorsabban is tenné, sőt egy pillanatig nem is éreztem semmit. Ez az – gondoltam magamban, ez az amit a tata az imént mondott: lélegzet-visszafogottan figyel, hallgat. Vajon így van ez a tatánál is? A tata háta mögé ültem. Fülelni kezdtem. Mindez megismétlődött, valamivel erősebben. Kevés ideig időztem a tata háta mögött, nem akartam megzavarni.

Körülnéztem. Kialakult a törzsgárda, főlzszabadultan, jókedvűen, ugyanakkor figyelemmel hallgatták a fegyelmezett, okos párbeszédet.

Túl fiatal, nem egész hatéves voltam, csak olyan szavakat, gondolatokat jegyezhettem meg, melyeket képekben magam elé vetíthettem. A hallottakból csak egy részt értettem. Korholtam magam, amiért nem mindent értettem. Ugyanakkor megnyugtattam magam. Otthon majd megmagyaráznak nekem mindent.

A gyár távolabbi részlegén dolgozók közül váratlanul megjelent két férfi. Bejelentetlenül, kéretlenül lefényképezték a lelkészt és tatámat.

- Na mi az, szólt az egyik - ki kit tanít, a pap az esztergályost, vagy az esztergályos a papot? - Sértő, megalázó volt a hangja. Irigyelte, bánthatta, hogy a lelkész a mi körünkben jól érezte magát. Találkozott egy kétkezi munkással, akivel majd három órán keresztül komoly dolgokról beszélhetett.

Hátrébb húzódtam. Egy ritkás bokor mögött sírdogáltam, bánatosan néztem, hallgattam, figyeltem a fejleményeket.

A lelkész viaszfehér lett. Tata, aki egész délután derűs volt, egy pillanat alatt idegességében elvörösödött, tetőtől-talpig vastagon omlott róla a verejték. Ez a fekete-fehér képen is kive-

hető. Érdemes viszont megfigyelni – nevezzük mellékszereplőknek – azokat, akik végighallgatják a tartalmas párbeszédet. Nem a fényképész felkérésére mosolyognak, hisz még magukhoz sem térhettek, mire a kép elkészült.

- Így kell a gondolkodni akarókat megalázni, meggyalázni – szólt tata, majd elhallgatott.

Ettől kezdve hazáig sem a lelkész, sem tata egy szót sem szólt.

Otthon aztán vacsora után előálltam nagy kéréssel. Megkértem tatát, magyarázza el a beszélgetést, csak úgy röviden, mert azt én bizony nem értettem. Előbb el kellett mondjam mindazt amit láttam, hallottam, hiszen az én ismereteimet akarta gazdagítani. Közben meggondolhatta magát és azt mondta, hogy mindaz amit megértettem, helyes, a többit akkor mondja el, ha a válláig érek.

Több sem kellett nekem, előkerült picinyke zsámolyom, kicsi karosszékem. Szüleimet a hármasszekerény ovális tükre elé vonsoztam. Látni akartam magam a széken a tata mellett. Lehangolva állapítottam meg, hogy több mint egy széknyi magasság kell ahhoz, hogy megértsem az aznap történeteket. – Közben még sokat kell tanulni, egészítette ki tata is, mama is.

Minduntalan gondolatok motoszkáltak bennem. Magam sem értem, de megálltam előttük. Szerettem verseket tanulni, jó szóval, némi unszolásra szavaltam mások előtt is. Csak úgy, megszólaltam.

- Tatám, mamám, eszembe jutott egy vers.

Kéretlenül, azon nyomban elmondtam. A szövegre emlékszem, a címét, íróját elfeledtem.

*Ezt a diófát itt nagyapám ültette
Árnyékában nem ült, gyümölcsét nem ette
Nem maga hasznára, másért cselekedte
Unokái fogják áldani érette.*

Tata ölbe kapott, mindkettőjüktől sok-sok puszit kaptam. Azt mondták, hogy a történetekből többet fölfogtam, mint amire gondoltak. Fény csillan a tata szemébe, megfordult, majd kiment az udvarra. A házibácsi szolgálatkészen segítségét ajánlotta. Behozták a másnapi mosáshoz a bádofazék vizet. A

vödröket is megtöltötte. A konyhában a tűzfal elé állította a fateknőt, majd a fásládát rendezte. Kiment az udvarra. A faskamrában hosszasan matatott. Ezalatt a mama elkészítette az ágyakat. Lefektetett, mellém ült, de nem tudtam elaludni.

A mind sötétedő szürkületben ablakunk előtt árnyak suhan- tak. A konyhából halk hang, majd két zokogó férfi hangját hallottam. Sercent a gyufa, tata lámpát gyújtott. Bejött a szobába, a székeket sorra kivitte. Odahívtam az ágyhoz. A számra tettem a tenyerem, jeleztem, hogy nem beszélek, hallgatok. Két kezem összetéve kértem, hogy az ajtót arasznyira hagyja nyitva. Mindezt egy hang nélkül tettem és az én tatám kérésem megértette.

A gyáriak egy csoportja elkísérte a két ünneprontót. Bocsnátot szerettek volna kérni, de a sírástól nem tudtak megszólalni. Így az őket kísérők tolmácsoltak.

Megtudtuk, hogy először a lelkészt keresték fel. Azt mondta, hogy otthona nem alkalmas ilyen esetek tisztázására. Amennyiben óhajtnák, az elkövetkező vasárnapok egyikén beszélhetnek, de csak az udvaron, a küszöbön kívül.

- Ami megtörtént, azon változtatni nem lehet - mondta tata.

A tudatosan, indulatoktól terhesen szétfoszlatott, majd megrövidítve összefogott fonalon emlékeztetőnek örökre megmarad a görcs. Egy mozdulattal szétszakítottak, tönkretettek valamit. Ez a mi munkahelyünk, eddig második otthonunk volt.

A vendégek nem sokat időztek.

Ma sem értem szüleimnek, hogy volt hozzám annyi türelmük. Többször elmondattam, amit munkatársai is hallot- tak, majd napokon keresztül ismételtetem. A hét közepe táján kijelentettem, hogy úgy látom tata szavait mintha fénykép lenne előttem, amit mondott megtanultam, szavait értem.

A múltó időben néha előkerültek a fényképek és emlé- keztünk.

A kiránduláson készült kép kapcsán szüleim csak engem beszéltek, elmondatták ami emlékezetemben megmaradt. Igenlően bólogattak: - Ez valóban így volt. Történt aztán, hogy egy alkalommal körülírva meséltem. Tata felhívta a figyelmemet, hogy mindaz amit egy adott időszakban megélünk, átélünk, úgy rögzítsük emlékezetünkben, hogy annak tisztaságán ne ejtsünk csorbát.

A tisztáson

1955 nyarát főiskolai végzősként nap mint nap kilincseléssel töltöttem. Augusztus 31-én a kezembe kaptam a 7. Számú Általános iskolai kinevezésem.

Mire délután apró feladataimmal végeztem, szüleim a szobában voltak. Mama vasalás előtti javításokat végezte. Varróeszközzeit és a kezében lévő ruhát a kosárba tette. Tata a napilapot olvasta. Az egymásra helyezett két kötetet fölemelte, majd az újságot a könyvek alá csúsztatta.

Kinyitotta a felső kötetet, a Korunk folyóirat legfrissebb számát. A címszó alatt volt a fénykép.

Útravaló, életreszóló beszélgetés kezdődött.

Akárcsak régebben, elmondatták velem azt, amire emlékezhettem. Hol tata, hol mama egészítette ki mondandómat. Ezek után tata beszélt, mama figyelmesen hallgatta és helyenként kiegészítette.

Elmondása szerint nagyon tartalmas, tanulságos párbeszédet folytattak. A beszélgetés első szakaszában a lelkésznek lelki-furdalása volt amiatt, hogy az adott helyzetet kihasználatlanul hagyta, vagyis a prédikációt elmulasztotta. Tata a védelmébe vette és azt taglalta, hogy ott, az adott pillanatban talán ez volt

a leghelyesebb megoldás. Erre a rendkívüli helyzetre nem lehetett előre fölkészülni. Ugyanakkor a hívek önerőből képessé váltak a csodálatos élmény befogadására.

A párbeszéd során sok mindenről szó esett, ebből tata kiemelte a legfontosabb gondolatokat. Ezeket részletesen el is magyarázta. Megjegyezte viszont, hogy a következtetéseket a lelkész fogalmazta meg, ő csak közvetíteni próbálja azokat. A gondolatsort mint egységes egészet, csak egy alkalommal – első tanévkezdésem előestéjén hallottam. A visszaidézés felelőssége nyomaszt.

Figyelemre méltónak tekintette, hogy nyelvünk gazdagságából eredendően, a teológiai végzettséggel rendelkező egyének különbözőképpen szólíthatók: tiszteletes, lelkipásztor, pap, lelkész.

A párbeszéd folyamán gondolatai rendszereződtek és következtetett:

A főiskolát végzett pap elsődleges feladatai közé tartozik, a közvetlen környezettel való kétirányú ismerkedés. Elfogadja azokat a követelményeket, melyeknek eleget kell tennie. Ebben a szakaszban a szószéken gyakorolja a már megtanultakat. Magatartására a távolságtartás a jellemző, hisz közeli és távoli közösségét csak felszínesen ismeri.

Megkötöttségeitől megszabadul. Az ismeretanyag gazdagságának függvényében, önálló tevékenységre képes. Ezt közvetlen környezete és hívei is észlelik, elfogadják, tiszteletesüknek tekintik.

Elkövetkezik az az időszak, amikor nem tart attól, hogy tevékenységéért megszólhatnak. Nemcsak a szószékről szól, hanem emberközben, őszintén megoszthatja gondolatait azokkal, akik között tevékenykedik. Mint jó pásztor őrzi, gondozza nyáját. Ebben a helyzetben kiszolgáltatottá válik, hisz emberközben a jó és a rossz hatások közvetlen közelről érhetik.

Állandó jelleggel képezi magát. A felhalmozott tudásanyag birtokosaként magas szinten, mindig megújulásra készen, a hit-tudomány ismereteit a már elsajátítottal ötvözi és a hívei körében ismerteti. Így válik a hívek lelkészévé.

Az előző sorokban leírtak a hivatását vállaló egyén fejlődésének egy-egy szakaszára, fokozatára utalnak. Nem tekinthetők rangnak. Nem a felettesek elismerő megnyilvánulásaiént, adományként fogta föl.

Tata pihent egy keveset, majd folytatta. A lelkéssel tovább bonyolították, gazdagították a gondolatkört. Rájött, hogy ez a négy megnevezés, négy fejlődési szakasznak felel meg. Nem elég oktatni, nevelni jóindulattal célratörően; ugyanakkor kötelező jelleggel irányítani kell azokat is, akik emberközelségben fejtik ki tevékenységüket. Az elmondottak tehát nemcsak az egyház keretén belül tevékenykedőkre vonatkoznak. Tudtomra adta azt is, hogy csak állandó önképzéssel, a mindig megújulni képes ember állhat biztosan a talajon. Ez feszített munkát igényel. Századunkban tízévenkénti gyors, szinte átláthatatlan iramú fejlődésnek leszünk tanúi. A felkészületlen minden szempontból a szélre sodródik, elbukik.

A tíz évre beállított homokóra holnap reggel működésbe lép, peregni kezd. Készülj feladataidra!

Azon a fehér éjszakán keveset aludtam. Rendszerezve kapott útravalómat dédelgettem. Másnap kora reggel tarisznyámban regy hamuban sült diós pogácsámmal útnak indultam.

Ismerkedés az ismeretlennel

A határon túli nagyüzemek termékeiket igényes kivitelezésben, fényképekkel ellátott lapokon, kötetekben ismertették. A bukaresti Globus-gyár a beérkezett kiadványokat, kölcsön formájában, meghatározott időtartamra a szerszámműhely és a többi műhely érdeklődő munkásainak a rendelkezésére bocsátotta.

Otthon tata figyelemmel átlapozta a legújabb számot. Mellette toporogtam, csodálattal néztem a képeken fényesen csillogó szerkezeteket.

Az egyik fejezetnél megállt, a látottakra rácsodálkozhatott, majd gyorsan elővette papírszeletkéit, méricskélrt valamit, csak úgy szabadkézzel rajzolt, majd megszólalt.

- Ezt mi is megcsinálhatjuk. - Jókedvű, vidám, hangulatos volt.

- Megcsináljuk - ismételte -, de mi is annak a valaminek a neve?

Délutáni látogatónk értetlenül állt a fényképen bemutatott kisméretű szerkezetek és a végtermék láttán. Tatámat lázba hozta az új, az addig ismeretlen varázsa.

Másnap a vezetőségnek a képet megmutatta. Szótár segítségével az első rejtélyre fény derült. A termék, mely addig ismeretlen volt, tükörfordításban a „villámzár“ nevet kapta.

Még aznap fölvtették a kapcsolatot a külföldi céggel. Emlekezetem ezen a ponton cserbenhagy, nem tudom megnevezni a vállalatot. Úgy öt és fél éves lehettem. Rövid időn belül a villámzár készítéséhez szükséges eszközök részletes szakleírását megkapták.

Tata irányításával, tevőleges hozzáállásával a villámzár (cipzár) gyártásához mind az, ami szükséges volt, elkészült.

Egy kisebb méretű termet átrendeztek. Minden a helyén volt, csak egy hiányzott: a munkáskéz. Osztályról osztályra jártak, fölkérték a munkásokat, hogy feleségeiket hozzák be a gyárba. A jövődöbéli munkásnők az útmutatást megértették, viszont egy sem akadt köztük, aki a feladatot hibátlanul el tudta végezni. A vezetőség és a szerszámműhelyesek tanácstalanul álltak. A termék túl újnak, a szakmai útmutatás vélhetően hiányosnak bizonyult.

Ismét kapcsolatba léptek a külföldi vállalattal. Meghatározatlan időre két szakmunkást ígértek. Az egyik az eszközökkel, a másik a betanítással foglalkozik majd.

A megadott napon a Gara de Nordon kiszállt a vonatból a két nagyon várt vendég. A gépkocsi vezetője döbbenetesen vette tudomásul, hogy az egyik férfi világtalan. Bár nem szólt, következtetett: a Globus-gyárat komolytalan vállalatnak vélik, ezért nekik egy világtalan is megfelel. Az állomásról a gyárba mentek. A bemutatkozást követően a kételyek pillanatok alatt szertefoszlottak.

A világtalan volt az, aki a döbbsent, zavart hangulatot oldotta. Elmondása szerint látóként élte fiatal éveit. Üzemi balesetben látását elvesztette. Megmagyarázta, hogy a nem látó egyén kifinomult tapintásával, míg a többség látásával oldja meg a feladatát. A látó egyén figyelme szétszórttá válhat, a nem látó tapintására hagyatkozva összpontosít. Ezért külföldön számos kézi megmunkálást igénylő feladatot nemlátókra bíznak. A villámzár is ilyen. Csakis a nemlátók készíthetnek kiváló minőségű terméket.

A következő nap a már elkészített eszközöket megnézték, kipróbálták, alkalmasnak tekintették. Kételyeiktől a gyáriak végre megszabadultak, föllélegeztek. A várt segítség meg-

érkezett, a fölszerelt műhelyrészleg is készen állt. – De ki fog dolgozni?

A gyár közelében volt a Vatra Luminoasă (fényes vagy világos otthon), a vakok és gyengén látók intézete. Számos otthontalan felnőtt is élt a falak között. Őket, az első szakaszban, kis csoportokban autóval szállították az üzembe. A jövődöbéli dolgozókat kipróbálták, türelemmel oktatták, betanították, rendszeres munkára szoktatták.

A próbálkozás óriási sikerrel járt. Országos viszonylatban a Globus gyár volt az első, ahol súlyos látássérült embereket alkalmaztak.

Az új iránt fogékony kereskedelem nagy tételben rendelt. A vásárlók a kínált terméket elfogadták, megszokták, úgy, hogy nem is szereztek tudomást arról, miszerint a kezükben tartott árút csak vakok készíthetik.

Az üzem ebben az időszakban aránylag kis létszámú dolgozóval termelt. Csak azoknak a munkáját vette igénybe, akikkel a váradi gyárat áttelepítették, valamint néhányan Szében és Brassó környékéről érkeztek.

Olyan fémdobozokat készítettek, melyekhez a nyersanyagot külföldi vállalatok biztosították. Ezekbe fűszert, konzervet csomagoltak. A belső réteges felület nem változtatott a minőségen, az egészséget nem károsította. A külső felületre grafikusok, festőművészek alkotásait litografálták. Bevezették a golyóscsapágy, a fogaskerék gyártását, orvosi műszereket javítottak, újakat készítettek, háztartási eszközöket is gyártottak.

A mennyiségi és minőségi igények miatt időnként más vállaltól a kölcsönösség alapján kértek és kaptak munkaerőt. Így is naponta 10–12 órát dolgoztak, ezen felül túlóráztak is. A ledolgozott munkát pontosan, heti elosztásban fizették. Megjegyzendő, hogy Nagyváradon egy viszonylag hasonló tömegárút gyártó vállalatnál az átlag órabér 6 (azaz hat) lej volt, a Globus-gyár 36 (azaz harminchat) lejt fizetett.

A gyár vezetőségének a kérésére, a vásárközpontba, az Oborba gyakran kilátogattak. A kijelölt területen, a munkások és munkaadók találkozóhelyén, aki akart munkához juthatott. A Globus-gyár neve a magas követelmények miatt a munkanélkülieket rendre elriasztotta. A gyár kapujára éveken keresztül hasztalan függesztették ki a táblát „munkásokat fölveszünk”. A villámzár híre szájról szájra terjedt. Az utca felől a bejáratot

mind gyakrabban nyitogatták. Aki dolgozni akart, munkához juthatott.

A „nulla szériából“, vagyis az első tíz próbapéldányból, egy néhány centiméter hosszú villámzárat tata nekem adott.

- Tudod - mondta -, első látásra ez egy nagyon egyszerűnek tűnő valami, mely átvitt értelemben nyit is és ugyanakkor össze is fog. Fölemelte kezét, mutatóujjával jóindulatúan jelzett, majd folytatta: - Nem helyénvaló és ezt ne feledjük el, ha a villámzár csak zár.

Számolni tanultam - nyárelő - 1938

Mamám hetente két-három alkalommal a közelünkben lakó idős házaspárhoz ment. Városszéli kertjükben zöldséget termeltek, a háztájiból tengerin nevelt csirkét is árultak. Így kevés ideig volt távol, a piacra amúgy sem szívesen ment. Mire visszaérkezett, mindig megmosakodva, felöltözve vártam.

Egy alkalommal maga mellé tette kosarát, majd számokat írt. Sebtében a szobába mentem. Megálltam kicsinyke fogasom előtt. Levettem a számológémem, majd mint aki most látja először, az órát néztem. Régen, nagyon régen, több lépcsőben készítette nekem a tatám. Megtanította az óra leolvasásához szükséges alapismereteket, majd fokozatosan bővítette ismereteimet, így színesedett a számlap. Milyen fényes, csillogó mindkét mutatója. Gondolatban korholtam magam. Hosszú ideje áll, nem is tudom leolvasni. Majd ismét előveszem.

Kimentem a konyhába. Megkérdeztem: - Mamám, mennyi pénzt vittél, mennyit adtál a néninek és a boltban mennyit hagytál a házibácsinak? - Csak úgy gépiesen válaszolt: 40 pénzt vittem és 32 pénzt fizettem. A golyókat előre-hátra tologattam, majd megszólaltam: - Neked akkor 8 pénzed maradt. Akkortájt még nem ismertem a pénzt, nem tudtam váltani. A pénztárcában valóban 8 pénz volt.

Ügyességemen felbuzdulva egész délelőtt a számológémemmel foglalatostkodtam. Először végigszámoltam 1-től 100-ig.

Főzés közben a mama figyelmesen követett.

- Az iskolában nem azt a gyereket dicsérik, aki gyorsan old meg egy feladatot - mondta -, hanem aki nem hibázik.

- Mamám én hol hibáztam? - kérdeztem.

- Nem hibáztál, csak egy kicsit sietted. Kapkodva nem lehet gondolkodni.

Lassítottam, majd figyelmesen még egyszer számoltam. Igaza volt. Kezdtem visszaemlékezni a régen tanultakra.

- Milyen érdekes - szólaltam meg -, minden golyó egyforma és mégis más. Megvan mindegyiknek a maga helye, és még neve is van. Ezért mondjuk, hogy számnév. Leszámoltam öt golyót, ennek a neve öt, azt jelenti, hogy az előtte lévőkkel együtt öt golyóval számolok.

A mama számokat mondott és én a másik oldalra sétáltattam a golyókat, majd megmutattam a számnév helyét. Ezt gyakoroltam. A mamának újabb ötlete támadt. - Jól figyelj, most két számot mondok, külön sorban jelöld: 1-10; 2-20, ha tudod folytasd. A kicsi számok a felső sorban elérték. Ahány golyó volt a felső pálcán, annyi sor golyót mozgattam, tologattam. Ezt játéknak tekintettem, többször elismételtem, majd egy pillanatra megtorpantam.

- Mamám, figyelj csak ide, elmondok két-két számot: három - harminc, négy - negyven, hét - hetven. A magánhangzókat nyújtottan hangoztattam. - Miért ejtjük másképpen?

- Erről mit mesélt neked a tanító nénid?

Feltételezem, hogy a mamám nem a tésztagyúrástól melegegdedhetett meg. Kendővel végigtörölte homlokát, majd magyarázni kezdett: - Még kisiskolás voltam, amikor a tanító néni beszélt erről. Nagyon kell gondolkodjam, talán eszembe jut mit is mondott... Most már emlékszem. Arról beszélt, hogy kimondottan csúnyán hangzik, ha így mondjuk:

három - hárminc   három - harminc

négy - negyven   négy - negyven

hét - hétven   hét - hetven

Ezen kívül szinte érthetetlen is. Úgy ahogy mondjuk szép. Aztán fontos az is, hogy a két számjegyet megkülönböztessük egymástól. Majd ebéd után elmondjuk tatának is. Kíváncsi vagyok, ő, hogy tanulta. Egy cseppet előre szaladok az időben. Tata vidáman hallgatta végig a délelőtti tanultakat, helybenhagyóan azt mondta, hogy ő is csak ennyit hallott, bár a számtankönyvben erről egy szó sem esett.

A következő feladatot én találtam ki. Az első sort úgy rendeztem, hogy a két szélére jutott egy-egy golyó. A többi egyenlő

távolságra helyeztem. A második sorban ugyanezt megismé-
teltem, azzal a különbséggel, hogy két-két golyó került egymás
mellé. A harmadik sorra viszont megharagudtam. Meg is mon-
dtam, hogy nem jó az én számológémem. Történt ugyanis, hogy
3-3-3 golyót csoportosítani tudtam ugyan, de a sor végén ott
szomorkodott egy golyó. A mama megmagyarázta, hogy ez
olyan, mint amikor a házibácsi boltjából vesz egy kenyeret,
kockacukrot, sőt és mindegyikért fizet 3-3-3 pénzt, vagyis 3-3-3
golyót és visszacap 1 pénzt = 1 golyót. Ez a maradék. Ezt el-
fogadtam, de csak azért is azt akartam, hogy az én sorom végén
hiánytalanul ott legyen a három golyó. Kifogyhatott az én drága
mamám az érvekből, azt mondta, hogy ezt csak a tatával lehet
megbeszélni, mert nagyon komoly dolog. Alig vártam, hogy
hazajöjjön a gyárból, lemosakodjon. Ebéd után bementünk a
szobába. Tata türelmesen megmagyarázta, hogy nem elég csak
úgy feltenni egy kérdést, arra válaszolni is kell.

- Ahhoz, hogy a golyókat elkülönítsd, elég egy sor. Ha két
golyót teszel egymás mellé, mit gondolsz, hány sorra van szük-
séged?

- Visszakérdeztem: Két sor golyóra van szükségem? A
válasz igenlő volt. A számológépen két sorban rendeztem úgy
a golyókat, hogy egymás mellé két-két golyó került.

- Lépünk tovább - mondta tata -, hány sorban fogod ren-
dezni a golyókat úgy, hogy három-három kerüljön egymás
mellé?

Most már értettem. Három sorban, hármas elosztásban ren-
deztem a golyókat. Láss csodát, minden sor végén ott volt a
maradék egy-egy golyó, vagyis összesen három.

- A helyére tesszük és a sor végén három golyód lesz -
mondta tata.

A következő sorba lehúztam három golyót, mégpedig úgy,
hogy köztük nem hagyunk rést. Ránézésre leolvastam: három
golyó. Ezután szintén három golyóval dolgoztam, mégpedig úgy,
hogy köztük rést hagytam. Ismét leolvastam: 1-1-1 golyó. Majd
a harmadik és a negyedik változat következett. A három golyót
felbontottuk: 1-2, majd 2-1 golyóra. Az így rendezett golyókat
meghagytuk, a számológép felső sorait alapállásba visszahú-
ztuk. Elkészítettem az első sort. Tata megnézte velem, hogy
hány golyóm van és mennyi hiányzik ahhoz, hogy három
golyóm legyen. Megmagyarázta, hogy a számológépen minden

sorban csak tíz golyó van, ezért ha szükséges, a számolást a másik sorban folytatjuk. Egyetlen magyarázattal megértettem. Valóban a harmadik sor végén ott volt a három golyó.

Meglepetésükre elővettem a meséskönyvem. Elmondtam tatának, hogy éppen a napokban a mama mesét olvasott. Végig-hallgattam ugyan, de aztán megkérdeztem, hogy mire valók azok a kis vonalkák imitt-amott a sor végén. Mama elmondta, hogy ha a szó hosszú és nem fér el a sorban, akkor a betűszedők a szavakat úgy választják el, hogy a maradék helyére írják a szó első részét és a folytatás a következő sorba kerül. Akkor tanultam meg tapsolva szavakat elválasztani. A könyvben betűkkel dolgoztak, mi számokat választottunk szét.

Anélkül, hogy szakkifejezések özönével töltötték volna tele a fejem, egy gyakorlat elég volt ahhoz, hogy a tízes számrendszeren könnyűszerrel átlépjek és a szavakat szótagokra bontsam, sorokba rendezzem. (Még nem voltam iskolás, a betűk egy részét ismertem, még nem tudtam olvasni, hisz a hosszú tél elorozta a tanulás lehetőségét.)

Éreztem, hogy melegszik kezem alatt az a sok, sok okos golyó. A tanult rendszert minden számmal kipróbáltam. Már attól tarthattak, hogy a munkába belázasodom. Tata ezt mondta, hogy ha megunom, hagyjam holnapra. Én viszont azzal érveltem, hogy a megkezdett munkát nem szabad, nem lehet félbehagyni. Folytattam és be is fejeztem.

Ablakunk alatt megjelent egy munkatárs. A tata halkán a fülembé súgta, hogy tegyem el a számológépet és vendég előtt csak akkor vegyem ismét elő, ha már nagyon jól tudok rajta sok mindent számolni.

- Tatám? - kérdeztem - mást is lehet a számológépen csinálni?

- Persze, hogy lehet, ha akarod, holnap folytatjuk - válaszolta.

Hogy akartam... Napokon keresztül a számológéppel a kezemben vártam hazajöttét.

Az összeadás és a szorzás eredménye nem ugyanaz, erre felhívták a figyelmem. Mivel gondolkodva kellett megoldjam feladataimat, kevés kivétellel helyesen dolgoztam. Így lettem a munkatársak szemében Egyszeregy.

Az időjárás kedvezett tudásszomjajnak, gyakorolhattam kedvem szerint, még az orrom sem dughattam ki az ajtón. Május

közepétől, de különösen június első hetében se eleje se vége esős napokat éltünk. Június 8-án, csütörtökön kora reggeltől az égi csatornákból ömlött az eső. Tata a naptárra nézett és azt mondta, hogy Medárd megmutatja mire képes. Ha ezen a napon borús az ég, esik az eső, a néphit szerint napokon keresztül ablakon nézhetjük, várhatjuk a derűs napokat. Ilyen rossz időre be kell rendezkedni. Nem unhatjuk magunk a négy fal között. Ő már tudja a dolgát. Sürgősen elkészít egy rajzot.

- Mamával ketten ti is rajzolhatnátok - mondta. A számtanfűzetből kivett egy lapot, majd két vonal találkozásánál rajzolt egy picinyke pontot.

- Nézd meg a jelt, figyeld a függőleges vonalat, számolj 10 kockát és te is rajzolj egy kicsi pontot. Ezt ismételd, amíg az enyémmel együtt öt pontot rajzolsz. Majd mutasd meg nekem. Rettenetesen figyeltem, minduntalan átsétált a ceruzám hol a jobb, hol a bal oldali kockára. Mama kisegített, így mind az öt pont egymás alá került. Ezután a felső pontot megnéztem és vízszintesen is 10 kockát számoltam. Majd a függőleges pontok következtek. A kapott pontokat, a vonalak mentén vonalzóval, a mama segítségével összekötöttem.

- Lássam - szólt a tata -, mit rajzoltál?

- Még rajzolok reá tetőt és kész az emeletes ház - válaszoltam.

- Nézd meg jobban - szólt tata.

Néztem, nézegettem és megállapítottam, hogy kis kiegészítéssel létrát csinálhatok.

- Ez igaz - mondta tata -, de kiegészítés nélkül is valami.

- Valóban ez négy négyzet - válaszoltam.

- Úgy van. Most fentről a második négyzet mindkét oldalára rajzolj egy-egy négyzetet.

A kapott rajzot kivágtuk. Mama segített, különösen a sarkoknál, a fordulóknál kellett vigyázni. Ezután a kivágott lapot a vonalak mentén meghajtogattuk. Elég sokat forgattam, amíg rájöttem, hogy hajtogatással kialakítható a kocka.

Ekkor tata megmutatta, hogy ő is ugyancsak kockát akart készíteni. Az ő rajzán voltak külső vonalak, melyeket füleknek vagy pilléreknek nevezett. Közben bejött a házibácsi. Magával hozott egy nagyméretű szabóollót. Ketten vágták ki a vastag papírt, majd két fémvonalzóval (az egyik a lap alatt, a másik a lap fölött volt) a vonalak mentén hajtogattak.

A kezembe adta a kivágott, meghajtogatott lapot. Azt a feladatot kaptam, hogy úgy hajtsam az oldalakat, hogy kockát kapjak. Az oldalpilléreket a kocka belsejébe helyeztük. Itt aztán elkelt a komoly segítség.

Ezután tata elővette a folyékony ragasztót (gumi-arábikumot). A pilléreket ecsettel bekente, az oldalakat a helyére illesztette. A kezembe adta, majd azt mondta, hogy még nem lehet vele játszani. Várni kell holnap ebéd utánig, amíg megszárad.

Másnap nézegettem a könyvespolcra helyezett kockát. Nem mertem megfogni, féltem, hogy elrontom.

Tata levette a kockát. Elővett egy ív lila papírt. Számolt, rajzolt, ollóval vágott, ragasztott, A kockának szép fényes lila ruhája lett.

- Még várunk egy napot, holnapra megszárad - mondta.

A harmadik nap elővett hat különböző színű papírlapot. Mindegyikből kivágott egy-egy négyzetet. A lapocskák kisebbek voltak a kocka oldalainál.

- Rendezd a lapokat kedvedre - mondta.

Vigyázva, nehogy összegyűrjem, egymás mellé tettem. Olyan volt mint a szivárvány: piros, narancs, sárga, zöld, kék, világos lila.

Kikerestette a két hasonló színt (a narancssárgát és a sárgát) és a kocka két ellentétes oldalára ragasztotta. Majd megkerestette a másik két hasonló színt (kék, zöld). A kockát vízszintesen elfordította és a két lapot a szabadon maradt helyekre ragasztotta. Most már kész volt a négy oldal, csak az alap és a felső lap hiányzott. Ezek is a helyükre kerültek.

Tudtam, hogy még egy nagyon hosszú napot várnom kell és akkor az én csodálatosan szép kockám a kezembe vehetem.

Vasárnap reggel nagy volt az öröm. A kályha mellett, kiscsinnye karosszékemben a mackóm kezében volt az én kockám. Egész délelőtt nézegettem, simogattam. Letettem magam elé, úgy, ahogy készült. Vízszintesen forgattam, majd próbára tettem magam. Vajon mi van a másik oldalon? Megdicsértem magam, mert a túloldalon az általam megnevezett szín volt. Történt, aztán valami. Kiesett a kocka a kezemből. Letettem úgy, ahogy pörgés után megállt. - Lássuk csak mi van a túloldalon? Nagyon elkeseredtem, mert nem találtam el. Majd elsírtam magam. Hibáztam, de vajon miért? Épp akkor toppant be tata. Aznap, vasárnap is túlórázott.

- Ne búslakodj, kincsünk! - szólt tata. - Ebéd után megmagyarázom, miért nem találtad el a túloldali színt.

Az ebédnél nem kérttem magam, mindent az utolsó csep-pig-morzsáig megettem.

Elsőnek a hencserem közepére ültem. Kétoldalt mellettem ültek mind a ketten és én uzsonnáig megállás nélkül figyeltem, tanultam az én kockám.

Az ölembe tett keményfedelű könyvre tettük a kockát. Mellettem volt a számológépem is. A kockát minden irányból megnéztem. Az oldalak számának megfelelően a számológépe-men hat golyót elkülönítettünk. A térdemre helyezett kockát fentről néztük.

- Ez a kocka felülnézeti lapja - mondta. Majd kinyújtott karral megemeltette velem a kockát úgy, hogy a szememmel egy vonalban volt. - Most a kocka oldalait látjuk, ez az oldal-nézet. Ezután a fejem fölé emeltem és megmagyarázta, hogy ez a kockának a nem látható része, ez a kocka alaplapja. Gyakorol-tuk és én megjegyeztem, hogy van felül, oldal és alulnézet.

Ezek után úgy fogtam a kockát, hogy csak a felső lapot láthattam. Tata megkérdezte, hogy hány lapot látok? Csak egy lapot, válaszoltam. - De hol van a többi? - kérdezte. A többit nem láttam.

A számológépen, a következő sorba húztam hat golyót, ebből egyet különválasztottam. Tehát egy oldal látható, öt oldal láthatatlan.

Megbillentettük a kockát, ekkor a felső lapot és egy oldal-lapot láttam. Még egy billenéssel csak két oldal volt látható. A számológépen ismét kijelöltem a hat golyót, melyből két golyó a látható, míg négy golyó a láthatatlan oldalakat jelölte.

A harmadik változat következett. Három oldalt láttam, három láthatatlan volt.

A számológépen - csak úgy kíváncsiságból - összeadtam a látható oldalak számát: $1+2+3=6$, ezt követték a láthatatlan oldal-számok is: $5 + 4 + 3 = 12$. Összehasonlítottuk a két eredményt és megállapítottuk, hogy a nem látható oldalszámok a $2 \times 6 = 12$ eredményt adják.

- A nem látható, az amit nem látsz, nem tudsz, nem ismeresz. Sok gyakorlással, akarattal megtanulhatod - mondta tata.

Kéretlenül, napokon, talán heteken keresztül gyakoroltam. Megtanultam látni a láthatatlan oldalt is.

Volt a mamának egy literes kocka alakú uborkás üvege. Egy este, tata maga mellé ültetett és elmagyarázta, hogy ez az üveg is kocka alakú. Kívülről körbenéztük, megtapogattuk, összehasonlítottuk a kockámmal, megkerestük az éleket. Az üvegen keresztül láthatóvá váltak az amúgy láthatatlan oldalak és élek is. Elővett egy ív kockás papírt, a kezembe adott egy kihelyezett ceruzát és vonalzó. Lépésről lépésre magyarázva irányított, megmutatta, hogy hogyan kell úgy rajzolni, hogy valódi kockát lássunk a lapon.

Hosszú évek teltek. A Lorántffy Zsuzsanna Leányiskola IV. osztályába jártam. Ambrus Juci néni egyik óra végén tudunkra adta, hogy a síkmértani részt befejeztük, a következő órától a térmértannal ismerkedünk. Nagy vonalakban felelevenítettük ismereteinket. Felsoroltunk néhány idomot. Azt mondta, hogy az első mértani test, amiről tanulunk, a kocka lesz. A jövő órán el kell mondjuk, amit a kockáról tudunk.

A következő óráig néhány napot várnom kellett. Melegében még aznap elkészültem az órára. Elővettem a kockám: két változatban elkészítettem a kocka kiterített rajzát (az egyszerű változatot, ahogy a mamával csináltuk, és a teljes rajzot, ahogy a tata megszerkesztette, amin a tartópillérek is rajta voltak). A rajzokat kivágtam, hajtogattam. Ezek után lerajzoltam a térben elhelyezett kockát is. Éppen elkészültem a munkámmal, amikor tata hazaérkezett.

Megnézte a munkám és megdicsért, azért mert emlékezetben megtartottam, nem felejtettem el amire régen megtanított. Még egy rajzot készítettünk. Elmondta, hogy egy nem egészen 7 éves gyermeket nem terhelhetett olyan részletekkel, melyeket koránál fogva nem érthetett. Megrajzoltuk a kockát úgy, hogy egy pontból indítottuk az összekötő vonalakat. Ez már valódi mértani rajz volt.

Ambrus Juci néni mindig a katedra szélénél ült, így láthatta az egész osztályt, ugyanakkor a táblánál dolgozó gyerekek is helyt adott. Azon az első térmértani órán felállt, majd az ablak előtt megállt. Én nem kérkedtem a felvitt anyagokkal, az előttem ülő gyerek háta mögé rejtettem. Juci néni mégis észrevette. Odajött és azt mondta, hogy ez egy csodálatosan elkészített kocka, csak az a baj, hogy én ilyet nem tudnék csinálni.

Elmondtam, hogy iskolába sem jártam még, amikor azt a kockát a tatám csinálta, de nekem is van a munkában részem, tudom, hogy hogyan készült.

- Ha tudod, szólt Juci néni -, gyere a táblához és mond el. Felvértezve az előre elkészített anyagokkal az osztály elé álltam és elmondtam mindent amit a kockáról tudtam.

Juci néni állt, állt, majd megszólalt:

- Hiszem, hogy így volt. Neked akkor többet mondott édesapád, mint amit a tanmenetben előírnak. Helyedre mehetsz.

Odajött a padhoz, kérte az ellenőrzőmet 10-est kaptam.

- Juci néni köszönöm - mondtam -, ezt a jegyet hárman érdemeltük ki: a TATÁM, MAMÁM és én.

Életre ítélve.

1938. szeptember - 1939. július

Már javában tarlóról fújt a szél. A házinéni mamámat és engem bemutatott, helyesebben megmutatott egy számunkra addig ismeretlen asszonymnak. Szúrós közelülő fekete szemei puffadt arcából alig látszottak. A párátlan, rekkenő hőségben nyári ruhájára vett, nyakig begombolt hosszú ujjú fehér köpenyt viselt. Marokra fogott tömött aktatáskájával a konyhában a széket csapdosta.

Tudomásunkra hozta, hogy „Ő” az utcánk végében található óvoda igazgatója. Kivette a beírási naplót - ilyet először láttam -, és a házkönyv adatai alapján, kötelező jelleggel Marioara Vanoi néven beírt. Elővett valami nyomtatványt is, melynek értelmében, csak óvodai oktatás alapján írathatnak iskolába. Fölkészültnek látszott. Megörvendezettte mamámat egy pecsétes papírba csomagolt valamivel is. Rövid időre kölcsönadott egy agyonkoszolt köpenyt, ebbe volt belecsavarva az általa megvásárolt ruhaanyag. Megszabta a napot, amikorra a megvarratott egyenruhám készen kell hogy legyen. Természetesen az anyag árát azonnal kérte.

Szüleim még aznap délután érdeklődtek. Valóban létezett rendelkezés, melynek értelmében kérhettek egy évi óvodai oktatást, csak városi viszonylatban.

Napokon keresztül beszédtem volt az óvoda. Engem nem érdekelt. Állandóan tiltakoztam, még látni sem akartam azt a

csapkodós, rikácsoló hangon veszekedő asszonyt. Nem láttam benne óvónőt.

Rendszeresen megjelent, még a tanévnyitó reggelén is bejött. Visszataszító volt, már remegtem, amikor az udvaron átviharzott.

Az első tanévnyitóra jól emlékszem. Az udvaron gyülekezünk. A kaputól az épületig járdakő szegélyezte cementút vezetett. A járda mentén, mindkét, oldalon mély árok. Az út bal oldalán meredek füves domb, másik oldalán lankás lejtő. Seh se fa, se árnyék.

Az egytől-egyig sivalkodó gyereksereg méltán zavarhatta tekintélyt parancsoló lényét. Az elszabadult indulatokat fondorlatos módon csillapította. Magához rendelt néhány ismert kisfiút, majd a dombocska tetejére küldte. Megparancsolta, hogy mutassák be tudományukat. Kevés időre a feszültség feloldódni látszott. Álltunk és néztük, milyen ügyesen másznak a meredek dombon, hogy szánkáznak a zöld fűvön az első nap tiszteletére tisztára mosott, vasalt köpenyekben.

Az épület belsejére alig emlékszem. Az előszobából mentünk a terembe. A részleteket nem volt alkalmam megtanulmányozni.

Történt valami, jó lenne elfelejteni, bűn viszont nem észben tartani. Legalább egyes számban – személyemre szabottan – következtetni kötelesség.

A tanítás első hetében jártunk. Még mindig száraz, felhőtlen meleg volt.

A sűrűn függönyözött előszoba távoli zugában, az úság-papírral fedett asztalon gyér fénnel világított a petróleumlámpa. Egymás mögött álldogáltunk, sorunkra vártunk. Csak úgy, szabad kézzel, az óvónő a gyerekek hajába túrt. Adok-kapok alapon tette. A sor elejéről kettőt haza is zavart. – Bogár van a hajukban –, szólt szakavatottan a mögöttem várakozó gyerek. A gondolattól meg sem rettentem, hiszen óvodába indulásom előtti napon, elővigyázatosságból, közvetlen környezetünk indíttatására sűrűfésűt vásároltunk. Addig nem ülhettem asztalhoz, amíg a mamám a hajam tüzetesen át nem vizsgálta.

Az előző napok gyakorlatától eltérően a gyerekeket a terembe terelték. Az egyik szék mellett, az ablak előtt állt valaki. Megtudtuk, hogy vendég, látni akarja a jó gyerekeket. Alig hogy leültünk, teherautó fékezett. Idővel értésünkre adták, hogy nemcsak a mi óvodánkba jöttek, a többit is átfésülték, az iskolákat is körbejárták.

Három fehérköpenyes egyazon színű inget viselő férfi lépett az előszobába. A gyerekeket sorba állították, majd ismét a terembe irányították. Egy kisiút és két kislányt visszatartottak. Az asztalra tettek egy karos fadobozt. Ilyet használnak a karbantartók. Piszkos, pecsétes, szemetes volt. A ládika sarkában nagyméretű rozsdás fecskendő, mellette lapos pohár (petricsésze). Az üvegedényben zaccos nyúlós, zöldesbarna folyadék volt.

A fecskendőt föltöltötték. A három gyereket sorba állították. Egyazon túvel, azzal a valamivel beoltották. Én voltam az utolsó, hogy kárba ne vesszen egy csepp sem, nekem juttatták a maradékot. Végignézték mindegyikünkkel az oltást, végigszenvedtem az enyémet.

Két lábamat egymás mellé szorították, két karomat vállból hátracsavarták. Az egyik férfi térdei alatt mindkét lábával úgy tartott, hogy sarkaival a lábam fejére lépett. A fejem félre fordították. Jobb felső karom a túvel teljesen átszúrták, majd visszahúzták a tűt és azt a szérumnak nevezett valamit egy erős nyomással a karomba eresztették.

A hangos szóváltásra fölfigyeltem, összereztem. Az a személy, aki fogva tartott haragosan fölkiáltott. A másik kettő, akivel teherautón érkezett, az a személy, aki előzőleg az osztályteremben volt, valamint az óvónő is, mind körülöttem nyüzsögtek.

A fecskendőre, majd a karomra néztem. A fecskendő közepén kettévált, szétesett. A tű kimenő része a karom belső oldalán jó hosszan kiállt. A tű üveghenger felőli végén, melyen félgömb alakú fémből készült rész is volt, belsejében jól látható menettel, a bőröm alá csúszott, eltűnt.

Az óvónő az asztalhoz pattant. A lámpa alól egy jókora újságpapír csíkot letépett. A fehérköpenyes kezébe nyomta. A papírt a tűre tekerték. Erős mozdulattal jobbra-balra, előre-hátra tologatták. Kínkeservesen a félgömböcske a fogságából kiszabadult. Ismét papírtépés következett. A papírral takart tűt a karomból kihúzták.

Fokozatosan sötétedett, távolról hallottam, amint az egyik megjegyezte... ez egy lónak is...

Az udvaron a domb tetején ébredtem. A nap perzselően tűzött, melegem volt, álmos voltam. Elég sokáig feküdhettem, amíg a szemem ki tudtam nyitni. Mindkét karom és a lábam

iszonyúan fáj. Arcom és térdem segítségével lassan csúsztam a dombról. Nagyon kellett vigyázzak, mert tudtam, hogyha elbil-lenek, a fejem a járdaszegélybe üthetem. Körülöttem nem volt senki. Az árok alján valamibe megakadt a lábam. Minden erőmet összeszedtem, majd felálltam. A fejem nehéz volt, szédültem. Odajött a nő, a táskám a földre dobta, hazazavart. Utánam szól: Mehetsz iskolába!

A lányával kísértetett haza. Nem segített, csak jött utánam. Kerítésbe, falba kapaszkodva hazaértem. A kapu küszöbét képtelen voltam átlépni. Négykézláb bemásztam, elterültem, ismét eszméletemet vesztettem. Addig soha sem ájultam el.

Az én drága mamám rémülten vehetett karjaiba. Ágyba fektetett, élesztgetett, ébresztgetett, majd a történekről kérdezett. Tőlünk néhány háznyira laktak jóindulatú, odaadó, önzetlen ismerőseink. Mamám a Piskurán házaspár otthonáig rohant. A bácsi, bár igen idős volt, a gyárig futott. Tatával beszélt. Mamám zilált mondanivalójából annyit megértett, hogy az óvodában injekciót kaptam, elájultam, kétszer is, orvost kell hívni.

Tata a réműlettől, loholástól, az ágyam széléhez támaszkodott, megállt.

Bekötött szemekkel, lázban égtem, ettől függetlenül mindent fölfigytem, értettem. Megtudtuk, hogy Rosenwald Lili doktor néni úton van, a mai nap én vagyok a negyedik házhoz hívása. A gyerekek az óvodában lettek rosszul. A harmadik helyen a gyerekről nemcsak a mamája, de ápolónői végzettséggel rendelkező nevelő is gondoskodik. Ott kevesebb időt tölt. Türelmet kért, mert a két cím között igen nagy a távolság.

- Tatám - szóltam -, a doktor néni a patikába küld. Gépolajos kézzel nem mehetsz. Mama segít neked, mosakodjál le alaposan. Tanácsom megfogadta, lemosakodott, tiszta otthoniba öltözött. Hallottam, amint a pénzt számolják. Mellém ült, szótlan volt, lázban égő homlokom, arcom simogatta. Mamám a kezemről, lábamról, arcomról a vizes borogatást cserélte. Cukros limonádéval itatott.

Én akkor nem voltam éhes, csak a szomjúság gyötört. Nem akartam az enyéimet megrémíteni. Tudtam, hogyha az ételt visszautasítom, ők sem esznek. Megkértem mamát, melegítsen. Üljenek asztalhoz és ebédeljenek. A levesből csak a leszűrt levét kértem, természetesen, kedvenc eledelemmel, a tejföllel. A grízgombócból csak egy kellett, azt viszont megettem.

Tata mellém ült, kérdezett és én mindenre válaszoltam. Óvatosan megemelte a homlokomra, szememre kötött kendőt. Védekeztem. – Ne vedd le – mondtam –, mostmár nem vagyok beteg, álmos sem vagyok, ... csak egy picit bánt a világos, egy kicsit fáj még a fény. Meglátod, hamar elmúlik.

A házibácsi szatócsboltjából elhozta az összes lila színű könyv-füzet borító papírt. A konyha rendbetételébe besegített, majd lisztből, vízből csirizt kevertek. A szobában a belső ablaktáblák egyik oldalára ragasztották a papírívüket. Kikukucskáltam a kendőm alól. Megmondtam, hogy így jobb, de én csak azért is még maradok a kendőm takarásában. Megbeszéltük, amint Lili dr. néni elmegy, még egy réteg papírt fölragasztanak. Ez egy cseppet megnyugtatót.

Végre valahára megérkezett a nagyon várt doktor néni.

Kicsi dunyhám már előzőleg félre taszítottam. Takarónak megfelelt a flanel fürdőlepedőm is. A hálóingem sem volt rajtam, csak az új trikóbugyim. Az összeszurkált karomat nagyon sértette a hálóingem varrása.

Lili néni a hőmérőket lerázta, majd elővette a sajátját is. Mindkettővel külön-külön mért. – A házi hőmérő hibátlan – mondta. Elidőzött a karom, kezeim, lábaim vizsgálatánál. A felső karomon a kör alakú bemélyedésben nem volt bőr; ezt lila-bordó vízszintes, ujjnyi széles vonal követte: a túloldalon, függőleges irányban szélesen vágás, bőrrepedés volt látható. Csuklóm ujjaim vizsgálhatta. Védekeztem egy cseppet. Az ujjaim nagyon fájtak. Mindkét lábfejen félköríves lila, fekete folt éktelenkedett. A vasalt sarkú katonabakancs nyomai voltak.

Vizsgálat közben meg-megállt, hallottam ahogy a tolla sercent, a füzetet lapozta. A szobában csend volt, hosszasan gondolkodhatott. – Lejegyeztem, amit látni lehet, így tesz minden doktor néni. Most rajtad a sor, elmondasz mindent, amire emlékszel. Néha azt fogom mondani: ne siess, minden érdekel. Ha valamit nem értek, a végén megkérdeszem. – Rajta, kezdj beszélni – szólott Lili doktor néni.

Az aznap történéseit sorra elmondtam. (Talán azért is maradtak meg részleteiben is az emlékképek, mert először a mamának, aztán a tatámnak, majd a doktor néninek is el kellett mondjam.)

– A mai nap csak óvodásokhoz hívtak – folytatta. Most már értem, hogy mi is történt. A többi gyerek nem segített. Még

magyarázz el valamit. Soha nem kaptál injekciót. Honnan ismered a „fecskendő” szót?

- Nem is olyan régen - válaszoltam - kölcsön formájában, a gyárból tata hazahozott egy fényes mintadobozt. Abban nem egyforma nagyságú fecskendők voltak. Tanulmányozni akarta az összeszerelést. A gyárban, az egyik osztályon orvosi, fémből készült dolgokat fognak javítani. A dobozban sorba voltak rakva a különböző méretű üveghengerek, vagy üvegcsövek. Nem tudom a nevüket. Tata megmutatta a félgömb alakú, belül lyukas, menetes sapkácskákat. A doboz túldoldala le volt fedve, nem láttam, mi van benne. Most már tudom, ott voltak a tűk. Vendég érkezett, a tanulmányozást félbehagytuk.

Ismét megszólalt a doktor néni.

- Láttad az üvegcsöveket, más szóval az üveghengereket. A dobozban melyik helyre tennéd azt, amit a délelőtt használtak?

- A legnagyobb cső helyére tenném - válaszoltam.

- Csukjad be a szemedet, látom, hogy néha-néha azért csak kikandikálsz a kendő alól. Mamád készít citromos limonádét, majd pihenj egy keveset - mondta a doktor néni.

Mindhárman a konyhába mentek. Hogy miről is beszélhettek, nem tudom, megittam a limonádém, álmos lettem, rövid időre elaludtam.

Ismét megébredtem. - Összeállítottam, amire szükségünk lesz. Sorra beszerezem, elhozom, a részleteket megbeszéljük. Van nálam elég pénz, utólag kérem az ellenértéket... Jó ha mindketten itthon maradnak. Nem kell megijedni, minden jóra fordul, csak várunk kell egy keveset.

Délután otthonunkba kopogtatott egy fiatal ember. Vállán nagyméretű fonott szatyrot cipelt. Miután megbizonyosodott arról, hogy jó helyen jár, bemutatkozott. A Gara de Est (Keleti vasútállomás) közelében található patika és drogéria tulajdonosának a fia. Orvostanhallgató, az édesapja inasa is egyben. Náluk járt Lili doktor néni. Hármasban összeállították a szatyorból és a dobozban található. Vállalta, hogy házhoz hozza, ezzel is időt takarítunk. Azon a papíron, melyre a nevet és a címet is följegyezték, a gyógyszerész úr ráírta a kért összeget is. Megpróbálunk segíteni mi is, ahogy tudunk, mondta. Arra igen jól emlékszem, hogy 50 (ötven) lejt kértek. Sokkal, de sokkal többet kellett volna fizetni mindazért, amit elhozott. A szatyorból óvatosan kivett néhány kis és egy nagyobb méretű üveget.

A konyhában a szekrényre tette, megkérte a szüleimet, hogy ne nyúljanak hozzá, az orvos tudja mi mire jó. Többek között Valeriánát tartalmazó gyógyszert is hozott. Ezt a szüleimnek küldte. Az asztalra tett egy nagyobb méretű kartondobozt is. A tartalmával csak este fele ismerkedtek meg a szüleim és természetesen hallomásból én is.

A mozgásra, idegen hangra fölfigyeltem. A fiatal ember a szobába lépett. Megkérte a mamámat, hogy a kötéseket vegye le.

- Aki medikus akar lenni, az esküt tesz. Én az eskümet soha sem fogom megmásítani - mondta. Te még kicsi vagy, nem tudhatod. Az orvosok arra esküsznek, hogy a betegekért minden tőlük telhetőt megtesznek.

Napnyugta előtt megjött Lili doktor néni, vele tartott ápolónő segítőtársa is. A bevásárló kosarat ketten cipelték. A gyógyszerészről telefonált. A baba-fehérmű varrónőjét megkérte, hogy duplaszéles flanelből sürgősen készítsen három darab másfél méter hosszú lepedőt. A varrónő, a biztonság kedvéért otthonában tárolt néhány pelenkát is. Erre szükségünk volt a borogatásnál és a szememre fényvédőnek. Elkérte, természetesen, térítés ellenében a hajneccét. Ez tartotta lazán a szememre tett kendőt. A kosár aljából előkerült egy-egy nagyobb zacskó citrom és kedvenc déligyümölcsöm, a lapos, cakkoshéjú édes mandarin is.

A kisebbik mosdótálban a hajam mosták, majd a nagyobbikba beültettek és az új spongyával, babaszappannal gyorsan lefüröszttettek. Megmondták, addig nem lehet sem a karom, kezem, lábam gyógyszeresen kezelni, amíg le nem mosnak. Az óvodában összefogdostak, kétszer összeestem.

A varrónő mindhárom lepedőt beszegte. Az egyiket az ágyamra helyezték. Megtörölgettek, a lepedőre fektettek, két oldalról reám hajtották. Ez a hálóinget pótolta. Végtagjaimat fertőtlenítették. A karomra gyógyszert tettek, széles géz közé vattát helyeztek, bekötötték. A gyógyszerész bácsi fedővel ellátott, belül vonalkákkal ellátott zománcos edényt is küldött, melybe csak gyógyszert lehetett oldani; esetleg gyógyteát főzni. Az edényben gyógyszert oldottak, végtagjaim azzal borogatták. Lenyeltem még egy lázcsillapító tablettát is.

Már minden a helyén volt, a doktor nénival a további teendőket beszéltek, amikor kopogtattak. Rémülten, ijedve állt a küszöbön Piskurán néni. Tudni akarta, mi van velem. Mind-

annyian örömmel fogadtuk. A doktor néni megkérte, legyen a segítségünkre. Hosszabb időre magamra nem hagyhatnak. A szükséges bevásárlásokat fenntartás nélkül, szívesen elvállalta.

Piskurán néni naponta, hol reggel, hol este kitartóan jött, az ajtón kopogtatott. A küszöböt át nem léphette. Hol mamámmal, hol tatámmal beszélt. Szüleim a küszöbre tették a mi kosarunk. A saját kosarából átrakosgatta a megvásárolt zöldségfélét. Hétvégeken kést, tálat kért és a csirkét levágta. (Egyetlen házi munka, melyet mindig más csinált helyettünk.) Minden alkalommal egy kisebb méretű tálcára fertőtlenítővel átitatott papírt tettek, erre számolták, így adták át a pénzt.

Orvosi szempontból esetem próbatételek sorát jelentette. Az első napokban csak felszíni kezeléseket eszközölhettek. A kapott szérum összetétele ismeretlen volt, ezért mindennemű beavatkozás veszélyhordozó volt. Egyet lehetett tenni. Idővesztésében gyötrődve várni kellett. Nagyon magas lázban, éjjel-nappal csak égtem, égtem.

Betegségem első napjainak egyikén, Lili doktor néni rendhagyó mód kora este érkezett. Elmondása szerint a másik három gyerek, akárcsak én lázban égtek. Az egyiknek, hogy hogyan, érezhetően csökkent a láza. Gondolkodni kezdett, mind a négynek egyforma adagba adja a lázcsillapítót. Aztán csak úgy, aznap ismét meglátogatta kicsi betegeit. Megtapogatta az ágytakart az a felületét, melyen feküdtek. Az egyik betege többszobás otthonban él. A gondozói, hogy ne kelljen annyit utána futkosni, rohángálni, a személyzet számára fenntartott helyiségbe, egy hánccságyra fektették. A fekhely szellős, nem tartja vissza a test hőmérsékletét. A láza valamelyest alábbhagyott.

Minden tájegységre jellemző olyan szokás, mely máshol ismeretlen. A házinéninek is van a konyhában ilyen fekhelye. A nagy hőségben a piccsen pihen. A doktor néni elmondta, hogy az Oborban (Bukarest központi vásárhelye) megkereste a kézművesek sorát. Egyetlen egy család foglalkozik kerti bútorok és fekhely készítésével. Kiválasztotta az egyszemélyes ágyak közül a legmegfelelőbbet, még a mai nap érte mehetnének. Megtudta, hogy az árba beleszámították a házhoz szállítást is.

(Néhány gondolat a gyógyágymról. Fenyőfából készült. Az alacsony lábakra, az éleken lekerekített keretet helyeznek. Tiszta szárított növény leveléből fonalat sodornak, a keretre rászövik.

A fejnél beszövedt, mozgatható keretet szerelnek, melynek dőlésszögét, akárcsak a nyugágyaknál, szabályozni lehet.)

Még aznap vadonatúj fekhelyemet megvásárolták. A kereskedő házhoz szállította. Az ellenértéket akkor fogadta el, amikor az ágyat az előre elkészített helyre, a konyhába tették. Utólag tata megállapította, hogy sok próbálgatás után lelhettek azokra az arányokra, amelyek biztonságot nyújtottak. Az ágy bármely részére is ült, nem billent föl. Az elkészítésnél szeget nem használtak, a találkozási pontokon ácsoltak.

Úgy fekhelyemet elfoglaltam. A meleg már nem volt olyan elviselhetetlen. Szellős fekhelyemen az éjszaka nagy részét végigaludtam.

Mamám reggeltől késő délutánig, míg a nap többi részében, hajnalig ketten őrködtek fölöttem. Lili doktor néni a bajt akarta megelőzni, amikor kanalas kiszerezésű Valeriánát hozatott. Mindketten a kilátástalanság útvesztőjében bolyongva, éjt-nappallá téve létemért küzdöttek. Életreszólóan szívbetegek lettek.

Drága mamám mindentől rettegett, mindenkitől félt. Az ajtót belülről kulcsra zárta. Közvetlen a kapu mellett volt a közös vízvezeték. Ha netán a zománcos vödör kiürült, a lakásajtót kulcsra zárta, majd vízéért loholt.

A háziak mindezt észrevehették. Egyik nap a házibácsi a tata segítségét kérte. A régi ismerősök: a kőműves bácsi, az ács és a fiú a kapuban várakoztak. A régi zárat leszerelték és nagyon jó minőségű új zárat tettek. Messziről is jól hallható húzós csengőt is szereltek. Tatával a zárat és a csengőt működőképes helyzetbe beszerelték. A házibácsitól két kulcsot kaptunk.

- Ne féljünk - szólt. Ebbe az udvarba csak igaz emberek léphetnek be.

Jó néhány nap elteltével a bőrömön piros foltocskák jelentkeztek.

- Hólyagos himlő - állapította meg Lili doktor néni. Kezembe adott egy henger alakú, szépen litografált fémdobozt. Megszagoltam, kellemes kámforos illata volt. Magyarázni kezdett, a lelkemre kötötte, amennyiben úgy érzem, hogy valahol a bőröm csak egy picit is viszketni kezd, szóljak. Mama a hintőport a bőrömre szórja. Dörzsölni, vakarni tilos, nem akarja, hogy fájjon. Megértettem. Heteken keresztül hintették a bőröm a púderrel.

Úgy a negyedik hét végén nemcsak Lili néni érkezett, de vele volt ismét a segítőtársa, az ápoló néni is. Hólyagok csak

övön felül voltak a testemen. Elhatározták, hogy mosdótálba állítanak és deréktől lefele alaposan lemosnak (addig csak az ágyban, vizes spongyával törölgettek). Az egész ház körülöttem ténykedett. Mindaz amire szükség volt kézhez adták. A doktor néni és a mamám ketten tartottak (a szememen kötés volt), tata a vizet cserélte, pótolta, az ápoló néni spongyával alaposan lemosott. A művelet számomra nagyon fárasztó volt, ugyanakkor megértettem, hogy mostmár kezdek igazán gyógyulni.

A hatodik hét vége felé tata a munkából korábban érkezett. A tűzhelyre tették a bádoffazekat, vízzel töltötték, melegítettek. Ismét ketten érkeztek. Kicsi karosszékembe ültettek, a konyhaszékre mosdótálat tettek. Óvatosan, nem kapkodva, nem sietve, a hajamról vizes vattával puhították, áztatták a hosszú hetek alatt összegyűlt púdert. Fokozatosan mostak, mosdattak.

Nem voltam soha nyűgös gyerek. Akkor viszont untam a sok pepecselést, talán fárasztott is a velem való törődés. Gyakran vizet, limonádét kértem, közben megéheztem, álmoságra panaszkodtam. A mögöttem hagyott, fegyelmезetten túrt hat hét után éledni kezdtem.

Háromnapi hajmosás, fürösztés után végre előkerült a két sűrű fésű is. Az ápoló néni vidáman jelentette, hogy bogaram nincs. Ennek mindannyian őszintén örültünk. Valami folyékony gyógyszerbe mártott vattával letörölgettek.

- Mutatkozz be - szólt Lili doktor néni. Fölemeltem a fejem ránéztem.

A székről fölkapott, az ablakig cipelt. Szemeimet, füleimet vizsgálta.

- Akárcsak te, a többi gyerek is sorra a sárgaság súlyosabb formáját kaptátok. (Megléhet, hogy a kapott szérum fertőzött volt. Akkor még nem tudták, hogy a nem fertőtlenített fecskendő a sárgaság hordozója.)

A hólyagos himlőből hat hét alatt kigyógyultam. Következett a hónapokig tartó második küzdelem. Következő év május végéig, hozzánk látogató nem jöhetett.

A doktor néni és az ápoló néni jöttek, az én drága mamámmal közösen nem csak megbeszélték a diéta mikéntjét, de első időben helyben el is készítették. Mamát megtanították a diétás ételek elkészítésére.

Akkortájt, Bukarestben működött egy olyan pékség, melyben orvos által írt recept alapján kenyeret, péksüteményt készítettek. A kórházaknak csak ez a vállalat szállíthatott, megrendelésre házhoz is hoztak. Finom kétszersültet készítettek.

Piskurán néni igen jómódú családoknak a mosó és vasalónője volt. A télire eltett és a diétába beiktatott baracklekvár fogóban volt. Piskurán néni intézkedett, a jómódú otthonok barackízét részemre sorra elkérte. Szívesen adták, tudhatták, hogy a barackíz gyógyszer a sárgaságosoknak. Vízet nem ihatam, a teát már untam. A doktor néni rálelt egy új francia készítményre. Kicsi papírba hajtogatott kristályos szer volt. Egy liter vízben feloldottuk. A pezs-gését 24 órán keresztül megtartotta. Kellemes íze volt. (Gyógyulásom után a vendégeket a pezs-gőnkkel kínáltuk.)

1939 május utolsó napjaiban végre vége lett a bezártságnak, jöhettek a régiek. Az első a vendégek sorában, aki a küszöbünket átléphette, Piskurán néni volt. Szertelen örömmel fogadtam, vidáman ugrálni próbáltam. Háta, kicsi karosszékembe belebotlottam. Mint a szárnyát próbálgató madárkát, röptömben elkapta. Nem estem el, csak iszonyúan megijedtem. Majd egy évig nem sírtam, most viszont potyogtak a könnyeim. Moc-canni sem mertem, ültem a konyha küszöb közelében és néztem az óriás nagy könnycseppen keresztül a színes rongyszőnyeget. Lassan elapadtak belő csatornáim. Fakó, színtelen lett minden. Kimondtam, amit nem kellett volna: jó volt sírni, amíg könnyeim csorogtak, addig szép, színes volt minden. Tata megérkezett, körülnézett.

- Történt valami? - kérdezte.

- Ismételd el, amit az imént mondtál - szólt Piskurán néni. Elismételtem. Tata mamámat vigasztalta, a szobába ment, kihozta a nagyítót, a kezembe adta.

- Hasonlít a könnycsepphez. Mindent fölnagyít. Régen már volt a kezében.

Elvettem. A szőnyeg szövésmintája ragyogó színekben pompázott.

Ebéd után tata néhány percre elment hazulról.

- Este fele meglátogatjuk Lili doktor nénit - szólt.

Lili doktor néni megvizsgált, majd így szólt:

- Sok mindenre figyelünk, egyet és másit valamilyen oknál fogva mellőzünk. A nagyon hosszan tartó lázas állapot szem-

tengelyferdülést (kancsalságot) okozott. Ehhez még szakember sem kell, hiszen látható. Meglehet, hogy a látásélesség károsodott. Szakember segítségét kérjük.

Elővette a füzetet, telefonkönyvet, lapozott, tárcsázott. Szüleim közben megkérték, hogy nyelvünket értő orvost keressen. A hatodik orvos a kérő szót meghallotta, kijelentette ugyanakkor, hogy csak olyan gyerekekkel foglalkozott eddig, akik baleseteseek voltak. Leírta a szemészorvos nevét, lakcímét, a napot és a pontos órát, amikor fogad. Elővette Bukarest térképét, tatáékkal megállapodtak a legrövidebben elérhető útvonalban.

Hétfőn, kora este 7 órakor a lakásán, a magánrendelőjében fogadott. Bár a részleteket Lili doktor nénitől tudhatta, a szüleimmel is hosszan beszélt. Én csak álldogáltam tata és mama között és ismerkedtem a környezettel. Nagyon okos lehet ez a bácsi, állapítottam meg magamban. Saroktól sarokig hosszú fal előtt üveges és szabad polcon tartotta könyveit.

A könyvszekrény előtt, kétoldalt karfával, korláttal ellátott lépcsős létra volt. A létra tetején volt egy zsámoly, mely valamivel magasabb volt mint az enyém.

Végre rámkerült a sor... Székre ültetett, velem szemben ő is helyet foglalt. Ismerkedett velem, kérdezett és én bátran válaszoltam. Egy percre gondterhelten elhallgatott.

- Legalább egy arasszal ha nagyobb lennél - szólt. Hogy vizsgáljalak meg?

- Tata, a könyvszekrény előtt, a létrán a sámli. Hozzad ide! - mondtam.

- Minek neked az a sámli? - kérdezte.

- Tetszik tudni, néha én is szeretnék egy kicsit is nagyobb lenni. Olyankor a sámlira állok.

- Hogy ez nekem nem jutott az eszembe - válaszolta.

Papírt kértünk, rátettük a székre, tata ráállított, megfordított és a székre tett sámlira ültetett. Elérhető magasságban voltam.

Vizgált, közben az asztalhoz ment, jegyzetelt, ezt a műveletet többször ismételte. A szemembe cseppentett. Megmondta, hogy nem csíp, nem fáj. Igaza volt, csak utána rosszabbul láttam, mint annak előtte. Várakoztunk, majd ismét vizgált.

- Holnap, ugyanebben az órában várom, kérem jöjjenek - szólt.

A szemvizsgálatot hétfőn kezdtük. Első alkalommal csak az orvos volt a rendelőben. Kedden, szerdán csütörtökön és pénteken

ken ismételten megjelentünk. A rendelőben minden alkalommal még egy másik szemorvos is tartózkodott. Ők is vizsgáltak, egymás között beszéltek, külön-külön jegyzeteltek.

Eltelt a hét. Szombaton a rendelőben voltunk. A szomszéd szobára nyíló ajtó sarkig tárva volt. Az ebédlőasztal körül ült az a négy vendég szemész szakorvos, akik az előző napokon sorra vizsgáltak. Az asztal zsúfolásig tele volt vastag, nyitott szakkönyvekkel, folyóiratokkal.

Megtudtuk a következőt: sem Bukarestben, de az ország más intézményeiben sem foglalkoztak eddig gyermekszemészettel. A rendelkezésükre álló szakirodalom ilyen irányú segítséget nem nyújtott. Ezért a délelőtt folyamán, közösen összeállítottak egy anyagot.

Telefonon fölvtették a kapcsolatot egy bécsi szemklinikával. Az intézményt vezető szakorvossal értekeztek. Bécsből türelmet kértek. Följegyezték a bukaresti telefonszámot, nevet. A helybeliek vártak. A telefontársaságok jóvoltából egy különleges kapcsolat jött létre. A bécsi szakorvos kapcsolatba lépett a helyi kórházzal, ahol gyermekeket is fogadnak. Egyazon időben a két bécsi és bukaresti vonalon beszéltek. Ők is most kezdtek gyermekszemészettel foglalkozni. A méréseket másként kell értékelni. A kapott adatok alapján, közösen elkészítették a szemüveg receptemet. A receptet tata átvette.

Az orvos tárcsázott. A vonal túlsó végén tartózkodót arra kérte, hogy várjon, a receptet azonnal átadjuk.

Láttam szüleimen a megilletődést. Tata, kezében a szemüveg receptemmel, megkérdezte, hogy mennyivel tartozunk. Hétfőn ugyanis a doktor úr a tudtunkra adta, hogy csak akkor kéri a vizsgálat ellenértékét, amikor a recept elkészül.

A doktor úr rámnézett, megkérdezte, hogy otthon hogyan szólítom édesapámat? – Tata, tatám – válaszoltam.

– Kedves tata! – szolt a doktor úr. – A tanulópenzt mindig az fizeti, aki tanulni, tudni akar. Máskülönben, köszönjük a türelmet. Egy kérésünk van. Szemüveggel szeretnénk látni a gyermeket.

A munkatársamnak autója van, a látszerész-szaküzletbe és onnan haza is viszi. (Igyekeznem kellett, mert az üzlet havonta csak egy alkalommal továbbította a külföldi megrendeléseket.)

A látszerészszaküzletet jól ismertük. Tata rendszeresen ott vásárolta a fényképezőgépbe a fényérzékeny üveglemezt. A receptet időben átadtuk. A címet, nevet följegyezték.

Az ünnepélyes tanévzárót megelőző napok egyikén, váratlan látogatónk érkezett, az óvónő volt. Szokatlan halk hangon szólt. Kisméretű kézi táskájából kivette a vadonatúj, tiszta barna staniszlit, tartalmát az asztalon rakosgatta. Fél füzetlap nagyságú, nyomdában előrajzolt kartonlapocska volt, mellette színes himzőfonalakkal. Megkérte a mamámat, hogy a lapot varrjuk ki és a következő nap délelőtt, a kész munkát az óvodában adja le. A tanév végén a gyerekek munkáiból a leg-sikerültebbeket kiállítják. Az én munkámra számít.

Távozása után munkához láttunk. Ez volt aztán a „közös munka.” Hol a fonallal, hol a tűvel hadakoztam. A tűbe fűzés igazán komoly, megterhelő munka volt. Bajlódtam is elég sokat. Mama természetesen közbe-közbelépett. Így aztán a közös munkát igen csak a mama végezte el. Elkészültünk a házi feladattal. Akárcsak a tárlatokon, hol közelről, hol meg távolról nézegettük. A szobában a könyvespolcra, a meséskönyvem elé tettem.

- Vajon mit fog szólni tata, ha meglátja? - kérdeztem.

- Erre én is nagyon kíváncsi vagyok ám - válaszolta mama.

Alig vártam tata hazajöttét. Már mondtam, mondtam a nap történéseit. Csak kezet mosott, az asztalra tette közös munkánkat nézegette, talán gyönyörködött is benne, majd így szólt:

- Mi mindenről értesülhetett az a nő. Tudja, hogy legkedvesebb játékos a mackód.

Megállapodott a keze a lap jobb alsó sarkán. Tekintete elkomorodott.

- Lássuk csak, emlékszel-e még egy jelentéktelen eseményre? Próbáljuk összeszedni a gondolatainkat. Régebben történt, meglehet, hogy elfelejtetted. Ideköltözésünk után a házibácsi bekopogtatott. A kezében tartott egy nyomtatott fedelű füzetet. Leült, beszélgettünk.

- Emlékszem - válaszoltam. - Elővettél egy fehér papírt és betűket írtál.

- Jó úton járunk - szólt tata. - Folytassad tovább!

- Nekem magyarul, a házibácsinak románul magyaráztál. A családnevünket nyomtatott betűkkel leírtad. Minden betű után kicsi helyet hagytál. A következő sorban kézzel írott betűk következtek. A betűket csak egymás mellé írtad. A harmadik sorba még egyszer leírtad a betűket. Utólag vonalakkal összekötötted. Most már tudom, a házibácsi mindhármunk nevét a házkönyvbe hibátlanul beírta.

- Így volt – szólt tata. A nyelvekben betűeltérések vannak. Aki figyelmes, az észre veszi, tiszteletben tartja.

- Az óvónő viszont figyelmetlen lehetett, a nevünket megmásította.

- Térjünk vissza a nap eseményeire – folytatta tata.

- Az óvónő holnapra várja a kész munkát, ki akarja állítani. Ezzel igazolhatná, hogy nem is voltál olyan beteg, az óvodába rendszeresen jártál. Mindez merő tévedés, hiszen a tanév első hetében betegedtél meg, a szemüvedre még most is várnunk kell.

A szekrényből kivette az iratos dobozt. A kézimunkát a születési bizonyítványom alá helyezte. Azt mondta: amennyiben az iskolában valóban kérnek egy évi óvodai oktatást, úgy a délelőtt elkészített munka, mint hivatalos okirat megfelel. Csak egy a gond mindezzel: ki és hogyan magyarázza a megmásított, durván meghamisított családnevet?!

Jó egy hónap után levelezőlapon értesítettek, hogy a külföldön elkészített szemüveg megérkezett. Két szemüvegtokot átvettünk. Az egyikben a rugós keretes szemüvegem, míg a másikban egy különleges napszemüveg volt. A két üveg keretbe volt foglalva, két-két kicsi karommal kellett a szemüvegre kapcsolni. A látszerész állított a kereten, majd a mamámnak megmagyarázta, hogyan kell a szemüveget föltenni.

Még azon a héten meglátogattuk a doktor bácsit és Lili doktor nénit is. A közös munkával meg voltak elégedve.

Távozni készültünk, az ajtóban álltunk. A doktor bácsi visszahívott, kérdezett. Azt akarta tudni, hogy hosszú bezártságunk alatt mit csináltam, sokat unatkoztam-e. Azt mondtam, hogy mi nem tudjuk mi az unalom. Napközben a mamámmal játszottam, beszélgettem, esténként tata mesélt. A parázs fénye mellett hallgattam a csodálatos történeteket. Csak a régi emberekről meséltek nekem. Nagyon sok mindent tanultam. Most már meggyógyultam, szemüvegem is van, ismét mehetünk a tárlatokra, a múzeumba. Ezt én nagyon, de nagyon várom.

Bukarestben én voltam az első szemüveges gyerek. Utánam néztek, mosolyogtak, csodálkoztak, némelyek még sajnálkoztak is. Ahogy mondják, minden csoda három napig tart. A megjegyzéseket, bár hallottam, meghallottam, különösen nem érdekelt. A szemüveget nagyon hamar megszoktam, reggelente kértem is.

Jól éreztem magam. Ismét élveztem a körülöttem kavargó színes világot.

*Drága szüleimnek, a múltó évek, évtizedek
távolatából is örök halával köszönöm
az átvirrasztott éjszakákat,
a rejtett sírástól gyulladtszemű nappalokat.*

A kiérdemelt iskolatáska

1939 szeptembere reánk köszöntött. Mamámmal beiratkozni indultunk a bukaresti református magyar nyelvű elemi iskolába. Az épület, az osztályterem nem volt ismeretlen. Gyakran jártam vasárnapi iskolába, vasárnapi óvodámnak tekintetem.

Az osztály melletti kis terem közepén a nagyméretű asztal majd az egész teret kitöltötte. Csak a székeknek maradt némi hely. Ott fogadott bennünket Takács Pál tanító bácsi. Első látásra megnyerő volt. Nyílt tekintetével, rejtett mosolyával bátorított. Eszembe sem jutott, hogy nekem tartanom kellene tőle. Az adatok beírása után hosszasan beszélgettünk.

Ebéd után megkaptam első és egyben utolsó iskolatászkám, mert én azzal jártam még a főiskolára is.

Táskámmal a kezemben mentünk hazafelé. Jövendő tudásom zálogát semmiért sem adtam volna ki a kezemből.

Sötét este lett, mire az utcánkba értünk. A szemközti oldalon, tőlünk néhány házzal feljebb, görnyedezett a rozszant tetős, nádfedeleles, hajlott hátú, apró szemű vályogviskó. A nyomort, a szegénységet megvilágítandó, a járda közepén kevélyen pöffeszkedett a villanyoszlop. Nyikorgó pléhtányérja alól soha sem égett ki a körte.

Az út menti akácfák lombja alatt gyakran lassítottunk, elhallgattunk. Csendben szinte lábujjhegyen lépkedtünk. Az oszlop alatt a földön ült egy gyerek. Elment egy kocsí, fény megvilágította, majd a falra vetítette a fiú árnyképét. Száját mozgatva olvasott. Ez a nálam alig két-három évvel idősebb fiú az akarat, a szorgalom, a tudni akarás mintaképe volt. – Én is iskolás, én is nagyon szorgalmas leszek –, határozta el magamban.

Meleg esteiken az udvaron vacsoráztunk. A meggyújtott petróleumlámpát a fáskamra falára függesztettük.

Vadonatúj táskámmal a kezemben a fal előtt sétáltam. A lámpa fényében sütkérezve élveztem, hogy nő, majd kisebbedik árnyékom a falon. Megeléghelheték ügyködésem, mert mamám halkán megszólított:

- Ne az árnyad, te nőj nagyra gyermekelem!

Vasárnap korán ébredtem, fülelni kezdtem. Mama a konyhában szorgoskodott, a reggelit már elkészítette; a mosdótálba vizet töltött, mosakodott, öltözködött. A takaróm alá bújtam, becsuktam a szemem és vártam. Mellém ült simogatott, költögett, föl pattantam, átöleltem, ébren voltam.

- Te kis huncut - mondta -, lested vártad, hogy bejöjjek, ébresztgesselek!

- Valóban, nagyon vártalak - válaszoltam.

- Készüljünk, igyekezzünk, időben ott kell legyünk.

Az előző hetekben már többször is az iskoláról beszéltünk. Pontosnak kell lenni, csengetés után egy pillanattal sem késlekedhetünk, a tanító bácsi egy időben több osztály gyermekeivel foglalkozik, figyelmesnek, fegyelmezettnak kell lenni. Akárcsak tata, a tanító bácsi is a munkahelyén nagyon komolyan dolgozik, tanítását nem zavarhatjuk.

Elhatároztam, hogy a vasárnapi iskolában kipróbálom, milyen is az, amikor egy gyerek nemcsak végigüli az órát, de elejétől végig odafigyelve mindent meghallgat, sőt később, az ott elhangzottakat magában is elismétli. Ez már biztos olyan, mint amit a tanító bácsi is elvár. A gondolattal eltelve, időben indultunk a vasárnapi iskolába.

Utunkat minden alkalommal megszakítottuk. A kiflis bácsi alacsonyra épített, tárva nyitott ablaka előtt megálltunk. A párkányra tettem kicsi táskámat. Kivettem a papírzacskót és az apró zsanéros fémdobozomat, melyben egy nagyobb méretű fémpénz volt. A zacskót és a pénzt átadtam.

Régen a bácsi két nem egyforma nagyságú fémpénzt és a zacskómba tett kiflimet a párkányon átnyújtotta, a kezembe adta.

Az előző vasárnap, rendhagyó módon, az egyik kezében a pénzem, a másikban az üres staniszlit szorongatta, majd a reá illő figyelmességgel udvariasan megtudakolta, hogy mit is kérek. Mellesleg meg kell jegyezzem, hogy csak kis tételben és csak nagyon finom kiflit árusított.

Kihúztam magam, megszólaltam, természetesen románul:

- Vă rog să-mi dați (kérem adjon) un kiflit.

A bácsi állt, csodálkozó, huncutkás tekintettel rám nézett. Hátraszólt, a feleségének mondott valamit, majd vidáman tudtomra adta, hogy náluk nincs kiflit. A belső széles ablakpárkányon szakajtókosárban hívogatóan mosolyogtak a frissen sült ropogós sütemények. Zavartan toporogtam. A bentiek tovább beszélgettek és én abból az ég világon semmit sem értettem. A mamám kiségetett, a fülembe súgta a kifli román megfelelőjét. A várva várt csemegét végre megkaptam.

Eltelt ismét egy hét, megálltunk az ablak előtt, most már bátran mondtam:

- Vă rog să-mi dați un corn.

Miután a bácsi a kiflimet a zacskóba tette, a néni az ablakhoz jött. Kezében tálkát tartott, azon egy zsömlé volt, nekem sütötte, nekem adta. Megértettem, megjegyeztem, hogy románul a „chiflă“ (kifli) valójában zsömlét jelent.

Úton az iskola felé, megkértem a mamámat, hogy a kiflit kezdje meg. Csakis akkor tudtam jóízűen elfogyasztani, ha az enyéim is ettek belőle. Otthon a zsömlét kérésemre a tata három részre osztotta, az ebédrel fogyasztottuk el.

Menet közben, csak úgy, eszembe jutott valami. Kérdés motoszkált bennem. Miért nem értettem egy szót sem abból, amit ott bent beszéltek? Mama megmagyarázta, hogy a bácsi és a néni otthon egymás között törökül beszél, ők törökök, ez az ő nyelvük. Mi otthon egymás között magyarul beszélünk, ez a mi nyelvünk. A házibácsiék otthon románul beszélnek, ez az ő nyelvük. Nem tanulhatunk meg annyiféle nyelvet. A bácsi a vásárlókkal román nyelven társalog, mert így mindenki mindent megért. Beszélgetésünk során segítséggel fölfogtam, hogy mindenkinek kell legyen és van is egy nyelve, melyen megértik egymást az emberek és ez az otthon nyelve.

Időben érkeztünk, mamám a tiszteletes gondjaira bízott, megmondta, hogy tata értem jön, a gyárban sok a munka, aznap is túlóráznak.

Minden alkalommal a vasárnapi iskola és az istentisztelet között rövid szünetet tartottak. A tiszteletest megkértem, engedje meg, hogy a kapun kinézzek, vártam tata érkezését. Az utcára kísérő nélkül nem léphettünk. A küszöbön belül megálltam, kihajoltam. A járdán állt néhány asszony, hogy miről be-

szélhettek arra nem figyeltem. Szívesen néztem színes, mosolygós, nevetős arcukat. Megérkezett a lelkész és halk szóval kérte a kint tartózkodókat, hogy menjenek az épületbe.

Az a személy, aki a jelenlevőket vidította megfordult, a kapu felé lépett, a küszöb előtt megállt. Derútól színes arca megvonnaglott, elsápadt. Hóna alól elővette, két kezébe fogta könyveit, komolyan hátranézett, majd kimért lépésekkel egymást követve bementek az épületbe.

Mi gyerekek megvártuk, amíg a felnőttek helyeiket elfoglalják, ezután az üresen maradt padokba mi is beültünk. A néni az első, míg én a második sorban kaptunk helyet.

Egész idő alatt csak órá figyeltem. Ámulattal állapítottam meg, hogy sokat forgathatta köteteit. A bibliában pillanatok alatt, nem keresgélve, megtalálta azt a részt, melyből a felolvasást hallgatta. A zsoltárok közt is könnyűszerrel ráakadt a szövegre. Csak a néniire kellett nézek és jó előre tudtam, mikor lesz vége az istentiszteletnek. Zsinórral összefogott mellénye alól minden alkalommal pattintva elővarázsolt egy kicsi csipkés szélű keszkenőből összefogott batyut, mely fényes habfehér bársonymasnival volt átkötve. Hasonlatos volt egy frissen nyíló szegfűbimbóhoz. Óvatosan bontogatta, a tartalmát rendezgette, összehúzta, kicsi dombocskát készített belőle. Rásütött a nap és a számtalan, aranylóan fényes, nagyon apró pénzérmék láttán eszembe jutott a mese:... a Napba lehet nézni, de erre aligha...

Az egyik bácsi kézi hímzésű terítővel takart tálcával a padok között járkált. Hozzám hajolt, a két pénzemet a tálcára tettem. Elérkezett a nénihez. Az addig összegyűlt pénzt hirtelen mozdulattal félretolta. Az én két szerény kis pénzem sem kímélte. A sok pici pénzét a többitől kihívóan különválasztotta a tálca közepén rendezgetett.

Szóttalanul, sértődötten álldogáltam. Elhatároztam, hogy otthon erről beszélni kell. Feladtam, vagy talán megkaptam a megoldásra váró leckém?

Úton hazafelé tatának megmutattam a kapott zsemlét és elmondtam amit a bácsiékról megtudtam. Lépéseit lassítva beszélni kezdett. Elmondása szerint minden családban a felnőttek feladataikat egymás között elosztják. Az édesapák, tehát tata is hajnalban munkába mennek. Családjuk részére becsületes, szorgalmas munkával a mindennapi kenyérre valót keresik. A nap jelentős részét szeretteiktől távol töltik. Ezalatt minden édes-

anya, a mamám is a gyermekkel együtt van, gondoskodik róla. A gyermek az otthon melegében, hosszú évek során beszélni is megtanul. Meleg otthonunk nyelve féltve őrzött kincsünk, az anyanyelvünk.

Ebéd után csak a néniről beszéltem. Legalább egyszer én is szerettem volna olyan sok picit pénz a tálcára tenni. Megmagyarázták, hogy ez nem olyan egyszerű, nem is olyan könnyen megoldható dolog. Még nem ismerem a pénzt. Meglehet, hogy az én két pénzemen többet lehet vásárolni, mint a néni töménytelen sok apróján. Ezt csakis akkor tudjuk meg, ha megtanulok váltani.

Tata az asztalra rajzlapot tett, majd vonalzóval pontos táblázatot készített. A lakásban föllelhető aprópénzt összeszedték, majd a házbácsiéknál is fölváltották a szatócsboltból, pénztárcákból összegyűjtött fémpénzt.

A pénzt nagyság szerint a táblázaton elhelyeztük. Megtanultam például, hogy öt darab egybanis annyit ér, mintha csak egy ötbanis pénzürmét tartanék a kezemben. Néhány napon keresztül összeadtunk, kivontunk, váltottunk.

Az 1 lejes okozott némi gondot, hiszen az 1 banis érmén is az egyes szám szerepelt. Megtanultam a számológépem segítségével, hogy annyi 1 banist kell összegyűjteni, hogy 1 lejem legyen, ahány golyóm van a gépen.

Megtanították fölváltani azt a pénzt, melyet vasárnaponként a kezembe vettem. Kicsi dobozomba tettem a kifli árát, míg egy nagyobbba a gyéren gyűlő picit érméket. Úgy a hét közepe táján megszámláltam az aprót. Már annyi gyűlt össze, mint a kisebbik érme ellenértéke.

Kimondottan bosszantott, hogy az én gyűjtésem nem is olyan szép. A pénzt forrázott, többször szűrt fahamu levében áztattuk (mosogatáshoz kiváló volt), mostuk, öblögettük, majd Sidollal (folyékony tisztítószer, a kilincsek, rézneműek tisztítására, fényesítésére használták) átdörzsöltük. Az érmék tiszták lettek ugyan, de kopottak voltak, ahány annyi színárnyalattal.

Az iskolakezdés hetében postásunk nemcsak az előfizetett újságot kézbesítette, átadott még egy levelet is. Mama elolvasta, bánatos tekintettel ült, majd a borítékot a könyvespolcra tette. Délután tata sietve evett, majd a nagypostára igyekeztünk. A nagyszülők egyike nagyon sürgősen pénzt kért.

Beléptünk a posta épületébe. Tata beállt az egyik sor végére. Körülnéztem. Sorunk legelején, az ablak előtt állt a néni. Súgva

szüleimnek szoltam. Tata a pénztár ablakát figyelni kezdte. Anélkül, hogy megfordult volna, dolga végeztével a néni az épületet elhagyta. Tata is elrendezte a pénzküldeményt, még betértünk egy üzletbe, valami keveset vásároltunk és alkonyatra haza is értünk.

Tata kivett a zsebéből egy szögletesre hajtott, szépen litografált, fémzárral ellátott kisméretű papírzacskót. Ilyet még nem láttam, gondolom a szüleim sem igen. Nézegettem, óvatosan tapogattam, kis kemény valamik voltak benne. Tata a fémzárát vigyázva kiemelte. A zacskót kibontottam, belenéztem. Tele volt aranylóan fénylő apró pénzermékkal. A pénztárostól megtudta, hogy egy idősebb asszony havonta néhány zacskó aprót vált. Nem volt nála elég pénz, így a számára félretettből egy zacskó megmaradt. Hogy el ne guruljanak, a sok aprót vigyázva az asztalra borítottuk. A pénzt tízes csomókba rendeztem. Egy lejnyi pénz, azaz száz darab apró és mind az enyém volt, épp annyi amennyi hiányzott a dobozomból. Akkor fogtam föl, hogy az én két kicsi kopott pénzem többet ért mint az a halmocska, amit a néni rendezgetett.

A tarka aprók közé tettem a fénylő újakat, a doboz fedelét lepattintottam. Külön-külön dobozba várták az én pénzecskéim a vasárnapot. Megnyugodtam, amit akartam megvalósítottuk, sikerült...

Azt a sok tartalék fémpénzt, mellyel megtanultam váltani, dobozostól visszaadtam, számolatlanul a konyhaszekrénybe tettük. Tovább nem érdekelt, máskülönben is soha nem kértem és nem is kaptam zsebpénzt. Valahogy nem volt rá szükségem.

Szeptember 15., péntek. Végre iskolás lettem. Szülők, gyerekek az udvaron gyülekeztek. Ragyogó napsütésben, vidám hangulatban várakoztunk. A tanító bácsi osztályonként névsort olvasva, sorba állította a gyerekeket. A szülők bementek a terembe, a hátsó padokban helyet foglaltak. Mint igazi iskolások, párosával átléptük az osztály küszöbét, majd az első padokba ültünk.

Megkezdődött az ünnepélyes tanévnyitó. Horváth László tiszteletes és a tanító bácsi beszéltek. Egész idő alatt csak a katedrát láttam magam előtt, mely tele volt könyvekkel, füzetekkel. Az ott elhangzottakból vajmi kevés emlékképem maradt.

Kivétel nélkül minden gyerek megkapta tankönyveit és hozzá néhány füzetet, ceruzát, radírt. Névsor szerint fölálltunk, hallgattuk a személyre szabott útravaló okos intő szót.

A tanító bácsi megállt előttem is, kezében tartott három könyvet, két vonalas, két kockás füzetet, két ceruzát és egy radírt. Az idő távlatából csak gondolatiságát idézhetem. Azt mondta, hogy úgy kell érte, okosan megtanulni mindazt, ami az első osztályos könyveimben van, hogy azt felnőtt koromban is hasznosítani tudjam. Ezek az én első tudományos könyveim. Ha már mindent tudok belőlük, a könyvespolcomon vigyázzak reájuk, mély tisztelettel fogjam a kezembe.

Az ünnepélyes tanévnyitó végén rendhagyó házi feladatot is kaptunk. A következő napra a könyveket, füzeteket kötelező jelleggel, fényes lila papírral be kellett fedni.

Szeptember 16-án, szombaton tata a munkából időben érkezett. Kora délután a szerszámműhelyből az egyik munkatársa és az irodából az a személy, aki a fizetéseket rendezte ajtónkon bekopogtatott. Valami történhetett a munkatárs családjában, ezért sürgősen pénzre volt szüksége. A gyár vasszekrényét egyazon időben csak két személy két kulccsal nyithatta ki. Szombat lévén, a másik hivatalnok elérhetetlen volt. Hétfőig a fizetését és kiegészítésként kevés tartalékunkat kölcsön adtuk. (Hétfőn borítékolva az átadott pénzt hiánytalanul visszakaptuk.)

A konyhaszekrény polcán a dobozban tartott vegyes apró és az én két kicsi dobozomban levő vasárnapi pénzem volt a ház minden vagyona.

Alkonyodott. A petróleumlámpát meggyújtották. A lámpaüveg szétpukkadott. Még volt egy tartaléküvegünk, az is szétrepedt.

A konyhaszekrényből előkerült a doboz, az aprót számolták, majd lámpaüvegért küldtek. Erősen sötétedett. Bekopogtattam a házínénihez, kértem, szóljon a bácsinak. Nem akartam az utcára kimenni. A kért üveget megkaptam, az is tönkrement. Nem emlékezem, hogy hányszor, de egész este ingáztam a két lakás között. Fogyott a pénz és az üvegek sorra törtek. A tört üvegek szétszórt repesszel töltötték be a konyhát. A szilánkokból a szekrény alá, de még a tűzhely mögé is jutott. Minden üvegcsere után gyertya és gyufa lángja mellett takarítottak.

Engem a szobába küldtek, a sérüléstől féltettek. Bevittem a pénzes dobozt és az ablak előtt, a félhomályban számoltam a következő üveg árát. A dobozból elfogyott a pénz. Táskámból sorra kivettem kicsiny dobozaimat és a pénzemet az utolsó baniig lámpaüvegre költöttem.

Ismét bekopogtattam a házinénihez. Megmondtam, hogy hétfőig minden pénzünk kölcsön adtuk, több nincs, sötétben vagyunk. A kamrájukból kihozta tartalék lámpájukat, kölcsön adta. Azzal világítottunk.

Hétfőn néhány jó minőségű lámpaüveget kaptunk, a házi-bácsi nem kért érte pénzt. Utólag őt is kártalanították a rosszul hőkezelt üvegek miatt.

Szeptember 17-én vasárnap, útra készen a zárt ajtó előtt álltunk. Segélykérően a mamámra néztem, majd kivettem a táskámból kicsinyke dobozom. Üres volt. Lázás követhetetlen kapkodásukban, előző este nem figyelték a dobozból rohamosan fogyó aprót. Arra meg nem is gondolhattak, hogy munkával összekuporgatott pénzecskéken lámpaüvegeket vásárolok. Beléptünk a házi-bácsi szatócsboltjába és egy kerek pénzt kölcsönbe kértünk. Kis karton-dobozából előkotorta a kért pénz-érmét. Az én csodálatosan fénylő apróimból már egy sem volt. Túladdott rajtuk.

Megesik néha, hogy kevés szóval is értik egymást az emberek. A tanévnyitót követő vasárnap reggelén mamám is és én is keveset beszéltünk.

Megközelítettük a kiflis bácsi házát. A zárt ablakok egyikén a belső üvegtáblán csirizzel ragasztott papírlap volt. – Betegség miatt zárva – olvasta, fordította a szöveget a mama.

A néniel nem akartam versenyezni, továbbra is megelégedtem a két pénzéremmel, viszont az iskoláig nem volt egy szatócs bolt sem. Pénzt nem válthattunk. A mamám két idősebb ismerős bácsi nevét említette. Amennyiben van náluk apró, a szünetben felválthatnák a pénzem. Ha mindez nem lehetséges, a tálcára tehetem a nálam levő érmét.

Néhanapján még a gyerekek is gondolataikba merülhetnek. Mindaz ami az eszembe jutott, a mamámnak azon nyomban el is mondtam.

Jól emlékeztem arra amit Lili doktor nénitől hallottam:

- Tilos túl sokat enni egyszerre, óvva intett attól, hogy megéhezsem. Mi lesz velem, ha hazafele menet nagyon éhes leszek?

- Meglehet, hogy a kiflis bácsi csak kicsit beteg, gyorsan meggyógyul, akkor útban hazafelé enyém lehet a várva várt sütemény.

Az iskola előtt talákoztunk a két idős bácsival. Kinyitották pénztárcájukat, mindegyikben csak cincogott a pénz, nem tudtak váltani.

Aznap valahogy semmi sem jött össze. Az előző nap az ülésrendet is gyakoroltuk. A tanító bácsi szigorúan a lelkünkre kötötte, hogy csak abba a padba és csak arra helyre ülhetünk, melyet kijelölt. Emberi dolog, elfelejthette, talán fontosnak sem tartotta, hogy mindez csakis a tanítás idejére érvényes.

A szünetnek vége volt, bementünk a terembe. Kit látok a helyemen ülni? A nénit. Határozottan tolmácsoltam a tanító bácsi szavait. A parancs az parancs, nem volt mit tenni. A néni morogván ugyan, de fölállt, én a helyem elfoglaltam.

Ha valaki megkérdezte volna tőlem, mit jegyeztem meg azon a napon az elhangzottakból? Lehajtott fejjel, egy szóval válaszoltam volna: – semmit.

Azon a napon történt még valami rendkívüli is. Akárcsak az előző vasárnapokon a bácsi ismét a padok között járkált. Megállt előttem. A tálcát, hogy hogynem a padra tette. A tálca felém eső végén szélesen üresen maradt egy csík. Gyorsan megnéztem az aprókat. Az én pénzemet az üresen maradt hely közepén elhelyeztem. Halkan megmondtam, hogy én most váltok, a kiflipénzemet visszaveszem. Két oldalt hibátlanul kiszámolva elhelyeztem a tálca és a kiflipénzemet. Az érdeklődők körülálltak és megkérdezték, hogy kezdő iskolásként tudom-e váltani a pénzt? Feladatokat kaptam, sorra megoldottam. A tiszteletes is kérdezett, megmondtam, hogy olyan pénz a tálcán nincs, amivel neki is válthatnék. Akárcsak előtte jó egynéhányan, elővette pénztárcáját. Pénzével az általa feladott leckét is megoldottam. Így a vártnál jóval több pénz gyűlt össze a tálcán. Tata az ajtóban állt, ismerősei visszatartották. Csak azt nem értettem, miért olyan piros az arca. Az úton hazafele tata csak annyit mondott, hogy az egész pénzt a tálcán kellett volna hagynom.

Rövidültek a nappalok, hűvös esős szelek tépték a fákról a leveleket. A konyhában késő délután egy-egy darab fával enyhítettük a kinti nyirkos hideget. Ünnepe volt az a nap, amikor a cserépkályhába tüzet raktunk. Ma is bennem él a kályha semmihez sem hasonlítható langyos meleget árasztó varázslatos illata. Kinyitották a tömör vasajtót, a rács mögött a pattogó parázs fénye bevilágította szerény szobánk.

Az otthon melegében tovább beszéltek a mi régi embereink ügyes-bajos dolgait.

A polcról leemeltettek velem egy kötetet. Sokszor nézgettem, jól ismertem a képmellékleteket. Megkértek, hogy keressem meg azt az oldalt, melyen néhány népviselet volt látható. Elolvasták a kép alatti szöveget. Előbb a különbséget, majd a hasonlóságot megkerestették velem. Levontuk a következtetést, hogy az én régi embereim sem öltöztek egyformán. Manapság is vannak köztünk élő személyek, akik ma is úgy öltözködnek, mint elődeik vagy idős rokonaik.

Következő alkalommal felelevenítettük a Mátyás királlyal kapcsolatos egyik mondát.

Görnyedt háttal a toprongyos vándor koldus a falu legszegényebb emberének házába tévedt. Elpanaszolta, hogy kérését nem hallgatták meg, sorra elkergették. Harmadnapja nem evett. A szegény asszony befogadta, tálat tett elébe, levesét a vándorral megosztotta. A levesen alig úszkáló zsírcseppek látán a jövevény megértette, hogy ez az asszony a faluban a legszegényebb. Az asszony a tál mögé rejtett díszes zacskóban aranytallérokat talált. Hiába kereste, jötevője már messze járt. A mondat első részét alaposan átgondoltuk.

Az előző napokban a népviseletről, majd a Mátyás-mondát, mint ismereteket fölelevenítettük. Ezekre a példákra tatának a következőkben szüksége volt. Mint ismert anyagot a mondani-valójába természetes egyszerűséggel beépíthette.

Megmagyarázta, hogy miért figyeltem olyan előszeretettel a kiflis bácsiékat. Az általam tanulmányozott személyekben volt valami elütő, szokatlan. A bácsi homlokára húzott fejfedője hasonlatos volt a képekről ismert karima nélküli kalaphoz inkább cilinderhez. A felesége fején kézihímzésű, homlokát elfedő főkötő volt. Erre duplán, különlegesen hajtott sötét színű kendőt kötött. Ilyet eddig azért nem láthattam, mert ez a törökök népi, nemzeti viseletének a része.

Az istentiszteleten tanulmányozott néniben is volt valami újszerű, számomra szokatlan, ismeretlen. Valahonnan a magas hegyek mögül került a városba. Őrizte az otthonról hozott szokásokat, öltözete vidéke hagyományait tükrözte.

Fiatal korában, téli estéken, kalákában munka közben beszélgettek, népdalokat énekeltek, meséket, mondákat hallgattak. A Mátyás királlyal kapcsolatos monda tartalmát tudta, tudhatta, mondanivalóját annak mélységében nem jegyezte meg.

Mátyás király rongyos gúnyában adományát titokban adta. Fölényét nem fitogtatta.

A néni a sok kicsi aprót bár megdolgozhatott érte, csak váltotta, készen kapta, nem tisztította, nem fényezte. A tálcáról a mások adományát félretaszította, nem létezőnek tekintette. Csak magára gondolt, saját magát a középpontba tette, óriásit hibázott.

Megeshetik néha, hogy hibázunk, ezt még magunk előtt is titkoljuk, másoknak nem igen beszélünk róla. Viszont a jót, a jótettet elkönyveljük, néha még kérkedünk is vele, hadd tudjon más is arról mire voltunk vagy vagyunk képesek.

Tata is és mama is jó néven vették, hogy az összegyűjtött apróimat hasznosan lámpaüvegre költöttem. Nem lett volna helyénvaló, ha a néni választotta nyomon haladok. Csakis úgy érdemes és úgy kell adni, hogy azzal a másik javát szolgálom, tettemet nem fitogtatom, ha kell titokban tartom.

A pénzváltásomról nem szóltak. Tudták, hogy a tanulságot magamban már földolgoztam.

Csodálatos szüleim adattak. Nem fenyítettek, nem korholtak, nem intettek. Irányítottak, ha kellett. Időt adtak, hogy földolgozzak egy-egy történetet, eseményt. Soha nem a rosszat hangoztatták. A jóról úgy beszéltek, hogy abban mellékesen ugyan, de benne lehetett a nem odavaló elutasítása is.

Ami iskolai ténykedésem illeti, nem mondhatnám felhőtlennek. Ujjaim közül minduntalan kibicsaklott a ceruza. Azért a tanító bácsi vékony gumigyűrűvel kötötte a ceruzát az ujjaim közé. Írás közben kezem, karom, hátam fájt. Nem voltam nyafogós, őszintén sírtam. Bántott ügyetlenségem. Szemüveggel nemcsak nézni, de látni is kellett és azok a csalafinta sorok néha elpártoltak tőlem. Év végére megtanultam írni, talán elfogadhatóan olvasni is, A tanító bácsi nagyon figyelmes volt hozzám, bár soha nem kivételezett. Rajongtam a szabad foglalkozásokért. Kudarcaimat sietve felejtettem. Élveztem minden magyarázatot, elbeszélést, mesét. Azt az iskolát igazi második otthonomnak tekintettem.

Emlékeim bugyrának legrejtettebb zugában vigyázom életre eszmélésem tanulságokkal teli élményeit.

A viharlámpa

1940-ben a kora tavasz váratott magára. A langymeleg nap-
palokat hideg, nyirkos esték követték. Még javában fűtöttünk.

A dolgozós hétköznapok teltek, múltak, de valahogy még sem egészen úgy mint azelőtt. Valami arányaiban változott. Tata mindig kivette részét az otthoni munkából. Fát csak ő vágott, naponta behordta a másnapra szükséges vizet, a ház körüli javításokat időben elvégezte. Délutánonként, szinte kötelező jelleggel egy-két órát olvasott.

Soha nem utasított rendre. Megértettem, ráéreztem, hogy amikor számol, rajzol, vagy szakkönyveit tanulmányozza, nem illik, nem lehet zavarni. Számtalanszor halaszthatatlan mondani-
valóm, kérdésem volt. Akármilyen más olvasott, azt azonnal félbeszakította. Becsukódott a lap és én boldogan beszélgettem. Tudtam, hogy attól a pillanattól kezdve csak velünk van.

Készületlenül soha sem állt a gépe elé. Szakirodalommal bizonyította állításainak igazát. Könyvespolcán kicsi dobozban egyforma papírszeletkéket tartott. Ezekre szabadkézzel meg-
rajzolta a készítendő munkadarab alapelemeit és a hozzátar-
tozó pontos számításokat is mellékelte.

Kedvenc olvasmányait egy időre mellőzte, csak a szak-
könyveket bújta, még a gyárból kölcsönzött szaklapokat is tanul-
mányozta.

Az apró papírszeletkék gyűltek. Esténként kirakta, egymás mellé illesztette, majd logarlécét tologatta, számolt, rajzolt. Néhány lapocskát kivett, másikkal helyettesítette.

Kinyílt a konyhaajtó és a huzat a darabkákat elrepítette. Fölszedegettük, majd tata sorba rakta.

Másnap ebéd után sétára indultunk. Az utcánk végén, a homokos lejtő legalján volt a Fundeni-tó. Színes és csillogóan fehér sima kavicsokat válogattunk. Otthon közösen mostuk, szárítottuk. Ezután gyerekjáték volt a papírszeletkék elhelyezése. A szél, a huzat nem tudott elbánni velük, a kavicsok lefogták.

Bezzeg a mi lámpánk nem tudott megküzdeni a tavaszi széllel, ahogy kinyitottuk a konyhaajtót, az menten el is aludt.

Tata lerajzolta nekem azt a petróleummal működő világító viharlámpát, melyet se szél, se vihar, se eső, se fagy nem olthat el. Ilyet tervez – mondotta –, ilyet fognak gyártani.

Elérkezett a nap, amikorra mindent előkészített. Azt hiszem az volt életének első igazi nagy próbatétele. A gyárakban a szerszámkészítők maguk dolgozták ki a terveket, s ugyancsak ők gyártották le a présgépek kiegészítő elemeit, magát a szerzőt.

Ebéd után a konyha alkotó műhely lett. Az asztal egyik végén tata, míg a másik végén mamám ült. Szerzett egy nagy ív kartonlapot, erre rögzítette a rajzlapot. Kirakta papírszeletkéit. Maradt még hely a rajzeszközöknek is. Dobozában sorakoztak a bevetésre kész kihegyezett ceruzák.

Mama ezalatt leveleket írt a nagyszülőknek. Én a fal felőli részen az asztal közepét kaptam. Nem akartam lemaradni. A kifestőmet magam elé tettem és hűséges pajtásommal, a macskómmal az ölemben a székre tett párnára feltérdeltem.

Figyelni kezdtem. Látni, érteni akartam, hogy mi is történik körülöttem. Az adott pillanat a megszokottól eltért. Mamára néztem. Nagyon komolyan, folyamatosan írt, fel sem nézett. Tata pillanatokig ült, majd kezébe vette ceruzáját. Pontosan bemérte, majd megrajzolta a keretet. Ezután vonalzóval két alig látható, egymást metsző vonalat húzott. Ettől kezdve minden ami előtte volt mozgott élt. A körző köröket, félköröket írt, a vonalzóval egymást metsző, egymás mellett futó vonalakat rajzolt.

Én csak térdeltem. Szótlatlanul gyönyörködtem, csodáltam, hogy írja mama a gyöngybetűs sorokat, hogyan álmodja meg tata első próbatételét, a viharlámpa szerszámtervét. Mindketten pihenés, megállás nélkül dolgoztak. Mire elkészült a rajz, elkészültek a levelek is.

Tata ismét hátradőlt; a rajzot leellenőrizte, majd a kinyitott kifestőmre nézett. Abban egy vonást sem látott. Rámnézett, kivett dobozából egy ceruzát és azt is amivel rajzolt, a kezembe adta. Ezután néhány keresetlen szót mondott. Útravaló gondolatai egész életemben elkísértek.

- Jól fogd meg mind a két ceruzát. Tapintsd meg azokat. Az egyik, melyet a dobozból most vettem ki: hideg. A másik, mellyel dolgoztam: meleg, majdnem forró. Már most gyermekként, majd később felnőttként is, csak akkor vegyed kezedbe a ceruzád, ha megfontolt, őszinte gondolataid lesznek. Ha írsz, ha alkotsz, ne csak magadért tedd, ne csak magadnak szerezz örömet, juttass belőle másoknak is Meleg ceruzád igaz barát-

toddá válhat. Csak a jót, csak az igazat fogadja el, másként elpártol tőled, hidegen hagy.

Másnap tata sugárzó arccal jött haza a gyárból. A főmérnökkel megbeszélték a rajzot, az adatokat közösen bemérték. Az igazgatóság a munkát hibátlannak minősítette és a szerszámok készítését elrendelte.

Ebéd után mama még rendezte a konyhát, amikor kopogtatnak. Belépett Tóth Laci, apu egyetlen inasa. Csodálatos fiatal ember lehetett, mert tata úgy szerette, mintha saját fia lett volna. Mindent tudni, érteni akart. Sem ő, sem én nem hagytuk magunkat. Ő is kikényszerítette, kérte a miértekre a magyarázatot. Tata végtelen türelemmel, segíteni akarással juttatta át a kisebb-nagyobb szakmai buktatókon.

Látni, érteni akarta a tervrajzot. A szobába mentünk. Az asztalra tették a lapot. Tóth Laci gondolkodott, majd a kiindulópont iránt érdeklődött. Első látásra túl összetett lehetett számára a rajz műveleti sorrendje.

Elővettem egy számoló pálcikát (elsős voltam). Közéjük furakodtam. Addig izegtem-mozogtam, míg abból a szögből láttam a rajzot, mint amikor apu rajzolt. Magyarázni kezdtem, a pálcikával mutogattam. Tata halkán megmondta, hogy szemrebbenés nélkül néztem, amíg dolgoztak. Az utolsó vonalig emlékeztem a sorrendre.

Bezzeg Tóth Laci sem volt rest. Megismételtetett velem egy részt, ahol nagyon sok vonal kuszálódott össze. Onnan is tudtam folytatni.

- Megtanítottál tervezni - mondta. Én is Egyszeregynek nevezlek ezután, mint apukád munkatársai.

Büszkén mentem vissza a sarokba, mert türelmetlenül vártak játékaim.

A két férfi a rajzot elemezte, a részleteket megbeszélték.

Tudtam, hogy amit én elmondtam az nem elég, de az a kevés is meglepéssel töltött el.

Közben megjött egy munkatárs is. Nézte a rajzot, nézte szelvében-hosszában, de abból vajmi keveset értett.

Ezután történt valami, amire nem számítottam. Tata megkérte Tóth Lacit, mondja el mit és hogyan ért a rajzból. Mint egy iskolás, felállt, előbb bátortalan hangon beszélt, majd mondanivalója olajozottá vált. Értett mindent, majd elköszönt és elment. Több sem kellett a vendégnek. Távollétében az inast

mindennek lehordta. Bántotta, hogy az többet tud mint ő. Valójában nem is értette, nem tudta leolvasni a rajzot.

Én nagyon érzékeny gyermek lehettem. Nem viseltem el az igazságtalanságot. Úgy tanítottak, hogy csak mások jelenlétében tegyem amit szükségesnek tartok. Vállaljam tetteimért a felelősséget. Viselkedésemért ne kelljen szemlesütve élnem. Védelmembe vettem a tudás jövődjének képviselőjét, a kezdőt, az inast. Megmondtam, hogy máskor személyesen és ne a háta mögött beszéljen, mert az nem becsületes dolog. Jobban tenné, ha annyit tanulna, mint apukám és az inasa, akkor most nem kellene áskálódnia. Őszintén megvettem azt a bácsit. Tata igazat adott nekem, megmondtá, hogy erről majd beszélgetünk. Valóban, ilyen gondolatok sokszor terítékre kerültek. Akkor, munkatársa előtt azt fejtette ki, hogy a kor nem érdem csak állapot. A gyermektől is, ha igaza van, el kell fogadni, amit mond. Annyira megzavart az ünneprontó magatartás, hogy nem tudtam elaludni, reggelre belázasodtam.

Idővel, a rajzból szerszámot, a szerszámmal gyönyörű viharlám-pát gyártottak. A könyvespolcon tartom, féltve őrzöm egy példányát.

A viharlámpa

Tatát december közepén engedték el, amikor is az első tételt legyártották és a megrendelőnek átadták.

Hosszú évtizedek múltán, a 80-as évek végén váratlanul meglátogatta tatát Tóth Laci, azaz Tóth László gépészmérnök. Hálásan köszönte a jóindulatú, önzetlen, őszinte segítőkészséget. Azt mondta, hogy gondolatban naponta megcsókolja a munkában megedzett tehetséges kezeket. Tatától kapta pályája indíttatását. Fiatalon megértette, hogy szakember csak az lehet, aki a rábízott feladat minden fázisát a gyakorlatban kikísérletezi, igazát elmélettel bizonyítani képes. Elmondta, hogy magára nézve is szigorú követelményekkel, emelt mércével indult. Tanult, bizonyított, elismert gépészmérnök lett.

Drága tatám nagyon boldog volt, évek óta most végre önfelédten mosolygott. Élete alkonyán találkozott azzal a hajdan volt gyerekeemberrel, akihez hasonlókkal 53 évi munkássága alatt szívesen foglalkozott volna. De hova tűnhettek a minden áron tudni akaró pályakezdő fiatalok?! Tóth Laci volt az egyetlen tanítvány, inas, akinek pályája göröngyös ösvényét talán a viharlámpa gyér fénye is világította.

Barangolás az egyszótagú szavak birodalmában

Takács Pál tanító bácsi a padok előtt állt, a következőket mondta:

- Az elsősök tanulták, gyakorolták, tehát a betűk változatait tudják. A megszokottól eltérő írásgyakorlatot végzünk. A munkába mind a négy osztály részt vesz. Amennyiben az elsősök elakadnak, a nagyobb osztályok tanulói jóindulattal segíteni fognak. A padra tesztétek a vonalas füzetet és a ceruzát. Addig lapoztok, amíg a füzet bal és jobb oldala üres – szólt, majd folytatta:

- A táblára fölírtam a feladatot. A füzet bal oldali lapjára másoltok. Aki az írással végzett, az a bal kezét a háta mögé, a jobb kezének mutató ujját a szája elé teszi. Csendben marad. Megvárjuk, míg minden gyerek a szöveg másolásával végez.

A múlt időben, a mai napig is emlékszem a szövegre, hiszen többször elolvastam.

„Körülnézek. Megpillantok valamit. Gondolkodom. Rövid mondatot szerkesztek. (A táblára írjuk.) A füzetembe másolom.

A mondatot szavanként, szótagolva, koppintgatva, hangoztatva ismétlem. Az egy szótagból álló szavakat a füzet jobb oldali lapjára, a mondattal egy vonalba írom.“

Az osztályban kialakult a versenyszellem. A nagyobbak sorra hangoztatták mondataikat. Ezek közül néhányra igen jól emlékszem. Pl.:

Nyár van.	nyár, van
Süt a nap.	süt, a, nap
A gyerekek csendben ülnek, írnak.	csend, ül, ír
A könyvem a padba tettem.	könyv, pad, tett
Itt áll a számológép.	itt, áll, szám, gép
A drótra sorba fűzték a színes golyókat.	drót, sor, fűz, szín

A tanító bácsi föltett egy fogas kérdést. Ki tud egyszótagú számnevet mondani? Kutakodással, keresgéléssel elismételtük az első sort: egy, kettő (golyó), négy, öt, hat, hét, nyolc, tíz. Ez nyolc egyszótagú számnév. Unszolásra ugyan, de tovább keresgélünk. Rátaláltunk a húsz-ra és a száz-ra (29 egyszótagú szó).

A tanító bácsi a tábláig ment, még egy mondatot fölírt. A füzetbe másoltuk: „Itthon a gyakorlatot tovább folytatom.“

Ekkor megszólalt az a IV-es fiú, aki az osztatlan iskola legjobb tanulója volt.

- Tanító bácsi, eszembe jutott valami, elmondhatom? - kérdezte.

- Hallgatlak István - válaszolta Pali bácsi.

- Tegnap délután anyukám a kosárra mutatott. Válogass kedvedre. Vedd ki a legszebb érett sárgabarackot. A kapuig mentem. Az udvari csapnál a barackot alaposan megmostam. Gyönyörű volt. Cseppekben csillogott rajta a friss víz, óvatosan addig bontogattam, amíg a gyümölcsből előbukkant a hibátlan mag. A mai órán mi is bontogattunk. A szóban meglettük az első hallásra érthetőt. Vajon az az egyszótagú szó a mag?

- Amit megtaláltunk - válaszolta a tanító bácsi - az valóban, ahogy te mondtad, a szó magja. A hasonlatodnál maradok. Ha jó a termőföld, a kertbe a magot elültetheted. Kis pálcikával jelöld meg a helyét. A földet rendszeresen gyomlálod. Öntözöd. A mag észrevétlen kicsirázik, szárba szökken, törzset, ágat ereszt, nő, fejlődik, lombosodik. Évek múltán számlálhatatlan gyümölcsrel a gondoskodást meghálálja.

- Mária - szólt hozzám Pali bácsi -, amíg Istvánnal beszélgettem, te unalmadban ettél? Egész idő alatt a szád mozgattad.

- Tanító bácsi! nem unatkoztam, nem ettem.

Két kezem a számra tettem, pillanatra elhallgattam, sírással küszködtem.

- Otthon, tata, mama arra tanítottak, hogyha valami szépet, érdekeset hallok, azt magamban ismétlem el. Amiről ketten beszéltek, azt nekem meg kellett tanulni. Nem szabad, nem lehet elfelejteni.

A fejemre tette a kezét. - Amit mondtál, számomra hihető - szólt.

Tanítás végeztével tömött sorokban álltunk, egymást követve a kapuig párban mentünk. Csakis akkor léphettünk a járdára, ha Pali bácsi kaput nyitott.

Az árnyat adó lombok alatt gyermekeiket váró szülők beszélgettek. A tanító bácsi a szülőkhöz lépett, valamit mondhatott, mert vidámak, mosolygósak voltak mindannyian.

Menet közben én is nevetős puszit küldtem, a mamám is viszonzta jókedvemet. Végre megfoghattam a kezét, hazáig csak az aznap történéseit mondtam, magyaráztam, meséltem. Közösen megállapítottuk, hogy a tanító bácsi megbízott benünk és ezt csakis szorgalmas munkával köszönhetjük meg.

Hazaértünk. Fölfokozott, fűtött hangulatban voltam. - Mindenki végezze a saját feladatát - szólt mama. Otthoniba öltöztünk. Mama a tűzhely körül ténykedett. Az egyenruhám kiráztam, vállfára, fogásra rendeztem. A kicsi mosdótálban a cipőket mostam, töröltem, majd a rácsra szikkadni tettem. (Környékünkön homokos volt a talaj. A tisztaságot csakis úgy tudtuk megóvni, ha a lábbelit a homoktól megtisztítottuk.) A táskámból kivettem a füzetemet, tolltartóm. Ezzel az előkészületekkel meg is voltam.

Betegségem idején, de sokáig, még azután is, kérésre vagy parancsra, magam sem tudom, de egyszerre sokat nem ehettem. Mama a főtt ételnek a felénél kevesebb részét délben tálalta. A folytatást délután hármásban fogyasztottuk.

Nekem akkor minden nagyon sürgős volt. Mama mellett lábatlankodtam. Néhány tányért, evőeszközt mosogatott, öblögetett. Törölgettem, a helyére tettem.

Mama az asztal mellé széket húzott. A padlóra tette kicsiny ruháskosarát, benne púposodtak a frissen mosott, napon ropo-

gósra száradt ruhaneműk. Vasalás előtt minden darabot átnézett, javított. Mellette volt a varródoboza is.

Az előzőleg már kinyitott füzetet az asztalra tettem és az első betűtől az utolsóig fennhangon mindent elolvastam.

- Szokatlan feladatot kaptatok - szöveget mondta mama elgondolkozva.
- Én is jártam iskolába, viszont az én tanítónak eszébe sem juthatott, hogy egy feladat kapcsán a gyerekeket önálló munkára serkentsen. A gyakorlat ugyanakkor vidámságot is ébreszt abban, aki olvassa. Nem azt mondja parancsolóan, hogy: „Nézz körül“, hanem rád bíz valamit, amit egyedül, saját magad is megtehetsz. Vagyis, én vagyok az, aki körülnézek, én pillantok meg valamit. Az a valami gondolkodásra is készíthet. Ez egy csodálatos feladat. Jó lenne, ha előbb az itthoni füzetekben dolgoznál. Ezt az első igazi feladatot csakis hibátlan tartalommal és szép írással mutathatod meg a tanító bácsidnak.

Közös megegyezéssel a bútordarabok előtt időztem, amit érdemesnek találtam, mondatba illesztettem. Most is, évtizedek távlatából is emlékszem konyhás-szobás lakásunk minden zugára.

Az asztallal kezdtem, majd a többi bútort is körbenézegettem. A megfogalmazott mondatokat szavanként szótagoltam, koppintgattam, írtam. Körülbelül a következők voltak:

Mama az asztal mellett széken ül.	az, szék, ül
A cérnát a tűbe fűzi.	a, tű, fűz
Az ingre gombot varr.	ing, gomb, varr
A szekrényben a polcon egymás mellett dobozok sorakoznak.	polc, egy, más sor
Mama a dobozokban lisztet, grízt, rizset tárol.	liszt, gríz, rizs, tárol
A szekrény mellé a székre tálat tett.	tál, tett
A tálban, hideg vízben, fedő alatt hűl a tej.	víz, fed, hűl, tej
Az ajtóval szemben a tűzfal előtt hánccságy van.	szem, tűz, fal, hánccs, ágy, van
Szemközt a szekrényel négy lábon áll a spór (mama kiegészítette) tűzhely.	közt, négy, láb, áll, spór hely
Bent a tűztérben (a kifejezést ismertem) lánggal ég a fa.	bent, tér, láng ég, fa
A vaslapon fazékban forr a víz.	vas, lap, forr
A csövön a füst elszáll.	cső, füst, száll.

A szobába mentem, a könyvespolc előtt álldogáltam, majd folytattam.

- Tata a körzőkészletet a könyveken tartja. Mama vidáman fölkiáltott:

- Tata végre hazaérkezett, a feladat is kész lett. Sebtében a mamám szavait mondatba rendeztem, le is írtam. 46 egyszótagú szó. Tatára is átragadt a vidámság. Átszellemülten hallgatta a nap történéseit. Megnézte a füzetemet, imitt-amott rámutatott egy-két szóra. Helyben ki is javítottam.

Közös megegyezéssel a szobában maradtam. A kora délutáni nap fényével mindent beragyogott. Az ablak tárva nyitva volt, félig behajtották. Az asztalt a szögletbe húzták. Megkértem a mamámat, hogy a napszemüvegemet kapcsolja a szemüvegemre. Leültem, munkához láttam. Szokatlan odaadással dolgoztam. Minden szót figyelmesen elolvastam, másoltam. A külalakra is ügyeltem. Ha a munkámmal nem voltam elégedett, radíroztam, írtam.

Telt az idő. Tata kényelmesen mosakodott, közben halkan, hogy ne zavarjanak, beszélgettek, nevetgéltek. Megneszeltem, hogy mosakodás után borotválkozik is. Ezt a műveletet rendszerint ebéd utánra hagyta. Majd hallottam, hogy elkéri mamától a piszkos vizes vödör mosásához a rongyot. A teli vödröt a kapuig cipelte. Keveset ott is időzött, a házibácsiival néhány szót váltott.

A mamának bejelentette, hogy szappannal nemcsak a vödröt, de a rongyot is kimosta. Ismét fordult, a másik vödröt tiszta vízzel töltötte, a konyhában a helyére tette. A fászláda következett. A kamarában a ládát ürítette, tiszta papírral bélelte; megrakta tűzifával, gyújtóssal. Becipelte. Maga alatt a székot rendezte, végre leült. Mama az asztalt terítette.

Beszóltak. Megkérdezték, hogy haladok a feladatommal.

- Még két szót kell írjak - válaszoltam - és készen van a leckém.

- Fejezd be a munkád - szóltak -, aztán ebédelhetünk. Még hozzátették:

- Csak akkor értékes a munka, ha nem hagyjuk félbe.

Ebéd után mindketten átnézték a munkám.

- Érdekes feladatot kaptatok - mondta tata. Meg kellene számlálni az egy szótagból álló szavakat. Az iskolai és az itthoni elkészített feladat után fölírtam: 19 és 46, összesen 65 egyszótagú szó.

Másnap a tanító bácsi a gyerekek munkáit tüzetesen átnézte. Amikor meglátta, hogy megszámláltam a följegyzett szavakat, gondolt egyet és a következő órán, mely éppen számtan volt, fölszólította a gyerekeket, hogy számláljanak ők is. A ritkábban előforduló szavakat a táblára, majd a füzetünkbe is leírtuk.

Teltek a napok. Ismételtgettünk, a tanévzáró ünnepre készültünk.

- Ne unatkozzunk, ne felejsünk -, szólt hozzánk és a szülőkhöz is a tanító bácsi. Esős, borús napokon, amikor nem mehetünk a szabadba, vegyük elő az előző év tankönyvét. Olvasunk belőle és másoljunk a füzetünkbe is. Tanév kezdésekor minden gyermek füzetét átnézi.

Ezzel magam mögött hagytam az elemi első osztályát, a nagyszünetre a feladatot megkaptam.

A délután borús volt. A gomolygó fellegek látogatóinkat sorra otthon tartották. Mi sem mozdultunk ki a házból.

Tata elővette az itthoni mindenes füzetem, mellé ceruzát tett.

- Hármasban meglátogatjuk a mi régi embereinket. Megtudakoljuk, hogy mivel is foglalatoskodnak otthonukon kívül.

Az előző két feladat mintájára egyszerű mondatokat fogalmaztunk, leírtam. Az egy szótagból álló szavakat külön jegyeztem. Az is igaz, hogy imitt-amott átvettem néhány villanásnyi képet a favágó bácsiéknál töltött délutánból is. Mindez mit sem változtatott a lényegen. Az idős, napban cserzett, ráncos arcú, görnyedt hátú bácsit és a munkában megrokkant feleségét, amúgy is a régi emberek kései utódjának képzeltem.

Felejthetetlen volt ez a képzeletbeli kirándulás. Meséltünk, beszélgettünk, majd a kész írást visszaolvastatták velem. Mindhárman megállapítottuk, hogy közös munkánk majd olyan, mint egy igazi fogalmazás. Amire visszaemlékszem, le is írom. Íme:

A mi régi emberünk teli tállal a kezében   a, mi, rég, tál, kéz
az ólak soráig megy.   az, ól, sor, megy

Az ebnek csontos húst, a tyúknak, lúdnak   eb, csont, hús,
tyúk, lúd

magot, a nyúlnek, juhnak friss zöld füvet, a   mag, nyúl, juh,
friss, fű

lónak zabot ad.   ló, zab, ad

Az asszony a kertben a gyomot a földből húzza. Zöld babot szed. Otthon megfőzi. Lágy a föld, zöld a kert, szól az asszony. Az ember a tóig megy. Szép a nád, a sás. Levelet tép, a tálát a nád levelével sikálja, hús vízzel mossa. A tálba vizet tölt. Kézzel halat fog. A vaslapon halat süt. Beszélni kezd: A tavon túl, a dombokon sok a cserfa és a bükkfa. Fenn a hegyen csak kő van.	kert, gyom, föld, húz zöld, bab, szed ott, hon, főz lágy, zöld, szól tó, megy szép, nád, sás tép hús, víz, mos tölt kéz, hal, fog vas, lap, süt kezd túl, domb, cser, fa bükk fenn, hegy, csak, kő, van fel, néz, nyár, ég, bolt, kék, süt, nap, majd, le, megy jön, éj, fent, lesz, hold itt, ősz, lomb, hull, sok, sár tél, száll, hó, dér, köd út, jég, is.
Felnéz. Nyár van. Az égbolt kék. Süt a nap. Majd lemegy a nap. Jön az éj. Fent lesz a hold. Itt az ősz, hull a lomb, sok lesz a sár. Jön a tél, száll a hó, a dér, a köd. Az úton jég is lesz.	

Földrítam: 92 egyszótagú szó.

Az emberi test rejtelsei

- Méricskélő napot tartunk - mondták vidáman. A szobában a háromajtós szekrény középső részén nagyméretű volt a tükör. A középső és a szélső ajtót kinyitották, a kettő közé állították. A valóságban és a tükörben is jól láthattam, ami körülöttem zajlott.

Az itthoni mindenes füzetem bal oldali lapjára tata vonalzóval függőlegest húzott. A vonal felső végét pici vízszintessel zárta. – Megtudjuk, hogy mennyit nőttél tavaly nyár óta – mondta mama.

Tata a szélső ajtó mellé állított, a fejemre derékszögű vonalzózt tett, az ajtóra vízszintest húzott, majd mért. A kapott számértéket a függőleges vonal bal oldalára jegyezte. A szobaajtót is megnézte, megállapította, hogy az előbbi mérés óta majd egy arasszal vagyok nagyobb, helyesebben magasabb.

Ezután a fejemre és az állam alá is vonalzózt tett. Mama mindkettőt tartotta. A fejmagasságomat mérték.

A vállhegyem és az állam közötti magassággal megmérték a nyakam hosszát.

Mama a combomon óvatosan kitapogatta combcsontom hegyét, a mérőlécet a padlóig leeresztették. Ezzel megállapították lábaim hosszát is.

A mért adatokat összeadtuk, az egészből ki is vontuk. Ezzel testem-törzsem hosszát is megkaptuk.

Mérőszalaggal karom-kezem hosszát is megállapítottuk.

A füzetembe a függőleges mellé tata odaírta: fej, nyak, törzs, kéz, láb. Mindegyik szó mellé odakerült a pontos méréssel kapott érték.

– Milyen érdekes – állapítottam meg –, amit fölírtál mind egy szótagból álló szó.

A lap szabadon hagyott felületére tata csak úgy szabadkézzel, néhány vonallal megrajzolta a méretarányos baba vagy gyerek alakját. – Milyennek akarod látni magad? – kérdezte tata. – Vidámnak, nevetősnek – válaszoltam.

A tükör elé húzta a konyhaszéket, a füzetet, ceruzát rátette. Tata, mama és én körülültük, munkához láttunk. Hol a tükörbe néztem, hol a rajzot tanulmányoztam. Rendszerezve, amit tudtam leírtam. Menet közben a legfontosabbakat megbeszéltük. A következőkben csak a végeredményt jegyzem.

A test

A fej: fent a búb, haj, bőr, bent a csont, agy
elöl az arc: szem: szem-héj, szem-pár, könny,
könny-csepp, néz, lát
orr: orr-lyuk, szag, jó-, rossz-szag, búz

száj: íny, fog, nyál, nyelv, lég-cső, nyelv(ő)-cső, rág, íz, nyelv,
mond, nyit-csuk

áll

fül: hall, hang, zaj

A nyak

A törzs: hát, váll

fent: mell, bent a szív, ver-üt, ér vér

lent: has, máj, bél

Felső végtagok: kar, kéz, ujj, húz, tol, fog, tart, ír, fest, üt,
vág, tör, zúz

Alsó végtagok: comb, térd, láb, láb-szár, láb-fej, talp, áll,
lép, megy, fut, rüg.

A füzetbe beírtam: A test felszínes tanulmányozásakor 88
egyszótagú szót hangoztattam.

Ezután visszalapoztam és följegyeztem:

Első gyakorlat: Az iskolában elkészített feladat 19 egy szótag-
ból álló szót tartalmaz

Második gyakorlat: Az itthon elkészített feladat 46 egy
szótagból álló szót tartalmaz.

Harmadik gyakorlat: A meglátogattuk a régi embereinket
című rész 92 egy szótagú szót tartalmaz.

Negyedik gyakorlat: Az emberi test tanulmányozása kap-
csán 88 egy szótagú szóra leltem.

Összesen 245 egy szótagú szót dolgoztam föl.

Úgy két-három hét telt el. Esténként a gyümölcsösben élvez-
tük a húsító szellőt.

- Amiről beszélni szeretnék, számunkra szívet-lelket me-
lengető emlék - szólt tata. Nagyon pici, néhány napos lehattél.
Felébredtél, alig nyitottad ki a szemecskéidet, máris elgörbült a
szájacskáid, sírni kezdted. Ágyadhoz pattantunk, nyugtatgattunk,
hasztalan. Tanakodni kezdtünk: a hasad fáj; éhes vagy; ismét
aludnál, csak nem jön álom a szemedre; esetleg a nedves pe-
lenka zavar; kívánod, hogy ölbe vegyünk? Megannyi kérdés.
Végig próbáltunk mindent, megnyugodtál. Alkalom adtán ismét
tanácstalanul álltunk. Próbálkoztunk. Elsőre bejött, amire vártál.
Mosolyogtál. Megértettük. A könny nélküli sírás, hangoskodás,
valójában nem is sírás. A kívánságközlés egyetlen módja.

Teltek a hetek, hónapok. Gügyögni-gagyogni kezdél. Hangokat hallattál, vidám voltál, majd kicsi öklödet a szádba akartad dugni. Sikertelen volt a próbálkozás. Ölbe vettünk, ismét hangoskodtál. Érthetően, tisztán válaszoltunk. Úgy tettünk, mintha párbeszédet folytatnánk. Nézted arcunkat, a szánk mozgását figyelted, majd kicsi öklödet a szánkba akartad gyömöszölni. Többször megtörtént. Megoldottuk a rejtélyt. Kerested a hangot, meg akartad fogni. Honnan is tudhattad, hogy a hang megfoghatatlan.

A hangok sokaságát alakígtattad; két-három hangot csak úgy egymás mellett ismételtétek, vagyis gögicséltél. Fokozatosan gyakoroltad anyanyelvünk hangrendszerét.

Szinte észrevétlen megjelentek a hangutánzó szavak (pl. tata, mama, papa, pipi), közöltél valamit és ez számunkra is érthető lett. Ezt követte az egy szótagból álló, értelmes szavak időszaka. Tudtuk, megértettük, hogy miről beszélsz, mire van szükséged. A szómondatok értelmezését a pillanatnyi helyzet is segítette. Ha az asztalra mutattál és kimondtad: víz, megértettük, hogy szomjas vagy. Ha a két kicsi kezed megmutattad, nyilvánvalóvá vált, hogy piszkos, meg kell mosni.

Az egyszótagú szavak tanulása, begyakorlása hosszú hónapokig tartott. Igen korán kezdél beszélni. Nem egész két-évesen a kétirányú gondolatközlést igényelted, a fejlődés töretlen volt.

Az egyszótagú szavak elé és mögé toldalékokat illesztétek. Próbálkozásaid csodálatosak, szívet melengetők voltak.

Itt meg kell állni – folytatta tata. Számos kérdés motoszkál bennem. Atnéztem néhány könyvet, Lili doktor nénit is szóra bírtam.

A mai gyerekek hosszabb-rövidebb időt igénylően a beszédalakulás fokozatait kötelező jelleggel végigjárják. Az elsajátított szókincs mennyisége és milyensége az őt körülvevő környezettől függ. Eddig a pontig a Lili doktor nénivel folytatott beszélgetés kapcsán egyetértettünk. Feltettem viszont egy kérdést, mely az írásbeli gyakorlataid kapcsán az eszembe jutott. A régmúlt időben élt őseinket mi készíthette arra, hogy hangos beszéddel tartsanak egymással kapcsolatot; mikor és hogyan jött létre a hangos, érthető beszéd. Erre a doktor néni sem tudott válaszolni. Csak feltételezni lehet, hogy amit egy mai gyermek másfél-, két esztendő alatt fokozatosan elsajátít, azt a mi régi em-

bereink csakis hosszú emberöltők során valósíthatták meg. Egy mai gyermek mellett ott áll a beszélő felnőtt; így a mintát készen kapja, csak át kell vegye. A régen élt ember előre kidolgozott minta híján önerőből szerezte tudását. Minden egyes hangutánzó, majd egyszerű szó a verejtékes munkával megszerzett tudás ősi lenyomata.

A gyakorlataid – folytatta tata – úgy 250 szót tartalmaznak. Az egyszerű, az úgynevezett hétköznapi szavakkal közöljük, leírjuk azt, ami körülvesz. Más nyelvekből nem kölcsönzünk, mind ősrégi szavak.

Tisztelet azoknak, akik a ködbe vesző múltban megalkották. Elismerés azoknak, akik a szavakat életben tartották, a kései utókornak megújulásra készen, tisztán továbbadták. Hálásak kell legyünk Takács Pál tanító bácsinak és Istvánnak, a IV. osztályos tanulónak, hiszen a lényegét egy egyszerű szóval magyarázták. Az egyszerű szó a beszélt nyelv kezdeménye, magja; féltve őrzött kincsünk, anyanyelvünk alapja.

A tükör talányos titka

Tata ismét mesélni kezdett:

- A régi ember a tópartig ért; lábbelijét ledobta; a sekély vízbe lépett; elhessegette a rajban úszó halakat; száraz nádlevelet tépett, azzal síkálta, mosta a fából faragott mély tálat. Színültig vízzel töltötte, a kavicsos partra letette. Két kezével megmarkolta, emelte, nehézkesen otthonáig cipelte.

Végre fedél alá érkezett. Terhét félhomályos helyen a földre letette. A tálra merevedett ujjait egyengette. A tálra nézett. A látvány előtt értetlenül állt. A vízben egy férfit látott. Teste fölforrósodott, szemei lázban égtek, arcizmai a félelemtől, rettegéstől megrándultak.

Kétségbeesetten kiáltani próbált. Rekedtes hangon szólította a váratlant, az idegent, az ismeretlent, a nem tudni honnan érkezettet.

- Ki vagy te ember, hol van az otthonod? Megengedte-e neked valaki, hogy a lakásomba lépj? Ne rejtőzz! Itt, mi mindannyian jó emberek vagyunk, senkiben kárt nem teszünk. A vízben akarsz maradni? Az nemcsak a te bajod, engem büntetni fognak... - szólt a régi ember.

Gúnyját a földre dobta. Mindkét tenyerét a tál belső szélére tapasztotta. Kezei óvatosan ereszkedtek. A fatál legalján ujjait egybekapcsolta, majd kezeit emelte. Összekulcsolt kezeit nézte. Ömlött, csorgott, csepegett a víz, két tenyere üres volt. A tál fölé hajolt. A hivatlan vendég nagyokat pislogva, komoran nézegetett a tálból.

A hangzavarra, segélykérő hívásra az asszony futva érkezett. Végighallgatta a panaszos beszédet. Az embert félretolta, a tál fölé hajolt. Fölényesen szólt. Ő bíz nem lát férfit a vízben, az nem is lehet más, mint egy asszony.

Megérkezett a legidősebb fiúgyermek is. Megállt a tál előtt. Nevetve kijelentette, hogy akit lát, az sem nem ember, sem nem asszony, csak egy nagyon fiatal fiú.

A véletlen műve volt, akarva vagy éppen akarattal, a szülőpáros egyazon időben, egymás mellett állt. Ekkor a régi ember főlegyenesegett, asszonyát a tál közeléig húzta, a vállaira tette mindkét kezét. Nézte a mellette állót, majd a vízfelszín kémlelte.

- Asszony - szólt -, téged látok a vízben. Helyet cseréltek. Az asszony figyelte a fejleményeket, majd szólt:

- Igazat beszéltél, a vízben téged látok, csakis te lehetsz, te vagy, senki más. A nagyobbik fiú hol az apa, hol az anya mellett a tál előtt állt. Az előbbieket szava igaznak bizonyult. Egyenként és csoportosan, mint megszállottak álltak a vízfelszín előtt és nézték a magyarázhatatlant, a csodát, az addig ismeretlent, önmagukat.

A hír szájról szájra, otthontól otthonig terjedt. Jöttek a rokonok, a szomszédok, az ismerősök és a vízfelszínben ismerkedtek saját énjükkel.

Az elkövetkező napokon a cserfa- és a bükkfaerdőbe igyekeztek. Erős, egészséges, vastagtörzsű kidőlt fák után kutattak. Majd következett a munka neheze. A fát csetkelték, faragták, egyazon tálon többen is dolgoztak. Nehéz munkával, hosszú napok múltán az otthonokban védett helyre állították a frissen faragott, tiszta vízzel töltött tálakat.

A mi régi emberünk - folytatta tata - fölfedezte a tükröt. Vannak kifejezéseink, beszédünkben gyakran alkalmazzuk is. Eszünkbe sem jut, hogy a mi nagyon régi múltunkat idézik. Ilyen pl. a víztükör, vagy a tükörsima vízfelszín szókapcsolat is.

Emberöltöket átívelő, megszámlálhatatlan sok év következett.

Vihar vihart követett, majd egy napon villámcsapás ért néhány fát. A fa égő parazsa alatt olvadt a kő. Vész múltán a régi ember az erdőig merészkedett. Megpillantotta a parázs alatt a fényesen csillogó, átlátszó valamit. Leült egy kőre és várt. Az a csillogó darab lassan hűlt, áttetsző, fényes maradt. A mi emberünk megtalálta, fölfedezte az üveget. Többszöri próbálkozás után ivóedényeket, tárolásra üveget készítettek.

Nagyon sok idő múltán gépeket szerkesztettek, síküveget gyártottak. Keretbe foglalták, ablakmélyedésbe illesztették. Beköltözött az otthonokba a Nap fénye, a világosság és a tiszta levegő.

Sok mindennel próbálkoztak. A síküveg egyik oldalát vegyszerrel bevonták. A túlsó felület tisztán visszaadja, tükrözi mindazt, ami előtte van. Manapság a legszegényebb otthonban is föllelhető az a nélkülözhetetlen tárgy, melynek a neve: t ü k ö r.

A következő napokban a tükörről még jó egynéhány dolgot megtudtam, amiről addig semmit sem hallottam, eszembe jutott, hogy rákérdezzek. A mai napig is hasonlatosak vagyunk a mi nagyon régen élt embereinkhez. Akárcsak elődeinknek, nekünk is nélkülözhetetlen szükségünk van segédeszközökre. Tükör nélkül nem tudhatjuk, hogy valójában milyenek is vagyunk. Amennyiben valaki megharagszik az általa ismert személyre, bátran kimondja: Akkor lássam, amikor a hátam közepét. Ez felszínes részizagság. Valójában a hátunkat nem láthatjuk. De mi is van a többi testrészünkkel? Tükör nélkül fejünk, arcunk, nyakunk, vállaink nyak közeli íve, mellkasunk felső része nem látható. Akár álló, vagy ülő helyzetben, lehajtott fővel, testem megrövidítve szemlélem. Az aránytalanságot, a hiányos képet javítja, pótolja a tükör.

Még egy-két alkalommal szóba hoztuk a mi régi embereink ügyes-bajos gondjait, dolgait.

Észrevétlen, alattomosan, fokozatosan erősödve, rengeni kezdett a föld. Hívatlanul, mint nem várt jövevény, az otthonokba beköltözött a félelem.

Talán eddig tartott felhőtlen, vidám gyermekkorom.

Egy városszéli udvar nem szokványos hétköznapi – 1940 kora nyár

Azon a hétfői napon az én drága mamám nagyon korán kelhetett. A hőség beállta előtt a heti szennyest mosta. A két konyhaszékre helyezett teknő fölé hajolt; megállás nélkül dolgozott, a holmikat a nagyobbik mosdótálba rakosgatta. A teknőt kimosta, a fáskamra deszkapalánkjához támasztotta. Az öblögetéssel várnia kellett, a két építőmunkásnak, akik a házon és a ház körül utómunkálatokat végeztek, szükségük volt a vízre.

Mama a nyári konyhának átalakított fáskamrában az ebéd készítéséhez fogott. Különösen nyáron, a főzés időigényes munka volt. Egyetlen petróleum-főzőlámpánkon a kétfogásos ebédet egymás után készítette.

A küszöbön megállt a kőműves bácsi fia. Átadott három, arasznyi hosszú, szépen faragott, ceruzányi vastagságú, egyik végén kihegyezett pálcikát. – Ezt a tata kérte – mondta.

– Ebédszünetet tartunk, szabad a vízvezeték, lehet öblögetni – folytatta a fiú. A két munkás a mosott ruhákkal teli súlyos tálat cipelte, a fiú viharzó sebesen vitte a fateknőt.

– Ennyiben segíthetünk – szóltak, gyorsabban a szárítóra kerülnek a ruhák.

Zajlott az élet az udvaron. Csak a házinéni nagyon öreg édesanyja üldögélt az ablak alá húzott ágyon. A párkányról szedegette a lefordított kávézaccos csészéket; sorra nézegette, tanulmányozta, abból próbálta kiolvasni a jelen pillanatot, a jövőt.

A nagy sürgés-forgásban valamit nem értettem. A vízzel telt teknőt a munkások miért tették két ládára. Máskor mosás után a fáskamrában a helye? Mamám válasza nagyon egyszerűnek tűnt: – kell a víz. Ezzel aztán mindent megmagyarázott. Elfelejtettem rákérdezni, vajon kinek és miért kell az az öblögető víz?

A gyárban, rendhagyó módon, nem túlóráztak. Tata időben érkezett. A kapu közelében szót váltott a munkásokkal és a fiúval is. Alaposan lemosakodott, otthoniba öltözött, majd mindhárman asztalhoz ültünk.

Tata értésemre adta, hogy magyarázni fog valamit. A fiú és a két munkás segítségét is kérte. Rövid mondatokat fogalmaz.

Minden mondat végén megáll, előbb magyarul szól, majd románul is, így a fiú is érteni fog mindent.

A tisztára sikált gyurmázó deszkámat, az irkalap nagyságú sima lapot (melyre előzőleg vonalzóval nem túl hosszú függőlegest húzott); a ceruzát, az ébresztő órát, a három pálcikát és a labdámat (melynek egyik fele világos pipacspiros, míg a másik fele almazöld volt, a felezővonalon élénk aransárga csíkkal) a kosárba rakosgatta.

A két munkás és a fiú a kerti vízvezeték körül tüsténkedtek. A vízzel telt teknőt az öntöttvasból készült lefolyóra helyezték. A teknő alá erős faládákat tettek, kis fadarabkákkal egyensúlyba hozták kibiztosították. A vízszintest vízmércével mérték.

A házibácsi rövid időre a boltját bezárta, felesége is az udvaron időzött. Az idős néni észrevehette a szokatlan nyüzsgést, az ajtóig vánszorgott, a küszöb mögötti székre telepedett.

Mama, a kellékes, a kért tárgyakat a kosárból sorra adogatta. Tata a kezébe vette a deszkalapocskát, ráhelyezte az ív papírt, beszélni kezdett:

- Előzőleg, vonalzóval, rövid függőlegest húztam. A két egymást metsző vonalkával a függőlegesen jelölök. A találkozási pontra helyezem a ceruzám. Jobb oldali irányba haladok, fektetett nyolcast rajzolok. Megállok. A már kész rajzra helyezem a ceruzám, a műveletet megismétlem. Figyelni kezdek. Megnézem, milyen a vonalvezetésem iránya? Kezembe veszem az ébresztő órát. Követem a nagymutató mozgását. Összehasonlítom a nagymutató mozgását és a rajzolt vonal irányultságát. Megállapítom, hogy a vonalvezetésem az óra járásával ellentétes. Áttérek a függőleges bal oldalára is. Megállapítom, hogy a vonalvezetésem és az óra mutatójának a mozgása, járása megegyező.

Tata megállt, a kezünkbe adta a deszkára helyezett lapot, ceruzát. Rajzoltunk, közben az óra mozgását is figyeltük.

A papírlapot balra fordította, így az elválasztó vonal vízszintes helyzetbe került. Megállapítottuk, hogy a nyolcas vízszintes feletti részét az óra járásával ellentétes irányba húztuk, míg az alsó rész az óra járásával megegyező mozgással készült.

Az előre lesimított homokhoz léptünk. Pálcikával mindhárom vízszintest húztunk, arra rajzoltuk nyolcasainkat. Rajzaink fölött, ujjainkkal is nyolcasokat írtunk. Így az irány tökéletesen érthetővé vált.

Tata a kezébe vette a labdát.

- A labda gömb alakú – szólt. Földünk, melyen élük, szintén gömb alakú. Földgömb a neve. A Földgömböt középen, vízszintesen, egy igen keskeny vonal, sáv választja ketté. Két egyenlő nagyságú félgömböt kapunk (a felső az északi, az alsó a déli rész). A vízszintes, elválasztó vonalnak egyenlítő a neve.

- Figyeljünk tovább – mondta. Az egyenlítőnek vízszintes a helyzete. Tegyük rá ujjainkat és rajzoljunk nyolcasokat.

Megtettük. Megállapítottuk, hogy az egyenlítő fölött vonalvezetésünk az óra mutatójának járásával ellentétes irányú, míg az egyenlítő alatt az irány a mutató mozgását követi.

A teknőhöz léptünk. A két munkás a teknő ládákra helyezett végéhez állt. A biztonság kedvéért a teknő szélét fogták. Tata óvatosan, nagyon vigyázva a dugót kihúzta, majd ismét beszélt:

- Mindannyian figyeljük, mi is történhet a teknőben a vízzel?

Megállapítottuk, hogy a víz nyugalmi helyzetben van, majd nagyon lassan apadni kezdett. A lefolyó fölött a víz felszíne enyhén horpadt, majd mozdulni kezdett. A horpadás mélyült, középen kialakult az üres tölcser. Ezzel egyidőben, fokozatos gyorsuló sebességgel a lefolyó fölött forogni kezdett a víz. Követtük a forgás irányát. Az óra mutatójának a járásával ellentétes irányú volt.

Ezek után tata föltette a meggondolkodtató kérdést:

- Amennyiben a víz forgásiránya olyan amilyen, akkor mi ittlakók vajon a Földnek melyik felén, vagyis az északi vagy a déli részén élünk?

Ismét előkerült a labda. Megértettük, hogy valahol, jóval az egyenlítő fölött, tehát a Földgömb felső részén az északi féltéken lakunk.

Tata felém fordult, megkérdezte, hogy tegnapelőtt, vagyis szombaton, akkor amikor a városba igyekeztünk, miért álltunk meg egy cseppet a kicsinyke rét szélén? Helyben felelevenítettük azt a számunkra nagyon is félelmes esetet, amikor rideg, hideg téli reggelen, kettesben a mamámmal, az emberpróbáló köd fogságában, több mint két és fél óra hosszat, nyújtott kör alakú pályán, az óra mutatójával ellentétes irányban hóösvényt tapostunk. A teknőben a víz mozgása és a hóösvény taposása egyazon jelenségre utal, így általánosítható.

- Valamiről még beszélünk kell – folytatta tata.

A fáskamráig mentünk. Az ajtó melletti asztalkán volt a mosott, kiszáritott lekváros üveg, tölcsér, mellette a grízzel telt doboz, a házinénitől kölcsönbe kért bögre, benne máléliszt és a kés. Tata a fiú kezébe adta a tölcsért, megmutatta, hogyan kell elzárni a cső kimenő végét. A tölcsért az üveg fölé helyezte, színültig megtöltötte grízzel, kés fokával lesimította. (Csak úgy, mint valami mellékest megjegyezte, hogy a gríz és a máléliszt a tölcsér oldalára nem tapad, perreg, így könnyen áteresztendő a csövön.)

A fiú mindkét kezével fogta a tölcsért. Ismét figyelni kezdtünk. Akárcsak a teknőben a víz, a gríz is apadni látszott; majd közepén a tölcsér alakját követve, kialakult a jól látható rés. A tölcsér falán fokozódó sebességgel pergett a gríz. Forgó mozgást viszont nem észleltünk. Mindezt a máléliszttel is megismételtük. Tata megmagyarázta, hogy az egyenlítőn kialakul a nyugpont, tehát forgó mozgás nincs. Eltávolodva az egyenlítőtől, mindkét irányban forgó mozgás tapasztalható.

- Látjátok – szolt tata –, egyszerű eszközökkel, tárgyakkal, sok minden magyarázható. A fölhasználtakkal viszont csínján kell ám bánni. Meglehet, hogy egy óriás tölcsérből a nagy mennyiségű anyag, példánknál maradván a pergő gríz vagy máléliszt, forgásba kezd, hiszen az egyenlítő elválasztó vonalától távol élünk. Próbánk viszont megállja a helyét. A kis tételeben fölhasznált gríz vagy máléliszt átpergett a tölcséren, forgómozgást nem észleltünk, tehát iskolapéldaként jól alkalmazható.

Késő este, hűs szellőre várva, holdfény világánál, a ház előtt ültünk, beszélgettünk, az aznap történéseit ismételtettük.

Aztán csak úgy tatának eszébe jutott valami. Kihozatta azt a kisméretű, nagyon alacsony oldalú dobozt, melybe a minap a maradék gyurmámat belelapogattam.

- Milyenek is tudunk lenni, mi emberek. Csak úgy csaponganak a gondolataink. Néha napján olyasmi is az eszünkbe jut, ami csakis igen távolról kapcsolható azzal, amit éppen csinálunk. Így történt ez a mai délutánon is. Egymás mellett álltunk, a homokba rajzoltuk, írtuk a nyolcasainkat. A homokba írást nem én találtam ki – folytatta. – Régen, nagyon régen az ember még nem ismerte a papírt, nem volt sem ceruza, sem toll. Akkor is

voltak viszont okosan gondolkodó emberek. Egy-egy közülük ki-kiment a patak vagy a tengerpartra. Kezébe vette pálcikáját, éles kavicsát. Elmélkedett, homokba rajzolt, számolt, írt. Ha az eredménnyel nem volt elégedett, a homokot elsimította, a munkát többször ismételte, addig tette, amíg megbizonyosodott, hogy helyesen gondolkodott.

Otthon agyagot gyúrt, lapos oldalú ládikájába az agyagot elterítette. A helyesnek vélt rajzot, számítást, szöveget az agyagba véste. A táblát szellős helyen szárította. Idővel rájött, akárcsak a téglát, a lapokat is kiegészítheti.

Igy maradtak reánk a mi okos régi embereink agyagtáblára vésett gondolatai.

Égszakadás! Földindulás! – 1940. november 9.

Első iskolai nagyvakációmát élveztem. Mindent perzselő nyár volt. Megebédeltünk, elmosogattunk, majd kiültünk a legárnyékosabb barackfa alá. Anyukám zoknikat javított. Mellénk szegődött a házinéni is. Ő is kihozta varrnivalóját.

Egy szempillantás alatt megváltozott a közérzetem. Éhségérzetem támadt, majd émelyegni kezdett a gyomrom, nagyon szédültem. Anyukám megfogta a nyugágy karfáját és rosszulétről panaszkodott. Láttam, amint az arca homlokától lefele, fokozatosan sápad. Megijedtem, mert a házinéni is falfehér volt. Nyugodtan rátette a kezét mamám vállára, s azt mondotta, hogy nincs semmi baj, azonnal elmúlik. Földrengés volt.

A lakásban a bútorok a helyükön voltak, csak a képek dőltek el a falon. A konyhaszekrényben az apró tárgyak helyet cseréltek.

Többször volt enyhe rengés. Mint a mesében, az előttem levő tányér, csésze útra kelt, csak úgy magától sétált az asztalon. Ilyenkor felálltunk és kimentünk. A kellemetlen közérzetet kívül a rengést még nem észleltük, nem éreztük.

Nyárutón, de különösen ősszel, a rengések gyakoribbá, erőteljesebbé váltak. Ezeket úgynevezett gyenge erősségű földmozgásnak nevezték. Nyugtalanság, idegesség lett úrrá mindenkin. Nagy földrengést jóstak, persze csak úgy egymás között az emberek.

Szeptember végén mamám 11 óra tájban értem jött az iskolába. Mi gyerekek semmit nem vettünk észre. Tornaórát tartottunk az udvaron.

Mindkettőnket nagyon féltett. Attól tartott, hogy az osztályból pánikszerűen menekülő gyermekekkel történhet baj; a gyárban a transzmissziós szíjak leesnek, s az fatális baleseteket okozhat...

November 9-én, szombaton kora délután felmentünk a városba. Egész hétre bevásároltunk. Nyirkos, ködös idő volt. A konyhában, a szobában pattogott a tűz, meleg volt, mégis alig tudtunk felmelegedni. Megvacsoráztunk, majd lefeküdtünk. A szobában, a kályha előtt a hencseremen aludtam.

Éjjel, nehezen megfogalmazható, szóval szinte kifejezhetetlen valamire ébredtem. A hencser rángatózni, vergődni kezdett, majd hol az első két, hol a hátulsó két lábát valami többször felemelte és a padlóhoz csapta. Nagy sebesen elindult. A szemközti fal felé rohant. Becsapódott az ajtókeretbe, tengelye mentén megfordult.

Kapaszkodni akartam, de nem volt mibe. Még egy billenés és a szőnyegre vetett. Föl akartam állni, de képtelen voltam. Mozgott, hullámozott a padló és alulról óriási kalapácsütéseket éreztem. Úgy hallatszott, mintha a föld belsejében üvegcserepeket morzsolnának.

Tata felébresztette mamát. Egymásba fogódzva indultak az ajtó felé. Iszonyú sötét volt. Attól tartottam, hogy a hencserben elesnek és engem is letaposnak. Hangos szóval szólítottuk egymást. Kerestek, megtaláltak, talpra állítottak.

Közben dörgött, villámlott. A sűrű villámlás fokozatosan, majd folyamatosan bevilágította a szobát.

Engem tartva, eltaszították az ajtó elől a hencsert. Nagyon nehezen nyitották ki a szobaajtót, mivel az ajtókeret széjjelnyílt.

A konyhában a tűzhely, az asztal, a székek a kijárat ajtót torlaszolták. Sietni kellett. Hallatszott, hogy reped a tűzfal; a padló az ajtó irányába ereszkedett. A szobában és a konyhában minden bútordarab mozgásban volt, a szekrények az ajtó irányába csúsztak.

Tata a kijárat ajtó mellé szorított bennünket, majd az ajtót, nem is tudom hogyan, de kinyitotta. Kitaszította a felső lépcsőre.

Borzalmas volt. Alattunk a föld rengett és eleredt az eső. Még ilyet nem tapasztaltam. Mintha fentről egy óriási edényből

öntötték volna a vizet. Csak akkor tudtunk lélegzethez jutni, ha a fejünk lehajtottuk. A reánk zúduló víztől nem kaptunk levegőt.

A lakásban valahol ismét reccsent a fal. Édesapán leeresztett bennünket a lépcsőn. Az áradatban elvesztették egymás kezét. Tata a küszöbön maradt, még mi ketten mamámmal, bár egy léptést sem tettünk, elindultunk. A lakással szemközt voltak a fáskamrák. Mintha egy hosszú hengeren álltunk volna. Rengett a föld s minket vitt a kamra felé; majd dobbant alattunk valami, megfordított s már a ház felé haladtunk. Kinyújtott kezünkkel, hol tata kezét, hol a fáskamra kilincset érintettük. Megkapaszkodni nem tudtunk. A víz nőtt a lábunk alatt. Mire elcsitult a vész, majd térdig érő vízben ingáztunk.

Csak a fordulóban tudtam a fejem felemelni. Vészes, félelmes volt a látvány. Mint egy óriási, nagyon sötét, nagyon fekete kupola, inkább ernyő lett volna felettünk. Gomolygó ide-oda hömpölygő fellegörvényeit szabdalták, tépték, cibálták a kén-sárga, izzó-vörös, lila villámok. Ilyen sokszínű villámokat én csak akkor láttam. Az ég pereme kén-sárga lángnyelveket lövellt, fölötte szinte színátmenet nélkül hullámozott egy sötétlila csík, mely a kupola irányába fokozatosan sötétedett.

Amíg a rengés és az ézengés tartott, emberi hangot hallani nem lehetett. Egy időben lent is és fent is fokozatosan lecsendesedett minden. Végre együtt lehettünk, foghattuk ismét egymás kezét.

Virrasztottunk

Néhány másodpercet álltunk, majd a kapu fele botorkáltunk. A házibácsiékat kerestük. Szüleimnél idősebbek voltak. A bútorok közé szorultak. A lakásban valamit taszigáltak, majd külső-belső segédlettel kinyitották az ajtót, ők szárazon, mi vízesen éltük át a borzalmak borzalmát.

Az utcai világítást kikapcsolták, néhány villanyoszlop kidőlt. Ködös szitáló eső esett. Olyan sötét volt, hogy nem mertünk egymástól eltávolodni. A kapuig mentünk. Céllal és céltalan rohanó árnyakat láttunk. Az emberek sírtak, jajveszékelték. Hozzá tartozóikat keresték.

A háziak lámpát gyújtottak, kerestek nekünk is egyet. A mienk eltűnt. Lapátot, seprűt, szemétládát is adtak.

Nagyon hideg, rideg esőben, a fáskamara előtt, egymást segítve, lemosakodtunk. Milyen furcsa, nem éreztem, hogy vezetékvízben állok. Egy cseppet sem fáztam. Sárosak voltunk, jól jött az alapos mosakodás. Nappali meleg ruhába, kabátba öltöztünk.

Elkezdődött a munka. Amíg apukám a fáskamrában a szétgurult fát rendezte, addig anyukám kimosta a hálóingeket és a törölközőket.

Egész éjjel lámpafelvigyázó voltam. Ha a láng emelkedett, vagy hamvadni láttam, szóltam és megigazították. Huzat volt mindenütt. Bármelyik pillanatban elaludhatott volna.

A fáskamrát kitakarították. Kaptunk hat egyforma ládát. Párosával egymás mellé tették, papírral letakarták. Ez lett később a lerakat.

Bementünk a lakásba. Hogy ott mi volt, azt látni nem érdemes. Semmi sem volt a helyén. A padlón arasznyi, helyenként még ennél is több volt a törmelék, a korom.

A küszöbre tettük a lámpát. Szüleim megállás nélkül dolgoztak. Nagyon kellett sietni. Előkerült a háziszóttos zsák, abba rakták az ágyneműt, majd a kamrába vitték. A két új bőrönd megúsza a vészt, nem taposta össze semmi. Ráztak, poroltak mindent, majd csomagoltak. A bőröndök is a zsák mellett, a ládán kaptak helyet. Miután minden mozgatható kint volt, a bútorokat tologatták, a törmeléket hordták.

A konyhában a porból, törmelékből, koromból szedegették az épen maradt tárgyakat. A dobozokból minden kiszóródott. Csipetnyi sónk sem maradt.

A tűzfal előtti részt kezdték takarítani, amikor szinte egyszerre megálltak és odahívtak. A sarokban a szétnyílt fal alatt tisztazt volt a padló. Szerényen, töretlenül, ott állt a mi lámpánk. Nem menekült, vállalta a megmérettetést. Mamám megilletődve mondta, hogy ez a mi igazi szövétnekünk. A házibácsi amikor meglátta, többször keresztet vetett, nem engedte meggyújtani. A kölcsön kapott lámpát használtuk hazaindulásunkig.

Miután felmosták a szobát és a konyhát, szünetet tartottunk.

Már nem emlékszem, hogy vettük vagy kaptuk a teafüvet és a cukrot. A fáskamrában ültünk és ittuk a meleg teát. Igazán jól esett.

Még mindig nagyon sötét félelmesen rideg éjszaka volt. A kutyák vészesen vonyítottak, a felébredt madarak is hangosak

voltak. Időnként egy-egy mély moraj hallatszott. Kimondhatatlan rémületben tartott mindenkit. Egymásra néztünk, nem szóltunk, csak féltünk, nagyon féltünk.

- Milyen hosszú is ez az éjszaka - mondtam én.

- Máskor végigalussza mindenki, nem vesszük észre - mondta tata, de most éberem, ébren várjuk, hogy megvirradjon. Nekünk most virrasztanunk kell.

Mi valóban virrasztottunk másokért is.

Nem sokkal ezután megjött apu nagyon rendes munkatársa. Látni akarta, hogyan vészeltük át a nehéz perceket.

Tőle tudtuk meg, hogy a Carlton-palota összedőlt és abban az épületben a gyár alkalmazottaiból többen laktak. Mind életüket veszítették.

Reggel láttam és értettem meg igazán, hogy valójában mi is történt. A konyhában a tűzfal keresztben megrepedt, a sarkoknál a téglák különváltak. Az épület alapja enyhén előre dőlt. A kémény félig leomlott, hosszában megrepedt. Az én mesélő cserépkályhám használhatatlanná vált.

Utcánkban egy kivételével minden ház károsodott. Csak a bogárhátú, nádfedelees vályogviskó maradt sértetlen.

Hazaindulásunkig nagyon nehezen éltünk-laktunk. De vajon hogyan vészelhették át a telet azok, akik gyenge alapokra, homokra épített romlakásokban rettegve várták nap mint nap a virradatot?!

A hírnök hópehely - 1940

Azon a borzalmas éjszakán megtanultam, hogy van virradat, pirkadás, hajnal és reggel. Engem, a gyermeket, a fényes, a tiszta, a világos a sugaras nappal érdekelt.

Napokon keresztül sűrű sötét hömpölygő, gomolygó köd és füstfekete fellegek borították az eget.

Az iskolában voltam, a padban ültem. Ránéztem Takács Pál tanító bácsira. Látszott rajta, hogy nagyon aggódik. Fegyelmezte, türtőztette magát. A kályhában vészesen lobogott a tűz. A kémény füstje az osztályablak előtt kavargott. Kiszedték a kályhából a hamut, a parazsat. Az udvar felőli ajtót kinyitották, majd kibiztosították. A viharzó szél berontott, a maradék meleget is elrabolta. Kint éjszakai sötét, az osztályban hideg és

bennünk félelem volt. Elég sokáig tartott. Valamit tanulhattunk, de annak, abban a pillanatban nem volt foganatja.

A kavargó szélvihar lassan elült, majd fokozatosan, szinte észrevétlenül világosodni kezdett. Néztük az ablakot. Az ajtót nem csapkodta már a dühödtt szél. Kisütött a nap és bearanyozta a szaporán hulló hópelyheket.

A tanító bácsi az ablakhoz küldte a gyerekeket. Élveztük a látványt. Mindannyionk arca kipirult, elfelejtettük, hogy az imént még fáztunk. Boldogok voltunk, végre örülhettünk.

Felvettük a kabátunk és kimentünk az udvarra. A tanító bácsi az ajtóban állt és figyelte, fékezte az örömtől megtáltosodott gyereksereget.

Nagy pelyhek hulltak, a lenge szél egyet-egyed elrepített. Álltam, gyönyörködtem, akaratlanul kinyújtottam a kezem és nyitott tenyerembe szállt egy óriás pelyeg. Tündérnek néztem, meséim megelevenedett hőse állt a kezemben. Illegette-billegette magát, majd tudtomra adta, hogy a nap sugarain érkeztek, elűzték a sötétet, a fényt, a fehérséget, a tisztaságot hozták. Majd meghajolt és eltűnt.

Néztem, kerestem nem volt sehol. A tenyerem nedves volt.

- Ez lehetetlen - gondoltam magamban -, nem akartam, mégis tönkretettem a hírmondót, a hírnököt.

A szél keskeny ösvényt fújt az ajtó felé. Sietve mentem a falig, megálltam és messziről néztem osztálytársaimat. Nem értettem minek is örülhetnek. Kézzel-lábbal mindent tiportak, mindent tapostak. Vajon mit érezhet a fényt a világosságot hozó hírnök sereg? Néztem a megtiport havat és először fogalmazódott meg bennem az a gondolat, hogy nemcsak a felnőttek közt vannak akik a jót a szépet nem akarják, már a gyerekek sem különbek. Nekem elment a kedvem a játéktól. Magányosan álldogáltam a fal mellett. A tanító bácsi beküldött az osztályba, nyilván észrevette, hogy nagyon bánt valami.

Utánam jött. A felelős helyett letörölte a táblát, majd írt valamit. Semmi nem érdekelt, megbántottnak, bánatosnak éreztem magam, nagyon sajnáltam a megtiport pelyheket.

Csengettek, szó nélkül mindenki bejött. Elővettük a vonalas füzetet, a ceruzát, leírtunk két-három szót ami a táblán volt, vagyis egy címet. Pontosán nem emlékszem, csak azt tudom, hogy a téllal kapcsolatos lehetett. A tanterv szerint a másodikok a mondatszerkesztésnél tartottak. Még soha nem fogalmaz-

tunk. De most a tanító bácsi azt mondta, hogy a címmel kapcsolatban írjunk valami szépet, ami az eszünkbe jut.

A füzet sarka nem mutatott számárfület, ceruzám nem tépte a bársonyosan simuló lapot. Leírtam az első nagy betűt, ezt követték a kicsik. Szavak, mondatok íródtak a füzetembe. A második lapra is jutott még vagy két-három sor. A tanító bácsi néhányszor megállt mellettem, mögöttem; nem zavartattam magam. Készítést éreztem, nekem dolgoznom, írnom kellett. Leírtam az utolsó pontot. A füzetet a pad széléig húztam, majd az alsó élénél feemeltem. Így megrövidülnek a betűk. Megállapítottam, hogy a külalak nagyjából elfogadható.

Rácsodálkoztam a lapra. Három helyen a nagybetűs szavakat egy kicsit beljebb kezdtem. Amit írtam annak volt eleje (bevezető), közepe (tárgyalás), vége (befejezés)? Biztos olyan lehet, mint amikor otthon valamit elmesélünk – gondoltam magamban. Elfelejtettem, talán nem is tudtam még, hogy át is kell olvasni a leírtakat. Füzetem becsuktam, ceruzám eltettem. Körülnéztem. Osztálytársnőm, Ella csendben volt. Bal keze a háta mögött, jobb kezének mutató ujjá a szája előtt. Hátrapillantottam. Fegyelmezetten, szinte mozdulatlanságba merevedve ült az osztály. A padokon nem volt semmi. Előretekintettem és láttam, hogy a beszedett füzetek már a katedrán vannak. Ma sem értem, hogyan fegyelmezte, fékezte az osztályt a tanító bácsi. A gyerekek várták, hogy megírjam első önálló fogalmazásom.

Úgy nézett rám a tanító bácsi, mint aki először lát valakit. Ismerkedhetett velem, hiszen az az örökké érzékeny, nagyon hamar síró, mindenkitől félő, mindentől rettegő, rossz szemű, szemüveges, kicsavart-kitört ujjú, ügyetlenül író gyermek bemutatkozott. Honnan is tudhatta, hogy több hónapi betegsége, különösen a lábadozásom idejét mi otthon alkotóan kihasználtuk. A sok mese, elbeszélés, a miértekre és az azértkére kapott megfontolt válaszok valahol csak elraktározódhattak.

Barátságosan, biztatóan mosolygott, majd az osztály előtt megdicsért. Azt mondta, hogy hibátlanul írtam, szépen fogalmaztam és végre megbarátkoztam a ceruzámmal.

Eszembe jutott a ceruza. Benyúltam a tolltartómba. Végighúztam ujjaimat a ceruzákon. Egy kivételével mind hideg, az amivel írtam meleg volt. Eszembe jutottak tata szavai. Kivettem ceruzámat és magamhoz szorítottam.

Nagyon boldog voltam, mert tudatosodott bennem, hogy valami olyat írhattam, ami nemcsak nekem, de az én nagyon szeretett Takács Pali tanító bácsimnak is örömet szerzett.

Az alagút - 1940

November közepétől hazaindulásunkig a fáskamrát laktuk. A petróleumfűző egész nap üzemelt. Ebéd és vacsora között téglá és cserépdarabokat melegítettünk. Ezzel „fűtöttük” a kamrából behordott ágyneműt. A konyhában a kijáratú ajtó mellett takaróba kötve, bugyorba tettük a másnapi ruhaneműt.

Engem nappali szerelésben altattak. Az iskolába rendes tiszta ruhába jöttek a gyerekek. Nem látszott rajtunk a gondozatlanság, csak a vasalás hiányzott. Ki törődött akkor ilyen kicsiséggel?!

A táskám tömve vittem az iskolába. Benne tartottam nemcsak a II. osztályos könyveket, füzeteket, de az Ábécés könyvemet és kedvenc meséskönyvemet is. Óvtam, menteni akartam. Az áltudatos pánikhangulat mindenkiben élt.

Többszöri utánajárás után a Magyar Nagykövetségen átvettük a Hazatérési igazolványt.

Tata még meg kellett szerezze a vállalattól a kilépést igazoló okiratot. Ezt a határátkelőn minden munkavállalótól kérték. Végre kézhez kapta. Munkáját nagyra becsülték, értékelték.

Utazásunkat megelőzően arról értesültünk, hogy a vonatjáratokat ritkították. Ez azt jelentette, hogy hetente két-három szerelvény indult ugyan, de nem egy előre meghatározott napon. A jegyeket külön pénztárnál árusították. Biztosítás címén minden fontos adatot felvettek: a családtagok számát, nevét, címet.

Napokon keresztül mama az útravalót készítette. Jóízűen elfogyasztottuk, másnap újra kezdtük.

Vasárnap korán ebédeltünk, mamámmal otthon maradtunk, tata a városba ment. Sietve jött, beszéltek valamit. Rendbetették a szobát, a konyhát, a fáskamrában is tettek-vettek. Egy dolog feltűnt nekem, de a nagy sürgés-forgásban elfelejtettem rákérdezni. Nem értettem, miért nézik állandóan az órát. Majd felöltöztek ők is.

A háziak elmentek hazulról, még az örökké otthonülő mamát is magukkal vitték. Nem köszönhattunk el tőlük.

Metalloglobus S.A.R.

FABRIČĂ DE ART. DE FIER ȘI METAL

BUCUREȘTI IV. Str. Fântâna, 46
Telefon: 2-31-09 — Căș. post. 458

INREG. LA OF. REG. COM. No. 648/931

kr

B i z o n y i t v á n y

Alulírott "M e t a l l o g l o b u s" Vas-
és Fémárugár R.T. Bukarest, Románia, ezennel igazoljuk, hogy
V á n y a i K á r o l y. ur
szerszámkészítő-mester, 1925 november hó 23.-a óta mostanáig
vállalatunk szolgálatában állott.-

Ványai ur ezen idő alatt gyárunk szerszám-
műhelyét vezette, ahol kb. 15 szakmunkás dolgozott állandóan a
vezetése alatt.- Nevezett ezen munkakört teljesen önállóan,
felelősséggel, és legteljesebb megelőgedésünkre látta el, úgy
hogy bárkinek melegen ajánlhatjuk.-

Távozása saját kérélmére, Magyarországra való
repatriálás céljából történik.

Bukarest, 1940 december hó 15.

Bizonyítvány a bukaresti Metalloglobustól

A csomagok a konyhában az ajtó mellett sorakoztak, az órára néztek, majd szinte egyszerre mondták: „Na most.” Minden csomagot a kapuig cipeltünk.

A frissen hullott porhóban csendesen fékezett a kocsi. A kaput kinyitották. Az autó vezetője és még valaki gyorsan berakott mindent, minket besegítettek. A vezető beült, a másik elment. Egy szempillantás alatt az állomáson voltunk. A sofőrt

látásból ismertem, évekig a gyárban dolgozott. Hordárról is ő gondoskodott. A három férfi cipelte, majd a fülkében elrendezték a csomagokat.

Az első vagonban kaptunk helyet. Minden ajtó, ablak nyitva volt. Az állomás fényárban úszott. A szerelvényen minden működött. A világítás, a fűtés tökéletes volt. A fülkében meleg volt és mégis mindenki kabátosan ült.

Az ablakban álltam. A mozdony indulásra készen pöfögött. A peron órájának nagymutatója percenként egyik vonalról a másikra ugrott.

A forgalmista is elfoglalta helyét. A mozdonyvezetővel beszélgetett. A szél a szaporán hulló porhót a mozdony előtti járdára hordta. Két takarító munkás óriási lapáttal tolta a havat. Ritkán adódik alkalom ilyen hiábavaló munkára. A szél visszakavarta, megduplázva visszahordta az imént elkotort havat. A forgalmista lába alatt szaporán nőtt a hókupac.

Néztem az órát. Még néhány perc...

Közben kinyitották az állomás főbejárati ajtóit. Az utcán teherautók fékeztek. Az épület előterét megrohamozták a botokkal, dorongokkal felfegyverkezett férfiak.

Mélyen tisztellem azt a francia építészmérnököt, aki a bukaresti Gara de Nord állomásának padozatát kopásálló, nagyon csúszós sárga kőkockákkal rakatta ki. Botladozva, egymást ráncigálva, ordítva jöttek a vonat felé.

Valaki az utasok közül elkiáltotta magát:

- Ajtókat, ablakokat becsukni.

Szinte vezényszóra csapódott, csukódott minden.

A forgalmista ijedten nézett hátra. Beleakadt a lába az egyik hólapátba. Féltérdre rogyva felemelte, tartotta az indítótáblát. A támadók néhány méterre megközelítették a vonatot. A mozdony lassan mozdult. Öt perccel hamarabb indult. Bukarest külterületén lassított, majd megállt. Öt perccel állnia kellett.

Mindenki félt, mindenki rettegett. Attól tartottunk, hogy visszafordítanak. Tovább mentünk. Előbb a világítást vették le, majd a fűtés következett. Ploiești környékén vakvágányon álltunk, majd menetirány módosítással utaztattak.

A vagonban velünk utazott apu egyik szaktársa is. A nevére nem emlékszem, csak azt tudom, hogy egyedül volt. Családjá hetekkel azelőtt elhagyta a várost. Mindenki összekötője lett. Jött és térképpel a kezében magyarázta, hogy hol járunk. Be-

barangoltatták velünk majd az egész Havasalföldet, Orsova környékén elértük a Kárpátokat.

A fülkéből csak csoportosan mertünk kimenni. A férfiak 30 perces álló szolgálatot teljesítettek, addig a többiek pihentek.

Engem az ágyterítőbe becsavartak, a belső sarokba állítottak, felváltva ültek előttem. Tartottak, hogy el ne dőljek. Félték, hogy elalszom, állandóan költögettek.

Az ablakok kívül-belül vastagon befagytak. Az egész utazás olyan volt mintha egy végtelen hosszú alagútban mentünk volna. Curtici-nál (Kürtös) a határvadászok a vagonokba bezörgettek és tudunkra adták, hogy a közös vámvizsgálatra Békéscsabán kerül sor.

Az ajtókat nem engedték kinyitni. Mekkora naivság. Békéscsabán hegesztőpisztollyal, olvasztással, feszítővasakkal nyitották ki az ajtókat.

Bukarestből vasárnap, december 15-én délután 4 órakor indultunk, Békéscsabára kedden, 17-én hajnali 3 és 4 óra között érkezünk.

A leszállás rettenetes volt. Mindenki órákon keresztül állt, minek következtében lemerevedtek. A határvadászok erősítést kaptak. Családonként vették át az embereket. A lefagyott, nagyon csúszós lépcsőkön az utasokat egyenként, több katona segédletével leemelték. Senki sem tudott volna a lépcsőkön lelépni, nem mozgott a lábunk. A váróteremig a csomagokat az utasok helyett a katonák vitték, az embereket támogatták.

Mindent mondani kellett, senki nem mert, vagy nem tudott önállóan gondolkodni, cselekedni. A váróteremben felszólították az érkezetteket, hogy üljenek le. Erre leültünk. Felkértek, hogy vegyük le a kabátunk. Levettük. Családonként kiküldtek a mellékhelyiségbe. Megmosakodtunk, egy kicsit rendbe tettük magunkat. Belenéztem a tükörbe és elszörnyedve láttam, hogy egy lila-fekete bőrű szemüveges kislány néz vissza reám. Akkor értettem meg, hogy mit is mondott az a bácsi, aki ölébe vett és a váróteremig vitt:

- Nekem is van egy ilyen forma kislányom, de neki nincs szemüvege és nem ilyen sötét a bőre.

Ránéztem anyukámra, apukámra. Az ő kezeik és arcuk is sötét lila és fekete volt. Hiába mosdottam, dörzsöltem kezem, arcom, nem lett az világosabb. Orvosi szolgálatot is teljesítettek. Akinek szüksége volt segítségre, minimális szinten megkapta.

A szolgálatos tiszt, ha mondandója volt, egy zsámolyra állt. Megtanultuk, hogy ilyenkor valami újat jelent be. A gulyáságyú érkezésének hírére nagy örömmel fogadta mindenki. Talán én voltam csak kivétel. Sok mindenről meséltettem, de ágyúról, fegyverekről soha egy szó sem esett. Az én meséim hősei békés, egymást megértő, szerető emberek voltak.

Szüleim halkán megmagyarázták, hogy mi is az a gulyáságyú. Nagyon ízlett az a gulyás. Szemlesütve ettem. Eszünkbe sem jutott, hogy két év óta állandó és szigorú diétán élek. Megettem több mint egy fél csajkával. Nem lett attól semmi bajom, sőt, kezdtem melegedni. Ránéztem az én drága szüleimre. Arcuk, kezük színe változni kezdett, már majd olyanok voltak mint régen. Minden személy, beleértve a gyerekeket is, útravaló csomagot kapott.

Amíg melegedtünk, amíg ettünk, a vámosok ott helyben egy ideiglenes névsort készítettek, eszerint kellett vámvizsgálatra az ablakhoz menni.

Nagyon kevés időkülönbséggel két szerelvény érkezett. Az északi szerelvény Budapest irányába közlekedett, míg a déli Nagyváradon keresztül haladt.

Vámvizsgálat következett. A család fő leadta a hazatérési engedélyt és a munkavállalói igazolást. A hazatérési engedélyt mind a román, mind a magyar fél láttamozta és azonnal visszaadta. Azok, akiknek néhány szavas igazolásuk volt, azonnal a szerelvényekhez irányították. A váróterem ürült. Tata az ablak előtt állt és hallgatta, amint valaki telefonba olvassa a gyártól kapott igazoló iratokat. Az egyik írás Manfred Weiss Stahl u. Metallwerke A.C., a másik a Metalloglóbusz gyárnak volt címezve (mind a kettő majd egy oldalas). Mindkét gyárból a visszajelzést a határnál megkapták, miszerint a két vállalat esetében a választást tatára bízák. Biztos állással, lakással és katonai felmentéssel várják.

A szerelvények indulásra készen álltak, vártak, mert volt még egy család fő, akinek döntenie kellett. Tata nyugodtan, megfontoltan akart jövőnkéről döntenie; látni szeretne volna a szülőket. A választ viszont ott és azonnal kérték. Az idő sürgetett.

Mi annyi mindenben mentünk keresztül, hogy tatát nagyon bánthatta, zavarta a parancsoló hangnem. Visszakérte iratait. Gondosan eltette és a déli vonatra szálltunk. A fűtés ezen a vonaton sem volt sokkal jobb. A vastag jégréteg itt is takarta a kilátást. Gondolatainkba merülve, szótlánul ültek és mi utaztunk...

NAGYVÁRADI ÉVEK – A HÁBORÚ ÉS AZ AZT KÖVETŐ IDŐSZAK

Ilka nagymama

Hazajövetelünk után néhány hónappal, egyik délután Ilka nagymama a szobában az asztal előtt állt és egy óriási könyvből olvasott. Tatának is voltak szép számmal könyvei, de ilyen nagy egy sem volt. Meg ez más is volt, mint a többi. A lapok sárgultak, kopottak. Nagymama megmondta, hogy ez a Biblia. Meg még azt is mondta, hogy „ősnymtatvány.” Én már forgattam a kezemben a mi bibliánkat, de azzal nem igen tudtam mit kezdeni, mert nagyon aprók voltak benne a betűk. Elmosolyodott, még csodálkozott is, amikor megmagyaráztam nagymamának, hogy azért „ős” az ő bibliája, mert a régi emberek készítették. A „nyomtatvány” meg azt jelenti, hogy egy régi, nagyon öreg műhelyben egyenként rakosgatták bele a betűket. (Miért koromban a régi emberekről meséltettem. Gyakran próbára tettem tatát, sok mindent megtanultam.) Kiegészítésként nagymama elmagyarázta a Biblia felépítését.

Akárhányszor bementem, mindig vártam, hogy olvasva találjam, észrevette kíváncsiságomat, kinyitotta, keresgélt benne valamit. Lapozgatta és közben a villanyégőt kémlelte. Panaszkodni kezdett a szemére. Azt mondta, hogy nem látja jól a betűket. Szóltam és tata hozott egy új és erősebb égőt, de az sem segített. Milyen érdekes, gondoltam magamban. A sarokról meglátja a városháza toronyórájáról még a percek is, akkor, amikor én a tornyot sem látom. Most még az erős égő is kevés neki.

- Elkelve egy kis segítség - ismételtette. Én felajánlottam, hogy olvasok helyette. Elolvastam egy verset, de nagymama csak állt mellettem, sopánkodott, csóválta a fejét és mondogatta:

- Úgy látszik, nagyon megöregedtem, mert nem értem mit olvastál.

- Ha akarod még egyszer elolvasom, hátha megérted – mondtam. Többszöri olvasás, ismétlés után, azt mondta, hogy most már azt hiszi, hogy érti egy kicsit.

Egész nap töprengtem és rájöttem, hogy az én drága nagymamám magára vállalta értelmetlen, rossz olvasásomat. Hiába olvastatta el többször is a verseket, én voltam az, aki semmi, de semmit nem értettem a szövegből. Az is igaz, csak második elemista voltam, de akkor is jobban kellett volna olvasnom.

Napokon keresztül gyötörtem magam. Úgy éreztem, hogy soha sem fogom folyékonyan olvasni a nagymama bibliáját. De ő nagyon találékony volt ám. Szerzett egy kemény kartonlapot. Tata megrajzolt, majd kivágott abból egy létrát. A fokok között a távolság nem volt egyforma (kicsi, közepes és nagy). A kivágott rekeszek vagy ablakok szélessége megegyezett a versek szélességével. Rátettük a kartont a szövegre és az adott vers, mint nagyítón (mai szóhasználattal képernyőn, monitoron), olvashatóbbá vált. Ezzel tanultam olvasni a Bibliát.

Telt az idő, teltek az évek. Nagymama fázóssá vált. Összehúzta magán a mellényét, majd betette az ablakot. Napok múltán, behúzta a függönyt, majd a sötételőt is. Tudtomra adta, hogy egy darabig nem olvashatunk. Attól tarthatott, hogy szóban vagy írásban alkalmazni fogom mindazt, amit otthon tanultam.

Többet soha nem nyílt ki előttem a Biblia. Én nem nyúltam hozzá, tudtam, hogy csak az övék, a nagyszüleim kapták megőrzésre.

Nagyapóm

Hosszú volt az 1940-1941-es tél. Késve, settenkedve, szerényen érkezett a tavasz. A kőkeményen vastagra fagyott hótakaró fokozatosan rogyant, észrevétlenül eltűnt. A föld is szikadózott.

Az albumunkban vigyázott családi fotók életrekeltek, a rokonokat sorra látogattuk.

Dézsai Józsi bácsiról, Ilka nagymama legfiatalabb testvércséséről nem volt fényképünk. Régtől tudtam, hogy ügyes mű-

bútorasztalos, kicsi műhelyében szorgoskodik. Őt is, akárcsak a két nagytatát az első világháborúban frontszolgálatra rendelték. Súlyosan megsérült, hallását elvesztette. A vele szemben álló szavát érti, bármiről lehet beszélgetni vele.

Nagymamáékat rendszeresen látogatja, a diófa árnyékában kedvére elüldögél. A dióvirággal van némi gondja. Barkaérés-kor a diófa-tulajdonosokat kerüli, a hajába tapadó barkától tart. Ezért Imre nagytata naponta többször sepreget, még a földről is összeszededegeti az utolsó dióvirágot is.

Kora délután volt, hétágra sütött a nap. Nagymama izgatottan, sietve érkezett.

- Megjött Józsi bácsi - mondta. Hármásban, egymást követve, a szomszéd udvarba igyekeztünk. Egész úton, bár nem volt szokása, nagymama csak ismételt, intett, magyarázott. A levegőt kapkodva mondta-mondta: figyelmesnek kell lennem, nem éreztettem Józsi bácsival azt, hogy nem hall.

Lámpalázasan, félősen érkeztem. Rémültem, rettegettem a gondolattól, hogy hogyan is nézhet ki egy súlyosan sérült idős ember, aki nem is hall.

Az én drága mamám kötényébe kapaszkodva, háta mögé rejtőzve figyeltem mindazt, ami körülöttünk zajlik. Józsi bácsi felénk közeledett, mamámat átölelte, a viszontlátás örömteli, őszinte pillanatai voltak ezek. Vidáman, hangulatosan néhány szót váltottak, majd a mamám hazament. Nem hagyhatta felügyelet nélkül a petróleumfűző-lámpát. A nagy sietségben elfelejtette eloltani.

Nagymama lehajtotta fejét és halkan értésemre adta, hogy rajtam a sor, a vendéget üdvözljem. Más nem tehettem, megálltam Józsi bácsi előtt, jó hangosan, csak meghallja, amit mondok, gondoltam - köszöntem.

Körülnézett. Se mellette, se mögötte nem volt senki. Egyszer-kétszer megbillentette a fejét, mélyen meghajolt, visszafogottan ugyan, a köszönésemet viszonzva bemutatkozott. Emelkedettebb, vidám hangon folytatta:

- Te vagy Matyó! apukád, anyukád szemüveges egyetlen-kéje. Végre láthatlak - mondta, majd nagytatához fordult.

- Imre apjok! otthon feledtem a nyári szalmakalapom. Igen erősen süti a fejem a kora délutáni nap. Légy szíves add kölcsön a kalapodat! De ne azt a malterosat hozzad, hanem az új főfedő-det. Ne félj, vigyázok reá, nem nyújtom el.

Nagy tata, egyik kezében a kalappal, a másikban a saját készítésű puha kefével jött, éppenséggel nem volt sietős kedvében, féltett kalapján egyet-kettőt még simított, majd a Józsi bácsi kezébe nyomta.

A vendég, Ilka nagymama karosszékeiben, kényelembe helyezkedett, térdére tette a kölcsönkalapot, óvatosan eligazította magán az ingét, nadrágját a vasalás mentén megemelte, majd reám tekintett.

Én is néztem, mondhatnám úgy is, tanulmányozni kezdtem, természetesen csak azt és csakis annyit, ami kívülről látható.

A haja, melybe bele-beletűrt a kósza szellő, olyan volt, mint a felettünk átúszó bodros tavaszt idéző báránnyelű. Habféhér, sűrű apró göndör haja csillogott a napfényben. Piros arca ráncatlan volt. Szemei huncutkásan mosolyogtak. Öltözete tisztán, gyűrődés mentesen simulalt alakjára.

Félelmeim oszladoztak, foszladoztak. Beszélni kezdett. Azon a tavaszi kora délutánon sokat megtudtam. Olyan odaadással figyeltem, mint amikor az én drága szüleim mesélnek, beszélnek, tanítanak, okítanak. Érdemes volt.

Elmondása szerint még egész kisgyermekként megfázott és attól kezdve az egyszerű nátha is súlyosan megbetegítette. Láza nem igen volt, viszont fülfájás gyötörte minden alkalommal.

Tényleges katonaként a gyalogosoknál szolgált. Az első világháború első évében ő is kézhez kapta a frontszolgálatra szóló behívót. Embert próbáló, hasító fülfájással állt a sorozóbizottság előtt. Az asztal túloldalán ülők azt hitték, hogy nem óhajtja a katonaságot. A fülébe nyilallott és nem hall, sebaj, jó lesz tüzérnek – mondták felettesei.

A következő napok egyikén a lőtéren gyakorlatoztak. A katonák a lövészárokból figyelték az őrmester oktatót. Hogy jobban látható legyen mindenki számára mindaz amiről beszél, az őrmester az ágyút a lövészárók közelébe húzta. Magyarázott, töltött, majd az ágyút elsütötte.

Valamit figyelmen kívül hagyott, tanulmányai során talán nem is jegyezte meg. Mindezt ott a lőtéren történt valami:

- A működésbe hozott ágyú tolóerejénél fogva helyéből kimozdul, jelen esetben a lövészárók irányába gördült.

- Az ágyút csak egy lövedékkel szokás ellátni, az őrmester viszont kétszer töltött.

A katonák a lövészárokból álltak. Csodálták, amint az ágyúcső fényesedett, középtájt duzzadt, vastagodott. A kimenő csővég szűkült. A cső hosszában több helyen repedt, csavarodott. Olyan volt mint egy óriási bimbó, mely bontogatja szirmait. Még arra emlékezett, hogy a gyönyörű kinyílt virágot fekete füst borította el. Virágillat helyett nehéz, fojtó bűz árasztotta el a lövészárkot.

Hosszú napokon keresztül „aludt.” Hodályban ébredt. Számára fölfoghatatlan, megmagyarázhatatlan volt, hogy körülötte mindenki miért csak a száját mozgatja és senki semmit nem beszél.

Szalmára terített pokrócon, lepedőn feküdt. A katonaeorvos sámlit hozatott, arra ült, majd egy ív papírt adott Józsi bácsi kezébe. A nagyméretű betűkkel írt szöveg őt igazolta. Betegen, fülgyulladásal küldték a gyakorlótérre. A robbanás és a légnyomás következtében mindkét dobhártyája beszakadt, hallását elvesztette. A lövészárokból tartózkodó katonák mind egy szálíg megsérültek.

Még jó ideig a kórház lakója volt. A fülben van az egyensúlyközpont is. Az is súlyosan sérült. Addig nem engedték el, amíg nem tanult meg egyenesen állni, járni.

A közvetlen család és a tágabb értelemben vett rokonság tudomást szerzett Józsi bácsi sérüléséről. A kórházban látogatták, lelkileg felkészülten hazavárták.

Otthon még pihennie kellett, majd munkához látott. Mint hadi sérült, egyszemélyes műhelyben adómentesen dolgozhatott.

Háború volt. Az otthon maradottak szűkösen éltek. Új bútorra nem igen tellett.

- Aki a kicsit nem becsüli, a nagyot nem érdemli - mondogatta. A környékbeliek hozzá hordták a meghibásodott bútordarabokat, és ő az ócskából újat varázsolt. Látástól vakulásig dolgozott. Feledni és feledtetni igyekezett azt, amin nem változtathatott.

Közben készített két kicsi polcot. Az egyiket a konyhában, a másikat a műhelyben a falra erősítette. Mindkét polcra egy-egy nyitott irkát tett, mellette hosszú zsinóron kihegyezett ács-ceruza lógott. A hallgatás ideje lejárt - gondolta magában. Közvetlen családja és ismerősei a füzetbe jegyezték, amit a tudomására akartak hozni.

Józsi bácsi a füzetbe írt szöveget elolvasta. Sérülése előtt hangosan beszélő, halló ember volt, szóban válaszolhatott. Időtakarékoság okán, a kapun kívülről érkezettek előre megfogalmazott leveleket adtak át. Részleges kirekesztettsége a levelezésekkel oldódott.

Pihent, szusszant egy keveset, majd tovább beszélt. Képtelen voltam levenni róla tekintetem. Figyeltem minden rezdülését, hallgattam szavát.

Ha nagyon szerény keretek között is, amennyiben tehetete, megadta mindennek a módját. A tisztaságot szerette, tisztelte. Reggelente csak borotválkozás, mosakodás után ült asztalhoz. Este, munka után, letisztította magáról a napi port.

Egyik reggel, éppen úgy, ahogy azt még fiatalon megtanulta, borotválkozott. Óvatosan húzta, vont a arcán a habos pengét. Figyelni kezdett. Ajkai hol kereken, hol nyújtottan engedelmeskedtek a mozgó pengének. Gyorsan befejezte a borotválkozást, majd a tükör elé ült. Körülnézett. Néhány tárgy nevét hangosan kimondta, közben a tükörben tanulmányozta saját képmását. – Megvan – gondolta, az emberi beszédet csak az érti, aki hallja is a szót. Az emberi szó a száj állásával, mozgásával képződik. Ezt meg kell tanulni.

Belemelegedett a gondolatba. Félretaszította az aznapra előkészített munkát. A konyhában, a polcra levette az irkát, az asztalra tette. Felesége éppen a piacon volt akkor. Levélben tudatta, hogy Lajoshoz megy (Józsi bácsi és Ilka nagymama testvére).

Kezében könyves kosárcájával először a körzeti iskolába ment. Gyermekai révén ismerte a tanító urat. Megvárta, míg óráközi szünetre csengetnek, majd kölcsön formájában kért és kapott egy ábécéskönyvet. Ezt követően munkahelyén megkereste Lajost, a bátyját. Megkérte, hogy sürgősen szerezzen neki egy nagyobb méretű asztalra állítható tükört. Egymást szerető, egymást támogató testvérek voltak. Lajos bácsi a saját tükkrét adta Józsi bácsinak. A tükörnek állítható, ugyanakkor billenthető keretet készített. Most már megszerezte a legszükségesebbeket. Várt egy-két napot, amíg csak ő volt otthon. Tanulója és tanítója is volt önmagának. Minden támasz, segítség, szakirányítás nélkül megküzdött a lehetetlennel.

A régi ábécéskönyvek a betűtanítás módszertanában alkalmaztak olyan elemet, mely összekapcsolta a kiejtett hangot a

betű képi megjelenítésével és rögzítette azt a kéz mozdulatával. (Ez a fonomimika módszere.) A siketek esetében a jelbeszéd.

A tükör előtt ült és hangoztatott, közben figyelte önmagát. Nézte, mennyire és hogyan nyílik a szája, a nyelvéből mennyi és hol látható, milyen távol van egymástól a két fogsora; fejét, nyakát, torkát tapogatta.

Az ábécéskönyv minden szavát, majd rövid mondatait magán tanulmányozta.

Sokáig nem tarthatta titokban azt, amit tesz. Felesége önzetlen segítőtársává lett. Az asztal két oldalán ülve, szemtől-szembe gyakoroltak. Előbb Józsi bácsi kipróbálta, tanulta az új hangot, hangkapcsolatot, majd a felesége ismételte, a régebben tanultakkal egyeztette. Így tanulta meg a szájról olvasást (erről még információszinten sem voltak ismeretei). Az út hosszú, göröngyös volt, de megérte.

A polcon tartott füzetben csak a megrendelés milyensége és a kész munka átadásának a pontos ideje szerepelt. Többé nem volt szüksége a felesleges levelezgetésnek.

Belemelegedett életeseményeinek sorjázásába. Csillogó szemei, mindig mosolygós színes arca feledtette félelmeimet. Folytatta:

- Mások, ha történik velük valami, csak siránkoznak, képtelenek helyzetükön jobbítani – mondta. Ő viszont a környezetét nem terhelve, megoldotta feladatát. Ezért aki ránéz, biztos megnyugszik. Igazat beszélt.

- Figyelj csak! – folytatta – az arcom ránctalan, mert magam körül csak a vidámságot kedvelem. Ha jól megnézed, a szemem sarkában, a halántékom felé, mégis látsz két pici ráncot. Ez azért van, mert különösen a gyerekekkel csalafinta vagyok ám! A „csalafinta” szót te nem ismerheted. Azt jelenti: Jó értelemben vett huncut ember, aki soha nem töri ravaszágon, rosszaságon a fejét.

A kalapot a kezébe vette, körbenézegette, óvatosan a fejére illesztette, a kalap karimája két fülét éppen hogy érintette.

- A halló embernek szüksége van a fülkagylóra, hiszen ezen keresztül jut a hang oda, ahol az emberi szó értelmet kap – mondta. - Nekem is fontos – folytatta -, hiszen ez tartja meg a kalapom. Ha a kalap a szemeimet eltakarná, az számomra nagyon rossz lenne, mert ameddig TI a füleitekkel halljátok a szót és a szemeitekkel láttok, addig ÉN a szemeimmel látom is és hallom is, amit nekem mondanak.

- Eddig csak én beszéltem, most rajtad a sor. Figyelj rám - folytatta. - Elmondok néhány szót, te utánam mondd. Ezt teszem minden új ismerőssel. Néhány elismételt szó után megállapította, hogy tud velem beszélni.

Mai szóhasználatnál élve, ezt az előkészítő eljárást szűrővizsgálatnak nevezzük, mely a beszédmegértés szintjét és a beszédhibák milyenségét hivatott megállapítani.

Ezután párbeszéd formában könnyedén társalogtunk.

A két nagytatám mellett, akikhez őszinte gyermeki szeretet kötött, nekem megadatott, hogy nagyapóm is legyen.

Vacsora után csak az enyém volt a szó. Szüleim buzdítottak és én a legapróbb részletig elmondtam, amit Józsi bácsitól hallottam. Imitt-amott visszakérdeztek. Így rögzült tudatomban, mint összefüggő egész, az a gyermekkori élményanyag, mely hosszú évek múltán életutam meghatározott része lett.

A zakatoló masina - 1941

A tanítás után találkoztunk. Kettesben a mamámmal a városházára igyekeztünk. Az épületről, rendeltetéséről, vajmi keveset tudtam. Az előtérben a portást kerestük, eligazítást kértünk. Az egyenruhás portás készségesen, folyosóról folyosóra velünk jött, majd rámutatott az ajtóra. Bementünk az adóhivatalba. Akárcsak a postán, az irodát tömör korlát választotta ketté. Gizi néni, a mama unokatestvére, hivatalnokként ott dolgozott. A mama kifizette Imre nagytatáék egész évi házadóját. A rokon néni a korlát mögé kísért és megmutatta a nagyméretű adókönyvet, melyet én inkább füzetnek néztem, hiszen abba kézzel írták a befizetett összeget. Közben Gizi néni megkérte munkatársát, hogy helyettesítse amennyiben ügyfél érkezne. Röpködtek körülöttem az addig ismeretlen szavak, fogalmak. (Miért mondják erre az épületre, hogy város/háza, hivatal, adó/hivatal, ház/adó, adó/könyv. Elszórakoztam magamban az ügy/fél szóval, minek vagy kinek a fele, netán mitől kell félni vagy tartani, mit jelent az a rövidke szó: ügy.) A két rokon vidáman, mosolyogva beszélgetett, mint akik már nagyon rég nem látták egymást. Egy darabig csak álldogáltam a mamám mellett.

Észrevettem valamit, ami jobban érdekelt, mint a felnőttek párbeszéde. A terem sarkában, kis méretű asztalka mögött, egy középkorú, őszülő hajú nő ült. Valami szerkezetet ütögetett, közben a fejét hol jobbra, hol balra: ingatta, forgatta. Lassan, hogy ne zavarjam, megközelítettem. Mögé, majd mellé álltam, a kezeit néztem. Követhetetlen gyorsasággal kicsi lapocskákat ütögetett; fentebb, betűnként szavak íródtak a fehér papírra.

A néni a szerkentyűből kihúzta a teleírt lapot, majd fölnézett.

- Láttál már ilyen zakatoló masinát? - kérdezte.

- A tatám vasgyárban dolgozik - válaszoltam. - Több alkalommal, de csak vasárnap, amikor is a gépek állnak, a munkások nem dolgoznak, a szerszámműhelyben már láttam többféle gépet. Azok mind nagyok voltak, a cementen álltak. Ilyen asztalkára tett masina az én tatám munkahelyén nem volt.

- Ha akarod, megmutatom. Ez az én munkagépem, a neve írógép. Gépíró vagyok, ez a foglalkozásom - mondta.

A gépbe befűzött egy ívet és kérésre sorba megmondta, hogy melyik látható alkatrész mire jó. Párbeszédünket a papírra ütögette.

- Leírtam néhány szót - mondta. - Nem tollba, hanem gépbe mondtad gondolataid.

Az asztalkán rápillantottam a keskenyre vágott papírcsíkra.

- A sok munka mellett, a néni azért biztosan szokott unatkozni is - mondtam komolyan. - Unatkozás közben sokféle malacfarkincát tetszett firkálni!

A néni jóízűen elnevette magát, felállt, megölelt. Megmagyarázta, hogy mindaz amit firkának néztem, nagyon de nagyon komoly dolog. Sokáig gyakorolta, amíg megtanulta.

- A gyorsírást iskolában tanítják - mondta. A gyorsírással jegyzetelők, előre elkészített, hosszában kétéhasított papírcsíkra írnak. A papírcsíknak macskanyelv a neve. Időt takarítanak, amíg a sor végéről a következő sorra viszik a ceruzát. Még arról is beszélt, hogy ezzel az írásmóddal a szavakat rövidítik. Mi iskolások, nem is tudjuk, akárcsak, a gyorsírók, mi is használunk rövidítéseket. Ilyenek például a számok. A gépen kétféleképpen leírt két-két számot:

26 meg   huszonhat meg

38   harmincyolc

A betűkkel leírt változattal nincs mit kezdeni, a gyakorlat megoldhatatlan.

Arról is beszélt még, hogy reggelente bemegy a szemközti irodába. Nagy íróasztal mögött ül az a bácsi, aki a postán érkezett leveleket, iratokat elolvassa, majd a választ szóban megfogalmazza. Közben a gyorsíró jegyzetel. Asztalkája mellett a gyorsírásos szöveget mondatról mondatra elolvassa, majd az írógépen leírja. Mostmár értettem, miért ingatta a fejét hol jobbra, hol meg balra.

Csak úgy, magamban elhatároztam, tervemet mamámnak is elmondtam, ha majd csak egy kicsit is nagyobb leszek, az iskoláimat befejezem, én is megtanulom mindazt, amit a néni már régtől tudott.

A Lukács György utca – Gesztenye sétány

Mostanság, csak a nagyon idősök a tudói, milyen embert próbáló hideg téli napokra ébredtünk 1940–1941 telén. A szapora hóesés, az éjszakai fagyok elszívták, kihúzták, elorozták a kályhából, kürtőből a kevéske meleget. A kilóra vásárolt fával takarékoskodtunk. Reggelente a mennyezeten, sarkoknál, mint apró jégkristályok, csillagok, jelezték, hogy tél van, messze még a kikelet. Sokat, nagyon sokat fáztunk.

A konyhába csak főzni mentünk, mindannyian a szobában zsúfolódtunk. Visszatelepülésünkig a mamám szülei a házukban laktak. Az elköltözést tavaszra tervezték.

A többkorosztályos együttlét számomra nem volt megterhelő. A mindennapok megtanítottak arra, hogy minden helyzetben alkalmazkodni kell.

Felfigyeltem valamire és ez magyarázatot igényelt. Régtől begyakoroltam, tehát tudtam, hogy mamámat a házimunka végzése közben mondanivalómmal soha nem zavarom. Ez érvényes volt a tata esetében is. Csak akkor hallgattam, ha számolt, rajzolt, vagy szakkönyveiből tanult, szakrajzokat tanulmányozott.

Tapasztalásaimat egy időre félretettem. Észrevettem ugyanis, hogy a napilapot a megszokottól eltérően olvassa. Akárcsak régen, előbb átnézte a napilap minden oldalát; visszalapozott, majd elolvasott néhány cikket. Ezután következett, ami számomra újnak tűnt, nem értettem miért teszi. Az újságot hajtogatta, mégpedig úgy, hogy csak egy cikk volt látható. Figyelmesen olvasott, ujaival a sorokat követte. Ezután az asztalra

tette a térképet. Az újságra helyezte picinyke saját készítésű, mívesen megmunkált fémvonalzóját. A már átnézett részt újra olvasta, a szöveget tanulmányozta. Időnként megállt, vonalzóját a nyomtatott szövegen mozgatta, majd a térképet nézte. Ezután, szöveg nélkül, csak a térképen húzgálta ujjait. Az előző napok lapszámait átolvasta, és valamit összehasonlított.

Amikor tata az újságot olvasta, a szobában mozdulatlanság, mély csend volt. Csak őt figyeltük. A mama kezében nem egy alkalommal meg-megállt a tű; sápadtan figyelte tata minden rezdülését. Hajtogatott, majd a térképet és az újságot a helyére tette. Visszaült. Kimerülten, meggyötörtén, sápadtan nézett maga elé.

Hosszú hetek telhettek, amíg abból amit láttam, valamit felfoghattam. Egy második elemista gyereknek sok minden érthetetlen, nehezen magyarázható, különösen akkor, ha szembesülnie kell valamivel, ami számára felfoghatatlan. A háború, a hadijelentés több mint egy ismeretlen szó.

Bár a kertben rogyadozni látszott a hó, a hőmérő nem igen jelezte a tavasz közeledtét.

Egy nap a tata a helyére tett mindent. Ekkor bevallottam, hogy az aznapi lap újságcikkét én is elolvastam. Nem értettem, hogy találja meg a térképen azt a sok helységnevet. Bátran előálltam kérésemmel. Én is szeretnék keresgélni a térképen. Az addig nagyon sápadt arc megvonaglott, majd színesedni kezdett. Nem szólt azonnal, nem vette észre, mennyire megvárakoztatott.

- Meglehet, jó lesz ha megismerkedsz a térképpel. Megtudod, hol is van egy hely... - szólt.

Így kezdődött.

A kockámon felelevenítettük a régen tanultakat. Az asztalra tettünk néhány tárgyat. Megtanultam, hogyan kell felülnézetből látni. Amit megértettem, azt le is rajzoltuk.

Visszaemlékeztem azokra a késő délutánokra, amikor házunkat megtervezte és a szükséges alaprajzot elkészítette. Az asztalra tette a rajzot és vonalról vonalra mindent megmagyarázott. Kockás füzetlapra rajzolta a szoba körvonalait, vagyis az alaprajzot, majd a szobát fentről, úgymond bebútoroztuk.

Pitymallott a tavasz, szellő szárnyán érkezett a kikelet, az utakról is el-eltünedeztek a tócsák.

Rokon-, majd ismerőslátogatóba mentünk. A látogatásokat tansétákkal párosítottuk. Alkalomadtán a kertben rőzsét gyűjtöt-

tünk, több helyen átkötöttük. Utunkat megszakítva, megálltunk a Széles utcai hídon. A rőzseköteget a vízbe dobtam. Ott helyben megtanultam, hogy „a mederben“ a víz mozgásban van, folyik, ezért „folyó“. Neve is van. A bedobott rőzseköteget a víz mozgásirányát mutatta. Megtanultam, hogyan kell a jobb és bal partra hibátlanul rátalálni.

Melegedtek a nappalok. Hétvégén kirándultunk. Fölmentünk a Kálvária-dombra. Útközben meg-megálltunk. A tetőn körbenéztem, messze elláttam. A domborzatot követtem, majd a lenti képre néztem. A magasból néhány utcarészletet is megfigyeltem.

Otthon a látottakat megbeszéltük, leegyszerűsített formában lerajzoltuk. Így jutottunk el az „igazi térkép“ megértéséhez. Akármerre mentünk, előzőleg a város térképén megkerestük a „cél-címet.“ Idővel én mutattam az utat. Tanév végére a város, a megye, az ország térképét értettem, le is rajzoltam.

Ünnep volt számomra az a délután, amikor kezembe vettem a Világatlaszt. Tata megmagyarázta, hogyan kell megkeresni egy adott helynevet.

Középiskolás voltam, szótár segítségével tanultam. Hálásan könyveltem el, hogy az atlaszban a névmutató és a szótár felépítése, szerkesztése egyazon elv alapján készül. Mindkettőt könnyen kezeltem. Még második elemista koromból értettem, tudtam.

1941 kora őszen tatánk végre letöltötte száznapos miskolci katonai szolgálatát. Hazaérkezése napján elővette téli magas szárú mamuszpapucsát. Cipőjavítónk jóvoltából másnap utcai lábbelivé varázsolt, talpalt papucsba ment dolgozni.

Munkatársát megkérte, szóljon valakinek a vezetőségből, nézzék el amennyiben – rendhagyó módon – a leszerelést követő első munkanapon késik. A katonabakancs mindkét lábfejét olyanyra föltörte, hogy még a téli bakancsban sem tud járni.

A gyárban nagyon figyelmesek voltak. Munkaidőben a betegsegélyezőbe, kötözésre küldték. Mindkét lábfeje, még a bokája is vastagon be volt kötözve, így a mamuszában is csak csoszogott.

Eltelt jó két hét. Vasárnap, egész délelőtt, a cipőivel bajlódott, egyikbe sem fértek bepólyázott lábai.

Ebéd után elővette a térképet. Közösén megkerestük a Gesztenye sétányt, a város legegyszerűsebb utcáját. Megnéztem az odavezető utat.

A valóságban minden sarkon megálltam, leolvastam az utca-
neveket. Figyelmesen mentem, hiszen rám bízták az útirány
megválasztását.

Ez az utca számomra az új, a titkok tudója lett.

A tatának az az ötlete támadt, hogy meg kellene keresni az
úttest közepét. Mama a bal oldali, míg tata a jobb oldali járda-
szegélyre állt. Átmentem egyik oldalról a másikra. Menet közben
a lépéseimet számláltam. A kapott értéket megfeleztük, így az
úttest kellős közepén álltunk. Szemeimmel végigsétáltam az
utcán és megállapítottam, hogy a túlsó végén összeszűkülnek a
járda-
szegélyek; a vadgesztenyefák alacsonyabbak, majd, hogy
össze nem érnek. Amit észleltem, meg is fogalmaztam.

Lassan, kényelmesen elindultunk.

Úgy az utca felénél tarthattunk, amikor tata ismét leellenőriz-
tette velem az úttest középpontját, majd jobban megnézte az
útvégi fákat és a járda-
szegélyt. Rácsodálkoztam arra, amit lát-
tam. A járda-
szegélyek eltávolodtak egymástól, a fák is mintha
magasabbaknak tűntek volna. Megfordultunk. Megnéztük azt
az utcaszakaszt, melyen végigsétáltunk. A szélesnek vélt utcát
fokozatosan keskenyedni láttam, a fák is alacsonyodtak.

Tovább bandukoltunk. Néha-néha hátranéztünk. Ezen a
vasárnap délutánon teljesen üres, néptelen volt az utca. Még
négy-öt háznyi választott el a végétől.

A járda-
szegélyre lépett egy idős bácsi.

- Végre egy teremtett lélek - szólt tata.

A bácsi enyhén, ugyanakkor nagyon figyelmesen előrehajolt,
balra, jobbra tekintgetett, majd a járdáról lelépett.

- Milyen figyelmes - jegyezte meg mama -, addig nem lé-
pett, amíg nem bizonyosodott meg, hogy az út előtte szabad.

A bácsi szemeivel megcélozta a túlsó oldalt és rugalmas,
gyors lépésekkel indult. Szüleim megállapították, hogy sok fia-
tal képtelen ilyen laza, kiegyensúlyozott mozgásra. Még néhány
lépés választotta el a túloldali járdától, amikor hirtelen megállt.
Lábai mély gyökereket ereszhettek. Két karja még ütemesen
lengett, majd kezeit leeresztette.

- Siessünk! - szólt tata. - Próbáljunk segíteni. A bácsi ros-
szul van. Ha elvágódik visszafordíthatatlan károsodás érheti.

A tata reménytelenül próbált sietni, kitartóan araszolga-
tott, egyik lábát a másik után húzta. A mama viszont futólépés-
ben ment.

A bácsihoz viszonyítva a legközelebbi kapunál megállt, kinyitotta. Kilincsen, ajtón dörömbölt, a csengőket működésbe hozta, közben kiabált.

- Van itthon valaki? Jöjjenek, segítsenek, egy idős bácsi rosszul van! - A mamám háta mögött álltam, minden irányba nézelődtem. A bácsi mozdulatlanul állt. A tatának még úgy két háznyit utat kellett megtennie. A mama hangos szóval, mind erélyesebben továbbra is kérte, követelte a segítséget. A ház irányából csak a mély csendet hallgathattuk. Az utca kietlen néptelen volt, továbbra sem láttunk körülöttünk senkit.

Ekkor a járdaszegélyre pattant egy ifjú. Mint egy gyakorlott távolugró a szegletkövön dobbantott, ugrott, szökölt, majd a bácsi előtt megállt. Szólt-e hozzá? Nem tudom. Egy biztos. Ettől a pillanattól fölgyorsultak az események.

A fiatal egy lépést tett hátra. Enyhe terpeszállásba helyezkedett. Meghajolt. Hirtelen mozdulattal jobbát a bácsi bal karja alá taszította, ezzel a hátát megtámasztotta. Bal kezével a mellét tartotta. Csavart mozdulattal az egyensúlyát veszítő, nagyon beteg alá hajolt. Összeszedte erejét, óvatosan, vigyázva, talpra emelte, talpon tartotta úgy, hogy ő is talpon maradhatott.

A mamám rekedten, sírva kiabálva kérte a segítséget. Végre valaki kijött. Felismerte a bácsit, aki éppen abban a házban lakott.

Tata a kínkeservesen összesereglett udvarbelieket két csoportba osztotta.

A férfiak, hátas széken, nagy nehézségek árán cipelték, vitték a már eszméletét veszített beteget. Két férfi a székét emelte, két oldalt egy-egy fogta, hogy le ne essen, míg egy a fejét tartotta. A szűk kapun alig tudtak bemenni.

Ezalatt az asszonyok a lakásban ténykedtek, mindkét ágyat lefekvéshez bontották. A bácsi felesége olyannyira megrémült, hogy ő is orvosi kezelésre szorult.

A kapuban álltam, a benti eseményekre figyeltem. Tatám ránézett egy férfire, akit a zaj ébreszthetett délutáni álmából.

- Húzzon lábbelit - szólt határozottan tata -, menjen a kórházba, kérjen azonnali segítséget. - Az illető gépiesen cselekedve ment. Fűzetlen cipővel, kezében egy pár zoknival és papuccsal a kapu felé igyekezett. Féltem egy kicsit, de azért csak megszólítottam:

- Bácsi kösse be a cipőjét, adja ide a papucsát, zokniját, amikor visszajön otthon megtalálja - szóltam. Mint egy gyerek,

aki a tanácsot meghallgatja, még el is fogadja, ami nála volt a kezembe adta. A cipőfűzőt megkötötte; imbolygó léptekkel ugyan, de a kórház irányába sietett. (Később megmagyarázták, hogy ez a pánik. Vészhelyzetben, van aki képtelen helyt állni. Pótcselekvéseket végez, felesleges tárgyakat vesz magához.)

A lakásban nagy volt a sürgés-forgás. A nénit ágyba parancsolták, a bácsit lefektették. Tata kérésére csak a felsőruháit, cipőjét vették le. Abban az időben a férfiak is hálóingben aludtak. Nem merték a bácsit az ing ráadásával feleslegesen terhelni.

Lassan lecsendesedett az udvar, az orvosi segítséget várták.

Mi hárman és a fiatalember elhagytuk az épületet. Az úttest közepén, ahol félbehagytuk valaminek a tanulmányozását, megálltunk. Tata a fiatal embernek elmondta, hogy a földrajzot, mint tantárgyat, csak a harmadik elemiben kezdik tanítani. Érdeklődő gyerek lévén, egy évvel hamarabb elsajátítottam az alapismereteket, a város, a megye, az ország térképén és a világatlaszban is otthonosan keresgélek. A térképet megértettem, sőt rajzolni is megtanultam.

A mai tansétán azt akarta tudatosítani, hogy ez a tudományág nemcsak távlatokkal, felülről látott, tanulmányozott tárgyakkal, képződményekkel foglalkozik. Meg kell ismerni azt a környezetet is melyben élünk. Szemeinket meg kell tanítani nemcsak nézni, de látni is, ami előttünk, körülöttünk van. Erre alkalmas gyakorlat a párhuzamosok „természetrajza“ is. Megállt egy pillanatra, majd folytatta:

- A párhuzamosak, a mindennapok gyakorlatában, néha egymáshoz közelítenek. Találkoztunk egy fiatalemberrel – folytatta tata –, aki a megtorpanó előtt megállt. Az ingatag előtt meghajolt. Az egyensúlyát veszített alá hajolt, képes volt arra, hogy talpon tartsa ne csak önmagát, de a segítségre szoruló is. Ez a mindennapok nagy tette. Nem mindenkinek adatik, hogy a helyzetet felismerve, helyesen cselekedjen.

A fiatalember lehajtott fővel hosszasan állt, a tatára tekintett, bátyjának nevezve szólt. Elmondása szerint hosszú hetek, hónapok óta tanácstalan, határozatlan, válaszút előtt áll. Eddig nem tudta, hogyan tovább. Talán... Megtalálta... amit keresett.

A mamának kezét csókolt, engem megsimogatott, két kezébe vette tata jobbját. Hálásan köszönte a bátorító szót. Elköszönt és a közeli síkátorban eltűnt.

– Olyan volt ez az egész – mondta tata –, mint egy látomás, sok tanulsággal érdemes észben tartani, nem elfelejteni.

Hazafele mamám a papírzacskót megtöltötte vadgesztenyével. A gyűjtögetéssel, szedegetéssel akkor és ott nem foglalkoztam. Engem egészen más érdekelt. Többször elmondattam, amit a tata a fiatalembernek a tudomására hozott. Szavait mint feladatot, leckét még hazaérkezésünk előtt megtanultam. Ráéreztem, hogy az elhangzott szavak köztes gondolatokat is tartalmaznak, melyeket én nem tudok, nem értem, idővel rákérdezhetek.

T. Janika

Az 1942–1943 tanévben a Széles utcai Népiskola IV. osztályos tanulója voltam. A környékbeli gyerekekkel sorra megismerkedtem, többségükkel meg is barátkoztam. Az osztályban jól éreztem magam. Akárcsak otthon, az iskolában is, csendben és nyugalomban éltünk. Reissné Meyer Erzsébet, a tanító néni még hangos szóval sem fegyelmezett. Néha megfélekedtünk magunkról. Pillanatra elhallgatott, a hang, a szó irányába nézett. Ez számunkra mindig elegendő volt, a munkát kitérők nélkül folytattuk.

Tanévzáró előtti hangulatban ismételtünk. A tanító néni megmondta, hogy a következő három napon délután járunk iskolába. Kérte, még aznap, a feladott leckék egy részét nézzük át. A délelőttök rövidek. Próbáljuk jól beosztani az időnket.

A délelőtt nekem is nagyon rövidnek tűnt. A mamám ugyanis hagyta, hogy kedvemre kialudjam magam. Éber állapotban nem igen lustálkodtam. A késői ébredések viszont jócskán megkurtították a tanulásra szánt időt.

Ismét visszaállt a régi rend. A nagyszünetben a tanító néni magához intett és egy négyrét hajtogatott ív papírt a kezembe adott. Megkért, hogy adjam át mamámnak.

– Nincs benne semmi különös. Miután a címzett elolvasta, te is megnézheted – mondta.

Otthon a levélkét átadtam, sorait sokáig őriztem.

A következő nap hárman mentünk. Ilka nagymama elvette a mamámtól a kosarat, a piacon maradt. A levélkében ugyanis a tanító néni azt is megírta, hogy a mamánál ne legyen kosár.

Ha valaki üres kosárral lépi át az iskola küszöbét, arra nem figyel senki. Amennyiben üres kosárral távozik, az bárkinek a szemét szűrhatja.

A mamám az iskola közelében a járdán várakozott.

A kapu melletti lakásból kihívtam a pedellus bácsit és megmondtam, hogy a mamámat a tanító néni kérte. Becsengetés után, menjen az osztályba és szóljon. A pedellus kinézett a kapun és jókedvűen megjegyezte, hogy a bronzvörös hajú anyukát és kislányát nem fogja mással összetéveszteni. Máskülönb en a tanító néni neki is szólt. Fölmentem az osztályba a táskám a padba tettem, majd a folyosón toporogtam. A tanító néninek jeleztem, hogy a mamám lent várakozik.

Becsengettek. A padokról mindent eltettünk.

- Rendhagyó meseórát tartunk - mondta a tanító néni, majd folytatta. Két hosszú mesét olvasunk. Az óra végén tudnotok kell külön-külön a mesék szereplőit, a helyszínt, valamint a rövid tartalmat. Ezután megkeressük mi a közös és mi az eltérő a mesékben.

A néhány útmutató szó elegendő volt ahhoz, hogy a figyelmet biztosítsa és a figyelmet a két mesére összpontosítsa. - Azonnal jövök! - szólt, és az osztályból kiment.

Próbáltam figyelni. Minduntalan azon kaptam magam, hogy a mesékből vajmi keveset jegyeztem meg. A magamban feltett kérdésekre nem jött válasz: Miért hívatta a tanító néni a mamámat? Milyen tanácsot kérhet tőle?

Kicsengetés előtt néhány perccel visszaérkezett. Vidám volt és ez felette megnyugtatott.

Az utolsó órán én már nagyon nyugtalan voltam. Óra alatt rendezgettem a táskám. Végre vége volt a tanításnak. Arra emlékszem, hogy az átkelőknél megálltam, majd mentem, siettem, szaladtam, rohantam hazáig.

Ilka nagymama a konyhaajtóban állt, nevetős, hangulatos kedvében lehetett.

- Nahát ilyet - szólt -, az én megfontolt unokámból valaki szélvészisasszonyt varázsolt.

A mamám is jókedvű, vidám volt. Az úton olyannyira átmelegedtem, hogy mama besegített a mosdatásomba, csak azután vehettem föl az otthoni ruhám. Akkor az asztalnál engem nógatni is kellett, elfeledtem fölemelni még a kanalat is. Mindaz, amit hallottam többet ért kedvenc ebédemnél is.

Akárcsak a tanító néni az órán, az én drága mamám is rendezgette gondolatait, sorban mindent elmondott. Megtudtam, hogy az elért eredményeim alapján az osztály második tanulója lettem. Ennek örültem ugyan, de engem más érdekelt. Miért volt távol a tanító néni majd egy óra hosszat? Részletesen mindent megtudtam.

A harmadik osztályban a tanító nénit szeptembertől más iskolába helyezik. A megüresedő helyre szakképzett tanítót kerestek, aki nemcsak a IV. osztályos népiskolai anyagban jártas, a gyerekeket fel tudja készíteni a középiskolák igényei szerint is.

A tanító néninket felkérték és ő elfogadta az ajánlatot. Tehát a mostani III. osztályosokat ősztől átveszi.

Ismerkedés céljából három napon keresztül ketten tanítottak a III. osztályban. (Ezért tette a mi óráinkat délutánra.) Óráközi szünetekben megszólította, helyesebben szóra bírta a gyerekeket; füzeitekbe, tankönyveikbe bele-belenézett. Feltűnt neki egy csillogó szemű, okos tekintetű kislány. Megdöbben, csalódottan állapította meg, hogy ennek a gyereknek, bár mindig tiszta ruhában küldik iskolába, a füzetei gyűrődtek, szakadozottak, tankönyvei viszont jó állapotban vannak, Gyakorlott szemű lévén, mindjárt megértette. A füzetébe csak kaparássza a feladatokat; tankönyveire meg olyannyira vigyáz, hogy ki se nagyon nyitja.

Este mindketten szülői látogatásra mentek. Közös egyetértésben elhatározták: amennyiben a kért anyagot a tanuló elsajátítja, úgy szeptember első napján a jegyeit lezárják. Ha nem tanul, az osztályt ismétli.

Egyedül képtelen megbirkózni az anyaggal, hiszen ismeretei túlonként hiányosak, hézagosak. Nyáron, a szabadságolások idején lehetetlen egy olyan felnőttre találni, aki három hónapon keresztül nap mint nap foglalkozna a gyerekekkel. A tanító néni javasolta, hogy ő egy tanulót felkészít, megmagyarázza, hogyan kell tanítani, bízik az eredményben. Választása énrám esett. Még azt is megbeszélték, hogy a tanításért a szülők havi 10 pengőt fizetnek.

A mama folytatta: – Ezt a kislányt te is ismered, a nővérével iskolatársak vagytok. Janikának te leszel a kicsi tanító nénije.

Az évszáró napján a sok-sok virágcsokrot óvatosan kosárba rendezték. A kosarat két kislány vitte. Az én kezemben is fonnyadozott néhány szál virág. A tanító néni egész úton magyará-

zott. Elmondta, hol a legbiztosabb az átkelés. Az Úri utcán megálltunk egy nagyon szép emeletes ház előtt. A kaputól jobbra férfifodrászüzlet volt. Fölmentünk az emeletre. Megmutatta, hol az ő lakásuk; a látogatók melyik csengővel jelzik jötüket. A két kisleány is figyelmesen mindent végighallgatott. Tudtam a magyarázat nekem szól.

A kisleányok előbb távoztak. A tanító néni megmondta, hogy másnap hány órára vár, vigyem magammal az üres táskámat, kölcsön ad néhány könyvet.

A következő nap pontosan érkeztem. Régen megtanultam, hogy szüleim mellém ülnek és megbeszéljük, megmagyarázzák, amit nem tudok, vagy ami érdekel.

A tanító nénivel eltöltött hosszú délelőtt annyiban különbözött, hogy az a személy is, aki mindig előttem, velem szemben állt, maga mellé ültetett. Ő is, akárcsak az otthoniak félreteszi, félretolja, helyesebben eltolja magától a korkülönbség béklyóját. Okosan, csak a lényegre összpontosít, magyaráz és én szavait értem, gondolatait szívesen hallgatom. Mint kristálytiszta vízben a spongya, szívtem magamba minden szót, amit mondott. Rég elharangozták a deket, amikor a táskámba tette az olvasó-, a számtan- és a földrajz-könyvet. Minden könyv mellé egy füzetet és ezenfelül egy piszkozatfüzetet is adott. Otthon vettem észre, hogy két vadonatúj ceruza is van a táskámban.

Ebéd után a diófa árnyékában a táskámból sorra kivettem a könyveket és a következő napra készültem. Harmadikos koromban más könyvből tanultam, így nekem is minden új volt. Aztán csak úgy eszembe jutottak szavai: A lelkiismeretes tanító készül minden órára, az anyagot jobban ismeri a legjobb tanulóknál is!

A következő napokban Janika nagyon pontosan érkezett, akárcsak tanévkezdéskor szépen mosott, vasalt ruhában volt. 9-től 12-ig az olvasó-, a számtan- és a földrajz-könyvből tanultunk. Naponta írásban is gyakoroltunk. Megmutattam, hogy a minden címszó alá írt év, hónap, nap, tehát a keltezés kötelező, be kell tartani. Másként nem fejezzük be tanév kezdésig az anyagot. Az olvasó- és a számtankönyvben a lapszéli gyöngybetűs írás útmutató volt, hiszen az ismereteket apró lépésekben lehetett és kellett elsajátítani.

Janika először elsörnyülködött annyi bejegyzés láttán, majd legyintve megállapította, hogy a tanító néni „agyonírta” a lapokat.

Teltek a munkás hétköznapiak. Délután az órákra készültem, délelőtt Janikával közösen tanultunk. Így telt minden zökkenő nélkül az első hét. A nappalok fokozatosan melegedtek.

Egyik reggel Janika úgy egy jó félórát késett. Kipirult arccal újságolta, hogy a szomszéd fiúk után osont és ő is megmártózott a Körösben, A következő nap már egy órányit késett. Hara-gudtam, ő szabódott, megígérte, hogy máskor nem tesz ilyet.

Miért ne tegye, amit a szomszédból az a testvérpár szülői engedéllyel megtehet. Harmadszorra is kiment a folyóra, szülei erről mit sem tudtak.

Kilenc órakor kint voltam az udvaron, izgatottan vártam. Hírek keringtek a Körösről. Sok az örvény, a víz mélysége, sebessége kiszámíthatatlan, az úszni tudókat is próbára teszi.

Janika még úszni sem tud. Az a két fiú, akik után settenkedik, észre sem veszi. Nem azért mennek a Körösre, hogy egy kis szökevényt pátyolgassanak. Mit kell ilyenkor tenni? A szülők biztonságban tudják nálunk. A tanító néni meg pont énrám bízta, azt hihette, hogy velem majd csak megtanulja azt az elmaradt anyagot. De lám még a tanító nénit se tiszteli, rám se hederít. Ilyen gondolatok, mint sűrű viharfellegek gomolyogtak bennem.

A két kert közötti alacsony kapu zárja kattant. Na végre, megjött, gondoltam. De nem. Janika helyett a tata sietett végig a kockaköveken.

- Hol van a diákod?... Beteg lehet... De akkor átszóltak volna, vagy... Megint a Körös-partra szökött... Csak valami baj ne érje ... - szólt aggodalmas hangon tata.

Szüleim néhány szót váltottak, majd tata a szobából kihozott egy nagyobb méretű barna zacskót, szakkönyvek, jegyzetek, rajzok voltak benne. A gyár részére présgépet tervezett és a kivitelezést is ő irányította. Az előszoba asztalon rendezgetett, amikor megszólalt a kapucsengő.

Mindenki, még a postás is, aki bejáratos volt hozzánk, az Ilka nagymamáék kapuját használta. A tata fakó tekintettel rám nézett, a kezembe adta a kapukulcsot és a lelkemre kötötte, nézzem meg először figyelmesen a postaládát. Nincs-e benne egy nagyobb méretű bélyegalakú nyomtatvány. Vigyázva vegyem ki. A SAS-behívóra gondolt. Még megkért, hogy nézzek szét az utcán is, a közelbe lehet a kézbesítő. Úgy tettem, ahogy kérte. Mi még egy üres postaládának is tudtunk örülni.

A kaput kinyitottam, körülnéztem. Elöttem állt Janika, alig ismertem rá. Betessékeltem. A kaput kulcsra zártam. A hóna alatt szorongatta a vizes ingébe csavart elázott könyveit, füzeteit.

Tudod – mondta –, megint kiszöktem. A fiúk után mentem. Nem vették észre, hogy én is ott vagyok. Tegnap, még nem volt... tudod a gödör... a víz mellett, a homokbányászok csinálhatták. Én meg belecsúsztam. Egy bácsi kirángatott... és hazakergetett.

A hajából az arcára, a nyakára csorgott, pergett az iszapos homoklé. A ráragadt, rászáradt iszaptól félig csukott szemhéját alig mozgatta. A lábain csíkokban csorgott az iszap, cipőí szorjogtak.

A mama a kamrában volt, az ebéddel elkészült, a petróleumlámpán vizet melegített. Amikor meglátta Janikát, nagyon megijedhetett, sírógörcs fogta el, jajveszékelt. A tata az előszoba küszöbén állt, két kezével az ajtófélfába kapaszkodott. Janika közelében álltam. Néztem megrémült szüleimet. Minden, amire a délelőtt gondoltam, az eszembe jutott.

Én, aki a környezetemben hangos szót soha nem hallottam, kényszerítettem, szinte buzdítottam magam. Vettem egy mély lélegzetet és se eleje se vége körmondatban megmondtam a véleményem, majd fölemeltem a kezem és egy pofonnal pontot tettem a befejezetlen mondat végére.

A mamám továbbra is sírt, zokogott, tatám csak állt, majd megszólalt: – Veszélyben békénk szigete.

Hogy teljes legyen a kép, Ilka nagymama is sietve poroszkált a kőjárdán. Körülnézett. Megkérdezte:

– Károly, valami baj van a gyárban?

A tata szótlanul a nemet intette. – Az úrfi fürödni volt... – állapította meg. Ezen közösen segítünk. Így nem mehet haza. Tudom a dolgom – folytatta –, három fiút neveltem.

A szobába küldött. Kihozatta a tornaszákomat és a szekrényből egy nagy törölközőt kért.

Az udvari vízcsap mellé a konyhaszékre tette a nagy lavórt. Janikát odaparancsolta. Több részletben lemosdatta. Előbb a szemeit, a fülét szabadította meg a homoktól, majd a haját mosta. Tetőtől-talpig tisztába tette. Amíg nagymama Janikát fürdette, nekem háttal kellett állnom. A lépcső kövén az egymás mellé tett könyvekből, füzetekből lapról lapra ruhakefével távolítottam el a homokot, majd tiszta ruhával törölgettem. Ezalatt a

mama a Janika ruháit mosta, a varrás alá, a zsebeibe is jutott az izzapos homokból. A tata sem tétlenkedett. A kerti csapnál ki-mosta Janika cipőit, ruhával szárítgatta, cipőkrémmel fényesre varázsolta.

Janika fölöltözött. Fényes cipőibe nézegette magát. Csak a torna felszereléssel nem igen tudott megbékülni. Nagymama észrevehette pajtásom vívódását, mert megsimogatta, megnyugtatta:

- Jó, hogy a gumiházban tartalék zsinór is van, így nem esik le rólad, meg aztán otthon szólj anyukádnak, nagyon nagy legyen ám délután a zsíros kenyér kovászos uborkával. Meglásd, mint a mesében, jó lesz neked is a tornaruha.

Észre sem vettük, nagymama térült-fordult, és a kezében egy félliternyi petróleummal a kamrába ment.

- Ennyi az összes - mondta halkán, melegítsél még egy fazéknyi vizet. A gyerek ebéd utáni meleg vizét még a teknőből is elhasználtam.

Azon a nyáron napon melegegett vízben fürödtem. Fateknőnket nagy medencének képzeltem. Fürdés közben a dél-előtti fáradtságom pihentem, erőt gyűjtöttem a délutánra.

Az asztalhoz ültünk. Tanulni próbáltunk. Mama a nap sugarait csalogatva, a ruhákat szárítgatta. Tata a súlyos zacskót az asztalra tette, nem sietve hajtogatta, majd fölemelte, bal karja alá fogta. Megállt előttem.

- Régen, nagyon régen történt. Te is emlékezhetsz rá. Csak kerülővel tudtunk hazamenni, (Az utcán a porban két férfi durván verekedett.) Megtanultuk, hogy az összeszorított kéz, észre sem veszik, minden esetben kinyílik. Hozzátehetjük: a fölemelt kéz mindig lehanyatlik.

Értettem. A szavak nekem szóltak.

Az elhangzottakból Janika vajmi keveset érthetett, viszont figyelmesen követte tata mozdulatait.

- Eltelt a mai délelőtt. Csak addig tanuljatok, amíg a ruhák megszáradnak, holnap pótoljátok ami elmaradt - mondta tata. Mindkettőnket megsimogatott, majd visszament a gyárba.

Janika azon a napon nagyon érdeklődő lett. Szinte szakértelemmel olvasgatta, amit a tanító néni a könyvekbe bejegyzett. Elszörnyülködött, amikor kinyitotta a füzeteimet és meglátta, hogy én mennyit dolgoztam azalatt a néhány nap alatt. Elkérte a füzeteimet, megígérte, hogy vigyáz, nem gyúri, másnap visszahozza.

Egy pillanatra elérzékenyült. Nem akartam sírva látni. Könyvek csillogtak tiszta szemeiben.

- Megmondod anyukámnak, hogy kiszöktem, hogy nagyon rossz voltam? - kérdezte Janika.

A szüleim megtiltották nekem, hogy árulkodjak. Ha én szólnék anyukádnak, azt az én szüleim soha, de soha nem bocsátanak meg nekem. Ez a te dolgod. - Te jó vagy. Te nem is tudsz verekedni, neked most is fáj a kezed, sajnállak - mondta.

Mama egy új staniszlit hozott, a könyveket, füzeteket bele tettük. Janika fölállt, az asztalt megkerülte. Azon a helyen, ahol néhány perccel ezelőtt a tata is állt, a zacskót hajtogatni kezdte. Meg-megállt, gondolkodott. A hosszanti hajtás két végét nem mindegy hogyan hajtom vissza. Az egyik sarkát meghajtom, a zacskót megfordítom és a másik hajtás az ellenkező oldalra kerül, nem nyílik ki.

Szinte belemelegedett a munkába. Rájött, megcsinálta. Majd ő is bal kezébe fogta a tömött zacskót, magához ölelte. Komoly volt.

- Holnap pontosan 9 órakor itt vagyok.

Ilka nagymamát és a mamámat megpuszilta, köszönt, sietve elment.

Mamám is megnyugodott. Engem nyugtatgatni kellett. Nem sírtam, elkeseredett voltam.

- Majd holnap eldől minden. Ha nem akar tanulni, ismétlje meg az évet! - mondták. Egész délután a helyemet kerestem mindhiába, nem találtam. Minden bántott, különösen az, hogy a kezem fölemeltem. Néztam a jobb kezem és magam korholtam. Hogy volt erőm...

Lassan vesztett fényéből, színtelenedett, fakult körülöttünk minden. A nap észrevétlen nyugovóra készülődött. Esteledett. A diófa alatt ültünk. A fáskamra rejtett zugából éjszakai szolgálatra indult kicsi kertészcsapatunk. Estéről estére lestük a süniclaládot. Elöl ment a családfő, őt követték a többiek. A diónyi sünival meggyült a szülők gondja-baja, nehezen szokta a házirendet. Görgött-pörgött. Csak akkor állt a sor végére, ha az orrára koppintottak. Ilyenkor sivalkodott, majd megadóan követte a többieket. Erre a jelenetre minden este vártunk. Különösen azon az estén búfelejtőnek igen-igen alkalmasnak bizonyult.

A kiskapu kallantyúja jelezte, hogy valaki ismét érkezik. Janika anyukája volt. Baljós tekintettel, szótlanul néztünk egymásra. Rugalmas lépésekkel közeledett. Házi ruhában volt. Mindkét kezét a köténye alá rejtette. Úgy állt előttünk, hogy megemelt köténye az asztal egy részét takarta. Kötényét félrebillentette. Az asztalon batyuba kötött valami volt. Bontogatta. Hófehér lisztből, házi kemencében sült cipónak a felét hozta, mellette zománcos csuporban illatos mangalica zsír volt; és a család teljes heti cukoradagja, még ki sem bontotta, úgy hozta, ahogy a boltban átvette. Oriási kincsnek számított.

Leült és elmondta a következőket. Janika pénzt kért, három füzetet vett. Azt mondta, hogy eddig csúnyán írt, kapkodva, csak kaparászott, ezután másként lesz. (A kis csalafinta nem árulta el, hogy az elázott füzetekben nem lehet írni.)

Elkérte az ócska esernyőt és a sámlit. Kijelentette, hogy a mai naptól az udvar sarkában a lovasszánon tanul. Senki ne zavarja, még a szomszéd macskáját is elkergeti. Amikor megéhezik, a konyhában fog uzsonnázni. Előre megrendelt egy nagyon nagy szelet zsíros kenyeret, kiválasztotta a legnagyobb kovászos uborkát. Az uborka az övé, senki ne merjen hozzányúlni.

Közvetlen ebéd után Janika az udvarra ment, birtokba vette a lovasszánt. Az ülést asztalként használta, az ostor helyére erősítette az ernyő nyelét. Uzsonnaszünetet tartott, majd visszaült és írt, tanult, még akkor is a szánon volt, amikor anyukája ájtott hozzánk. Elmondása szerint ez volt az első eset, amikor nem kellett nógatni, önszántából tanult. Három tanév alatt nem ült annyit a könyvei előtt, mint azon a napon. Mindhárman hallgattunk, hallgattuk, amit Janika anyukája elmondott. Miután elment, tata a cipóból két karéjt szelt, a mama csészébe tett a zsírból, papírba néhány szem kockacukrot csomagoltam. Kicsi kosarammal átmentem nagymamáékhoz.

A délelőtt nem volt hiábavaló. Valóban nem volt az. Attól kezdve, Janika megnyílt, megszólalt, kérdezett és kezdett magától is tanulni. Egy-egy leckét előre elolvasott, ha tetszett neki meg is tanulta, rákérdezett a ritkán hallott szavakra, a számtan is mind jobban ment. A földrajzot úgy magyaráztam, ahogy otthon tanultam. Tetszett neki, hogy nem ragaszkodunk csak a szöveghez. Máskülönben a tanító néni is szabad kezet adott, arra ösztönzött, hogy színesítsem a tanulást az otthon

tanultakkal. A megye térképét értette, lapozgatott az iskolai atlaszban is. Mindezt nem egy egész hónap alatt értük el.

Janika anyukája már jó előre jelezte, hogy a gyerekeknek a közeljövőben kiváltja a jegyre osztott lábbelit. Várni kellett néhány napot, amíg a boltba megérkezik az áru.

A cipővásárlás napján délután tanultunk. A tata még Janika érkezése előtt megkért, hogyha az olvasó- és a számtankönyvet becsuktuk, tartsunk szünetet és szóljak.

Kihozta a Kisatlaszt és az asztalra tette.

- Nyissad ki és nézegessed - mondta. Janika tágra nyitott szemekkel nézte az elébe tett kötetet, talán vigyázva, talán félve a kezébe vette. Térkép... térkép, lapról lapra.

- A mai nap csak nézegessed - folytatta tata -, majd Matyó elmondja, megmagyarázza hogyan kell benne keresgélni.

Ettől kezdve Janika rendszeresen előre is tanult, néha visszafogtam, nem akartam, hogy az anyagot csak úgy felületesen ismerje. Neki viszont sietni kellett. Tudta, ha idő előtt megoldjuk az aznapra kiírt feladatot, akkor kedve szerint kirándulhat - barangolhat a tata térképén.

Észrevétlen suhantak a napok. Augusztus utolsó hetében jártunk. A három tankönyvet lapról lapra áttanulmányoztuk, mindketten tudtuk.

Vártam a tanító néni üzenetét. Mindhiába. Sem együtt, sem külön nem hívott. Augusztus utolsó napján zacskóba tettem a három kölcsönkönyvet, mellékeltem a munkafüzeteket, vagyis mindent átadásra elkészítettem.

A tanévkezdés első napján az iskoláinkban voltunk.

Ebed után Janika anyukájával átjött és elmesélte, hogy az évadnyitón a gyerekek az udvaron osztályok szerint párosával álltak. Janika megállt a III. és a IV. osztály között. A tanító néni megfogta a kezét és a IV. osztályosok közé állította.

- Gyere Janika - mondta. - Neked itt a helyed.

A tanító néni nem feledkezett meg se rólam, se Janikáról. Megbízott bennünk, ezért nem hívott, nem ellenőrizte le a munkánkat.

Az előkészített zacskóra szűkszavúan ráírtam:

KEDVES TANÍTÓ NÉNI!

Köszönjük a bizalmat!

majd külön-külön aláírtuk.

Hídőrségen

1941 nyarán tatámat száznapos katonai kiképzésre Miskolcra irányították. Iszonyúan hosszú volt az a három hónap. A napok levélvárással teltek, akkor is írtunk, ha az előzőre még nem érkezett válasz.

Apukám is nehezen viselte a kényszerű távollétet, ő is rendszeresen írt, több alkalommal versben válaszolt.

1942–1943 nyarán mint idősebb frontkatonát (40 éves volt) a várad-velencei vasúti híd őrzésére osztották be.

Emlékeimet rendezgetem. Mennyi mindent megél, átél az ember, különösen ha még nagyon is gyerekeMBER. Valamit felfog, megért, elfogad, visszautasít, különösen ha a külvilág önakarata ellenére könyörtelen életvitelre kényszeríti. Őszintén megvallom, hogy az első nyáron még nem fogtam fel a reánk nehezedő kényszer súlyát. A számomra alig érthető tudósítások és tatám katonai kiképzésének tényét nem fogtam fel, mint egységes egészet. Tudatomig a könyörtelen valós kapcsolat nem is juthatott el, hisz kímélt környezetem. Idő, tapasztalat kellett ahhoz, hogy döbbenet ráébredjek: ami körülöttünk zajlik az már háború és a mi békés kicsiny otthonunkat is ostromolja.

1942–1943-ban a katonai parancsnokság engedélyével, előre meghatározott napokon, a közvetlen családtagok, hozzátartozók meglátogathatták a katonákat. Lázasan készültünk, egy alkalmat sem mulasztottunk. Ez a két nyár számlálással, helyesebben visszaszámlálással telt. Még öt – négy – három – két nap. Végre ismét, ha egy órára is, de együtt lehetünk.

Számos alkalommal, megérkezésükkor apukám szolgálatos volt, puskával a vállán néha állt, máskor sétált a perzselően meleg hídfőn. Integtettem, jeleztem, hogy megérkeztünk. Szoborként tűrte jelentkezésünket, nem viszonzozhatta a viszontlátás örömjeleit. Megvallom, megdöbbenett, de megmagyarázták, hogy a szolgálatát teljesítő katona nem adhat semmi jelt.

Az együttlétnek mindhárman nagyon örültünk. Igazi ajándék volt az az óra. Figyelmes voltam, hagytam, hogy szüeim beszélgessenek, hisz az idő mindig nagyon rövid volt és sok mindent el kellett mondjanak egymásnak. Közeliükben tartottak, mert nekem akkor is és ott is mellettük volt a helyem.

A látszólag mozdulatlanul őrt álló katonának sok minden juthat az eszébe. Meghatározott időközökben előtte-mögötte

dübörögnek a megterhelt szerelvények; a híd magasából a közelt és távolt tanulmányozza; a mélyben a jégtörő sziklák közt kavargó, örvénylő, de mindig egyirányba hömpölygő folyót figyeli, közben áll és vigyázza a híd rendjét. Rövid időre elhagyja órhelyét és földközelen megéli a valóst, a pillanatot.

Tata minden alkalomra tartogatott számomra valamit, ami kézzel ugyan meg nem fogható, de visszaidézve mindazt, amit egyszerű szavakkal mondott, azzal látómezőmet tágította, gondolkodásra készítetett.

A városban gyakran láttam járőröző rendőrt, csendőrt, de egy épület előtt sem láttam őrt. Miért csak a vasúti hidat őrzik?! Apukám felállt, a partmenti növények mellett, kezemet fogva a víz széléig vezetett. Mindhárman a folyóvízzel párhuzamosan a homokban kis árkot ástunk, utat tört magának és a kicsiny árokban patakka duzzadva folyt a víz. A már előkészített deszkadarabkát, vagyis a hidat patakunk fölé helyezte és azon pálcikák, vagyis szerelvények közlekedtek. Megmagyarázta, hogy a híd két szárazföldet köt össze. Ez az az út, melyen nagy távolságra emberek és tárgyak szállíthatók. Tehát a híd összeköt. Ha károsodás érné, megszakadhatna számos város, település kapcsolata.

Következő találkozásunk alkalmával szüleim a kezem fogták és a sekély langyos vízben járkáltunk. Figyelmesen, nagyokat lépkedtek, apukám láthatóan vigyázott – úgy gondoltam –, nem akarja a felhajtott nadrágszárát átnedvesíteni. Anyukám is, követve a példát, nagyon óvatosan lépkedett.

Élveztem a vízisétát. Lábam alatt a felkavart homoktól zavaros volt a folyó. Álltunk, vártunk, a homok leülepedett, a víz kristálytisztára mosta a kavicsokat, vízinnövényeket. Tata megmagyarázta, hogy a víznek csodálatos tulajdonsága: az öntisztítás. Ezután megpróbáltunk úgy lépkedni a vízben, hogy ne zavarjuk fel a homokot, a kavicsokat, az üdezöld vízinnövényeket. Ez már nagyon nehezen ment, komoly odafigyelést kívánt, majd tatám azt mondta:

- Majd ha nagy leszel, csak akkor és úgy lépj, úgy tegyél valamit, hogy körülötted soha se legyen zavaros a víz. Az öntisztulásnak mindig ára van.

Kimentünk a partra, megálltunk a folyó széli füves parton. Tata megkérdezte, hogy tudom-e mi a főveny? Ezt a szót mintha hallottam volna, de nem tudtam mi az értelme.

- A fővény - válaszoltam -, az fővény.
- Jó, jó, de mi a fővény? - kérdezte.
- Az egy növény - mondtam én. Mellém guggolt. Rámutatott a homokra és hozzátette.
- A fővenyt tiszta víz mossa, a napsugarak szárítják. Két tenyerébe vett egy keveset, majd ujjai között pergetni kezdte és a homokszemek visszahullottak a vízbe.

Légiriadó

1944. június 2-án, kora reggel a mamámmal a gyermek-kórházban voltunk, mely a Sztaroveszky, valamint a Ritoók Zsigmond utcák találkozásánál a Körös felőli sarkon volt. A mandulaműtetemhez szükséges beutalóra vártunk. A kicsinyek sivalkodásának szempillantás alatt vége szakadt. A sziréna hangjára figyeltünk. Az óvóhelyre parancsoltak. A személyzet szédítő gyorsasággal, pokrócokba tekerve négy-öt gyermeket cipelt. Félre álltunk, nem zavartuk munkájukban. Majd mi is a lejárathoz közeli lócára ültünk.

Mélyrepülésben, süvöltve zúgtak fölöttünk a gépek, szórták haláltosztó terheiket. A vasút és az állomások voltak a célpontok. Akárcsak a földrengéskor rengett-ingott-mozgott fölöttünk az épület, majd dübörgés, óriási csattanás következett és a pince lépcsője összezúzva, sűrű porral töltötte meg az előteret. A nehéz tölgyfaajtó egyik szárnya keretestől, szilánkokba törve pattogott a pince falán. Közvetlen a lejárattal robbant a bomba. Ismét sziréna. Néhány lepedőt mentőkötél gyanánt csomóztak, azzal húzták egymást a felszínre.

Föllélegeztünk. Élünk.

Bokáig érő üveg és tetőcserepeket taposva rohantunk a gyárba. Tatám az Úri utcán a Grünwald-féle Redőny- és Vasárúgyárban dolgozott. A kapu előtt többed magunkkal vára-koztunk. Mindannyian sírva-zokogva örültünk szeretteinknek. A találkozás felejthetetlen volt. Addig is tudtam, valójában akkor értettem meg, hogy mi is a szeretet és mi a féltés.

Keveset vára-koznunk kellett, amíg a gyár épületét áramtan-lanították. A munkások a saját tulajdonukat képező szerszám-jaikat, mérőműszereiket, a vezetőség javaslatára, a biztonság kedvéért magukhoz vették.

A gyárban már tudni lehetett, hogy a támadásnak áldozatai is vannak, részletről viszont senki semmit nem tudott.

Az én drága szüleim nagyon siettek. A Széles utcai kispiaci környékén a szolgálatos rendőrtől megtudtuk, hogy a Szőlős utca sarkán telitalálat ért egy házat. A rendőrség, a csendőrség, a hadsereg a mentést megkezdte. Szüleim rémülten egymásra néztek. Még most is a fülemben cseng a hangoztatott név: Gubányi Laci bátyja!

A nagyszülőket mindkét részről viszonylag épségben találtuk, bár a történetek láthatóan, megviselték őket.

A faskamrában elérhető helyen, a légvédelmi előírásoknak megfelelően, könnyen köthető és bontható zsákban tartottuk a szükséges rövidnyelű szerszámokat: a csákányt, az ásót és a lapátot.

Kevés levest, csak úgy állva kanalaztunk, majd gyalogszerrel elindultunk. Az előttük-mögöttünk közlekedők szóftlanok, végtelenül lehangoltak voltak.

Hosszas gyaloglás után beértünk a Kolozsvári utcába.

Látható volt, hogy távol, valahol a város peremkerületében, valami nagyon komoly dolog történt. A járdaszegélyen, meghatározott távolságra egyenruhások álltak: katonák, rendőrök, csendőrök. Csak azok folytathassák útjukat, akik szerszámmal a mentésben segíteni akartak, vagy akik abban az irányban laktak. Mindenkit ellenőriztek. Közvetlen a falak mellett, a követeési távolságot betartva, egymás mögött araszoltunk.

Az úton járművek haladtak, köztük baktatott három lóvontatta tábláskocsi is.

Elértünk a Szőlős utcáig. A sarki házat elsöpörte a bomba. A pincét lezáró betonfödém – számomra érthetetlen módon – tiszta, sima és teljesen üres volt. A tőlünk távol eső sarokban néhány összetört, szétnyílt téglá arra emlékeztetett, hogy ott fal lehetett. Előtte, a kéményből négy-öt sornyi maradt. A légnyomás a kéményt is kitisztította, abban nem volt korom. Körben, kisebb-nagyobb apró szemcséjű kupacok sorjázta. A törmelékben nem láttam cserép-, téglá-, edény-, fa- vagy üvegdarabot.

Az egyenruhások szervezeten dolgoztak, nem igényelték mások segítségét. A vészkijárat előtt föltornyosult óriási törmelékhalmazt még megérkezésünk után is hordták, majd a fémkeretet bontották, a nyílást mélyítették, szélesítették. Ezt követte a munka neheze. A pincéből ki kellett lapátolni a beömlött

nagymennyiségű törmelékből annyit, amennyi a benti munkálatokat lehetővé tette. Ezt követte a porba fulladt áldozatok felszínre hozatala.

Tata jól tudta, hogy a sorfalat álló örök és civilek közötti párbeszédnek helye nincs. Megtalálta a módját, hogy az előtte álló rendőrrel beszélhessen.

A fülembé sűgött valamit. Jeleztem, hogy tudom mi a teendőm. A rendőr háta mögé álltam és az üzenetet átadtam. Hátratekintett, majd háttal néhány lépést tett. Figyelmesen hallgatott, majd így szólt: – Azonnal intézkedem.

Az úttesten járőrözött az ő őrhelyére állította. Futó lépésben ment, majd a mentést irányító tiszttel beszélt, az üzenetet átadta.

A vészkijáratot szélteben-hosszában tovább bővítették. Ez alatt néhány katona a közeli utcából kapuajtókkal érkezett. Ezt követte az áldozatok felszínre hozatala. Egyazon időben a bentiek emelték, tolták, a kintiek húzták a kapuajtóra helyezetteket, a megmerevedett embereket. Így emelték ki mind a 38 halottat.

Az utolsó kettő egy férfi és egy nő volt. A nő arccal a férfi jobb vállán feküdt. Bal karja úgy merevedett a férfi hátára, hogy nem tudták leválasztani. A két embert egyszerre hozták a felszínre.

A környékbeliek az áldozatokat ismerték, minden kiemeléskor a nevüket hangoztatták. Feljajdultak az utolsó kettő kiemelésekor. A nőt nem tudták azonosítani, mivel az arca takarva volt, viszont a hátán fekvő férfi láttán az addig felgyülemlett feszültség zokogásra készítette a körülöttünk állókat. Gubányi Laci bátyja, anyai ágról mamám nagybátyja volt.

A mentést végző katonák a deszkalapot a földre tették. Erőt gyűjtöttek, hisz az utolsó két embert egyszerre kellett a harmadik tábláskocsira emelniük.

Néztem a mozdulatlan testet. Akárcsak a többi áldozat, gyertyafehér, szeme, szája csukva. Nagyon nyugodtnak tűnt. Arca vonásaiban valami megmagyarázhatatlan, emberi szóval megfogalmazhatatlan tükröződött.

Az én drága mamám halkán szólt:

– Jól nézzük meg Laci bátyját, így maradjon az emlékezetünkben. Ez az ő igazi arca. Végre találkozott a gyermekeit rettegve szerető, mindent megbocsátó édesanyával.

Frontközelben

1944 július vége, augusztus eleje lehetett. Csengettek. Mire a kaput kinyitottam, az utcán már nem volt senki. Benéztem a postaládába. Az újság mellett papírszeletkére bukkantam, egyik oldalán sas... Apukámnak szólt a katonai behívó. A jelentkezésig majd egy hónap. Anyukámmal elhatároztuk, hogy három nappal előbb, vagyis a jelentkezés előtt adjuk át a behívót. A különbséget napokat ajándéknak szántuk. Az írást a szekrénybe rejtettük, az átadás napját a naptárban kicsi ponttal jelöltük.

Soha sem titkolóztunk, de ez más volt. Teltek a napok, közeledett a nap. Utólag apukám meg is jegyezte, hogy nagyon drága árat fizettem titoktartásomért. Azokban a napokban fokozottan visszafogottá, szomorúvá lettem. Ekkor tudatosodott bennem, hogy a háború nagyon komoly, veszélyekkel terhes valami. Minduntalan azon gondolkodtam, hogy az ajándéknapok után mi következhet?!

A jelentkezés napján hármásban mentünk a nagyposta melletti utcácska tornaterméhez. Tata megkapta felszerelését. Ismét vasúti hídőrségi szolgálatra irányították. Akkor és ott nem tudták, hogy a két híd közül melyikhez küldik. Civil ruháját átvettük, majd rövid ott-tartózkodás után az udvart a hozzátartozóktól megtisztították. A tisztek parancsokat osztogattak, a sorokat rendezték, siettek, kapkodtak.

A vasúti hidakat nagy körzetben őrizték, az előző évekkel ellentétben, amikor is meghatározott napokon a katonák talákozhattak szeretteikkel, a látogatást megtiltották. Tata bár Nagyváradon, az ősi vasúti hídnál teljesített szolgálatot, nem tudott üzenni, semmit sem tudtunk róla.

Az ostrom

A lecementezett pincébe lehordtuk az ágyneműt. Kötelező jelleggel ott aludtunk. Velünk voltak a nagyszülők is. Sok jó ember kis helyen is megfér. Ez így igaz, mert telt a pince. A városból is volt nálunk egy család, velünk, nálunk érezték biztonságban magukat. Annyian voltunk, hogy a lépcsőn két-három férfi felváltva szundikált. Az ostrom végére 37 ember zsúfolódott egy nagyon kis helyiségbe.

A lövések dőreje fokozatosan erősödött, több irányból hal-latszott.

Szeptember közepén, késő este tata három napi beteg-szabadságra hazaérkezett. Mindenki megmozdult, segíteni, tenni próbált. Támogatással letántorgott, az alsó lépcsőre leült, hallgatott, mert beszédre képtelen volt. Valaki behúzta az ajtót, valamivel a rést eltakarta (nem volt szabad világítani), majd gyertyát gyújtottak. Akárhányszor erre a találkozásra gondolok, mindig elszorul a szívem, lelkierő kell ahhoz is, hogy a beteg-ségtől meggyötört tatám tekintetét visszaidézzem.

A házban fellelhető dunyhát, párnákat összeszedték, ülve pihentették. Nem tudtuk mikor alszik, mikor van ébren. Azon az éjszakán még azt sem lehetett tudni, hogy eszméletnél van-e? Mama állandóan mellette volt, a többiek felváltva vigyázták, mozdulatait lesték, egy emberként mellette álltak.

Éjjel-nappal kijárási tilalom volt, a front közeledett, nem állt módunkban orvost hívni.

Másnap tömondatokban, helyesebben mondattöredékekben beszélt. Hatodmagával váltásra ment, amikor is közvetlen mel-lettük robbant egy lövedék. A hídon szolgálatot teljesítők és a tartalék katonák mentésükre rohantak és a reájuk csapódott földből mind a hat katonát kimentették. Nagyon súlyos lég-nyomást szenvedett. A szájürege, torka bedagadt, a nyelvcsöve és a légcsöve helyéből kimozdult, féloldalra tolódott, visszafordít-hatatlan károsodást okozott. A nyaka olyan széles, vastag volt mint a feje. Nagyon súlyos nyelési és légzési zavarai voltak. Az életben maradás mezszyéjén viaskodott két éjjel és két nap. Egész életére kiható szörnyű sérülésére az a három nap is biztatás volt.

A harmadik nap jelentkeznie kellett. Ülve felvette katona ruháját, menni akart, mert mennie kellett. Felállt, de egyedül, támasz nélkül mozgásképtelen volt.

Valamit tenni kellett. Az egyik férfi, fehér kendővel a kezében kiállt a kapuba. Addig várt, míg a járórózó katona arra tévedt. Behívta az udvarra és a segítségét kérte.

A járór szerzett két személy részére kijárást engedélyező írást. Anyukám, apukám munkatársa, valamint a szolgálatos katona gyalog kísérték apukámat a Szent László Gimnázium épületéig, azaz a katonakórházig.

A mozgókórház századosi rangú katonaorvosa tatámat az iskola mögötti szerelvényhez irányította. A kórházat átmeneti

jelleggel Berettyóújfaluba telepítették. A kórház felszereltsége, gyógyszerellátása minimálisnak sem volt mondható, minden tönkrement, lerongyolódott állapotban volt. Az igazgató főorvos végtelen türelemmel, lelkiismeretesen bánt a betegekkel. Estéknént behívta tatámat a kezelőbe és beszélgetésre készítette. Mint aki munka nélkül még súlyos betegen sem tud megülni, tata azt mondta, hogy bár dolgozni még képtelen, de irányításával a műszereket meg lehetne javítani. A lábadozókból jelentkezett néhány vasmunkás. A faluban műhelyt kerestek. A helybeliek is csatlakoztak. Beszédét nem igen érthették, de ő rajzolt, írt, mutatta mit kell tenni. Nem egészen egy hét alatt használható állapotba hozták a műtőt.

Tíz nap elteltével a főorvos behívatta tatámat a rendelőbe és értésére adta, hogy ismeretlen útiránnyal indulásra készen áll a szerelvény. Estére el kell hagyni Berettyóújfalut. Az orvos tudta, hogy egymást nagyon szerető családja és támaszt igénylő idős szülők várják. Mélyen tisztelték, kölcsönösen értékelték egymást. Az orvos felmérte a helyzetet, ismerte a front mozgási sebességét. Október 16-ig szóló betegszabadságot engedélyezett.

Lázasan, nagyon betegen, de hittel és reménnyel elindult. Minden megtett lépés közelebb hozta övéihez. Három napig gyalogolt. Várad közelében egy teherautó felvette és néhány kilométer megtétele után a műúton az utcánk közeléig hozta. (Keleti irányba nem közlekedtek járművek.)

Betegségtől, úttól meggyötörten, tata 1944. október 10-én végre hazaérkezett.

Idővel tata megtudta, hogy a kórházvonalat porig bombázták, senki sem élte túl a tragédiát. Keservesen megsiratta azt az embert, akinek az életét köszönhette.

Október 12-én Nagyváradon elhallgattak a fegyverek

A mi utcánkban is megjelentek az orosz-ukrán katonák. A szemközti házban lakott egy első világháborúból ittrekedt volt hadifogoly. A kaput, ajtókat előre kinyitatta. A pincéből feljöttünk, a fal mellett álltunk, várakoztunk. Három szuronyos, majd földig érő köpenyt viselő ukrán katona végigvonult élő sorfalunk előtt. Az egyik megállt tata előtt és szörnyülködve

csak annyit mondott: „bomba,” legyintett, majd a pincébe benézett és megparancsolta, hogy költözzünk vissza a lakásba.

Volt nagy bútortologatás. A matracokat, szalmazsákokat a lakásba hurcolták. Még kijárási tilalom volt, az udvart senki sem hagyhatta el. Az ostrom alatt a pincében, azután a lakásban zsúfolódtunk.

Délután egy orosz tiszt a konyhát az előszobába költöztette. A kiürített helyiséget néhány hétre lefoglalta. Tolmáccsal értésünkre adta, hogy nem lesz bántódásunk, nincs mitől és nincs kitől félnünk. Ami igaz volt. Amíg nálunk lakott, addig mi biztonságban éltünk, senki sem háborgatott. Ez a tiszt gépészmérnökként a békés életre készült. Szabadidejében tanult. Mozgókönyvtárban csak szakkönyveket tartott. Néhány alkalommal, tatával tanulmányoztak gépipari szakrajzokat. Milyen érdekes, mindketten más-más nyelven szóltak ugyan, mégis megértették egymást. Hát igen, a munka reménye néha összeköt.

A kijárási tilalmat részlegesen feloldották. A bátrabbak kikimerészkedtek az utcára.

A nálunk lakó tiszt, látva tatám betegségét, tolmács segítségével szóban engedélyezte a beteglátogatást. Előbb a szomszédok jöttek, majd munkatársai a gyárból és a barátok. Minden vendégfogadás ünnepnek számított, visszaidézte a régen volt éveket. És jöttek a hírek. Majd mindenről értesültünk, ami bezártságunk heteiben fontos történésnek számított.

A napok teltek, az események, történések ismeretének passzív befogadói voltunk, de csak addig, míg tata megtudta, hogy a Munkásotthonban gyülekeznek a különböző szakmákat, tevékenységeket képviselő jogászok, mérnökök, munkások. A termelés, a gazdasági élet beindítását szorgalmazzák.

Munkatársaival megbeszélte, hogy ő is megy, hisz családjáról, szüleiről kellett gondoskodnia. Két szaktársával elment a Munkásotthonba. Ma sem értem, hogy vállalta tata azt a hosszú gyalogutat. Tisztelet annak a két munkatársnak, akikkel a hosszú utat megtették.

Attól a naptól kezdve, akárcsak régen, időben kelt és ment, ment, ment, mert munkát, kenyeret akart. Elindulása pillanatában honnan tudhatta, hogy nemcsak kicsiny családja gondját, de az ostromolt város minden gyötrelmét egyik napról a másikra vállalnia kell.

A munkakönyv adatai alapján, 1944. október 14-én édesapám betegen, munkába állt. A vasasok csoportjának képviselőjeként résztvett az egységes szakszervezetek tevékenységében. Beválasztották a szakszervezeti tanácsba. Feladatuk a termelő munka beindítása volt. A Nemzeti Demokrata Front helyi tanácsában, valamint a városháza mellett működő termelési bizottságban, a szaktanács küldötteként tevékenykedett.

1945. január 29-én (hétfőn) tata a reá jellemző pontossággal munkába igyekezett. A vezetés nélkül maradt, vagy hagyott vállalatokat a lehetetlenből élesztgették. Időigényes, felelősségteljes, veszélyekkel terhelt volt a feladat, csapatmunkában tették kötelességüket.

Mi, az otthonmaradottak, szoktattuk magunk, gyakoroltuk az órákban mérhető hazavárását. A nappalok rövidek, borongósak voltak, a kivilágítatlan utcákon a közbiztonság hiánya veszélyként fenyegetett.

Késő délután ingázni kezdtem a két udvar között. Mindkét részről, a nagyszülők a beüvegezett ajtók előtt álltak, idegesen, izgatottan vártak. Imre nagytata (édesapám édesapja) a kapuig merészkedett, ki-kinézett. Az utca kietlen volt, nem járt arra senki.

Kis időre a lakásban tartózkodtam, mamám nyugtatgattam. Túl későre járt már az idő, ilyen sokáig tata még nem késlekedett.

Megszólalt a csengő. Mamámmal kettesben rohantunk a kapuig. Az utcán a sötétben géppisztolyos katonát véltünk fölismerni. A város irányába igyekezett. Pillanatig értetlenül álltunk a már becsukott kapu előtt. Benyúltunk a postaládába, üres volt. Visszasiettünk a lakásba.

Végre megérkezett tata. Ideges, rémült, ijedt arccal követte Ilka nagymama.

- Károly! - szólt - mi történt veled? Miért követett az az állig felfegyverzett katona?

Mosolyt erőltetett az arcára, mindannyiunkat intésével nyugtatott. Csak a kabátját, bakancsát vette le, bementünk a szobába. A kályha köré ültünk és hallgattuk az aznap történéseit. Megtudtuk, hogy a mai naptól más munkakörben dolgozik. Állandó jelleggel, amíg a közbiztonság nem rendeződik, katonai kísérettel közlekedik. A kísérő katonának megmutatta a házat, aki a csengőt próbaként működésbe hozta. Tehát reggel

a mi kapunkon távozik, míg munka után, mint eddig, mindig a nagyszülők kapuján érkezik.

A következőt mondta: – A délelőtt folyamán meghívót kapott. Megmutatta.

Szószerint idézem:

NEMZETI DEMOKRATA FRONT

nagyvárad bizottsága

T. Ványai Károly úrnak

A NEMZETI DEMOKRATA FRONT *nagyvárad* bizottsága f. hó (1945 I.) 29-én d.u. 3 órakor a vármegyeháza tanácstermében ülést tart. Az ülésen mint az Egységes Szakszervezetek biharmegyei vezetősége leigazolt küldöttje részt venni szíveskedjék.

Tisztelettel:

Elnök.

Titkár.

Az ülésen megtudta, hogy a városháza két vezető tisztségviselőjét azonnali hatállyal leváltották és a polgármesteri tisztség egyedüli jelöltje ő, azaz tata.

Még aznap, az orosz katonai parancsnokságon megtörtént a bemutatkozás, majd Bihar vármegye főispánja átadta a magyar nyelvű kinevezési okmányt is. Szószerint idézem; melynek értelmében:

„Az orosz katonai parancsnokságtól nyert utasítás értelmében elrendelem, hogy Csiky Gyula Nagyvárad thj. Város polgármestere és dr. Pelle György Nagyvárad helyettes polgármestere tisztjüket azonnal tegyék le és adják át a Város vezetését 24 órán belül Ványai Károly úrnak, akit ugyancsak az orosz katonai parancsnokságtól nyert utasítás alapján ezennel Nagyvárad thj. Város polgármesterévé kinevezek. Erről értesülnek: Csiky Gyula úr Nagyvárad, dr. Pelle György úr Nagyvárad, Ványai Károly úr, Nagyvárad thj. Város polgármestere. 1945. január 27. Aláírás: Bartsch Sándor főispán (s.k.).“

Tata figyelmesen átolvasta még egyszer a két lapot, vagyis a gyűlésre szóló meghívót, valamint a kinevezési okiratot.

– A kinevezést igazoló okiratot január 27-én írták alá. 29-én, a gyűlésen csak tudták a felettes hatóság határozatát – mondta. – Én eddig nem voltam jártas az ügyvitelek rendjében, mégis úgy vélem, kész tények elé állítottak mindannyiunkat. Előző-

leg, azért szólhattak volna. Amikor meghallottam a nevem, majd tudatták, hogy néhány szóban beszélnem is kell, magam sem tudom, hogy lázas, vagy lámpalázás lettem.

Ezután sorra a kezünkbe vehettük a kinevezési okiratot.

A kölcsönös bemutatkozásokat követően a jelenlevők kevés időt a teremben töltöttek, majd sorra távoztak.

Tata előtt megállt egy férfi, néhány kérdést tett föl.

- Jól nézek ki - mondta tata megilletődve. Az első személy, aki kérdez, a rendőrkesztor.

A kérdező azt kívánta tudni, hogy az első világháborúban az édesapa a hadifogságot is beleértve, öt és fél éven keresztül a családjától távol volt-e? Ez alatt az idő alatt a nagymama és a három fiát nevelő édesanya, anyagi okokra hivatkozva Szőlősön húzták meg magukat. A Pece patak partján laktak. A fiúk, beleértve környékbeli kamaszokat is, egyik nyáron gyufaskatulyányi téglácskából csodálatos boltíves tornyos kastélyt építettek? A következő évben működőképes kicsi vízimalmot ácsoltak?

Tata döbbenetesen hallgatta a kérdészuhatagot, majd megkérdezte, hogy honnan értesült minderről.

A rendőrfőnök jóízűen elnevette magát. - Karcsi, engem a szőlősi srácok már akkor is Tógyernek hívtak. Együtt gyúrtuk a téglácskáknak a sarat, az agyagot, majd kiégettük, következő évben fúrtuk-faragtuk a kicsi vízimalom alkatrészeit. Jó volt fölleveníteni a kamasz-ifjúkori emlékeket.

Két nap telt el. Január 31-én (szerdán), az Új Élet demokratikus napilap közölte, jegyzőkönyvstílusban, a gyűlésen elhangzottakat:

A város új polgármestere: Ványai Károly vasmunkás (részlet)

Boros elnök az egyhangú hozzászólásokból igazolva látja az elnökség eljárását és bejelenti, hogy a front kívánságának megfelelően a város élére a demokratikus tömegek képviselőjeként Ványai Károly vasmunkás került. A másik alpolgármesteri állást, a demokratikus román szervezetek képviselőjének számára tartották fenn.

Ványai Károly polgármester megilletődve veszi tudomásul azt a bizalmat, amellyel a N.D.F. személye iránt viseltetik.

A szervezett munkásság kívánságának, a N.D.F. óhajának tesztek eleget - mondja - amikor ezt a felelőséggel teljes és nehéz munkahelyet átveszem. Bár munkásember vagyok, nemcsak a munkásság,

hanem minden becsületes, dolgozó polgár képviselőjének érzem magam.

Ígérem, hogy minden tudással, minden erőmmel azon leszek, hogy a város demokratikus szervezeteivel és az egész demokratikus polgársággal szoros együttműködésben teljesítsem hivatásomat.

Ára: 50 fillér   I. évfolyam 14. szám   Szerda 1945. január

ÚJ ÉLET

Nagyvárad

DEMOKRATIKUS NAPILAP

Telefon: 27

Zsukov marsall csapatai behatoltak Romániába
Súlyos szövetséges légitámadások Németország ellen
Nagyvárad város új polgármestere: Ványai Károly vasmunkás

Az Egyesült Szakszervezet kongresszusa és a népi ségi kérdés

Irtó: Szonkovits Sándor

Egy Hitler-idejével kezdők:
„Minden Áron arra kell tenni hogy meghódítsuk a világot a székely. Ha a nagy németország meg akarjuk átállítani, elsőb összes szlav népeket kell felretér kiirtanunk: Az oroszokat, a len a csehek, a szlovákokat, a bu az ukránokat, a kisnémeteket semmiféle válnak arra, hogy ezt

Az Új Élet napilap fejléce

A gyűlést követő napon, azaz 1945. január 30-án tata megkapta a három nyelven (románul, magyarul, oroszul) nyomdában előállított párttagságot igazoló lapot is. Ettől a naptól a Kommunisták Romániai Pártjának tagja lett. Illegális pártmunkában nem vett részt, semmilyen pártnak nem volt tagja.

Még azon a héten szerelők érkeztek. Én, aki Bukarestben első nyolc évemet petróleumlámpás lakásban éltem meg, csodálatos találmánynak tekintetem a telefont. Ennek ellenére nehezen szoktam meg, felfűtött izgalommal beszéltem a hallgatóba.

1945. február 3. (szombat). Az Új Élet napilap majd egy oldalas anyagot közöl. Teljes terjedelmében, gépelt változatban mellékelem.

BESZÉLGETÉS NAGYVÁRAD VÁROS
ELSŐ MUNKÁS-POLGÁRMESTERÉVEL

Ványai polgármester nyilatkozik a városháza demokratizálásáról, a román és magyar lakosság együttműködéséről, a város gazdasági és kulturális kérdéseiről

Nagyvárad élére új polgármester került. A lakosság széles rétegeit képviselő Nemzeti Demokrata Front bizalma VÁNYAI KÁROLY vasmunkást állította erre a felelősségteljes posztra.

Első ízben történik meg, hogy Nagyvárad első tisztviselője a munkásság soraiból került ki. Ványai Károly munkáscsaládból származik. Édesapja építőmunkás volt, résztvett a szakszervezeti mozgalomban még az első világháború előtt, akkor, amikor a szakszervezetek otthon híján még a Rhédey-kert fái alatt tartották értekezleteiket. A jelenlegi polgármester ebben a légkörben nevelkedett: a munkásosztály szülöttje és maga is munkás. A polgári iskola elvégzése után lakatos inasnak ment és eddig mint szerszámkészítő vasesztergályos dolgozott egy helybeli üzemben. Városunknak a Vörös Hadsereg által történt felszabadítása óta az Egyesült Szakszervezetek Termelő Bizottságában tevékenykedett és tagja volt a Szaktanácsnak is.

Hivatalbalépése után felkerestük Ványai polgármestert és megkértük, hogy ismertesse a város lakosságával munkatervét és szándékait.

A POLGÁRMESTER LAPUNKNAK A KÖVETKEZŐ NYILATKOZATOT ADTA:

Elsősorban azt kívánom leszögezni, hogy mint a sokezer munkást magábfoglaló Egyesült Szakszervezetek egyik vezetője a Nemzeti Demokrata Front keretében és annak szellemében kívánom a várost irányítani. A demokratikus tömegeknek szervezeteiken keresztül részt kell venniük a város ügyeinek intézésében. Véglegesen elmúltak azok az idők, amikor minden a lakosság megkérdezése nélkül és igen gyakran érdekeik ellenére történt a városnál.

Nem a lakosság van a városházáért, hanem a városháza van a lakosságért. Gondoskodom arról, hogy minden polgár, aki ügyeinek intézése végett a városházán megjelenik, érezze: ottan érte folyik a munka. Ezt pedig úgy biztosíthatjuk, hogy a városházán megteremtjük a demokratikus légkört, amely onnan hiányzott.

Minden erőmmel támogatni fogom a Nemzeti Demokrata Front purifikációs munkáját. Mindent elkövetek annak érdekében, hogy a

városházán az ügyeket gyorsan, pontosan és bürokratizmustól mentesen intézzék. A demokratikus városháza nem lehet aktatemető.

Nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül rendelkezésére állok mindenkinek.

A városházán mindenki saját anyanyelvén adhatja elő írásban és szóban kéréseit és joga van arra is, hogy a választ szintén anyanyelvén kapja meg.

Gazdasági téren első cselekedetem az, hogy a N.D.F. határozatának megfelelően február 1-i hatállyal megszüntetem az antiszociális és csak a kisembereket sújtó közmunkaadó rendszert és helyébe a N.D.F. által a legközelebbi jövőben megszavazandó közmunkahozzájárulási rendszert állítom.

A közellátás kérdései:

Nagy figyelmet kell szentelnünk a közellátás kérdésének, A várost valósággal ellepte az üzérkedés hulláma. Ennek letörésére hatásos intézkedések szükségesek. Minden eszközt és minden lehetőséget fel fogunk használni a közellátás megjavításának érdekében, de mindenkinek tudnia kell, hogy háborús viszonyok között élünk, és hogy a hitleri Németország ellen küzdő arcvonal érdekeit minden más érdek fölé kell helyezniük.

Megállapítható, hogy a város ipara és kereskedelme, amelyet a fasiszta háború szinte teljesen szétzúzott, lassan-lassan éledezni kezd. Szükségesnek tartom, hogy a város vezetősége minden támogatást megadjon a becsületes és tisztességes ipari és kereskedelmi tevékenységnek.

Egészséges formában indult meg az Egyesült Szakszervezetek kezdeményezésére a szövetkezeti mozgalom. Örömmel üdvözlöm, a munkásságnak a közellátás megjavítására irányuló kezdeményezését és igen sokat várok a Szervezett Dolgozók Beszerzési és Fogyasztási Szövetkezetének tevékenységétől.

Remélem, hogy a szövetkezeti mozgalom és a becsületes szabadkereskedelem vállvetve fog dolgozni a közellátás megjavításán. A széles tömegek elérhető áron való ellátása az üzérkedés letörésének egyik leghatásosabb eszköze.

A város újjáépítése:

A város még magán viseli a háborús cselekmények által ütött sebeket. Sürgős kötelességemnek tekintem eltüntetésüket. Elsősorban a hidak újjáépítését, illetve kijavítását kell végrehajtanunk.

Véget kell vetnünk annak a helyzetnek is, hogy a város külső kerületeit, tehát éppen azokat, ahol a dolgozók tömegei laknak, hamupipókeként kezelik. A külvárosok közbiztonsági és közlekedési viszonyainak megjavítására, az utak és járdák rendbehozására nagy gondot fogok fordítani.

Egyetértek a demokratikus közvéleménynek a sajtóban is szóvátett követelésével, hogy a valósággal provokálóan ható fasiszta elnevezéseknek azonnal el kell tűnniük az utcatáblákról. Már intézkedtem is és a legrövidebb időn belül a város utcáin már magyar és román nyelvű utcatáblák fogják hirdetni a Vörös Hadsereg hőseinek dicsőségét, a magyar és a román nép történelmi alakjainak és szabadságharcosainak emlékét.

Kulturális feladatok:

Kulturális téren is igen sok a tennivaló. Iskoláink demokratikus szellemben való átszervezése, a közkönyvtár könyvanyagának a demokratikus irodalmi termékkel való kibővítése, a város muzeális gyűjteményeinek rendezése és megnyitása már a legközelebbi jövőben meg kell, hogy történjék. Bármily nehéz pénzügyi viszonyok között is van a város, meg kell találnunk a kiadások fedezetét.

A kulturális munkában nagy fontosságot tulajdonítok a demokratikus szervezeteknek. Minden erőmmel támogatni fogom ilyen irányú törekvéseiket, a város összes termei az ismeretterjesztő, tudományos és művészi jellegű előadások és tanfolyamok rendelkezésére állnak.

Különösen fontosnak tartom, hogy a kulturális munka terén is találkozzanak az itten élő népek: hogy a magyar és a román irodalom, zene és művészet termékei minél gyakrabban szólaljanak meg együtt a nagyváradi dobogókon.

Zsidó polgártársainkhoz:

Lenne néhány ószinte szavam zsidó polgártársainkhoz is. A zsidóságot a fasiszmus a jogfosztottság és a megaláztatás legmélyebb szakadékaiba taszította.

A Vörös Hadsereg győzelme és az újjászülető demokrácia visszahelyezte emberies polgári jogainak teljességébe. Éppen ezért szükségesnek tartom, hogy a zsidóság, legjobbjainak példáját követve, bekapcsolódjék a város demokratikus lakosságának erőfeszítéseibe.

A termelés növeléséért:

Nem fejezhetem be azt az első nyilatkozatomat anélkül, hogy mind szakszervezeti vezetői, mind polgármesteri minőségemben, felhívjam Nagyvárad lakosságának figyelmét a termelés növelésének fontosságára.

Üzemeink már nem a népeket elnyomó fasiszta megszállók számára dolgoznak, hanem a felszabadító Vörös Hadsereg számára. Mi is egyik fogaskereke vagyunk annak a világot átfogó gépezetnek, amely kérélnhetetlenül felőrli a hitleri rablórendszert és visszaadja Európa és a világ népeinek szabadságukat, függetlenségüket, jogaikat.

Az üzemekben a termelő munkának olyan ütemben kell folynia, amilyenre eddig nem volt példa. Versengeniünk kell egymással a termelésben, mert mindnyájunk világosan láthatjuk, hogy a termelés fokozásával nemcsak a közellátást tudjuk javítani, hanem hozzájárulunk a Vörös Hadsereg győzelmeihez és a háború befejezésének meggyorsításához.

Ványai Károly polgármester ezekkel a szavakkal fejezte be nyilatkozatát:

A város élén olyan férfi áll, aki megérdemli a lakosság bizalmát. A demokratikus szervezetekbe felsorakozott munkásság és polgárság ezrei támogatják erőfeszítéseit és hisszük, hogy sikerülni fog munkatervét a tömegek aktív részvételével megvalósítania.

Dolgos hétköznapiak

A kezdeti időszakban a gyárak, intézmények zárva voltak vezetőik otthon tartózkodtak, vagy a várost elhagyva valahol várakoztak. Az intézmények, beleértve az egészségügyet és a tanügyet is működésképtelenek voltak. Sem a villamosműveket, de a lakosságot sem látták el téli tüzelővel. A vízmű állandó védelem alatt, nagyon alacsony határfokkal működött. Pangott az élet, sokan még a lakásukat sem merték elhagyni. Időnként a széljárás a városba hozta Debrecen-Szolnok irányából az ágyúdörgés zaját. Az emberek a rövidtávra érvényes „napi politikai meteorológiára figyelve” vártak. Megerőltető munkában került, amíg ez az annyiszor meggyötört város éledezni kezdett.

Az állami vasúthálózat súlyosan károsodott. A felrobbantott síneket, váltókat, lebombázott, az ostrom alatt megsérült

állomásokat üzemképesé tették. A hidakat javították, építették. Az üzemeket nagyon nagy nehézségek árán beindították (a gépeket, berendezéseket javították, körülményesen nyersanyagot szereztek). Nagyon jól emlékszem, mekkora feladatot jelentett a Derna-tatarosi kisvasút megépítése. Megoldották a folyamatos szénszállítást, biztosítva a villamosmű üzemeltetését. A szénmennyiség egy részét a lakosságnak juttatták. Az ellenőrizhető kereskedelem működését szorgalmazták. A szabadpiac fokozatosan bemerészkedett. Gondot okozott viszont a feketézők kiszűrése. Az eladásra szánt portéka nagy részét a raktárak és üzletek kifosztásakor szerezhették be. Az intézmények kapuiról lekerült a „működés szünetel” tábla.

Az emberek óvatosan, lassan visszaszivárogtak, munkát kerestek. Különösen az első időszakban, több volt a munka, mint a munkavállaló.

A lebombázott, az ostrom alatt tönkrement otthonok helyett fedél, lakások kellettek. Ezt is megoldották, áldozatot vállalva...

A városi kertészet dolgozói a bombázások, az ostrom alatt tönkretett köztereken, az utak mentén, a Körös-parton fásítottak, a parkokat rendezték. A kültelki utcákat szakavatott útkövezőkkel rendbe hozatták, a központi utakat aszfaltozták.

Az erőltetett menetelés

A beiktatást követően tata kizárólag gyalog, katonai kísérettel közlekedett. A kapun zörgettek, a kerítés fölött megpillantottuk a gépfegyver csövét, a szurony hegyét. Tudtuk, hívja a kötelesség. Számtalanszor megtörtént, hogy a kísérő katonák az utcán találkoztak. Lemosakodott, fehérneműt váltott és indult. A légnyomástól sérült toroka miatt nem tudott gyorsan enni. Ezért otthonról, nem egy esetben éhesen indult. Neki mindig menni, menni, menni kellett.

Rövid ideig rendelkezésére állt egy egylovas kétkerekű kordé, Régente a közeli településekről ilyenekkel szállították a tejtermékeket. Csak úgy kíváncsiságból én is kipróbáltam. A katona kocsis gépfegyvere szíját a csuklójára csavart gyepelőre hurkolta.

Egyik kezét a ravaszon tartotta, másik kezével az ostort csapkodta. A kordé állandó mozgásban volt. Felszálláskor

kiszámítottam, hogy melyik küllőre lépek. A ló bokros természetű lévén felágaskodott, majd „versenyjárművünk“ megrántva, vágatva elindult. Ebből nekem elég is volt. Néhány házhossznyi út megtétele után lekérezkedtem. Azt hiszem apukámnak is lehettek kellemesnek nem igen mondható élményei, ezért aztán továbbra is, ha ideje engedte, inkább gyalogolt.

A kordélyt egy négykerekű négyülékes bricska követte. A kocsiból kiszerezelték a rugókat. A macskaköves úton úgy rázott, hogy leszálláskor gyakorolni kellett a talponállást.

Mint márkás jármű, a konflis kocsi következett. Ernyője viszonylagos védelmet nyújtott. A bakon a kocsis mellett katoná is tartózkodott. Tata nagyon ritkán kért kocsit.

A korabeli viszonyokra jellemző, hogy Nagyvárad területén senki sem rendelkezett gépjárművel. Valahonnan szereztek egy forgalomból kivont autót. Használhatóvá tákolták és a hivatal rendelkezésére bocsátották. Tata a kocsit megnézte, a kulcsot átvette és a mellérendelt vezetőnek egy átíratot adott. A mentőállomásnak adta. A lovas kocsik mellett ez volt az első mentőgépkocsi.

A városháza

Az első napokban tata az ismeretlent tanulmányozta. Meg kellett ismerkednie az ügyosztályok vezetőivel, azok tevékenységi körével, az ügyvitel rendjével. Állandóan szem előtt tartotta, hogy beosztottjai magas- és középszinten tevékenykedő szellemi dolgozók, akikkel – bár ez nagy kihívás volt számára – el kellett fogadtatnia önmagát. Döntéshozatal előtt kikérte az arra illetékesek véleményét. Azt állította, hogy a döntéshozatal és annak gyakorlati megvalósítása kiszámítható eredményt kell adjon. Az előre látható, az előre felmérhető hatásokat is figyelembe kívánta venni. Az ügyosztályok vezetőivel végigjárták a még romos épületben működő irodákat. Megismerkedett az ott dolgozókkal, nagyon rövid megbeszélésen a véleményüket kérte, megosztotta tapasztalatait, majd intézkedtek.

A városháza dolgozói ismervén az épületet, annak műszaki állagát, még azokat az irodákat sem hozták rendbe, ahol az ostrom nem okozott nagyobb kárt. Vastag pizsok volt mindenütt. Voltak, akik úgy gondolták, hogy csak az az igazi hivatalnok,

aki ki sem látszik az iromány hegyek mögül. A termeket ki kellett takarítani, a bútorokat elhúzni, kívül-belül portalanítani. A szekrényekből, az íróasztalokból az iratokat kiszedték, beérkezésük sorrendjében összerendezték.

Tata megkérte a hivatalnokokat, hogy a beérkezés sorrendjét figyelembe véve, csak annyi anyagot tartsanak az íróasztalokon, amennyit nyolc óra alatt megoldhatnak. Viszonylag rövid idő alatt az ügyosztályok utolérték magukat. A két-három éves késés után megoldott iratsomóktól eljutottak a napi ügyek intézéséig. Ezzel az ügyfeleket kielégítették és a levéltárat is rendezhették.

Mindez végtelen nehéz körülmények közepette valósulhatott meg, hiszen a régi vezetés csak az osztályvezetőkkel tárgyalt, viszont tata az osztályvezetőkkel együtt közvetlenül azokkal is kapcsolatot tartott, akik nemcsak részirányítói, hanem az adott feladat megvalósítói is.

Egyesek sanda szemekkel nézhették a vasesztergályost, a szerszámtervezőt, de látva, hogy igen ritkán koptatja a bársonyszéket, megérthették, hogy az adott idő más életvitelt, sokirányú odafigyelést, minőségileg kifogástalan munkát kíván.

A városháza épülete

Néhány szót magáról az épületről. A városháza tetőszerkezete teljesen leégett. A padlástér, a nagyterem feletti mennyezet beszakadt. Az emeleten az ajtók, ablakok kiégték.

A szennyvíz-elvezető csatornarendszer meghibásodott. A vízvezeték-hálózat tönkrement. A pincében több mint egy méter magasan volt a vízszint. A villamoshálózat nagy része a tűz és a víz martaléka lett.

A fénykép a városban állomásozó hadtestek engedélyével készült 1945. május 1-jét megelőző napon. Előtérben az ideiglenes fahíd, mögötte a leszerelt pontonhíd lépcsőzetes feljárója. Háttérben a romtalanított, kítakarított, átépítésre előkészített, kiégett városháza épülete

A levéltárat még a bombázások, majd az ostrom előtt a pincébe hordták; a vízből mentették ami még menthető volt. Néhány viszonylag épségben maradt helyiséget kiürítettek és ott szárították a levéltári anyagot.

A mérnökök keresték és szerencsére megtalálták az épület eredeti tervrajzát. Nagyon gondosan, tégláról téglára bontották a tönkrement épületrészeket. A kiegészítéshez minőségi építőanyagot szereztek. Úgy dolgoztak, mintha újat építenének. A homlokzat magasságát megtartva, a padlástér, a tetőgerenda szerkezetét a tervrajz alapján készítették. A tetőfödém színe is az eredetivel egyezett. A részben vagy egészben kiégett ajtókat,

ablakkereteket a faanyag milyenségének alapján rendelték. Az épület villamos hálózatát, vízvezeték- és csatornarendszerét méterről méterre leellenőrizték, gyakorlatilag átépítették. A pincét kiszárították, szigetelték, fertőtlenítették. Minden szakma képviselőjétől minőségi munkát kértek, hisz ezt az épületet nem javították, hanem restaurálták.

A fentiekből kiolvasható, hogy milyen borzalmas állapotok uralkodtak ebben az épületben és mit tettek a városháza állagának megmentése érdekében.

A beiktatást követő második héten saját szemeimmel láthatam azt a töméntelen feladatmennyiséget, melyet meg kellett oldani. A cél: a háborús nyomok eltüntetése, a város talpraállítása, békebeli életfeltételek megteremtése. Emlékeimet felidézem, a látottakat, amennyiben tőlem telik, rendszerezem. Íme:

- Bár még igen kicsiny voltál még, tudom visszaemlékezni a vasárnap délelőttökre. Egyszer-mászor sétánkat megszakítva, bevittelek a bukaresti Globus-gyárba. Megmutattam az álló gépeket, elmagyaráztam, mi mire való. Teltek az évek. Iskolai szünetekben ebédet hoztál a váradi gyárba. Megálltál a gépek előtt, megnevezted, tudtad, melyiken mit gyártunk. Jó volt hallani – mondta mélyen gondolataiba merülve tata, majd folytatta:

- Már egy hete a városházán dolgozom. Nagy a felelősség. Az ember nem tévedhetetlen. A jót akarjuk. Elég volt a tragikusan sok rosszból. Ha érdekel, holnap egész nap az épületben leszek, tanítás után várhatlak. Megismerkedhetsz mostani munkahelyemmel is. A kapuban őrködő portásnak szólok, ő majd egész az ajtóig kísér – mondta tata.

Másnap, hétfőn (1945. február 5-én), tanítás után az otthon kapott két kerek pénzből az egyikkel a Garasos hídfőnél jegyet váltottam. A híd deszkapadozata töredékes, hiányos, sikamlós, nagyon csúszós volt. A városháza irányába jól ismertem az utat. Kátyús volt mindenütt a járda. Pillanatra megálltam az Andrényi vasáru üzletház kiégett kormos-üszkös oszlopsora előtt. Bent a bútorzat összeborogatva, a még álló polcok üresek voltak. Elértem a Szent László teret. A híd közelében, mindkét oldalon dolgoztak. Az arra tévedt nézelődőket a parttól nagy ívben távol tartották.

A templom két oldala mentén az utat takarították. A templom-bejárat és a városháza közti rész, valamint az épület körüli járda és úttest, tiszta, száraz volt, már elhordhatták a törmelékes jeget.

A városházi oszlopsor mögött három-négy lovas szekér várakozott. Az épületből, saroglyával törmeléket hordtak, az első szekérbe borították.

Megszólítottam a szekerest. Megkértem szóljon, a portással szeretnék beszélni. Körülöttem gyűltek az épületbe igyekvők. Elindult nehéz rakományával a szekér. A portás a következő szekerest az indítással rövid időre várakoztatta.

Bejutottam az épületbe. Megálltam. Szoktattam a szemem a sötétbe. A falak vastagon kormosak voltak, nagy felületen a vakolat tégláig kiégett. Távolabb a tetőtérből és a tetőről óriási gerendacsonkok csüngtek. Az előteret az utcáról a borongós tél és a tetőtérből a beszüremlett gyenge fény világította.

Az előtér a főlépcsőig, valamint a lépcső melletti két folyosószakasz a pillanatnyi helyzethez viszonyítva, elfogadható, tiszta volt. A törmeléket elhordták, mind a két folyosót fel is mosták.

A főlépcső megtisztításán dolgoztak, A munkát letről kezdték, lépcsőről lépcsőre haladtak. A törmelék mozgatását a katonaság kirendelt egysége igen óvatosan végezte. A lapátra fölhúzott törmeléket ellenőrizték. A városháza alkalmazásában dolgozók, a saroglyások, a törmeléket a szekerekre, táblásokra borították.

Tata jóval később megmagyarázta, hogy rejtett robbanószerkezetek után kutattak. Ez a tevékenység az épület egészére érvényben volt, mindaddig amíg az utolsó lapát törmeléket szemetet el nem szállították. Nem tudták ugyanis a tűzvész okát.

A lépcsőkön helyenként jó fél méter magas volt a törmelékréteg. Óvatosan, lapáttal vízszintes vájatokat csináltak. Ezeket kellett följutni az emeletre.

A portás tudta érkezésemet. Ami igaz, az igaz, segítségre, támaszra szorultam. A portás előttem haladt, állandóan mondta, hogy hova lépjek. Két kezemmel kabátjába kapaszkodva, előregörnyedten lépegettünk. A hátam mögött volt egy munkás, jól ismerte a járást. Fogta a táskám, tartotta a hátam. Segítséggel ugyan, minden baj nélkül felértünk az emeletre.

Az irodákban takarítottak, a bútorokat tologatták, a szemetet a folyosó végére kupacokba hordták.

Beléptünk a hivatalba. Tata a portásnak megköszönte a segítséget, ugyanakkor megkérte, hogy segítsen akkor is, amikor az épületből távozom.

Ezután a bentieknek bemutatott. Pintér István építész-mérnökkel volt még egy mérnök, két ácsmester és egy kőműves. A helyiségre nem figyeltem, a jelenlevők lekötötték figyelmemet,

Az asztalon volt egy szélén szakadozott, enyhén szolva gyűrött csomagolópapír. Két vonalzó segítségével derékszögűvé varázsolták, majd zsebkéssel a fölösleget lenyesegették. Néhányszor végigsimítottak a papíron, majd a négy sarkát tintatartóval, billenős itatóssal, meg még nem is tudom mivel, de leterhelték.

Tervezni kezdtek. A mondanivaló menetébe, ahányan voltak sorra bele-beleszóltak. Ott helyben, nagyvonalakban, a városháza romtalanításának mikéntjét és az újjáépítést előkészítették.

Megállapodtak abban, hogy a romelemeket, a törmeléket a legfelsőbb szintről, tehát a tetőtétről kezdik eltávolítani, majd emeletről emeletre haladnak, beleértve a magas földszinti részt és a pincét is. Mindent alaposan kitakarítanak, csakis azután kezdhetik az újjáépítést.

Felvetődött a kérdés: mivel és hogyan hordják le a töménytelen mennyiségű törmeléket, kiégett tetőelemeket. Gondolatok, ötletek sorjázta egymás után.

A következőt határozták el: a hátsó udvar, ami a méreteit illeti, lehetne tágasabb is, elegendő ahhoz, hogy a lovas kocsi megforduljon. A Teleki utcára merőlegesen, a teherkaputól az udvar végéig, a bal oldalon, földszintes épületek voltak. Ezeket a városháza építésekor, mint kiszolgáló üzemegeket használták. (Kőműves, kőfaragó, asztalos, ács, víz és villanyszerelő műhelyekről van szó.) Az egymás mellé illesztett műhelyek az udvar belterét elfoglalták, vagyis szűkítették. Az igavonók nehézkesen mozogtak. Erre az udvarra fogják a törmeléket leereszteni, szekerekkel elhordatni. Ezzel az épület körüli forgalmat nem zavarják, az arra járók testi épségét nem veszélyeztetik.

Az emberi erő, a kézi munka részben kizárt, segédeszközök is kellenek. Ott helyben, a rajzpapírra előléptetett csomagolópapírra, előkészület, előtanulmány nélkül, a mérnök, csak úgy kézzel megrajzolta az épület udvarra néző falát. A fal mellé, a tetőtétről a talajig két sor ácsolt gerendasor közé lejtős csúszdát terveztek. Emeletenként egy-egy ablakból a vezércsúszdához rövid csúszdaszakaszokat rajzoltak.

A mérnök jó szabadkézi rajzkészséggel rendelkezhetett. Én, a 12 éves kiskamasz, aki addig szótlánul álltam, megértettem

mindazt, ami körülöttem zajlik. Élveztem, a tenniakarást, az együttgondolkodást, a jóértelemben vett felfűtött hangulatot. Mint aki hangosan gondolkodik, megszólaltam.

- Én is értem, amit közösen ki tetszettek találni. Olyan lehet, mint egy nagyon, de nagyon hosszú előrebillentett fateknő - mondtam szerényen.

Ahányan voltak, mind elmosolyodtak.

- Jó a kicsi a háznál - szólt tata. - A csúszda oldalait kifelé kell dönteni. Így eloszlik a nyomás, könnyebben földközébe ér a törmelék. A csúszda oldalfalait helyenként vaspánttal erősítjük. A terhelést így jobban fogja bírni.

A mérnök, a két ácsmester és a kőműves másnap reggelre vállalták a csúszda tervének az elkészítését. Méréseket kellett végezni, de mivel, hogyan? Az ácsok egyikének az az ötlete támadt, hogy a tetőről a második emeleti ablakig leeresztett függőónnal mérni lehet. Ezt addig ismétlik, míg földközébe jutnak. Zsineggel a vízszintes is mérhető.

Kéznel volt több függőón is, de mindegyiken igen rövid és foszladozott volt a zsineg. Szükség volt jó minőségű zsinegre. Telefonon nem érkezett segítség.

Az egyik ács türelmet kért. Jó fél óra múlva idős bácsival érkezett (a bácsi lószerszámkészítéssel foglalkozott). Kölcsön formájában, két különböző vastagságú cukorspárgát tett az asztra. A bácsi elköszönt. Az ajtóból hívta vissza tata.

- Jó, hogy eszembe jutott valami - szólt. - Mind a bontásoknál, mind az építésekénél, nemcsak az épületben, de a hidaknál is, van néhány nagyon veszélyes munkaterület. Nem tudom, ki készíthetne hevedereket, melyekkel kibiztosíthatnánk az ott dolgozókat.

- Utánanézek - válaszolta az öreg -, rövid időn belül jelentkezem. Az eszközök mikéntjét megbeszéljük.

A tetőtérben, a bontásra szánt elemeket mozgatni is kellett. Ehhez, kézzel működtethető eszközökre volt szükség. A vízszintes helyváltoztatáshoz csörlő, a nehéz darabok leszállításához csiga kellett.

Ismét körtelefonálás, az eredmény lesújtó volt. Csak egy üzemnek volt működképes, mennyezetre és padozatba épített csiga- és csörlőrendszere. Ezzel az eggyel is a hadseregnek dolgoztak.

És... jött az ötlet: a vasutak. Az irodabeliek jól tudták, mi a helyzet a vasúti berkekben. Az állomások egy részét bomba-

támadás érte. A vasúti sínek nagy része, a vasúti hidak a sorozatos bombatámadások, robbantások martaléka lett. A remény utolsó foszlányába kapaszkodva, hitték, hogy talán lesz megoldás.

Pintér főmérnök, a vasút váradi kirendeltségének vezetőjével telefonon értekezett. A párbeszéd minden mozzanatát tudtuk, mivel a válaszsöveget a jelenlevők előtt elismételte. Az igazgató megígérte, hogy percekben belől visszajelentkeznek. Mindezek után csak a hivatalos iratváltás következett. A vasúttól, a mozdonyjavító műhelytől a városháza, meghatározatlan időre kérte és megkapta a nagyteljesítményű csörlő- és csigarendszert. Az eszközöket működtető vasúti munkások, állandó jelleggel, mind a bontás, mind az építés idején is a városháza rendelkezésére álltak. Pintér mérnök a két aláírással, pecséttel ellátott irattal, kocsival, még azon melegében, előbb a nagyállomáshoz, majd a mozdonyjavító műhelybe igyekezett.

Ezalatt a mérnök, a két ácsmester és a kőműves megbeszéltek a mérések mikéntjét. A padlástérben kiválasztották azt az épen maradt tetőkorona szakaszt, melyre ráerősíthették az előre elkészített elemeket.

Az irodában ketten maradtunk. Körülnéztem, ismerkedni kezdtem tatám munkahelyével. Akárcsak az épület minden zuga hideg volt. A részben, vagy egészben leomlott, sérült, törmelékkel telt kéményeket, sorra tűzveszélyesnek nyilvánították, használatukat szigorúan megtiltották.

Az ablakig mentünk. A épület közvetlen közelében, a vízpart menti járdán a nagyméretű fémlap föl volt emelve. A körberakott, megégett gerenda jelezte, hogy a rögtönzött korláton belől mély űr tátong.

Tata felháborítónak, érthetetlennek tartotta azok tettét, akik a vízpartra vezető lépcsőt tönkrezúzták. A gyártás alatt álló pontonhíd elemei azon a héten vízre kerülhetek volna. Csak a lejáró lépcső hiányzott. Ezzel a gyaloghíd működtetését késleltették.

Távolabb, a vízmederben, drótkötéllel kibiztosított tutajon tűzszerészek dolgoztak.

A katonaság nagyteljesítményű járműveivel vontatták a vízbezuhanat hídelemeket. A kölcsönkapott tehergépkocsikon a vasúthoz szállították. Mind a vasút, mind a város fémroncsait egy helyen tárolták és egyidőben szállították Hunyadra, a fémkohászati üzemekbe.

Az ajtón ismét kopogtattak, csatorna- és vízvezeték-szerelők érkeztek. Jelentették, hogy a felkutatott csapokat sorra lezárták, ettől függetlenül a pincében a vízszint emelkedik. A lementett iratokból már csak úgy három sor áll szabadon, a többi a vízben úszik.

- Nem egy napra kijelölt feladat - mondta tata. - Ebből neked mára bőven elég.

A szerelőktől türelmet kért, majd kimentünk a folyosóra. A beáramló szélben szárnyaszegetten imbolygott a díszterem ajtaja. Megálltunk a küszöbön. A terem mérete, siralmas állapota szótlanságra kárhoztatott. Óriási felületen se tető, se tetőtér. Az üszkös gerendacsonkokból a tetőtér állapotára következtetni lehetett. Cseperedő gyermekként valamit fölfogtam. Megértettem: emberfeletti, veszélyekkel terhelt munka vár azokra, akik ott fenn a magasban dolgozni fognak. Mindaz amit az irodában megbeszéltek, nemcsak a bontás-építés folyamatában volt fontos. Kimondhatatlanul óvták, védelmezték az épület magasában munkát vállalókat.

Tata észrevette döbbszótlanságomat.

- A teremben szinte minden tönkrement - szólt. - A fal mellett és a távoli szögletben van egy jól körülhatárolható terület, ahol a lángnyelvek néhány bútordarabot megkíméltek, nem károsodtak. Ha hetekkel ezelőtt valaki benéz csak úgy, kíváncsiságból, az épen maradt darabokat kihozathatta volna. Nem tették. A téli kormos eső és hólé a muzeális értékű bútordarabokat tönkretette.

Telefonon fölkérte a portást, aki készségesen levezetett a kijáratig.

Akárcsak az előző napokon, tata a munkaidőt jócskán meghosszabbította. Kimerülten érkezett. Keveset pihent, majd a polcra leemelt egy kötetet, kinyitva az asztalra tette.

- Ebéd után megmagyarázom, mi is az a csiga és mire jó a csörlő.

A hiányzó láncszem

A résnyire nyitott osztályajtó mögött megpillantottam a szigorú tekintetű pedellust. Kézimunka-tanárnőnk sietve ment, majd a folyosóra küldött. Az ajtó mögött tata titkárnője állt.

Megnyugtató, majd a kezembe adott egy borítékot. Megkért, olvassam el a pársoros levélkéket.

Tanítás után a nekem címzett levél útmutatását követve, elmentem a nagybátyám lakására. A nagynénémet otthon találtam, átadtam a nekik szánt írást. Ebben tata arra kérte a nagybátyámat, hogy kora délután látogasson el hozzánk. Nagynéném azonnal vitte a levelet a nyomdába.

Rohanva tettem meg az utat hazáig. Féltettem beteg szívű mamámat, nem akartam felidegesíteni késedelmemmel. Éppen akkor tette el a fényképekkel teli dobozt. Tata fényképésznél készült fiatalkori fotót kerestetett, melyen mind a három testvér rajta volt.

Időben, tatámat megelőzve érkezett testvéröccse.

(Erről csak annyit, hogy az ostrom után hozzánk szállásoltak el egy magas rangú orosz tisztet. A konyhát, mint egyetlen alkalmas helyet, átadtuk, így az előszobában bonyolódott le minden házimunka. A kellemetlen csak az volt, hogy az előszobában, az ajtó mellett, négy váltásban, vagyis állandóan csőre töltött géppuskás katona ült, aki a hozzánk beszállásolt orosz tiszt biztonságára vigyázott. Az idegeneket kötelezően ellenőrizte.)

Megérkezett tata. A tisztet kihívatta, a fényképet megmutatta. Az felismerte a képen tatámat, megértette, hogy három testvérről van szó, és engedélyezte a látogatást. Ilka nagymama, aki az ajtóban toporgott, sietve átment az udvaron, és hármásban: nagytata, nagymama, és nagybátyám átléphettek otthonunk küszöbét.

A szobába mentünk. Ilka nagymama, a mamám és én hencserre ültünk. Az asztal körül foglalt helyet a három férfi: id. Ványai Imre, a fiúk édesapja (kőművessegéd), ifj. Ványai Imre, tata testvéröccse (nyomdászgrafikus, szabadidejében festőművész), Ványai Károly, tatám (vasesztergályos, szerszámtervező, szerszámkészítő – akkori polgármester).

Sok év telt el. Az akkor hallottak, bár csak tizenkettedik évemet töltöttem, frissen élnek az emlékezetemben.

Tata az aznap történekről beszélt. Megjegyezte, hogy mindaz, amit elmond, nem államtitok, így nyíltan, kertelés nélkül beszélhet.

A reggeli órákban rövid munkaértekezletet tartottak. A városháza részéről Pintér István építész főmérnök és tata vettek

részt. Erre a megbeszélésre behívták a város termelőegységeinek és a különböző intézményeknek a vezetőit. Pintér mérnök a jelenlévők tudtára adta, hogy a városháza teljes rekonstrukciójának a terve elkészült. A felettes hatóság a munkálatok lebonyolításához az engedélyeket megadta; a pénz rendelkezésre áll. Az építkezéshez szükséges anyagokat a beszállítóktól hivatalos úton megrendelték. A városháza területén dolgozó munkásokat foglalkozásuk alapján csoportokba sorolták (ácsok, tetőfedők, épületasztalosok, kőművesek, kőfaragók, festők-mázolók, víz-, csatorna, villanyszerelők, lakatosok). Kérik, hogy a város üzemeiből és intézményeiből a szakmunkásokat az építés idejére a város rendelkezésére bocsássák.

A gyűlés ezzel véget is ért, majd a főmérnök és tata a jelenlevőket a kijáratig kísérte.

A vastagon füstös, kormos, üszkös falakon imitt-amott, alig észrevehetően elővillant egy-egy bágyadt színfolt.

A vendégek egyike megszólalt: „Új idő köszöntött reánk. Nem tűrhetjük, nem engedhetjük meg, hogy ezek a mázoló-mányok elcsúfítsák az újjáépített városháza falait. A burzsuj csökevényeket úgy kell kiirtani, hogy írmagjuk se maradjon. El kell tüntetni.” A jelenlévők közül többen is helyeseltek:

- Igaz beszéd - mondta az egyik.
- Okos szó - toldotta meg a másik.

Mindketten visszamentek az irodába. Tata az előző év őszén súlyos légnymást szenvedett. Gyakran előfordult, hogy idegesség, fáradtság miatt a torka bedagadt, nyaka láthatóan megduzzadt. Idegesen tapogatta a nyakát. Pintér mérnök, bár jól ismerte tatámat, kijelentette, hogy betegeskedésnek most az egyszer se helye, se ideje nincs, majd megkérdezte: - Mi a legközelebbi munkafeladat?

Szinte egyszerre válaszoltak: - A falfestményeket el kell tüntetni.

Felforrósodott az iroda levegője. Két okos ember munkához látott.

A lépcsőház fölött teljesen beszakadt a kiégett tető. Elhatározták, hogy még az építkezés, a felújítás előtt rendbe teszik a lépcsőházat. A tetőtérben a lépcsőházat ácskapoccsal összefogott gerendákkal letakarják, arra kátránypapírt tesznek, majd nagybetűkkel ráírják, hogy rálépni életveszélyes. Így a falakat eső nem áztathatja, a kíváncsiskodóktól a terepet megóvhatják. Az

egész lépcsőházat a tetőtértől a kapubejáratig sűrűn állványozzák, a munkálatok idejére az idegeneket a veszélyes területről kitiltják. A falfestményeket, ideiglenes jelleggel, zsírpapírral vagy hólyagpapírral letakarják. A falakat, ha kell, tégláig letisztítják. Új villanyvezetékot szereltesznek. A falakat gipszes habarccsal bevonják, tükörsimára csiszolják, majd egy rétegben lefestik. A következő festékréteg csak akkor kerülhet fel, ha a tető és a tetőtér elkészül. A munkások naponta hét és fél órát dolgoznak. Az utolsó fél órában az aznap összegyűlt törmelékot elszállítják, a munkafelületet portalanítják, tisztán tartják.

Telefonon a létező forrásokat felkutatták, fa- és festékanyagot kölcsönöztek.

A kiégett, kirabolt üzletekben nem volt áru. A képek letakarásához szükséges papírmennyiséget nagyon nehezen szerezték be. Behívták a munkások csoportvezetőit és megbeszéltek az elkövetkező napok feladatait. Csak a képekről hallgattak.

Tata egy kis ideig pihent, majd folytatta.

- A képeket el kell tüntetni. Imre, ez a te feladatod! Letisztítod, állagmegóvó szerrel bevonod, majd festékkel láthatatlanná teszed. Nagy kihívás, de meg kell tenni. Olyan szereket keress, melyek a tisztítás folyamatában a festményeket nem károsítják. Az óvó réteg olyan kell hogy legyen, mely légmentesen zár és elválasztja a festményt a rá húzott fedőfestéktől. Mind a két szer vízben oldható legyen. - Hátha egyszer épségben ráta-lálnak...

Nagybátyám hosszasan gondolkodott, majd elvállalta a munkát. A restaurálás, különösen falfestmények esetében, komoly előtanulmányt és megfelelő eszköztárt igényel, viszont 1945 tavaszán se szakleírás, se eszköz a restauráláshoz nem volt.

A beszélgetés végén nagytata is adott egy-két jó tanácsot. Azt mondta, hogy az oldó- vagy tisztítószereket az egyik kép legalján kell kipróbálni, hogy ne hagyjon csíkot az esetleg lecsorgó anyag. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a fedő festéket többször át kell szűrni, máskülönben az állagmegóvó réteget a festékben levő darabos szennyeződés átfúrhatja, a festményeket károsíthatja.

A szőnyegbombázások, a hosszan tartó ostrom után az alig éledő városban időtálló, felelősségteljes, nem éppen veszélymentes vállalkozásba kezdtek.

A következő nap az ácsok megkezdték az állványok felállítását. A munkások szorgoskodtak, kéz alá dolgoztak. Imre bácsi, miután a nyomdából kérésre elengedték, munkához látott. A nyomdában fellelhető vegyszerekből próbaadagot állított össze, majd a festék- és vegyszerkereskedéseket járta végig, nem sok eredménnyel.

Megállás nélkül folyt a munka. Néhány nap elteltével letisztították, portalanná tették a falakat. A képekről lekerültek a papírok. Megkezdődött mentésüknek a folyamata. A munkások eleinte csak távról figyeltek, majd bátortalanul megszólaltak: Mit segítsünk? Mit csináljunk? Mi is csinálhatjuk? Meg tetszik mutatni? Kemény munkában kérgesedett kezek lágyan, puhán, simogatva tisztították a képeket. Élvezték, amint a füst és korom fogságából kiszabadul egy-egy színfolt, egy alak vagy tárgy, majd egészében a hajdan élt művész alkotása, maga a festmény. Nagybátyám az önkéntes restaurátorokat figyelemmel irányította, ugyanakkor tevőlegesen dolgozott. A képek megtisztítását két fokozatban oldotta meg. Az évtizedek alatt rájuk rakódott por csomósan összezsugorodva, üvegkeményen, magas hőfokon ráégett a képekre. Ezt nagyon óvatosan, külön erre a célra összeállított oldószerrel puhította, még pedig úgy, hogy az alatta levő festékanyag nem károsodott.

A letisztított gyönyörű falfestményeket állagmegóvó réteggel bevonta, majd sorra mindet lefestette.

A munkások értetlenül nézték a lefestett falakat. A tükörsimára csiszolt falakat és a festékekkel lefedett festményeket egy rétegben lefestették.

A következő nap apró javításokkal és takarítással telt. Az állványokat lesöpörték, a lépcsőházat, az épület kapubejáratát súrolták, mosták. Az üres vödöröket, bödönöket, szerszámokat raktározták. Minden tisztaságtól ragyogott. A munka átadását a következő napra tervezték.

Ezen a napon tata magában roskadtan ült, hosszasan gondolkodott, majd részletesen elmondta az aznap történeteket. Reggel egy munkás Pintér mérnöknek jelentette, hogy feladatukkal végeztek. Tatám és a főmérnök jelenlétében szeretnék átadni a munkát. A dolgozók utcai ruhában álltak, türelmesen vártak. Az egyik munkás az állványról levette a hibátlanul gyalult-csiszolt deszkadarabot és szóttalanul függőleges, vízszintes, átlós irányban a falra helyezte. A lécsík a fallal színelte, a

kettő között nem volt rés. A fal színe is mindenütt egyezett. Eltűntek a képek.

A csendet az egyik munkás hangja törte meg. Arról beszélt, hogy ők, építőmunkások megszokták az egyik helyről a másik helyre való vándorlást. Itt viszont valami különös megfoghatatlannak voltak a részesei, a fokozatos tisztulásnak, az értékek mentésének munkálataiban vettek részt. Mindezt egymás között megbeszélték. Fogadalmat, esküt tettek. Amit láttak, átéltek, tapasztaltak, azt magukba zárják és mint szent titkot magukkal viszik.

Tata elismételte, amit a munkásoknak mondott. Megköszönte az önzetlen tenni akarást, az együtt érző munkát. Hangsúlyozta, hogy várni kell, míg megtanuljuk tisztelni, érteni a reánk hagyott értékeket és akkor valóban szennymentes, portalan tiszta levegőben messze elláthat a vándor.

Itt elakadt a szava. Keserves, kínzó sírással küszködött. Szaggatottan beszélt:

- A falfestményeket eltüntettük... Megmentettük... Megmenekültek?... Talán.

Megjelent a Várad című folyóiratban, 2003/6. sz.

2003-ban feltárták a nagyváradi városháza falfestményeit.

A háborús nyomok eltüntetése

1945 február utolsó napjaiban a szombat délutánt és a vasárnapot is Nagyvárad térképének alapos tanulmányozásával töltötte. Tata jegyzeteket készített, melyeket a térkép szélére biztosítótűvel fölerősített.

Szótlanul meg-megálltam mögötte, nem zavartam munkájában.

- A nyugati fronton még dörögnek a fegyverek. Nap mint nap szerelvények dübörögnek át a városon. Egyszer talán vége lesz. Mi a békés évekre készülünk - mondta. Többről akkor nem beszélt, nem tudhatta, hogy a városházán megfogalmazottakat valóra lehet-e váltani?

Hétfőre a városházára kérték a városban állomásozó hadtestek parancsnokait. A munkatanácskozáson a városháza

részéről tata és az építkezési osztály vezetője, Pintér István főmérnök volt jelen.

A városháziak elmondták, hogy a sorozatos bombázások, az elhúzódozó ostrom után a romeltakarítást megkezdének. Nincs tűzszerészük, nincs aknakereső szakemberük. A munkálatokat biztonságos környezetben aknamentes felületen végezhetik.

Tata az asztalra tette a már alaposan áttanulmányozott térképet. A várost három jól elkülöníthető részre osztották. Az első szakaszba a bombasújtott körletek kerültek. A második szakaszba az ostromlott városrészeket jelölték. A harmadik szakasz azokat a részeket érintette, ahol a harcok károkat nem okoztak ugyan, de céltévesztett lövedékek különböző helyeken azért lehettek.

A hadsereg képviselőivel a vázolt adatokat pontosították, a munkálatokat a következő nap megkezdték. A veszélyeztetett, gyanús helyeken a romeltakarítás idejére is kaptak tűzszerészeket.

Hetek, talán hónapok múltán Nagyvárad rommentesített és tűzszerészeti szempontból biztonságossá vált.

Évtizedek távlatából a fentemlítetteket bizonyítani, igazolni kellene. Részemről ötlet csupán, hisz a következőkre felhatalmazásom nem lehet.

Levélári anyagok alapján megnézethetnék, hogy a Széles utcai (Decebal) híd közelében, a Vitéz utcán (Decebal sugárúton) melyik évben épült az első tömbház? Az évet kiindulópontnak tekinthetnék. Ez után hány tömbházat, intézményi épületet emeltek. Természetesen, az építményeket térképen beazonosíthatnák. A kapott adatokat időrendi sorrendbe is rendezhetnék.

Az építkezést az alapoknál szokás elkezdeni.

Utána lehetne nézetni, hogy Nagyvárad területén, az építkezéseket hol, hányszor állították le, a tűzszerészek mennyi szunnyadó, robbanásveszélyes töltetet távolítottak el. Meglehet, hogy figyelmemet az építkezések menetének lassítása elkerülte, nem tartozik rám.

Amennyiben nem találtak, esetleg igen ritka esetben leltek robbanó szerkezeteket, annak a mindenre figyelő munkának köszönhető, melynek tevőleges részese a tatám is volt. Az országban kevés megyeközpont végzett ilyen alapos munkát.

A nagytakarítás

1945 kora tavaszán a Szaktanács két kiküldöttje tatámnak felajánlotta, hogy önkéntes alapon, szabadnapon, azaz vasárnap, a már működő vállalatok és intézmények dolgozóival másoknak is példát mutató munkát vállalnának. Kevés töprengés után a választ megkapták: Az ötlet jó, takarítsuk ki a várost.

Eddig az időpontig sem a háztartásokban összegyűlt szemetet, sem a romokat, törmelékeket nem szállították el.

A nagytakarítást körültekintően előkészítették. A munkát a városháza tisztviselői, a Néprendőrség beosztottjai irányították. Nagyvárad valamennyi fuvarosának jelentkeznie kellett. A hadsereg nagyteherbírású szállítóeszközöket bocsátott a város rendelkezésére, a városi vasút a piactér melletti vágányra teher-
vagonokat irányított.

Azon a tisztasági napon aprók és nagyok tevőlegesen kivették részüket a munkából. Előkerültek a takarítóeszközök és a padlástól a pincéig, a kert legrejtettebb zugától a járda melletti vízvezető árokig mindent sepertek, lapátoltak.

A kijelölt helyeken délutánra embermagasságú szeméthegeket hordtak össze. A szállítóeszközök számtalanszor fordultak. Azon az egy napon a központi szemétyűjtőhöz, több mint 15 ezer szekér és teherautó szemét érkezett. Hosszú napok kellettek azután, hogy a központba egybehordott szemetet a városon kívülre, a szemételepre elszállítsák.

Ez egy nagyon jól sikerült munka volt. A melegedő napok előtt a felgyülemlett és romlásnak indult szeméttől a várost megtisztították. Ezen túlmenően, ez az össznépi munka üzenet-hordozó jellegénél fogva is nagyon fontos. Kimozdította az embereket fásult állapotukból. Erejéhez mérten, gyakorlatilag mindenki tenni akart és tett is. A saját portáján, a saját portája előtt sepert. Számomra is tanulságos volt ez a nap. Ha mi is takarítás-sal, tisztasággal tiszteltük otthonunk, a másé sem elhanyagolható. Kialakult egy porták által nem kényszerített magatartás-forma. Az én portámat én tartom rendben, a tiedet megtisztelem, nem szemetelek.

Valahogy úgy alakult, hogy akkoriban mindent rendeltetésszerűen használtak. A Körös medre nem volt szemételep, a víz átlátszó kristálytisza volt, a folyó élt. A szennyvízcsa-

tornákat az utcaseprők nem tekintették alkalmi lerakatnak. A járdára véletlenül sem dobtunk szemetet. Az utcákat separték és lovas kocsikkal az úttestet locsolták.

A város áttekinthető, tiszta, levegős lett. Kolozsvár is követte a váradi példát, nekik is sikerült.

Bár katonai szerelvények érkeztek-indultak, s mindez naponta megismétlődött, tömeges megbetegedések nem voltak, a várost nem fenyegette járványveszély.

A felozlatott hadikórházak

A takarítást követő napokban az Egészségügyi osztály egyik beosztottjával megnézték a kiürített, felozlatott hadikórházakat. A Szent László Gimnáziumot napok alatt kitakarították, fertőtlenítették, majd a szükséges javításokat is elvégezték, iskolai használatra alkalmassá tették.

A Hadapród iskola pusztá látványa tatámat nagyon megrendítette, mondhatnám azt is, hogy megbetegítette. Hónapokon keresztül a kórházi hulladékot az épület belsejében, a fedett fürdőmedencében tárolták. Ez már komoly járványveszélyt jelentett. Nagyon nehezen találtak olyan embereket, akik a hulladék elszállítását és a takarítást is vállalták. Ott is, akárcsak a városházán, nagyon körültekintően dolgoztak. A hangsúly a személtszállításán, a takarításon, fertőtlenítésen volt, ezek után a szakszerű javításokat is elvégezték.

A hadsereg nem tartott igényt a helyreállított, felújított épületre. Tata, 1947-ben az Egészségügyi osztály képviselőjével Bukarestbe utazott. A felettes szervek közbenjárását szorgalmazták. Nagyváradon, a volt Hadapród iskola épületében orvosi egyetemet szándékoztak indítani.

Kérésükre a válasz nemleges volt. Nagyváradot a központtól túl távoli településnek tekintették, ugyanakkor tudomásukra hozták, hogy határzónában felsőfokú intézmény nem működ-tethető.

A marosvásárhelyiek ügyesebbek voltak, megkapták az egyetem beindításának a jogát. A sors iróniája: mindkét épület egyazon tervrajz alapján készült.

Az ügyintézés útvesztői

Tatánkat nap mint nap aggodalommal, türelmetlenül vártuk, rendszeresen üzent, telefonált, nyugtatásunkért tette. 1945 október utolsó napjaiban kora este volt, mire hazaérkezett. Mamával néhány szót váltottak, majd megállt mellettem is. Megkérdezte, hogy kell-e még készülni a következő napra? Azt válaszoltam, hogy percekben belől a táskám útra készítem. Csak úgy, váratlanul, tovább érdeklődött, tudni kívánta, mennyi van a fejemben és mennyi maradt a táskámban? Természetes egyszerűséggel azt válaszoltam, hogy mindent megfeleztem.

- Akkor bizony a táskád cipelned kell - mondta gondterhelten. - Nem ártana, ha még egyszer átlapoznád a holnapit. Addig ismételd, amíg alaposan megmosakszom, itthoniba öltözöm, estebédelek, még benézek a szülőkhöz is. Ennyi bőven elég, könnyíthetsz a táskádon is meg aztán a félmunka nem munka, amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.

Beesteledett, a cserépkályha körül melegedtünk. Tata a kályha tömör ajtaját kinyitotta, a rács mögött izzott a parázs. A villanyt eloltotta.

- Évekkel ezelőtt a régi emberekről beszéltünk. Nem mesélek, a nap eseményeiből elmondok egy tantörténetet - mondta.

Reggel munkakezdés előtt érkezett. Elővette a napi postát, majd az órára nézett. Megállapította, hogy az aznapra beérkezett irdatlan iratmennyiség áttanulmányozásával, a terepmunka előtti idővel jól kell gazdálkodni. Az anyagot az ügyosztályok még a reggeli órákban átveszik. Dolgozni kezdett.

Zaklatott idők voltak. Fogadónapokat, de még fogadóórákat sem lehetett beiktatni. Valami mindig közbejött. Az ügyfeleket nem akarta feleslegesen fenntartani, folyton csak azt mondogatni, hogy házon kívül van, meg, hogy hívja a kötelesség. Így aztán akinek fontos volt az ügye, és még szerencséje is volt, néhanapján bent valahol az épületben, rátalált, vagy korán reggel az irodába kopogtatott.

Időben, nem késlekedve érkezett a titkárnő is. Tudatta, hogy egy idős házaspár személyesen szeretne tatámmal beszélni.

A titkárnő telefonon jelezte, hogy tata a beígért helyszínre késve érkezik.

Az idős házaspárt bekérte, hellyel kínálta, majd a beadványt és a mellékelt okiratok másolatait áttanulmányozta.

A házaspártól megtudta, hogy a választ számtalan alkalommal kérték.

A hivatalnok gépiesen ismételte, hogy az ügy bonyolult, megoldása folyamatban van. Türelemmel a válaszra még várni kell. Megadták az ügyosztály megnevezését, az iroda számát, sőt az íróasztal helyét is megjelölték, ahol a hivatalnok rendszerint fogadta őket.

Mindezek ismeretében tata a titkárnővel bekérte a városháza jogtanácsosát, aki az iratot feldúltan ugyan, de elolvasta, majd kevés türelmet kért, az irodát elhagyta.

(A sorozatos légiriadók napjaiban a levéltárat biztonságosnak vélt helyre rejtették. Még 1945 őszén is az intézmény hivatalnokai és a városban föllelhető könyvkötők a vízzel elárasztott pincéből kimentett iratanyagot szárították, rendezték. A folyamatban levő ügyek iratait az irodákban, szekrényekben tárolták.)

A jogtanácsos, kezében a nyomtatott Hivatalos Közlönnyel és a két példányban készített beadvánnyal az irodába lépett. Az irat másodpéldányát ott helyben a házaspárnak visszaadta. Őt követte az adott osztály főnöke, valamint az a hivatalnok is, aki az ügy megoldásában érintett volt.

Tata az órájára nézett, majd az asztalt körülülték. Miután a beadványt elolvasták, tüzetesen tanulmányozták, előkerült a törvénygyűjtemény is. Kevés kutakodás után ráleltek arra az egyetlen bekezdésre, mely mint az ügyintézés iskolapéldája, az adott kérelemre rábólintó választ adott.

A válaszszoveget úgy állítottak össze, hogy abban teljes terjedelmében megjelenítették a nyomtatott törvényerejű bekezdést is.

Ismét az órájára nézett, majd a tata kérésére a titkárnő a válaszügyanyagot hat példányban legépelte. Az idős házaspár öt példányt igényelt. A kész írást, aláírással, pecséttel ellátva a kérelmezők végre valahára átvehették. Mindent megköszönve az idős bácsi halkán annyit kért, hogy a hivatalnokot a késelelemért ne szólják meg. Távoztak.

Az irodában csak a négy városházi maradt.

Tata kijelentette, hogy igen ritkán néz az órájára. A mai nap rendkívüli, ezért többször is figyelte az óra állását, az idő múlását. Csak azt az időt vette figyelembe, amikor is mind a három személy az irodában tartózkodott. A válaszra, melyet 23

perc alatt megoldottak, az ügyfél a türelem határán várakozott. A beadványt 1943 március első hetében iktatószámmal és keltezéssel igazoltan az ügyosztály átvette. Azóta több mint két év telt el. Átfutási időnek igen sok.

Mellesleg tata még megjegyezte, hogy a törvényerejű rendeletek gyűjteménye minden ügyosztályon a beosztottak rendelkezésére áll, a késedelem érthetetlen. A kinevezését követő első héten az ügyosztályok az elmaradt késedelmesen intézett iratok rendezéséhez hozzá kellett kezdenek. A régtől bevált módszer szerint az iratokat továbbra is tologatták, elfektették, nemlétezőnek tekintették.

A továbbiakban tata megmagyarázta, hogy az ügyosztályról és a szóban forgó iratról úgy beszél, hogy nem nevezett meg senkit és semmit. Hivatali titokról nem beszélhetünk. Az elmondottak a pillanatnyi helyzetet, a kort jellemezték, tehát általánosítható.

1944 őszéig a sorozatos légiriadók alatt kötelező jelleggel óvóhelyen tartózkodott mindenki. A helyzetet felfokozott idegállapotban éltek meg az emberek. Mindez a munka menetére fékező hatást gyakorolt. Iratokat tologattak, késedelmesen oldották meg feladataikat. Mindemellett az is meglehet, hogy egyesek kihasználták az adott helyzetet. Késedelmesen végzett munkájukkal tevékenységük fontosságát ily módon igazolták. Az ostromot követően minden mindegy alapon néhány beosztott szerfölött felelőtlenül dolgozott.

1946 kora tavaszán tata mindkettőnket a szobába hívott. Megtudtuk, hogy munkakezdés előtt a körfolyosó egyik ablakmélyedésében az idős házaspár ismét tatámra várakozott.

Az irodában kevés időt töltöttek, nyomban a tárgyra tértek. Kettesben a tél folyamán megírták életük történéseinek egy szakaszát. Az írásból egy példányt tatámnak szántak. Kérték, hogy az általuk összeállított anyagot csak otthon, szűk családi környezetben olvassuk el. A bácsi kérésére az írást tata a fiókba tette. Az ajtóból könnyes szemel búcsúztak, mindent amit tett még egyszer megköszönték. A néni viszont még megkérdezte, hogy a mai munkanap is napnyugtával ér-e véget?

Tata az asztalra tette a jó egy ujjnyi vastag, írógéplap méretű, gondosan körberagasztott, újságpapírba csomagoltat. A borítót óvatosan bontogatta. A könyvkötő által készített kávébarna színű

irattáskából kiemelte a keményfedelű füzetet. Fölnyitotta, pergetve átlapozta. A fotelben hátradőlt. A nehéz helyzeteket átélt tatám most megingott, remegés fogta el, falfehér volt. A sejtés, az ismeretlentől való félelem nyomasztotta. Rettegett a gondolattól, hogy törbecsalják. Ugyanakkor a házaspárt, akit a mai napon látott másodszorra, jóindulatúnak, őszintének vélte.

A keményfedélbe fűzött iratanyag jogi jártassággal rendelkező szakember irányításával összeállított, rendszerezett, az utolsó lapon áttekinthető tartalomjegyzékkel, sorszámmal ellátott anyagot tartalmazott.

Bő emberöltői idő távlatából próbálom a lényegét felidézni. A bevezető levél szüleimhez szólt, hangvétele közvetlen, kedves, őszinte volt.

Mindketten állami alkalmazásban dolgoztak, hosszú évek óta nyugdíjasok. Rokonságuk nincs, magukra hagyatkoznak. Az ismerősök koruknál fogva fogyatkoznak.

Az idős házaspár részéről az asszony egyetlen, nagyon idős nővére a közelmúltban özvegy lett. Az ő közvetlen környezetében sincsenek rokonok. A túlméretezetten nagy, saját tulajdonában egyedül lakik.

Rokonegyesítés címén a házaspár az iratok átadásának napján a kora délutáni vonattal az országot végleg elhagyta. Ismerték tata szerénységét, tudva, hogy az elutazókkal szemben időhátrányba került, a kapcsolatot nem volt kivel felvenni, részükről mindent elintézettnek tekintettek, jelesül azt, hogy az iratok a tatám tulajdonát képezik. A levél egyik bekezdése is erről tanúskodott.

A levélből megtudtuk, hogy mindkét részről az iratok beszerzését egy-egy olyan ügyvédre bízták, akik minden szükségességet szereztek, az utaztatást is lebonyolították. Iratcsere útján, tartalmában egyező, öt példányban készültek az iratkötetek. (Kettő a rokonok, kettő az ügyvédek, és egy példány a szüleim tulajdona.)

A mellékelt iratokból néhányra emlékszem:

- telekkönyvi kivonat, melyben igazolták, hogy a földterület (telek), valamint a ráépített ingatlan a házaspár tulajdona;
- több lapból álló, arra szakosodott mérnöki irodában készített épületterv - rajz;
- adományozó okirat, mellyel a szüleim nevére átírták az általuk lakott saját tulajdonukat képező ingatlant. A szükséges

aláírások és a pecsét is az iraton volt. Az átíráshoz szükséges anyagi fedezetet is rendezték, bélyeggel hitelesítették. Csak a szüleim aláírása hiányzott.

A házaspár iratait időben rendezték. A megérkezést követően rövid időhatáron belül a véglegesen áttelepedtek jegyzékében kerülhettek. Ennek alapján 24 órás várakozás után, az áttelepülteknek járó első nyugdíjat átadták. Ezzel igazolják, hogy lakhatásuk és ottlétük anyagi alapja biztosítva van. E két záradékként ismert okirat alapján szüleim az ingatlant, mint adományt átvehetik.

Az idős házaspár körültekintő gondoskodással viseltetett irántunk. A levélből megtudtuk (a mellékelt számlák is igazolták), hogy a házadót egész évre kifizették, ugyancsak egy évre átalánydíj formájában rendezték a víz- és a villanyszámlát. A mellékelt számlán a kifizetett összeg mellett fel volt tüntetve az utazást megelőző hét óraállása is. Kéményt, kályhát tisztítottak, leellenőriztették a víz- és a villanyhálózatot. Tavasszal a lakást kifestették. Tehát az épületet minden vonatkozásban beköltözhető állapotba hozták. A levél legalján néhány szavas utóirat is volt. Az irattartó táska alján a vastag kartonlap alatt három zsinórral összefogott kapu- és lakáskulcsot találtunk.

Késő este megszólalt a telefon. Jelentkezett az az ügyvéd, aki a házaspár utaztatását intézte. Tatámmal időpontot egyeztettek. Mivel az iratköteg egy példányát ő őrizte, a mienket nem kellett bemutatni.

Kétségek között várakoztunk. Hogy hány nap is telt el, arra nem emlékszem, viszont arra igen, hogy tata egyik nap rendhagyó módon kocsival érkezett. A torka, a nyaka ismét megduzzadt, komoly nyelési nehézségei voltak. Nem evett csak néhány korty teát ivott. Zaklatott, nagyon ideges volt.

A zakójából kivett egy nagyobb méretű borítékot. Abban egy írás és mellette egy másik kisebb boríték is volt.

Az írásból megtudtuk, hogy a célállomás és az előtte levő állomás között nagyon rövid a távolság. Tehát a szerelvény az utolsó előtti állomáson várakozott. A szemből jövő vonat, nem tudni mi okból kisiklott, az álló vonatot letarolta. Az idős házaspár is életét vesztette.

Az ügyvéd az idős özvegy asszonnyal az állomáson várakozott, helyben értesültek a történetekről. Azonnal a tetthelyre siettek. Az állomásra érve, az asszony a roncsalmaz láttán rosszul

lett, eszméletét veszítette, kórházba szállították, nem tért magához. Az idős asszony táskájából előkerült a nagyon várt házaspár fotója. Az ügyvéd a fényképek segítségével azonosított. A kisebb méretű borítékban három halotti bizonyítvány másolata volt. Az egymásra váró rokonok az örökélet hónapban találkoztak.

A táskát és benne a borítékot a könyvszekrénybe, a könyvek mögé tette tata. Hogy mi lett a táskával, a tartalmával? Többet nem láttam. Maradtunk régi otthonunkban. Valakik az ingatlant jogosan vagy jogtalanul megszerezték. Az ottlakóknak gondolatban üzenem! E falak között csak egymás iránti megértésben, szeretetben szabad és lehet élni.

A hidak

Kivétel nélkül minden hidat és környékét az ostrom előtt aláaknázták. A városban állomásozó hadtestek aknakereső csoportjai többszöri ellenőrzéssel a hidakról, a partokról, és a folyómederből a robbanószerkezeteket kiszerezték, hatástalanították. Komoly próbatétel volt a két vasúti híd, valamint a Szent László hídon a robbanó anyagok kiemelése, mivel itt a vízből a roncsok közül szerelték ki a robbanófejeket. Sem a helyreállítás, sem a hídépítések időszakában, de azután sem történt baleset.

A hidak építési és javítási sorrendjében az első helyet a két vasúti híd jelentette. A két-két sínpárból mindkét hídon az egyik teljesen tönkrement. A város, az állami vasutak, de még a hadsereg sem rendelkezett megfelelő emelőberendezésekkel. Hozzáértő, minden mozdulatra odafigyelő munkát igényelt egy-egy óriás vaselem beemelése. A mérnökökkel egyetemben, tata a munkát tevőlegesen irányították, figyelték, ahogy az előre legyártott pontosan megmunkált részelemek milliméternyi pontossággal a helyükre illeszkednek. Mindez – az előkészületeket is beleértve – hosszú napokat kívánt. Megállásról szó sem lehetett.

Tudtuk, hogy a hídépítésnél van, napokig nem láttuk. Tata erején felül, odaadóan dolgozott. Mi otthon, mamámmal vártuk, türelmetlenül figyeltük a múltó perceket, nagyon féltettük.

A két vasúti híd a teherpróbán kitűnőre vizsgázott. Azóta is ugyanazok a hidak üzemelnek.

A Szent László híd építése több fokozatban valósult meg. A gyalogforgalmat pontonhíd biztosította. Ideiglenes jelleggel, erős

teherbírású fahidat építettek, még le is aszfaltozták. Így a Körösből partján rekedt villamosparkot áthozhatták a másik oldalra. Ettől kezdve a Fő utcán ismét két sínpáron közlekedett a villamos, megteremtve a központ és az állomás között a kapcsolatot. A fahidat 1945 tavaszán, május elseje előtt egy nappal adták át a forgalomnak.

Nagyvárad Kishíd és környéke.

Nagyvárad

Körösparti részlet a Kishiddal

Nagyvárád

Körösrészlet a Városházzal

A régi hidat nem lehetett megmenteni. A vízben álló pillérek a robbantás martalékává lettek. A két hídfő partja hosszasan beszakadt. A hídtest darabokra törve, a vasszerkezetek összegeőrbülve a mederbe zuhantak.

Az őszi-tavaszi vízszint emelkedése, a téli jégpáncél fékezte volna a bontási munkálatokat. Ezért a folyóba zuhant híd-elemeket nagyon rövid időhatáron belől kiemelték. A híd közvetlen közelében, mindkét oldalon egy-egy épület kiégett. A robbantás következtében mindkét épület alapja a part irányába csúszott, statikailag olyannyira károsodott, hogy romos állapotukban életveszélyt jelentettek. Az épületekben nem lakott senki, bármelyik pillanatban összedőlhettek volna. Csak ezt a két épületet bontották, amíg tata a városházán dolgozott.

Végre elkészültek a tervek, összejött a hídpénz, megrendelhetők az építőanyagot. Valakinek szemet szúrhatott a tér közepén a templom. Tata javaslatára kimentek a térre. A helyszínen kellett megnézni, hogy az épület a híd tengelyében van-e? Mert ugye egy a tervezőasztalra tett rajz, más a valóság. A bizottsággal körbejárták a templomot, majd megálltak és tata egy szót sem szólva, két emléktáblára mutatott. Elolvasták, majd valaki megszólalt:

- Jól van, a templom marad.

Hivatalos úton a vajdahunyadi kohászati üzemekben

Önerőből elkészült a Szent László téri vasbeton híd terve. A cementbe ágyazandó vaselemek szakrajzát, az egész rajzanyagból kiemelve, elkészítették. A vas munkákat a Vajdahunyadi Fémkohászati Üzemekben készítették el.

Tata feltétlen jelen kívánt lenni a megrendelésnél. Egész Nagyvárad területén sem a magánszemélyek, de még a vállalatok sem rendelkeztek gépjárművel. Vasúton, az ostrom utáni állapotokat igazolandó, végtelenül körülményesen, pontosan nem emlékszem, hogy hány, de több átszállással, az állomásokon hosszas várakozás után lehetett Hunyadot megközelíteni. A saját biztonságára nem gondolt, a tervrajz köteget az arra érdemtelenektől féltette. Egyetlen lehetőség a városban állomásozó hadtestek egyike volt. A város kérésére 24 órás időtartamra: nulla órától éjfélig, tata rendelkezésére bocsátottak egy gépkocsit. A két fél bevonásával, vagyis a hadtest parancsnoksága, valamint a fémkohászati művek vezetősége a fogadásra alkalmas időpontot egyeztették.

Utazásunk előtt néhány nappal tata egy szakrajzon megmagyarázta a nagykohó működési elvét.

Az iskolából engedélyt kértünk, az egynapos hiányzást igazolták.

Mama a nagymamákkal négy személy részére elkészítették az útravalót. (Zárójelben megjegyzem, hogy az alapélelmisszereket, beleértve a napi személyreszabott 12 dkg kenyeret jegyre osztották.) A család kenyerét nekünk csomagolták. Még a háborús időkből ránkmaradt recept szerint málélisztból az otthonmaradottaknak kenyérpótló süteményt csináltak.

Hajnalban keltünk. Útrakészen várakoztunk. Az autó a megadott időben pontosan érkezett. A vezető mellett kísérő katona is velünk tartott.

A régen hengerelt út ostrom utáni állapotban leledzett. Göcsörtökön, kátyúkon, jégbordákon, váltakozó sebességgel haladtunk. Az előttem ülő katona székének háttámlájába kapaszkodtam, kényszerűségből gyakorta elhagytam az ülést. Tata vidáman meg is jegyezte, hogy ez olyan újmódi légpárnás megoldás.

A kocsi vezetője tatára bízta a sebességet.

- Az utóbbi időben egy, jó esetben kétlóerős járművel közlekedünk. - Természetesen a lóvontatta kocsikra célzott. - Nekünk nagyon is megfelel a sétálósebesség is. Így legalább látjuk azt is, ami az ablakon kívül van - mondta vidáman.

Ködös, borongás idő volt. Mindannyian, különösen tata türelmetlenül a virradatra vártunk.

Kibontotta az iratköteget és még egyszer alaposan átnézte a rajzokat, figyelmesen egyeztetett. A rázós úton, papírszeletkékre valamit rajzolt, számolt, néhány szavas szöveget írt és biztosító-tűvel az egyik lapra tűzte.

- Így még jobb lesz - mondta csak úgy magának.

Az út felét már jócskán elhagytuk, amikor is az egyik község élelmiszerüzletébe bekérekedtünk és jóízűen elfogyasztottuk az otthonról hozott ennivaló felét. Rövid időre kiszellőztettük magunkból a nehéz benzinszagot is.

Tudván, hogy hosszú útról érkezünk, az üzembem vártak. Mind a négyünket bekísértek a fűtött gyűlésterembe. Az autóvezető, a katona és én a kályha körül melegedtünk.

Két asztalt összehoztak. Az üzembeliek egyidőben érkeztek. A vezérigazgató sorra bemutatta a jelenlévőket.

Tata elővette a vaskos iratköteget, majd tételről tételre magyarázott. Megfordított ceruzával felváltva mutatta a teljes és a részletrajzokat.

Elérkezett ahhoz az oldalhoz, amire a papírszeletkéket tűzte. Elmondta, hogy még az úton is egy járulékos megoldáson gondolkodott.

- Ember legyen a talpán - mondta nevetve -, aki abból valamit megért. A kátyús úton nagyon rázott a kocsi.

Kért egy ív papírt és csak úgy szabadkézzel rajzolt. Behívtak egy tervezőmérnököt, aki tatám irányításával elkészítette a rajzból hiányzó méretazonos elemeket.

Ezután, ott helyben, szakterületenként elfogadták a hozott anyagot, kézjegyükkel ellátták, írógépen elkészítették a megrendelés elfogadásának az okiratát is.

Tata elővett még egy másik kisebbméretű iratköteget és még egy megrendeléssel állt elő. Elmondta, hogy az építendő vasbeton híd közelében szegecselt eljárással épült gyalogos vashíd van, garasos hídként ismerik. Részben már rendbetették. Akna-mentesítés után az egész hídtestet, beleértve az alvázat is alaposan letakarították, lemosták. Szükségük lenne meghatározott

számú szegecsre. A rajz és a megrendelő íráshoz mellékelt egy épen maradt kilazult szegecsset is.

Kinyílt az ajtó és a konyháról két fehérkötényes asszony lépett be. Az egyik zománcos tálcán csészékben gőzölgő teát hozott, míg a másik tálcáján annyi szelet zsíros kenyér volt, ahányan a teremben tartózkodtunk. Békére virradó hangulatban lassan majszoltunk, kívántuk, hogy sokáig tartson a jószívvel kínált uzsonna.

Az órát senki sem nézte, hosszas beszélgetés kezdődött. Az egyik mérnök felismerte tatámat. A velencei, majd az ősi felrobantott vasúti vashíd helyreállítási munkálataiban irányítottak, tevélegesen dolgoztak. A mérnök őszintén beismerte, hogy csőr-lős-görgős-csúsztatásos módszerrel már ők is dolgoztak, Váradon viszont nem voltak meg a feltételek a pótlólagos, kiegészítő eszközökre. Óriási felelősséget vállaltak. A munkálatokat pontosan, hiba nélkül elvégezték.

A másik mérnök föllapozta az irattömböt, újratanulmányozta az úton, majd az irodában elkészített rajzot. Megtudakolta, hogy tata hídépítéssel foglalkozik-e? Különböző hídelemeket már évek óta gyártanak, a tatám által javasolt kiegészítő rész számukra is teljesen új megközelítést igazol. A reá jellemző szerénységgel megmondta, hogy papírral igazolt, tanult szakmája van: ő vas-esztergályos és géplakatos. Autodidaktaként sokirányú az érdeklődése, számos szerszámot, sőt gépet is tervezett. A kivitelezést is irányította. Ami a hidakat illeti, az már más, csak „felületes,” vagyis a felszínről látható ismeretei vannak. Ugyanis 1942 és 1943 nyarán mint frontköteles közkatona a Velence negyedi vasúti vashídon 100–100 napos szolgálatot teljesített. 1944-ben az ősi vasúti vashídon örködött. Váltás közben, távol a hídtól mellettük robbant egy lövedék. Hatod magával súlyos légnyomást kaptak. (Az említett támadáskor még állt a hídpáros.) Ezek az ő híd közeli tanulmány emlékei. Megjegyezte ugyanakkor, hogy a hídépítés mikéntje eddigi érdeklődési köréhez nem tartozott. Azóta foglalkozik a hidakkal, amióta használható állapotba hozták a meglévőket.

Megkötöttség nélkül szó szót követett, sorozatos gondokról, eredményekről beszéltek. Aztán, csak úgy, tatámnak eszébe jutott, hogy egy alkalommal hídépítéssel kapcsolatos szakrajzot ő is tanulmányozhatott. Erre én is igen jól emlékeztem. Aho-gyan elmondta, az egy az egyben a valós, igaz helyzet volt.

1944. október 12-én, kora délelőtt Váradon elhallgattak a fegyverek. Még aznap, konyhánkat szobává alakítottuk. Nálunk szállásoltak el egy magas rangú orosz tisztet. Néhány napig csak fejbőlintással tiszteltük egymást. Amennyiben szüksége volt valamire, azt az őt kiszolgáló katona közvetítésével intézte.

Este volt, petróleumlámpával világítottunk. Az asztal körül ült népes családunk. Velünk tartottak a nagyszülők és a még nálunk lakó volt pincelakók is. Mindenki valamivel foglalatosskodott. Tata szakkönyvében búvárkodott.

Kinyílt az ajtó, a küszöbön megállt a tiszt, majd tatámhoz ment és a könyvébe belelapozott.

Visszament, majd a mindig zárva tartott, néha résre nyitott ajtót szélesre tárta. A széket előhúzta, rajta nagyméretű nyitott bőrönd, benne rendezett sorokban könyvek, csak szakkönyvek voltak.

Hiányát érezhette a család melegének, a megértő szónak. Beszélt, beszélt, jobban mondva mutogatott. Közös erővel, egymást kiegészítve, úgy ahogy megértették. Elvett a tata papírszeletkéiből, és a rajz is segített a megértésben. Hídmérnöki karon, hídépészetet tanult. Utolsó évesen, frontszolgálatra rendelték. Szabad idejében ő is képezte magát, a kényszerűségből elmaradt vizsgáira készült.

Kevés idő elteltével ismét kijött, csak egy könyv volt nála. Tata mellé ült és megmutatta miből tanul. Szerintem, nem is könyv, inkább szakrajz-album volt, számos részletrajzzal, számításokkal és szűkszavú magyarázattal. Mutogatva, tata megértette, hogy egy rajzig mindent ért, majd panaszkodni kezdett. Törülte a szemét, mutatta, hogy nagyon búsul. Nekem a gyereknek ez szinte tetszett is. Komoly katona, még hozzá magas rangú tiszt, felnőtt ember létére, úgy tesz mintha sírna.

Megmutatta, hogy a következő rajzot nem érti, nem tud tovább tanulni.

Tata visszalapozott az adott fejezet kezdetéig. Rajzról rajzra, külön-külön, majd összefüggéseiben is tanulmányozták a vasúti vashíd építésének fokozatait. Az adott ponton ő is megtorpant. A következő rajz nem adott kapcsolódási támpontot.

Későre járt. Szétszéledtünk. Mindannyian nyugovóra tértünk. A ritkára húzott redőny pálcáin besütött a bágyadt hold, megvilágította tatámat. Az ágy szélén ült, gondolkodott. Hosszú idő múltán megkérdezte mamámat, hogy alszik-e? Ő is ébren volt.

- Megvan! - szölt tata - holnap megmagyarázom.

Másnap elkérte az iskolában használt rajzeszközeimet, a piszkozatfüzetemből kivett egy közbülső lapot és fejből rajzolt valamit.

Kihívta a mérnök-tisztet, kérte a könyvet és megmutatta, hogy a tervező (rámutatott a fedőlapon szereplő névre), vagy nem tartotta fontosnak, vagy hibázott, de egy elemnek csak egy részét tüntette föl a rajzon. Leleményesen mutogattak, igazi szakjelbeszédet alakítottak ki. A megépítendő híd a kihagyott részelem nélkül gyenge, veszélyes is lehet...

Ami a nyomtatott könyvből hiányzott, és tata megtervezte, az egészbe beleillesztette, az nem volt azonos azzal a részegységgel, amit az úton pótlólagosan megrajzolt. Mint olyan, gondolkodásra serkentette. A híd teherbírása szempontjából nagyon fontosnak bizonyult.

Utólag még azt is megbeszélték, hogy saválló ötvözetből készítik az öntvényeket.

Ezután körbejártuk az üzemet. Saját szememmel láttam a csapolást, nyitott és zárt állapotban az öntőformákat. Megmutatták, hogyan készül az öntvény.

A valóságban mesebeli törpének képzeltem magam, megadatott az óriások birodalmában a békés séta.

A Garasos híd

A folyómedret, a partszakaszt, a hidat többszöri ellenőrzéssel aknamentessé tették. Statikailag a gyaloghíd teherbírását leellenőrizték. Alapjait, beleértve a partszakaszt, a jégtörő sziklákat, megerősítették. Szegecselt vashíd lévén, a vasszerkezetet a rozsdától, hordalékportól megtisztították. A kilazult szegecsket pótolták. A tartalék szegecsesek időben, Hunyadon elkészültek. A hidat alaposan lemosták, védő és felületi festékkel ellátták. Új talpfából készítették a padozatát, még le is aszfaltolták. Az eredeti tervrajz alapján helyreállították, restaurálták.

Mindkét oldalon a kidöntött, összetört kőkorlátokat helyre állították, a hiányzó elemeket pótolták. A városi kertészet csemetefa-ültetvényéből bivalyvontatta szekerekkel szállították az életerős fákat, a kertészetből előre elkészített, rostált kertiföldbe állították. Naponta öntözték. A fák között füvesítettek.

A Garasos híd

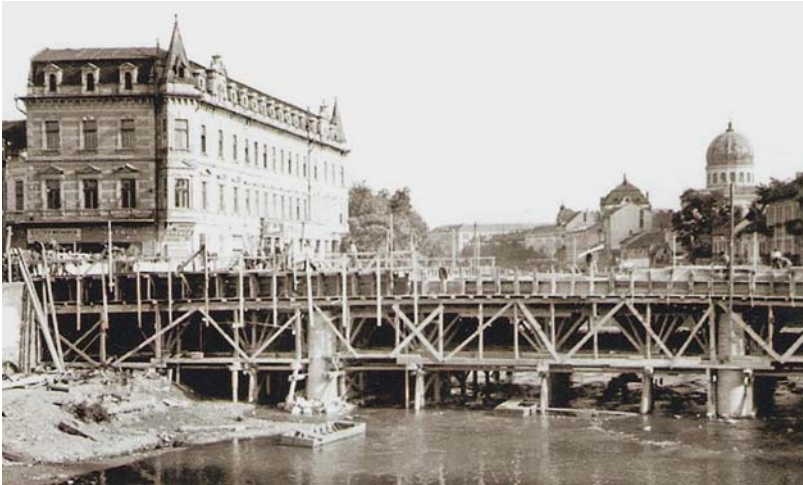
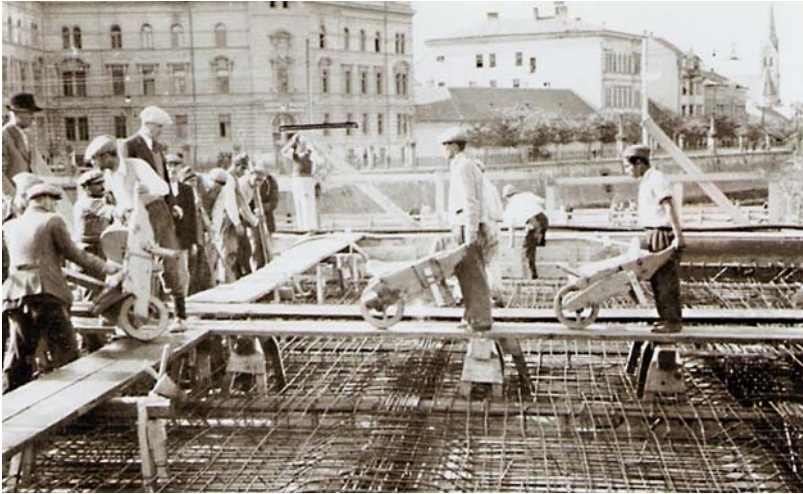
A szobor köré dús lombú bokrokat telepítettek. A környéket rendezték, takarították. A Garasos hídnál szolgálatot teljesítő idős házaspárnak munkát kerestek. Ezek után a garasos hídvármot eltörölték.

A Szacsvey-szobor

A szabad átjárhatóságot, a kétirányú közlekedést és közlekedést biztosították. Mindezt a hadak útján, az ostrom után tették.

Tata a hidak munkálatainak minden fázisát nyomon követte. Élvezte a körültekintő szakmunkát. A Szent László téri vasbeton hidat felépítették, olyan minőségben, hogy csak időközi felszíni javításokat igényel.

Hídépítés

Az új híd

Még sokáig használhatja Nagyvárad az alapos munka eredményét. (Nem emlékszem pontosan, nem vagyok szakember, a teherpróba mellett rezgés vagy kilengés próbákat is eszközöltek. Megvannak a szakkifejezések, a szakértők helyesen fogalmazhatnak.)

Egymás után javították a hidakat. Sorra mind megnyitottak. Nagyvárad lakói elfogadták, ünnepélyes szalagátvágás nélkül használatba vették.

Műhelymunka

Az 1946-os év májusának közepe táján, akárcsak annak előtte, rég alkonyodott már, mire tata hazaérkezett. Munkatársával az ipari osztályról, az egyik fémipari vállalatnál voltak.

Az igazgató jelenlétében a műhelyeket végiglátogatták, a szerszámműhelyben rövid időre megálltak, nézték, amint a présszerszám készítésén ügyködnek. Tata néhány mérést végzett és szakavatottan megállapította, hogy a körültekintő előkészület híján kivitelezendő szerszám már az első löketnél,

vagyis a próbajáratás kezdő szakaszában nemcsak a szerszámot, de magát a prés gép függőlegesen mozgó elemeit is súlyosan károsítja.

A vállalat vezetőjének a jóváhagyásával, a szerszám kivitelezését leállították, a dolgozók egy hétre más feladatot kaptak.

Ezt követően tata megígérte, hogy a következő héten, keddi napon, a szerszámműhely rendelkezésére bocsátja az általa megtervezett prészerszám kivitelezési szakrajzát. Kihangsúlyozta, úgy fogja elkészíteni, hogy azt mindenki értse, helyben megmagyarázza a szakrajz leolvasásához szükségeseket. Az idő szorításában éltek, a vetületi részletrajzokat nem volt mikor és nem volt kivel elkészíteni.

A rajztömbömből kivett két ívet. Lisztből és vízből csirizt (ragasztót) kevert, majd a két lapot pontosan egymás mellé illesztette, ragasztotta, a szekrény tetejére tette, leterhelte.

- Mire a rajzra kerül a sor, megszárad a lap - mondta. A polcra, nem keresgélve, levett két kötetet. Kinyitotta, tanulmányozta, majd a helyére visszatette. Elővette papírszeletkéit.

- A városházi feladatok mellett, nem kérték ugyan, felajánlottam segítségemet. Az agytorna nekem sem árt, bár szívesebben pihennék én is, ha lehetne - mondta gondterhelten. Kéthárom napig csak úgy kézzel, papírszeletkéire rajzolt, számolt, az asztalon rendezgetett. Visszaemlékeztem. Így tett akkor is, amikor a viharlámpa szerszámtervén dolgozott.

Szombat délután az asztalra tette a lapot. Nagyon későn vacsorázott, akkor is csak a feladatára összpontosított, szótlánul fogyasztott. Éjfél is elmúlt már, mire ágyba került.

Másnap, mint aki munkába igyekszik, korán ébredt, tovább dolgozott. Jóval ebéd előtt kijött a konyhába, vidáman újságot: a tervrajzot úgy készítette, hogy egyszer sem vette kezébe a radírt.

Hétfőn munkatársával ismét üzemplátogatásra indultak. Új cikkek gyártásáról tárgyaltak. Elmenőben, az igazgató szólt, hogy nézzenek szét a szerszámműhelyben is. Az ott látottakra, hosszú évek múltán is szívesen emlékezett.

Előzőleg, a szerszámműhely dolgozóitól csak annyit kért, hogy egy munkapadot és a pad mögötti fal egy részét tisztítsák meg. A padra kívánta tenni a szerszámokat, mérőműszereket, a falra akarta rögzíteni a rajzot, mely így mindenki számára látható, leolvasható lett.

A munkások a kevés szóból megértették: igényesen pontos munkát végezni csak tiszta környezetben érdemes.

Drága tatám csillogó szemekkel beszélt a látottakról. A szerzőszáműhelyesek az udvar felől mosták az ablakokat. A felső résszel már végeztek. A létrák legalsó fokán és a földön állva dolgoztak. Az egyik munkás, akivel tata régebben együtt dolgozott, közvetlen hangon megszólalt:

- Mester úr! Nézzen már be a műhelybe is!

Volt mit látnia. A gépeket, szerszámokat kijavították, takarították, leolajozták. A munkapadokat, a padozatot súrolták a falat lemeszelték. A kijáratú ajtó mögül a hosszú hónapok gyári szemete eltűnt. A falon fogas, a fogasokon mosott-vasalt munkaköpenyek sorjáztek. Megható lehetett a nem várt látvány.

Otthon még egyszer átnézte a rajzot, a lapot lazán föltekerte, átadásra előkészítette. A nagyszülei és a nálunk föllelhető rajzszeget összeszedte, a rozsdamentes, ép példányokat kicsi dobozba rakta. A rajzszegekkel rögzítette a lapot a falra. A kicsi dobozt és a hegyezetlen új ceruzát, melyet mutatópálca gyanánt használt, a belső zsebébe helyezte. Úgy sürgött-forgott, mint a következő napra készülő lelkiismeretes kisdíák.

Másnap szokatlanul vidáman beszélt a nap történéseiről. A műhelyben véletlenül sem lehetett volna leejteni még egy rajzszeget sem. Aki tehette, a többi osztályról is a műhelyben tolongott. Figyelmesen meghallgatták a magyarázatot, többen is megszólaltak, kérdezték és egymást ki is egészítették. Élvezte az alkotni akaró együttgondolkodást.

Megadta a telefonszámát, felajánlotta további segítségét a szerzőszám kivitelezésének teljes időtartamára.

Eltelt egy hét, meglehet, talán kettő is. Elővette a fényképalbumot, lapozgatott, majd nyitott állapotban az asztalra tette. Rajztömbömből kivett egy lapot, meghúzta a keretet, a lap mellé helyezte a már előzőleg kézzel rajzolt papírszeletkét.

Beszélni kezdett. Felelevenítette azokat az éveket, amikor Bukarestben tartózkodtunk. Sétákon, kirándulásokon fényképeket készített. Erre én is részleteiben emlékeztem. Minden alkalommal, bár még igen kicsi voltam, mondta, megmagyarázta: mit, hogyan és miért csinál. Emlékeimben rögzült a fénykép elkészítésének és előhívásának megmásíthatatlan sorrendje. A nyitott szobaajtóban, közvetlenül a küszöb mögött apró karosszékemben ültem. Szülei a papírral letakart padlóra külön-

böző összetételű folyadékkal telt tálakat tettek. Közösen hívták elő a fényérzékeny üveglemezt, még nem létezett filmtekercs. Felejthetetlen pillanatokot éltem át, amikor az előhívóba tett hófehér fényképpapír enyhén meglágyulva hullámozott, halványan elszíneződött, a szürke számlálhatatlan árnyalatából fokozatosan életre kelt a kép.

Csak úgy, minden átmenet nélkül, az asztal közepére húzta a megkeretezett rajzlapot és a hozzátartozó papírszeletkéket.

- Ha valakitől, lehetsz te is az, megkérdezném, mit lát az asztalon, biztosra veszem, mosolyogva válaszolná.

- Egy üres lapot és néhány kézzel készített rajzot.

- Az állítás téves, mondjuk, kapok egy feladatot. Átnézem a tulajdonomban megtalálható szakirodalmat. Amennyiben ez nem elégít ki, valahonnan pótolom. A könyv támpontokat ad csupán, a többi már az én feladatom. Kézzel elkészítem a legfontosabb részelemek rajzát, mellékelem a számításokat is. Ezután a megkeretezett lapra, gondolati síkon rávetítem a különböző részelemeket. Ez olyan, mint amikor megjelenik az előhívóban a még életlen kép. Tovább gondolkodom. A részelemeket, természetesen még csak gondolatban, rendezem, összeillesztem. Lassan kialakul a teljes rajz. Az előhívóban ez már az éles kép. Most már látom magam előtt az egészet. Figyelek a részletekre, az esetleges hibákat kiküszöböölöm.

- Ezután már viszonylag könnyű a feladatom. Az agyamban rögzített képet eszközök segítségével a papírra megrajzolom.

- Azt beszélik, hogy nagyon gyorsan és viszonylag igen kevés hibával készítem a szakrajzokat. Az állítás első része hamis. Csak azt veszik figyelembe, ami az adott pillanatban a szem előtt megjelenik. Látják, hogy néhány óra alatt annyit rajzolok, mint mondjuk a velem egy szinten képzett, egy hét alatt. Nem a rajztábla előtt gondolom át a teendőket. Felkészülten, felelősségem teljes tudatában, fogom a kezemben a ceruzám.

Vissza az iskolapadba

Jó egynéhány héttel az ostrom után végre megszűnt az iskolai kényszerszünet is. Elérkezett az őszintén várt nap. Iskolába indultunk. Napokon keresztül én is mamámmal mentem. Az

utcákon alig volt forgalom. Gyermekeiket kísérő szülőkkel találkoztunk. A katonák járőröztek. A villanytelep kis kapacitással működött. Az utcákat még nem világították. A tanulást is, ha jól emlékszem, az első hetekben egy órai késéssel kezdtük.

Tata, aki rendszeresen eljár hazulról, felhívta a figyelmünket, hogy a Széles utcai híd előtt figyelmesen menjünk, mert a harcok az úttestet tönkretették.

Szemeraként az eső, nyirkos, ködös idő volt. A híd előtt a hernyótalpas tankok szántotta kátyúkban, a latyakos sáron bukácsoltunk. A kifordult macskakövek sikamlósak, csúszósak voltak. Egymás kezét fogva, szigorúan a lábunk alá nézve, biztos támpontot keresve baktattunk.

A híd előtti szakaszt elhagytuk, elértük az első házat. Mamám keze alig érezhetően megremegett, sietni kezdett. Körülnéztem, megtorpantam, földbe gyökerezett a lábam. Nem tudtam tovább lépni. Egy járókelő a sarki ház előtti sarat taposta, sietve ment. Az ablak alatt a falon óriási folt, jobban szemügyre vettem, színe piros volt. Az agyagos járdán, az alig érzékelhető mélyedésbe gyűlt a napok óta szemerakelő esőlé. Színe a sártól barna, a tócsa széle szintén piros volt. Kikerülhetetlenül szembesültem a valósággal. Mama meg akart kímélni. Megnyugtatómra azt mondta, hogy azon a helyen egy katona súlyosan megsebesült, de életét megmentették.

Elképzeltem azt a katonazubbonyba öltöztetett embert, aki egy volt a sok közül, otthagya családi fészket, a nem kért, de kapott életét kockáztatva küzdött, valamiért harcolt, mert a kor melyben élt, parancsolt.

Minket az életbenmaradottakat sem a bombázások, de még az ostrom se tanított meg arra, hogy a vérrel áztatott földet gyalázat megtaposni?! Azt a falat és azt a járdát az ismeretlen, a véres harcban elveszejtett katona emlékhelyének tekintettem. Évekig főhajtással tiszteltem, a járdára sose léptem.

Tovább mentünk. Még akkor reggel megnéztük a térdre kényszerített Szent László hidat, előtte, mögötte a kiégett házakat. A Fő utca látványa is lehangoló volt. Az üzletek kirakatai sorra betörve, a bútorzat széthasogatva. Üresen álltak a kirabolt polcok.

Végre álmaim kapuja előtt, a Lorántffy Zsuzsanna református leányiskola előtt álltunk. Emlékszem, hogy az iskolában vidám, békebeli volt a zsvivaj, a lárma.

Megkezdttük a tanulást, és én ismét, másodízben éreztem, hogy az otthonunkon kívül van még egy második is, ahol az ajtón belül okosító nyugalom árad.

A téli tüzelő

A télire szükséges famennyiséget 1944 őszén mi sem tudtuk beszerezni. Az ostrom után minden kereskedő üzletét zárva tartotta, nem lehetett fát kapni. A réten két szatócsboltban még volt némi tartalék. Emelt áron kilóra vettük az aprított konyhafát, és a fűrészelt kályhába valót.

A korabeli helyzetre jellemző lehetett, hogy az iskolapincék üresen álltak, nem volt tüzelő. A tanítás megkezdése után begombolt kabátban kényelmetlenkedtünk a padokban.

Igazgatói körlevélben a szülőket arra kérték, hogy meghatározott időközönként egy-egy darab fával járjunk hozzá az iskola fűtéséhez. Akárcsak a többi gyerek, én is vittem fát, mégpedig úgy, hogy a görcsöt két helyen vastag spárgával átkötöttük és egy kis fafogantyút is hozzáerősítettünk. Az osztályban a tartalékfát a dobogó alatt tároltuk, helyesebben őriztük.

A többi intézmény vagy vállalat sem állt jobban. Még a kórházaknak sem volt tüzelője.

Az egészségügy

Az egészségügy a tanügynél is kritikusabb helyzetben volt. Ezt egy példa kapcsán tanúsíthatom.

Az ostrom alatt az asszonyok a pince küszöbén egymást váltva közösen főztek. A férfiak közül a bátrabbak a friss levegőre merészkedtek és az udvaron a vízcsap körül ténferegve vízre vártak, mert mint a mesében: hol volt, hol nem volt. Ezért a mosogatás nem is egyszer felületesre sikeredhetett. Más milyen nem is lehetett azokban a vízhiányos napokban. Megundorodtam valamitől és szájpenészt kaptam.

A nálunk lakó tiszt észrevette, hogy nemcsak apukám, de én is beteg vagyok. Még kijáratilalom volt, mellénk rendelt egy katonát és anyukámmal elmentünk a Széles utcai Szent József-kórházig.

A portáson kívül az épületben csak egy orvos tartózkodott. A belső gyógyszerár üresen tátogott. Hosszas keresgélés után talált egy fiola jódot, feltörte, üres pohárba állította. Azzal a gyógyszerrel kezelte, természetesen csak addig, amíg a készlet tartott. Úgy látszik elég volt, mert meggyógyultam. Az orvos és gyógyszerhiány nemcsak az ostrom, de az utána következő időszak jellemzője is volt.

Látogatás a vízműveknél

A váradi vízmű csodával határos módon megúsza a vészt, sem a gépház, de még a kutak sem károsodtak.

A vizet, tatám, az életet biztosító közeg jelképének tekintette, a vízmű biztonságát szívügyének tartotta. Rettegett, hogy valaki, vagy valakik előre megfontolt gonosz szándékkal kárt tehetnek bármelyik részlegen és ezzel az egész város biztonságát kockáztathatják. A területet többszörös őrző-védő körgyűrűvel vigyázták. Ettől függetlenül hetente, néha hetente több alkalommal is, a városházán dolgozóval figyelemmel kísérték az ott folyó munkálatokat, a kirendelt őröket a helyszínen látogatták. Így történt mindez 1948. augusztus második hetében is.

Kora délután kocsit rendelt és munkatársa kíséretében a helyszínre igyekeztek.

Az első két kút környéke kietlen, őrizetlen volt. Megemlíthető, kocsival a kutakat nem lehetett megközelíteni. Csak úgy gyalogosan, a kusza ösvényeken baktattak. Távolabb, hús fa árnyékában, néhány férfit pillantottak meg. A bozótos takarásától nem lehetett megállapítani a teljes létszámot. Nagy odafigyeléssel szemlélhettek valamit, nem vették észre a közeledőket.

A fűvön négyen kártyáztak. Társaik körbeállva figyelték a játszma állását.

A réműlettől kapkodva akarták összeszedni lapjaikat. Tata nyugalmat intett, kérte, hogy tartsák továbbra is kezükben a kártyalapokat, majd halkán szólt:

- A tét miatt mindig nehéz annak, aki a kártyalapokat a kezében tartja. Így van ez, még akkor is, ha a kártyát időtöltő játéknak tekintik. A helyzete csakis annak könnyű, aki a lapokat tartó egyén mögött áll. Enyhén, alig észrevehetően, ingathatja a

fejét, hol jobbra, hol meg balra, és szinte egy időben három játékos kártyaállását figyelheti. Amennyiben a szabályokat ismeri, úgy kikövetkeztetheti még a győztest is. Aki kártyázik, vegye komolyon. Ne hagyják félbe, fejezzék be, amit megkezdtek. Azután mindenki menjen őrhelyére. Kezdje, vagy folytassa napi feladatát.

Többet nem beszélt, elköszönt, majd távoztak.

A következő reggel a beérkezett iratokat átnézte, kocsit kért, munkatársával ismételten kimentek a vízműhöz. Mindenki a helyén volt, nem hiányzott senki. Tették a kötelességüket.

Ez így volt mindaddig, amíg tata a városházán dolgozott.

A kutakat elhagyták. Csak néhány lépés választotta el őket a kocsitól. Az éjszakai zápor, a fölázott ragacos agyag, vendégmarasztalóan, helybenhagyta tatám cipőjét. A talp sarokig levált. Még ott helyben, dróttal spárgával a lábára erősítették.

Hazatelefonált, a cipőjével kapcsolatos történeteket elmondta. Kérte mamámat, hogy készítsen meleg vizet, zoknit és váltó lábbelit.

A központ irányában, otthonunkhoz közel, úgy három-négy háznyira volt a cipőjavító- műhely, oda kényszerűségből gyakorta be-betértünk. A kocsi a műhely előtt megállt. Kipattant a mindig segítőkész inas. Tudta a dolgát. Fölugrott a bakra, fészkelődve ugyan, de helyet szorított magának a fegyveres katona mellett.

Szolgálatkészzen sürgött-forgott. Amíg tata lábbelit húzott, ő, a szakavatott inas, mosta, fényesítette a cipőket, majd a barna staniszlis csomaggal elviharzott.

A kapuig mentem. A cipészinas kényelemben helyezkedve ült a bakon és türelmesen várt.

- Károly bácsi! - szólt tisztelettel, ugyanakkor huncutkás fanyar mosollyal - ezt a nagyon, de nagyon beteg cipőt csak nem vihetem gyalog a lábbeli szanatóriumba...

Azon a napon tatámnak még sok volt a teendője, azon felül gyűlésen is részt kellett veyen. Időben érkezett, sőt várakoznia is kellett. A kis tanácsterem előtti köztes folyósón ki ülve, ki állva tolt a perceket. Leült és a nadrágszárát a vasalás mentén megemelte.

A városházán dolgozó egyik munkatársa megtudakolta, hogy abban a rekkenő augusztusi hűségben miért visel téli bakancsot. Elmondta az aznap történeteket. Tudtára adta - csak úgy

négyszemközt –, hogy kapun kívülre csak két pár lábbelije van. A jegyre osztott lábbelit nem tudja viselni. A légnyomás következtében nem csak a nyaka és a torka dagad meg időnként, állandó jelleggel puffedtek a lábai is. Két, esetleg három számmal nagyobb lábbeliben, melynek a szélessége megfelelőne, képtelen járni. (Rendelésre szakosodott cipőüzletek abban az időben még nem voltak.)

A nagy jövés-menésben észre sem vette, hogy munkatársa segítő szándékkal azonnal intézkedett. Gyűlés után a titkárságon két cipőgyári mester várta. Meglepetésére értésére adták, hogy cipőméretezni jöttek. A cipőgyárok csak a hadseregnek dolgoztak. Az egyikben, kis tételben, a hadsereg részére készítettek extra méretű lábbelit. Tata a mestereknek kijelentette, hogy a kész cipőt pecséttel igazolható, aláírással ellátott számláva veheti át. A cipőhöz dobozt is kért.

Néhány nap elteltével megkapta a számára létfontosságú lábbelit. A számlát a doboz aljába ragasztotta, majd papírral lefedte. Még abban az évben, bár nem kérte, készítettek még egy párat. Arra gondolhatott, hogy valakik felelősségre vonják, amiért négy és fél év alatt, számlával igazolt, kifizetett, két pár méretre készült cipőhöz juthatott.

Szerénységére jellemző, hogy a kiemelt polgármesteri fizetést visszautasította, jövedelme az osztályvezetők járandóságával egyezett. Mindezt azzal indokolta, hogy ő csak kétkezi munkás, többet nem fogadhat el. Az úgynevezett reprezentációs költséget, mellyel nem lett volna köteles elszámolni, soha nem vette igénybe.

Munkára ösztönző ünnepnap – 1945. május 1.

Az 1945. május 1-jei ünnepségek emlékalbumát fellapozva megtudható, hogy több mint húszezer ember részvételével, a szervezett munkásság és a demokratikus népi erők nagyszabású megmozdulásának résztvevői voltunk.

A Teljesítmények című fejezet megszólaltatja a különböző pártok, szakszervezetek, intézmények tisztségviselőit, valamint az üzemek, vállalatok dolgozóit. A fontossági sorrend az adott időszak politikai-gazdasági felépítettséget tükrözi. Érdemes felsorolni azokat az intézményeket, üzemeket, vállalatokat, me-

lyek néhány héttel az ostrom után kaput nyitottak a dolgos hétköznapiak előtt. Mindenhez szükség volt egy maroknyi alkotni akaró csapatra, mely a borzalmakat, a rettegés óráit átélteket munkára ösztönözte.

Szerény keretek között működőképes volt a városháza, a rendőrség, a CFR, a villamosművek, a vízművek, a városi villamos vasút, az egészségügy, a tanügy, a színház.

Az üzemek közül a hadiiparnak dolgoztak a cipőgyárak, a Carmen cipőgyár, We-Ego cipőgyár, Valy cipőüzem, D'or cipőüzem. Ezt követte a Duratex Bőr- és Szőrme-készítő Kft., a Szörme-gyár.

Megnyitotta kapuit az Elektra Csipke- és Zsinórgyár, Bozsák Mihály Sodronyszövet- és Szitaárugyár, a nagyváradi Malom- és Olajgyár, a Dreher Sörgyár stb.

Szinte kivétel nélkül beszámolnak arról, hogy hány munkórát ajánlottak fel, a befolyt összeggel a hadseregeket támogatták, szeretetsomagokat készítettek. Mozgó műhelyekkel segítettek a mezőgazdaságot. Írnak a romos épületekről, a törmelék, a szemét elhordásáról. Csak a városházából 365 kocsiravaló szállítottak el.

Az előkészületekhez a felvonulás megszervezése, a díszítés és a kultúrműsorok lebonyolítása is hozzátartozott. A beszámolókat egyszerű, közvetlen szavakkal fogalmazták, csak a kézzel fogható tényekre figyeltek. Őszintén örültek a tavasznak, az együttlétnek, a háború befejezésére, a közelgő békére összpontosítanak.

Időben elkészült a főtéri ideiglenes fahíd. Nem volt szalagátvágás, beszéd sem hangzott el, csak úgy egyszerűen használatba vétetett.

A díszemléken a hadsereg képviselői mellett a civil társadalom is képviseltette magát. Felavatták a városban állomásozó szovjet hadtestek által tervezett két emlékművet. Csehi Gyula (az Emlékalbum 57. old.) így emlékszik vissza: *„Az újjáépítésnek első jele az volt, hogy a két központi téren állványokat emeltek. Hamarosan deszkaépület vette körül a munkahelyet, hogy az építkezést semmi se zavarhassa. Érdeklődve álltunk meg a deszka-falak előtt. A téli éjszaka vaksötétjében különös örömmel figyeltük a mögölük előszivárgó fénycsóvákat. Ebben a félig halott városban a jövő ígéretét jelentette az, hogy valahol éjjel-nappal dolgoznak. Építenek. Majd így folytatja: A két emlékmű talapzatát elborított-*

ták a Vörös Hadsereg, a hatóságok és a demokratikus szervezetek koszorúi. A karcsú márványoszlopokon a tavaszi napfényben megcsillogtak a felirat fémbetűi (orosz nyelven): „Örök dicsőség azoknak a hősöknek, akik hazájuk felszabadításáért és függetlenségéért vívott harcokban áldozták életüket!”

A szovjet parancsnokság nevében egy őrnagy átadta a két emlékművet a városnak. Ványai Károly polgármester a város nevében így válaszolt:

„A város lakosságának nevében átveszem a szovjet hősök emlékművét. Ahogy most is a hála és a szeretet virágai borítják, a jövőben is szeretettel és hálával fogjuk gondozni a szovjet népek hősiességének és áldozatának ezt a jelképét. Ahogy hazájuk, mi sem fogjuk őket sohasem elfelejteni.”

A elhangzott beszédek alap gondolata a Magyar Népi Szövetség, a Frontul Plugarilor, az Uniunea Patriotilor együttesen megfogalmazott anyagával idézhető:

„Közös felvonulással kívántuk megmutatni azt, hogy az újonnan felépülő Romániában a népek között nem gyűlölet ver éket, hanem a közös célok megértést teremtenek. Aki ezt a felvonulást végignézte, azt tudta és érezte, hogy az évszázados gyűlölködés

1945. május 1-jei ünnepség a Malinovszkij téren

után új fejezet kezdődik az itt élő román és magyar nép életében. Ez olyan kor, amelyben nem azt keressük, ami elválasztja a két népet, hanem azt, ami összeköti: a közös munka, a közös erőfeszítés, a demokrácia igazi megvalósítása érdekében.” (Emlékalbum)

Szovjet tisztok az ünnepségen

Ványai polgármester beszél 1945. május 1-jén

Az a felejthetetlen 1945-ös első szabad május elseje, kedd

Bevett szokás szerint, tata reggelente a mi kapunkon távozott, munka végeztével a nagyszülők felől érkezett.

A nevezetes nap reggelén, katonai kísérettel, az alkalomhoz illően a központig kocsival ment. Kocsit nem kért, felső utasításra küldték.

Igencsak elharangozták a delet, a nagyszülők a két kert között ingáztak, vártuk tata érkezését.

Rendhagyó módon, valaki vagy valakik erélyesen rángatták a kapucsengőt, a kilincsen, palánkon dörömböltek. Kulccsal a kezemben rohantam. A járda közvetlen közelében állt a kocsi. Belterébe nem láthattam. Nagy, a tolmács megfordított, gyors mozgásra serkentett. Mindketten a házba rohantunk. Se szó se beszéd a szobából kihozott egy háts szék. Menet közben csak annyit szólt, hogy tata beteg, rosszul van. A nálunk elszállásolt tiszt védő-őrző katonájának oroszul mondott valamit. Mindketten a kapu felé rohantak, mamával a szobában az ágyat bontottuk.

A városházán, a portás mellé rendelt két katona, a kocsis, a tisztre ügyelő katona és a tolmács tatát székre ültették. A szobában az ágy közeléig cipelték. Körülállták, tartották, hogy le ne essen. Közéjük furakodtam. Tata eszméletlen volt.

Fölismerve a pillanatnyi helyzetet a katona átvette az irányító szerepét. Megmondta, hogy hol foghatják, hogyan tartsák. A zakóját kigombolta, a gallért befordította, segédlettel, óvatosan tatáról lefejtette. Körülnézett. A mamámmal kettesben lefekvéshez készítettük az ágyat.

A férfiak nagyon nehezen jutottak az ágyig. A katona nyugodtan, halkán irányított. Tatát a hátára fektették, felsőtestét alig mozdították.

Mama az ágy előtt állt, gyertyafehéren hangtalanul zokogott. Féltem, hogy ő is eszméletét veszti. Néztem tatát. Szemhéja félig csukva, ajkai duzzadtak, nyaka szemlátomást dagadt. Sokkal rosszabb állapotban volt, mint azon a soha el nem felejthető estén, amikor a pince lépcsőjére rogyott, háromnapi betegsábadásra érkezett.

A katona cipőkanalat kért, agyondagadt lábairól óvatosan lefejtette cipőit. A lepedőt, párnákat igazgatta, takargatta.

A tolmács az egyik belgyógyászt a telefonhoz hívta. Megkérte, hogy szóljon másik két orvosnak is. A kocsi azonnal értük megy. A házi patikájukban föllelhető gyógyszereket vegyék magukhoz.

(Beékelve megjegyzem, hogy Nagyváradon hat kórház volt: 1. a Közkórház és 2. a Mizeri kórház a Fő utcán, 3. a Széles utcai Szent József-kórház, 4. a Kolozsvár utcai Zsidó Kórház, 5. a Gyermekkórház a Sztaroveszky utcában, valamint 6. a Tüdőszanatórium. Minden kórház a hadtestek rendelkezésére állt. A helybeli lakosokat is fogadták. Megjegyzendő, hogy 1945 tavaszán Nagyvárad lakóit három belgyógyász látta el. A három orvos a hat egészségügyi intézmény között éjt nappallá téve ingázott.)

A történetekről csak közvetve értesültünk, hiszen a tolmács csak az orvosokkal tárgyalt.

Valójában mi is történt?

Az egyesített hadtestek parancsnoka röviden értékelni kívánta az ünnep lebonyolításával kapcsolatos észrevételeket. A városháza előcsarnokába kérték tatát, az ügyosztályok vezetőit, valamint a szervezőket és az ünnepség lebonyolítóit is.

A városháza kaputermében gyülekeztek. A fölépcső előtt két újságpapírral takart asztalon pálinkával töltött vizespoharak sorjáztak. Az asztal alatt két nagyobb méretű demizson volt.

A vezérkari főnök az elismerés hangján szólt. Koccintott, a jelenlevőket fölkérte, hogy poharaikat ürítsék ki. Az érthetőség kedvéért szabad tenyerét a pohár alatt végighúzta. Ez azt jelentette, hogy a pohár tartalmát az utolsó cseppig ki kell hörpinteni.

Tata a tolmács segítségét kérte. Elmondta, hogy a múlt év szeptemberében súlyos légnyomást kapott, nem fogyaszthat szeszes italt.

A tiszt az ujjain számolni kezdett. – A sérülés óta hét hónap telt el – mondta. – A gyógyuláshoz éppen elegendő. Tata előtt megállt, felháborodott haraggal megszólta. – Ki vagy te? Nem akarsz velünk inni? A közelgő béke napját és Sztálin elvtársat, a népek nagy vezérét sem tiszteled?

Tata körülnézett. A mogorva, ellenséges tekintetekből kiolvasta, hogy veszélyben van. Az asztalon minden pohár üresen állt, csak az övé volt érintetlen. Egyik kezével az asztal szélét markolta, a másikkal a pohár után nyúlt. Egy hajtással ürítette, hanyatt vágódott, eszméletlen volt.

A portás mellől, a két állig fölfegyverzett katonáőrrel kocsi-ban hazahozták.

A kocsi-val a két katonát a városházára visszavitték, majd az orvosért mentek. A másik két orvos is fölkészülten várakozott.

A katona megkérdezte mamát, hogy tartunk-e idehaza gyógyszert? Mama elővette a kicsi gyógyszeres dobozt, abban néhány aszpirin lézengett. A kamrába ment, kihozott egy nyakas üveget. Valériána szívgyógyszert tartalmazott. A katona kanalat kért, a gyógyszerből a kézfejére cseppentett, megszagolta, megízlelte. Megállapította, hogy használható, csak túl-hígított. A kanalat megtöltötte, majd a mamának beadta.

A nagyszülők az előszoba és a szoba között ingáztak, kezeiket tördelve. Mama hangtalanul zokogott, a tatát simogatta. Úgy feküdt, ahogy az ágyba helyezték, semmi életjelt nem adott.

- Van itthon ecet? - kérdezte a katona. - Meglehet, hogy az orvosok kérni fogják.

Mama a kamrába vánszorgott, kihozta az üveget. Az aljában lötyögött úgy két-három ujjnyi. Megállapították, hogy ennyi semmire nem elég. A polcról levett egy tiszta fehér üveget, pénzt adott és a közeli szatócsboltba küldött.

A bácsi a majd üres boltban unottan ténfergett, elővette az ecetes demizsont és tölcséren keresztül az utolsó cseppig a maradékot átöntötte. Bő félliternyi volt.

Otthon szerzeményemet átadtam. A katona nézte, nézte, még meg is szagolta. Legyintve megállapította, hogy a zaccos lötyyedik semmire sem való.

Mama tiszta üveget tett az asztalra, sorra elővette a tölcsért, a teaszűrőt és a fiókból elővarázsolta a körbe szegett gézdarabkát. A teaszűrő fölött a gézdarabkát tartottam, mama az ecetet szűrte.

A katona az asztal túloldalán állt, nézte a műveletet. - Ez a hadi ecet - mondta mama, majd a konyhaszekrényre mutatott. Üvegben volt az aznap főzött kétszeresen szűrt tea. Tata csakis így fogyaszthatta.

(Néhány nap múlva a katona hozott egy hosszabb, széles gézdarabot. Megkérte a nagymamámat, hogy szegje be neki is. A jó egynéhány darabkából, a nálunk elszállásolt tisztnek, de még a nagymamának is jutott.)

Egyszerre érkezett a három belgyógyász szakorvos. Sorra vizsgálták tatát.

- Várni kell - mondták -, míg magához tér, csakis azután lehet gyógyszeresen kezelni.

A katona megjegyezte, hogy mint orvostanhallgatót, vizsgák után frontkötelesnek nyilvánították. Egészségügyi vonalon teljesít szolgálatot. Rövid időre könnyebb munkát kapott, csakis azért, hogy a szervezetéből kiszellőztesse a kórházzsagot, különösen az étert. Az orvosok beszélgetésébe tolmács útján bekapcsolódott.

- Várni sokáig nem lehet - mondta -, hiszen a hosszantartó eszméletvesztés károsít. Szájon keresztül gyógyszer nem adagolható.

Négyen összeültek, leírták a fecskendőn keresztül adható és megszerezhető gyógyszert. Ezután az egyik orvos kocsival gyógyszert ment kutatni.

Közben megérkezett a nálunk elszállásolt tiszt is. Az előszoba és a szoba ajtó tárva volt. A rendhagyó nyüzsgésre nyilván fölfigyelt. Előbb a tolmácsot, majd a katonát kérdezte, meghallgatta.

Tárcsázott, beszélt, letette a hallgatót, gondolkodott, majd egy másik számot is hívott. Az első és a második beszélgetés hangvétele merőben különbözött. Az utóbbi határozott, kioktató volt.

A katona nem akarhatta, hogy sokáig a tata közelébe legyenek. Elővétellett mindent, ami a cipőtisztításhoz kell, a kezembe adta. - Mint katonáéknál - mondta -, fél szóból is ért az ember. Ezután a tata cipőjét az udvari vízcsapnál mostam, szárítottam, fényesre varázsoltam. Meg is dicsért. Aztán elővétellette velem a ruhakéfé, öltönyét is rendbe tettem.

Telt az idő, a helyzet változatlan volt, tata továbbra is mozdulatlanul feküdt.

A belgyógyász megérkezett. Dobozában egy fecskendő és egyetlen fiola gyógyszer volt.

A nem várt életmentő segítség megérkezett. Két katonaruhás, fegyvertelen, karszalagos férfi sietve a szobába lépett. Nagyméretű fémből készült bőröndszerű, kapsokkal ellátott dobozt cipeltek. Az egyik, vélhetően az orvos, a tatát alaposan megvizsgálta. Szörnyülködve megállapította, hogy az egész szájüregre bedagadt, csak orron keresztül lélegzik.

Ezután következett a munka neheze. Tatát nem volt szabad, de nem is lehetett az oldalára fordítani. A katona vállalta az

injekció beadását. Az ágy elé térdelt. Ketten a könyökét úgy tartották, hogy a karja mozgásképes maradt. Két oldalt az orvosok álltak, mélyen a háta alá nyúltak, tatát enyhén emelték, tartották. Csakis így lehetett a fecskendővel dolgozni.

Feladatot kaptam. Beállítottak egy órát. Amikor azt mondták „csász” (óra), le kellett írjam pontosan ami a számlapon volt.

Egy órát vártak, a műveletet megismételték.

Tata lassan éledni kezdett. Aznap, a következő napokon többször jöttek, fecskendőn keresztül adagolták a gyógyszert. Tatát fokozatosan talpra állították. A negyedik nap munkába mehetett. Ami a hangos beszédet illeti, arra néhány napot várni kellett.

A nagy nyüzsgésben észre sem vettük, hogy a két egészségügyben dolgozóval egy tiszt is érkezett. Az előszobában, közvetlenül a küszöb mögött az egyesített vezérkarok vezetője állt. Az ágyat megközelítette. Szótlan volt. Jobb tenyerét a homlokára tapasztotta. Karját leengedte, kezét a mellére tette. – Még azt mondják – gondoltam magamban –, hogy az oroszok nem vallásosak. Biztos, keresztet akart vetni, csak a műveletet nem fejezte be. Ezután két kezét összetette, valamit félhangon mormolt. Meglehet, hogy imádkozott, vagy mondani akart valamit, talán bocsánatot kért a kirohanásért? Az egész olyan érthetetlen, összefüggéstelen volt. Tört pillanatig állt, hallgatott, térdre rogyott, a padlón ájultan elterült.

– Jó, hogy van ecet a háznál –, szólt a katona. A hencserre fektették, őt is kezelésbe vették. Lemenőben volt már a nap, mire a kocsihoz támolyogtatták.

1945. május 9.

Tata hazatelefonált. Mamának megmondta, hogy délután színházba megyünk. Az eltelt néhány hónap hozzászoktatott az állandó készenléthez. Felöltözve várakoztunk.

A rendelkezésre bocsátott négykerekű bricska napokkal azelőtt meghibásodott, javítás alatt állt. Tudtuk, hogy gyalog ment a Vízművekig és tenni valója volt még két vállalatnál is. Féltettük az erőn felüli távgyaloglástól, aggódtunk a reá nehezedező felelős munka miatt. Meglepetésünkre rövid idő múltán betoppant. Rendbeszedte magát, még ebédelt is.

A kapu előtt konflis kocsi állt. Délutánra rendelkezésére bocsátottak két kocsit: az egyik a városba vitt, a másikkal hazamentünk. A katonai kíséret ez alkalommal sem hiányzott.

A színészbejáró melletti ajtó nyitva volt. A bazárépület előtti járdán kis csoportokban magas rangú tisztek álltak, valamiről izgatottan tárgyaltak. Az épületben az oldalfolyosón, a ruhatár előtt tisztek és civilek jöttek-mentek. Egyesek a folyosó végén, a színpadhoz vezető ajtón ki-bejártak.

Bementünk a páholyba, szüleim az első két széken ültek, én tata mögött kaptam helyet. A nézőtéren gyakorlatilag minden hely foglalt volt. Néhány páholyban, a földszinten, az emeleten elég nagy számban tisztek is voltak. Ezt nem tartottam különösnek, mivel a zenés műsorokat katonák is látogatták. A Vasutas Szakszervezetek előadását a nyelvet nem értők is élvezhették.

Soros kapcsolással a terem fényei kihunytak, a műsort idejében megkezdték. Úgy a második-harmadik szám után résznyire kinyílt a páholyajtó és a tolmács kihívta tatámat. A folyosón mozdulni sem lehetett a sok katonatisztől.

A műsorszámok egymást követték. Mi ketten mamával csak ültünk, egymásra sem néztünk, beszélni sem mertünk. Sokaknak feltűnhetett tata távozása. A földszintről és a szemközti páholyokból a műsor helyett minket figyeltek.

A közönségnek tetszhetett az előadás, néhány számot többször is megismételtek... Megvárakoztatva, néma aggodalommal töltöttük az időt. Őszintén megvallom, a műsorra nem igen emlékszem. Jó idő múltán ismét bejött a tolmács, megnyugtatót, hogy tatám gyűlésen van és kisvártatva megjelenik.

A nehéz bársonyfűggönyt leeresztették, két oldalról közösen megvilágították. A színpad felől izgatott beszédfoszlányokat hallottam. Nagy lehetett a jövés-menés. Valaki megfogta a függöny szélét. A teremben lélegzet-visszafogott csend lett. Kilépett tata. Néhány másodpercet állt, összpontosított és reá jellemző tömörséggel, szabadon, a következőt mondotta: „*Testvérek, ma déli két óra negyvenegy perckor a fegyveres háború véget ért, de új harc kezdődött. Fel kell építeniünk az országot, amit a fasiszta banditák tettek tönkre. Harcra hívunk mindenkit, hogy az országot minél hamarább megerősítsük gazdaságilag.*”

A bejelentést szűnni nem akaró tapssal, lelkesedéssel fogadták. A hír futótűzként terjedt. Alig két óra leforgása alatt

több mint tízezer ember gyűlt össze és a város fáklásmenettel ünnepelte a béke első napját.

Ványai Károly a színházban

Otthon tata elmondta, hogy a vezérkarok a hír valódiságát több irányból leellenőrizték. Erre váraoztak. Mi sem könnyű, tata nagyon nehéz perceket élhetett át, amíg a hiteles, a valós hír bizonyossá vált.

Május 10-én, csütörtöki napon, munkakezdés előtt az ÚJ ÉLET napilap szerkesztője a folyosón tatára váraozott. Megmutatta a nagybetűkkel szedett szöveget, mellyel tata a színházban bejelentette, hogy a háború véget ért. Sokat nem beszélhetett, hisz még fájdalmai voltak. Az utolsó mondathoz, felsőbb

utasításra záró részt illesztettek, mely így hangzik: „...mert ez az út, amit nekünk a népek nagy vezére, Sztálin megjelölt”.

A délelőtti folyamán tatát meglátogatta a vezérkari főnök is. A színházban a szabadon fogalmazott szöveget jónak tartotta, elfogadta. Majd azt mondta, hogy ne a népek nagy vezérére haragudjon, elegendő, ha rossz néven veszi a napokkal korábban történéseket. Nyilván tudhatott a kiegészítő részről, mellyel a mondatot befejezték.

A második világháború végét jelentő, azaz a győzelem napját követő első szombati napon, május 12-én, a Bémer téren, vendéglőben, fehér asztal mellett ünnepeltek.

Az egyesített hadtestek vezetői mellett jelen voltak, családtagjaikkal együtt, a városháza és a különböző intézmények vezetői is.

Tata igen nehezen szánta rá magát a jelenlétre, nyilván tarthatott az ismétlődő megmérettetéstől. A felettesek megneszelhették aggodalmát. Tolmácson keresztül kérték, hogy a nevezetes napon feltétlenül jelenjen meg. Az adott időszakra jellemző volt az egyszerű teríték. Nem hiányzott viszont a személyre szabott három pohár: kicsi, közepes és nagy méretben. Tatának feltűnt valami, nem szólt, helyesebben, nem mert szólani. Sem előtte, sem a mama tányérja mögött nem volt pohár.

A pincérek az asztalok körül ténykedtek, a kicsi poharakat sorra töltögették.

A főpincér a tata háta mögött megállt, kezében tálcat tartott, rajta három különböző méretű itallal töltött pohár volt, két-két példányban. A tálcáról levett egy javításokkal, áthúzásokkal teleírt lapot, majd olvasni kezdett. – Az egyesített hadtestek vezérkari parancsnoka (főnöke) önöknek, polgármester úr, külön itallal kedveskedik.

Tata a kisebbik poharat elvette, az arcához közelítette, megnyugodva, nevetve megszólalt: – Ez csapvíz!

– Ugyan kérem – válaszolt tisztelettudóan, rejtett mosollyal a pincér. Kezében a papírral, tovább olvasott. – Számunkra teljesen új, én is most tanulom. Tehát:

– Tájéegységünk különlegességét, a többszörösen védett, nagyváradi, kristálytisztá „KAGYLÓI NEDŰT,” csak ön polgármester úr és kedves felesége fogyaszthatja.

Közvetlen környezete tudott súlyos sérüléséről. Attól a naptól kis, közepes, avagy nagy pohárral a kezében csak tiszta vízzel

koccintott. Ezért senki sem szólta meg. Kényszerűségből szokását élete végéig megtartotta.

A pincér ismét megjelent. Előbb a mama, majd a tata következett. – Tudja, én két világháborút megéltem. Nem szokhatom meg a pazarlást. Kérem, csak keveset tálaljon – szólta tata. – Megértettem, válaszolta a pincér. – Csak annyit tálalok, hadd látszódjék, hogy a tányéron valami ételféle is volt. Máskülönbben a tiszt úr jó előre napiparancsba adta, hogy a különbözetet csomagoljuk be. Otthon aztán senkitől sem zavartatva, nyugodtan, nem kapkodva, nem sietve, jóízűen elfogyaszthatja. Mi előre mindent elkészítettünk.

Másnap kevés pótlással meg volt az ebédünk. A süteményből egy ide, egy oda alapon a két nagyszülő párosnak is jutott.

A Városházán 1949. április 12-ig dolgozott. Idézem a román nyelvű szöveget:

„Republica Populară Română. Inspectoratul General Administrativ. Circ. VIII – A, Oradea, Nr. 1127/1949. Certificat. Se certifica de noi că dl. Carol Ványai, a fost numit de primar al Municipiului Oradea, la 27 Ianuarie 1945 de Prefectura Județului Bihor și de Comandamentul Militar Sovietic din localitate, iar la 21 Iunie 1945 a fost confirmat în acest post prin Decretul Nr. 1. 993, publicat în Monitorul Oficial. Această funcție a îndeplinit-o pînă la 12 Aprilie 1949, data când Comitetul Provizoriu al Sfatului Popular a preluat Administrarea Comunei Urbane Oradea. Oradea, la 12 Aprilie, 1949. s.s. Inspector General Administrativ, dr. Aurel Bejan.“

Tata leváltása 1949 februárjában megtörtént. Májusban is a városháza kötelékében dolgozott. A megalakuló néptanácsokban megkövetelték a több nyelvet anyanyelvi szinte ismerő személyeket. Hónapokig szakmailag is felkészült egyén után kutakodtak.

1949-ben a polgármesteri posztból való leváltása napján, Tógyer úr váratlanul az irodában megjelent. Elmondása szerint a leváltásról napokkal azelőtt értesült, majd intézkedett. Fölvette a kapcsolatot a felettes hatósággal és kérte azonnali áthelyezését Kolozsvárra. Kérelmét elfogadták. Lakást utaltak ki a részére, melyet rendbe hozott, lakhatóvá tett.

Váradai lakása előtt áll a teherautó, a Kolozsvárról kikért három rakodómunkást megebédeltette, egy órán belül indulnak.

Áthelyezésének okát megmagyarázta. Helyi viszonylatban lázas küzdelem folyik a megüresedett munkahelyek elosztásáért, megszerzéséért. Többek között olyan személyek is tülekednek, akiket jól ismer, nem vállalja a felelősséget az esetleges túlkapásokért. Inkább elhagyja a várost. Kolozsváron sem jobb a helyzet, legalább nem ismeri azokat, akikkel együtt fog dolgozni.

Ott, az irodában, nemcsak tatától, de Nagyváradon – Szőlősön megélt gyermek-, kamasz-, felnőttkorától is búcsúzott.

Nagyobb összefogással, alkotóan tenni akaró emberek részvételével meglehet, hogy többre is vihették volna. Viszont az adott kor kitermelte a fékező szerepét vállalókat, a háttérben rejtőzködőket. Tata, a korra jellemző jelenségeket egy ismert idézettel magyarázta: „törött a tükör lapja, korunk képét hüen mutatja”.

A városházán betöltött funkcióját tata sokrétű, sokirányú, felelősségteljes, elmélettel bizonyítható technikai szakmunkának, erőltetett menetben megvalósított feladatrendszernek tekintette. Tisztelet annak a maroknyi mérnökökből és jogászokból álló gárdának, akik kockázatot vállalva, az első perctől tata mellett kiálltak és közös akarattal bátran szembenéztek a lehetetlennel is, éjt nappallá téve becsületesen dolgoztak.

A háttér viszont nem nyugodott. Tata azt állította, hogy ha a fölösleges terheket kidobálja, tevékenységét érdemesnek tekintette. A háttér aknamunkájáról, viszontagságainkról soha sem beszélt. Szóljanak erről a következő sorok.

Kocka és kockázat

1945. május vége, június eleje lehetett. Tanévvégi hangulatban mentem hazafele. Beköszöntem mindkét nagyszülőhöz. Ha máskor igen, most figyelmen kívül hagytak, visszaköszöntek ugyan, de nagyon komorak, gondterheltek voltak.

Bementem a lakásba. Mama kisírt szemmel fogadott. Megcsókolt és súgva mondta, hogy apu nagyon beteg, legyen figyelmes, csendre van szüksége. A szobában, ágya mellett három orvos állt. Az utóbbi két napban állandóan a torkát fájlalta, ismét légzési és nyelési zavarai voltak. A légnyomás okozta károsodás jutott az eszembe. Lázasan, önkívületi állapotban volt. Injekciókat kapott, a tablettákat nem tudta lenyelni. Abban az

időben még nem voltak antibiotikumok. Az orvosok órák hosszat álltak ágya mellett és próbálkoztak a szinte lehetetlennel. Késő délután volt, amikor a láza érezhetően alábbhagyott, a közérzete is javult valamit.

Az orvosok kértek valamit, azt odavittem és akkor láttam, hogy az egyik lába nagyon dagadt és egy jól látható piros csík van az alsó lábszárán. Kapcsoltam. Egyszer én már láttam ilyet, amikor is Ilka nagymama (apukám édesanyja) a virágokat gondozta, és a kezét valamivel megszurta. Meg sem kérdeztem, tudtam, hogy ez vérmérgezés. De mitől?!

Késő este volt, amikor az orvosok elmentek, éjjel az egyik, reggel a másik jött. Hozták, adagolták a gyógyszereket. Egy hét, talán több is eltelt, míg ismét lábra állhatott.

Az orvosok elmentek. Tatám révedező tekintettel keresni kezdte mamát, majd engem is hívott. Tudta, hogy van egy kicsi kartondobozom, abban tartom apró dolgaimat (hegyező, radír, tollhegy). A dobozt odaadtam, majd a zakóját kérte. A belső zsebéből kivett egy maroknyi valamit és a dobozba tette. Megmutatta.

Pihentagyú szakember kellett ahhoz, hogy alantas, gyilkos szándékkal próbára tegyen valakit. Nagyon pontosan megmunkált 15–20 mm széles és hosszú négyzet alakú deszkadarabkák voltak. Hogy ne akadjon semmibe, minden darab élét alaposan lecsiszolták. A közepét nem fúrták, mert a fúrástól a kisméretű darabok megrepednek, égetéssel átlyukasztották. Ezekbe a kisméretű kockákba, helyesebben négyzetekbe olyan hosszú csavart eresztettek, mely a szőnyeget éppen csak átszúrja, a hegye szinte láthatatlan. Aki belelép, annak a cipőtalpán átmeleg és a bőrt érinti. Többszöri érintéssel sebet ejthet.

Tata az irodában az íróasztal alatt észrevette a szegeket. A szőnyegből kiszedte, eltette, de nem nézte meg a cipőjét. Eszméletét veszítette. Ájultan hozták haza.

Véletlen baleset

1945. november második napján zsúfolt volt a programom. Reggel iskola, ezt követte a gépirótanfolyam, majd az iskolával hangversenyre mentünk. A műsornak vége volt. Kifele jövet szóltak, hogy tata a terem bejáratánál vár.

Kezemet fogva mentünk, de nem hazafele, hanem a kórházba. Az én drága mamám, azt óhajtotta, hogy együtt szórakozzam a többi gyerekekkel, és csak a hangverseny után tudtam meg, hogy mi is történt.

Mama a kórházi ágyban feküdt, kintől eltorzult arcát néztem, a hálóingén keresztül látszottak a megfeszült, kidudorodott bordái. Mély altatás utáni állapotban volt.

A Népvédelem részére, ahol a konyhán dolgozott, a Steiner-féle pékségből a következő napi kenyérmennyiséget rendelte. Úgy mondták, hogy a sima kövön megcsúszott, elesett és olyan halmozott csonttöréseket szenvedett, mely egész életére rokkanttá tette. Bár munkaviszonyban volt, sem segélyben, sem nyugdíjban nem részesítették.

Az én mozgékony, füрге, mindenben nagyon ügyes anyukám ágyhoz kötött lett. Több mint négy hónapig volt gipszben, majd hosszú hónapokig járni tanult. Évekig csak bottal közlekedett.

A háború után nagyon kevés volt az orvos. Ortopéd kezelésről abban az időben nem is hallottunk. A csontokat nem tudták helyreilleszteni. A gipszkötést nem bírta. A kiálló csontvégek közé szorult idegszálak és izomrostok kibíráhatatlan fájdalmat okoztak. Csontregeneráló gyógyszer nem volt, még fájdalomcsillapító orvosságot is nehezen tudtunk szerezni. A szomszédok a tojás héját gyűjtötték, mostuk, szárítottuk, mozsárban porrá őröltük és az orvos által előírt mennyiséget adagoltuk. Ez volt az egyetlen „készítmény“, ami a csontképződést beindította. Anyukámnak ez az egész életére kiható balesete, megváltoztatta további életvitelünket.

Hozzánk továbbra is jöttek a régiek, a látogatást viszonzni csak igen ritkán tudtuk.

Nézem, olvasom az orvosi látóleletet és képtelen vagyok fel fogni dolgokat, helyesebben nem értem. Az orvosok a többször elkészített röntgenképek alapján megállapítják a pontos diagnózist. A szövegben viszont egy szó sem esik a baleset helyszínéről, a baleset körülményeiről. Miért, helyesebben milyen jogon hallgatnak? A pusztá ténymegállapítás nem elég, az okokat is fel kellett volna tárnunk.

Őszi betakarítás

A kőművesek szezonmunkásként, az enyhülő tavaszi napokon munkát vállaltak és az ősz beálltáig – ha munka adódott –, folyamatosan dolgoztak. Az időjárástól függetlenül tatám szülei is, minden évben nyárutón-kora ősszel, azaz utószezonban javították a minduntalan karbantartásra szoruló szerény otthonukat. Ezt a beidegződést nem vetközték le, bár nagytata korára való tekintettel már nem dolgozhatott.

Akárcsak az előző években, a fele vályog, fele téglából felhúzott fáskamrát takarította, javította, meszelte.

A téli tüzelőnek valót fűrészelte, aprította. A faforgácsot, fűrészport zsákolta, majd ideiglenes jelleggel a szobában tárolta. Ezt követte az éléskamra. Mindent kihordtak. Nagymama is kivette részét a munkából. Súrolt, mosott, mosogatott, ő is a szobában, a konyhában raktározott.

Minél szegényebb valaki, annál inkább ragaszkodik mindenhez; gondosan elteszi, hiszen jobb napokra őrzi. Előre nem lehet tudni, mi mire lesz használható. Így gyűlt az életmentő lom.

November 18-án nagytata még meszelte a fáskamrát és az éléskamrát. Nagymama járhatóvá tette a szobát, a fal mellé rendezett mindent. Estére elkészültek a meszeléssel, ablaktisztítással, a cement felmosásával. A visszarakódásra várni kellett, hisz nedves volt a fal.

Választás előtti éjszaka

Késő este szüleim bezáratták velem a kijárati ajtót. Hirtelen, csak úgy eszembe jutott valami. A szekrényből hiányzott a fáskamra és a pince kulcsa. Nem szóltam, villanyt sem gyűjtöttem, kimentem. A lakatot bezártam, majd a pinceajtó következett.

Az üres telek felől több irányból mozgásra lettem figyelmes. Valaki felhívta, a valószínűleg mellette álló figyelmét, hogy én, azaz a lányuk, az udvaron járkálok. A zaj erősödött. Az ijedtségtől egy pillanatra megtorpantam, majd a lakásba szaladtam.

Tata a telefonhoz futott, tárcsázott. Mondandóját be sem fejezhette. A drótot elvágták. Ezzel szinte egyidőben sötétben

maradtunk. Csak annyit mondott: Mentsd a gyereket. Ilyen pánikhelyzetben, nem is tudom, mi mást tehettek volna? Mama megfogta a kezem és kivonszolt a lakásból. A kerítés mellett rohantunk, nagytatáéig értünk. Kinyitotta a lakást és megismételte, amit tatámtól hallott, majd visszafordult.

Soha sem mondták el, hogy hogyan is ért vissza mama a lakásig. Annyit tudok, hogy tata felsegítette a lépcsőn, berántotta a lakásba, majd a végig üveges előszobaajtót eltorlaszolták.

Mindkét udvar megtelt emberekkel. Ablakon, ajtón dörömböltek és követelték, hogy nagyszüleim ajtót nyissanak. A vak-sötétben nagytata a padlóra kényszerített, mellém húzta a fűrészporral és fahulladékkal tömött zsákot. Az ágyat megemelve, a zsákkal taszított. Az ágy nagyon alacsony volt, a deszkák a hátam nyomták.

Az ajtót betörték, a konyha és a szoba megtelt emberekkel. Mindenbe rúgtak, ami eléjük került. A szekrényt félrehúzták, tartalmát széjjeldobálták. A fűrészporos zsákot valamivel döfködték, kiszakították. Dőlt belőle a por. A levegőtlenység fojtott. Durvák voltak, kiabáltak, a nagyszülőimet nem bántalmazták, csak engem követeltek, én kellettem nekik. Hallottam amint sercen egy-egy szál gyufa, de ez nekik is kevés volt. Az egyik megállapította, hogy túl korán áramtalanítottak.

Nagytata mozdulatlanul ült az ágy szélén, nagymama viszont iszonyúan reszketett. Attól tartottam, hogy leszakad alatta az ágydeszka és engem agyonnyom. Az ijedtségtől szólni sem mertek.

A támadók egyike meglátta az asztalon a Bibliát és mellette a növényt. Gúnyosan megjegyezte:

- Nézzétek csak mit őriz az asztalon ez a vénasszony?!... az anyja...

A szétdobált, agyonrúgott tárgyak között botladoztak, majd dolguk végezetlen távoztak.

Az udvaron csend volt. Nagytata az ablakig, ajtóig ment, semmi mozgást nem észlelt. Úgy gondolhatták, hogy a támadásnak vége. Kihúzott az ágy alól. Honnan tudhatta, hogy a fal mellett állnak és minden neszre figyelnek. Meglehet, hogy én is szólhattam, mert ismét megtelt az udvar. Az ajtót most már könnyűszerrel benyomták. A konyhában voltak, amikor is nagytata a félrehúzott szekrény mögé dobott és ami körülötte volt (zsák, láda, kosár, ruhanemű), azzal eltakart.

Rudakkal kotorták, döfködték az ágy alját. A vaksötétben ismételten rúgtak, tapostak, taszigáltak mindent, ami a lábuk alá került. Káromkodtak, durván követeltek. Hangjukból kiéreztem, hogy türelmük fogytán. A helyzet fokozatosan mérgesedett.

Az udvaron rekedt, ijedt hangon elordította magát valaki, mire támadóink fejveszetten, talán egymást taposva a lakásból kimenekültek. Hallottam ahogy két irányba előre-hátra szaladnak. Lassan elült a zaj.

Nagysokára az ablakon kopogtattak és nagyszüleim tudára adták, hogy az udvart az utcát megtisztították. Amennyiben náluk rejtőzködöm, előjöhetnek. Nem hitték, arra gondolhattak, hogy törbe csalnak.

Hajnalodott, amikor is megjelent két géppisztolyos katona és egy civil. Bejöttek, keresni kezdtek. Megtaláltak. Úgy el voltam zsibbadva, hogy nem tudtam a lábamon megállni. Lefektettek nagymama mellé. Az ajtó, az ablak előtt fegyveres őrök álltak.

Világosodott, amikor tata már nem emlékszem pontosan, hogy hány, de több fegyveres katona és civil kíséretében értem jött. Nagyon sápadt és mélyen meggyötört volt. Nem tudták, hogy mi van velem, én sem tudhattam semmit róluk. Kicsiny birodalmunkban katonák között gépiesen meneteltünk. A kertben tenyérynyi taposatlan föld nem maradt. Az üres telek felől, valamint az utcai kerítést végig ledöntötték, a tartóoszlopokat és a deszkapalánkot széthasogatták.

Becslések szerint 400–600 személy támadását éltük át. Egy puskalövés sem dördült el, senkit sem bántalmaztak. Az embereket teherautókra tették és a város másik végén eleresztették.

Csak az választhatott, akinek az iratai rendben voltak. Tata nem volt tagja a választási bizottságnak, mégis rajta követelték a választójogot.

Szavaztunk – választottunk

1946. november 19-én reggel választani mentünk. Az üres telken és kertünkben lőállások voltak, járőröztek a katonák. Még a lakásba is jutott őr.

Előttünk, mögöttünk három-három katona. Az utcák tele gépfegyveresekkel. Mindenkit igazoltattak. Nem mondhatom, hogy békés képet mutatott a város külterülete.

Messzire hallatszott a választóköri zaja: hangos zene, tánc, multság az udvaron. Valahogy ilyennek képzeltem a korteshangulatot.

Szüleimet tisztelettel fogadták. Valaki kérdezett valamit, arra tata nagyon röviden válaszolt. Megkapták a szavazócédulát és mindketten egyazon fülkébe mentek. Mama még csak akkor kezdett bottal közlekedni, elég nehezen mozgott, támaszra volt szüksége.

Álltam a fülke előtt, körülöttem fegyveres őrök. Hozzálépett egy férfi, ismertem, a nevét is tudtam. Az emlékezés rostáján kihullott a neve. Negédesen megcirógatott, majd arra ösztönzött, hogy legyek vidám, mosolyogjak. Mint egy gyökerét vesztett fa álltam, szólni sem tudtam. Az egyik katona félrevonta és mondott valamit. Sápadozva rámnézett, majd elhagyta a termet. Ebben az emberben egy szemernyi becsület, tisztesség sem volt. Nekem a gyermeknek csak egy szó, egy nyugtató szó kellett volna. Ez az ember mindenről tudott, alantas szándékkal közeledett. Az a típus, aki a másik veszélyhelyzetét is kihasználja.

Közben kijöttek szüleim is a fülkéből és szavazataikat az urnába helyezték. Az urna... Ezt a szót eddig csak egy változatban, más értelmezésben ismertem.

Otthon elfogyasztottuk az ünnepi egytál ételt. A sok katonától, hisz jutott belőlük a lakásba is, nem volt se alkalom, se lehetőség, de még hangulat sem a főzésre.

Az udvaron is mindenkit igazoltattak. Napokig még a nagyszülőket sem látogathattam, bár a két kertet alacsony kidöntött palánk választotta ketté.

Két-három napig iskolai kényszerszünetet tartottunk. Tanév végéig katonai kísérettel mentem iskolába. Menetben is és jövetben is váltották egymást. Az első a Széles utcai hídig, a második a Munkásotthonig, míg a harmadik az iskoláig kísért. Délben ugyanez megismétlődött, természetesen fordított sorrendben. Tanítás után vártam, míg a kapu mögötti előtér kiürül és csak akkor mehettem, ha a pedellus bácsi kiengedett.

Már a választás napján a három férfi: apukám és a két nagytata a fáskamrában tettek-vettek. A házban fellelhető tűzifát összeszedték, a szétdarabolt kerítésoszlopokat ácskapoccsal összefogták. A kamrában, a WC mögött úgy egy jó négyzetméternyi hely volt. Ez elé felrakták a szedett-vedett gerenda és deszkadarabokat, mégpedig úgy, hogy a szabad oldalakon ki-

kiállt néhány hasáb, ügyködtek komolyan, majd elkészült a „mű.”

Nagy tata körbejárta a kertet, fáskamrát, és egy adott pillanatban amikor is a járőröző katonák távolodtak, beküldött. Szemem-szám elállt, nevetnékem támadt, de hallgatnom kellett. Az én apukám a farakás tetején ült. Kipróbálta, hogy nem gurulnak-e a rönkök, nem dől-e az építmény? Megkért, hogy másszak fel én is. Megmagyarázta, hogy mibe fogózzak, hova lépjek. Megmutatta, hogy a túloldalon a földön felejtette a kalapácsot. Felvétette velem. Segített, irányított. Néhányszor megismételtette velem a fel- és lemászást. A háta mögül elővett néhány zsákot, egy takarót, egy kis sámlit. Kisepertette velem a farakás mögötti részt, lerakatta velem a zsákokat, takarót, számolyt, majd bementünk a lakásba.

Nagyon komolyan, felnőtt a felnőtthöz szólt. Megbeszéltünk néhány jelt. Ha ezeket látom, vagy hallom, szó nélkül a kamrába vonulok. Ekkor értettem meg, hogy a veszély nem múlt el. Tanév végéig a fáskamrában tanultam. Nem mondhatom, hogy nekem nem volt külön tanulószobám.

A világítással volt némi gond. A deszkafalon felfedeztem három kilazult görcsöt. Tata jelenlétében egyenként kiszedeztem, gondosan dobozba tettem. Ez a három különböző magasságban található dugónyi rés volt minden fényforrásom. Az időtől, napszaktól függően már tudtam, hogy az egyik fényforrás elég a házi feladat elkészítéséhez, a másik olvasásra alkalmas. Írásbeli feladataim földön, számolyon, ölemben tartott füzetbe írtam. Külalakért rendszerint „dicséretben” részesültem. Otthon is megállapították, hogy az össze-vissza dülő sorokért elismerésre nem igen tarthatok igényt. Hallgattam, hisz senki nem sem mondhattam semmit. Az iskolában soha nem beszéltem megpróbáltatásainkról.

Hangulatunk a szavazás napján még délután is ostrom utáni volt. Csak a lakásban és az épület közvetlen közelében tébláboltam. Távolabb nem is igen merészkedtem, a katonák rendre visszaparancsoltak.

Az előszobára nyíló ajtó tárva volt. A kijárat mellett, alacsony számolyon, merev tartással ült védőőrzőnk, a géppisztolyos katona. Meg-megreccsent a szék alatta. Inogva fegyvere után kapott, unottan, fáradtan az udvart kémlelte. Megbizonyosodhatott, hogy a kinti csönd a meg nem ismétlődőt jelentheti;

maga mellé állította fegyverét, majd kényelmesen elhelyezkedett. Mindez szánunkra is nyugtatóan hatott.

Elhatároztuk, hogy eddig bevett szokásunktól eltekintünk. Idő előtt vacsorázunk, versenyezve a gyümölcsfáinkon fészkelő madarakkal, korán nyugovóra térünk. Kimerültek voltunk. Át nem aludt éjszaka és egy zaklatott nap volt mögöttünk. Mint a megpattant lemez, agyunk gépiesen ismételte az átélteket. Szükségünk lett volna legalább néhány higgadt pillanatra és annyi távra, melyen rendezhettük volna kócos-kusza jelenünk.

A villamos művektől és a telefontársaságtól szerelők érkeztek. Hosszadalmas munkával, a darabokra szabdalt drótokat kicserélték. Estére visszakaptuk az áramot, a telefonunk is működésképes lett.

Késő délután az alig hallható neszre, ahányan voltunk, fölriadtunk. Tata sietve az ablakig ment, utána settenkedtem én is. A úttesten állt a város lovas kocsija. Pintér István főépítész és a két ácsmester az összesereglett katonák körfala előtt állt, igazolták magukat.

Mindhárom személyt első városházi látogatásomkor megismertem. Tata az előszobában tartózkodó őrnök szolt, majd a vendégek fogadására sietett.

Rendhagyó munkamegbeszélésnek voltam szem és fültanúja. Erősen alkonyodott. A férfiak körbejárták az udvart. Szemügyre vették a tönkretett kerítést. Megállapították, hogy egy tartóoszlopot, egy szál deszkát sem kíméltek. A ledöntött, összehasogatott faanyag használhatatlan, csak tűzifának való.

A város területén az épületasztalos-árut forgalmazó lerakatok lesöpörve, üresen álltak.

Az utcai kerítéshez 11 méter hosszúságban tartóoszlop és deszka kellett. A két utcára néző üres telek felől több mint 25 méter kerítésanyagra volt szükség. A nagyszülők és a mi telkünk között, akárcsak annakelőtte, a 11 méter hosszú alacsony palánk is megfelelt.

Miután a két ácsmester a méréseket elvégezte, körülülték az asztalt és az adatokat egyeztették. Megállapodtak abban, hogy a munkálatokat a következő nap korán kezdik. Amíg a nem tudni honnan beszerezhető áru megérkezik, a romtalanítást elvégzik.

A faanyagot tüzelésre fűrészelik, hasogatják, a pincében tárolják.

A vasáruboltokban, abban az időben, nem forgalmaztak nagyméretű szegeket. Ezért a felhasználható szegeket a deszkából ki kellett húzni, tisztítani, és egyengetni is kellett.

A kerítéssel kapcsolatos munkálatokat a két ácsmesterre bízták.

Időközben megérkezett a főkertész bácsi, vele volt a munkatársa is. (Akkor tudtam meg, hogy a városnak kertészete van.) Reggelre két szakmunkást ígért, akik a kertet fölássák, rendbeteszik. Tarolt telkünket körbejárták. Megállapították, hogy a nagy felületen kőkeményre taposott föld ásóval megmunkálhatatlan. Először csákánnyal lazítják a talajt és csak azután veszik a kezükbe a hagyományos kerti szerszámokat: az ásót, a kapát, a gereblyét.

Aztán csak úgy, a kertész bácsi körbesétáltatta tekintetét az egybegyűlteken és hangos szóval megállapította, hogy a többkorosztályos családok nem igen igényelték eddig a külső segítséget; ha szerényen is, közösen oldották meg napi teendőiket. A mamámtól megtudakolta, hogy mi van a spájzban? Mivel a négy munkás kora reggeltől, késő délutánig dolgozni fog, az otthonról hozott élelem nem elegendő. Főzni kell!

Megszólalt Ilka nagymama. Megmondta, hogy a mamám balesete óta ő jár a piacra. Reggel a Széles utcai piacról beszerzi ami szükséges.

Mind Pintér mérnök, mind a kertész bácsi ezt szigorúan megtiltotta. Az ok kézenfekvő volt. Amíg a környéket fegyveresek őrzik, a házat senki, még a nagymama sem hagyhatja el.

Ez alól csak tata a kivétel, eddig is katonai kísérettel közlekedett.

Máskülönben a piacon nincs naponta árusítás. Az üres piacra be-betéved ugyan egy-egy lézengő viszonteladó; az előző napok visszamaradt portékáját busás haszonnal árusítja.

A munkálatok idejére a városi kertészettől kaptunk főzni-valót.

Távozóban a kertész bácsi még megkérdezte a nagymamákat, hogy a spájzban, a stélázi alsó polcán őrzik-e még a régi nagyobb méretű edényeket, mert sok személyre kell ám napokon keresztül főzni. Majd számolni kezdett: négy munkás, a szomszéd udvarból a két nagyszülő-páros, a nagynéném (fekvő beteg volt, napokkal azelőtt favágás közben megsérült) = 9 személy; mi hárman. Vagyis 12 személyre kellett ebédet készíteni. A törött

lábú, bottal közlekedő, nagyon beteg drága mamámra és a két idős nagymamára bízták a főzést. A katonaság által körbezárt területre külső segítség nem jöhetett.

Másnap kora reggel szerszámokkal felszerelve, munkához látott mind a négy munkás. Egymást is segítették, amikor a földből kellett kiemelni az oszlopcsonkokat. Komolyan dolgoztak. Fát fűrészeltek, hasogattak, földet csákányoltak, ástak, gyomtalanítottak.

A konyhában ki állva, ki ülve ténykedett. Megállás nélkül folyt a munka.

A háttérből segítettem. Amire szükség volt, kézhez adtam, besegítettem a zöldségtisztításba is. A tűzhely egyik szögletében állandó jelleggel fazékban melegedett a víz. Az előszobaasztalra két tálat tettem. Egyikben kristálysódás vízben az edényeket mosogattam, a másikban öblöttem.

Mivel udvarunkon nem kapirgáltak a tyúkok; a boltban nem árusítottak húst; a házat nem hagyhattuk el; abból főztünk, amit kaptunk. Az első nap húsnélküli húsleves, azaz zöldségleves és káposztás kocka volt az ebéd. Nagyon jó étvággyal, az utolsó cseppig minden elfogyott.

Az ácsok a favágással végeztek, megérkezett az első tétel faáru. Másod, vagy harmadosztályú gyalulatlan deszkát hoztak. Sok volt benne a görcs, ezért nem gyalulták. Az utcára elkészült a kapu és a kerítés is. Valahonnan szereztek sötét barna festéket, ezzel takarták, fedték a görcsöket és a gyalulás hiányát.

Megérkezett a második szállítmány is. Így az üres telek felől is elkészülhetett a kerítés. Nagyon nehezen szoktam meg. Szedett-vedett malteros, meszes, penészes, méretre sem azonos deszkából készítették a kerítést. Ezt lehetett valahonnan, valahogyan megszerezni. Csak viszonylagos védettséget biztosított.

A kerítés elkészült, az üres telekről sorra eltűntek a géppuskás lőállások, ritkultak az utcán járőröző katonák. Lassan visszaállt a régi rend.

(Feltétlen meg kell említenem egy esetet. Tatának volt egy szakmabeli ismerőse. Nem egy vállalatnál dolgoztak. Néhányszor berobogott – természetesen csak úgy gyalogosan. A munkájával kapcsolatos kérdések érdekelték. Ha nem értett valamit, tata készségesen kisegítette. Talán azért is emlékszem reá, mert egy alkalommal kénytelen volt nálunk időzni, amíg a légiriadót lefűjték. Teltek az évek, a hónapok. Elkészült a kerítés.

Az utcán nem igazoltattak senkit. Az ismerős ismét megjelent, rendhagyó mód nem volt nála szakkönyv. Elmondta, hogy híre ment annak, ami nálunk történt; viszont szélteben-hosszában rebesgetik, hogy mi, nem tudni miből, de nagyon komolyan építkezünk. Mivel házunk régtől ismerte, azon sok nézni valója nem akadt. Tata megmutatta a kerítéseket. Döbbenet állt, majd megszólalt:

- Külön értesítés nélkül tudtára adom a hírterjesztőknek a szeimeimmel látott valóságot!)

Nagyjából úgy-ahogy összeszedtük magunk. A kertész bácsi is várt egy-két hetet, majd egy délután megjelent. Kicsi egylovos kocsijából munkásaival leemeltette a talicskát. A kocsiból betalicskáltak négy-öt adag rostált porhanyított kertiföldet és jó néhány téglát is. A munkások behoztak még egy alacsony oldalú, deszkából készült ládikát is.

Már jó előre kinézett két kicsi helyet, ahova, ahogy mondta, búfelejtőnek virágoskertet kívánt készíteni. A munkához csak néhány vödör homok hiányzott.

A légvédelmi előírásoknak megfelelően, a háborús évek alatt, közvetlen a padlás feljáró mellett kupacban tároltuk a papírsákkal takart, kövekkel leterhelt homokot. Fölötte a gerendán sorjáltak a kampókra függesztett, kötelezően előírt szerszámok: a csákány, az ásó, a lapát és mellette a pléhvödör.

Tata a munkások közül a fiatalabbal fölment a padlásra, aki ismerve a helyet, a homokot lehordta, még a helyét is fölsöpörte. Azt mondta, hogy ő még egy ilyen üres padláson nem járt, ahol a pók sem ver tanyát.

Fáskamránk előtt nem egész két négyzetméternyi volt a felület. A hozott kertiföldet a fáskamra előtti földdel vegyítették, majd a földdel kevert homokot a felszínen szétterítették. Beültettek két tő törperózsát, hozott szalmával téliesítettek. Megmagyarázták, hogy a homokra tavasszal lesz igazán szűkség, mert a maradék helyre színes portulácskát hoznak majd.

A kertész bácsi a diófánk közelében, a kerítés mellett kicsi botanikus kertet varázsolt. A talajt kertifölddel dúsították. Élőkerült a faládika. Gondosan papírba tekert, megszámozott kicsi csomagok sorjáltak benne. Kivett egy köteg kétarasznyi hosszú, pontosan bevonalkázott pálcikát. Megmagyarázta, hogy a csomagocskáiban virághagymákat és virágtöveket hozott. Nem mindegy, hogy milyen mélyre ülteti, ezért kellene a pálcikák.

Kibontotta az első csomagot, a földbe faeszközzel mélyedést fúrt, a pálcikát behelyezte, leellenőrizte a mélységet és a virághagymát óvatosan elhelyezte. A hozott anyagot úgy osztotta, hogy picinyke kertünk minden zugába mindenből jutott. Sorra kiürültek a gondosan előkészített csomagocskák. Néhány szabad helyen kapával mélyedéseket vágott és apró pikkelyszerű levelekkel borított bokrokat is ültetett. A hozott téglából a külső szélre támfalat raktak. Virágos kertünk földjét ezzel óvta, mely így a vizet is visszatartotta. A pálcikákat sorra kiemelték.

Készen volt a kicsi kert. Ott helyben magyarázni kezdett:

- A pálcikák segítik a mélység pontos meghatározását, ugyanakkor figyelemmel kísérhetjük a növények területi elosztását is.

- Tavasszal éled, ébred a természet. Sorra jelenik meg a hóvirág, az ibolya, a gyöngyvirág, a nárcisz, a tulipán és a sok-sok fajta őszirózsa.

- Tavasztól őszi virágos lesz kicsi kertünk.

Megnézhettem, óvatosan a tenyeremben tarthattam az eszike virágtövet. Tovább beszélt:

- Nyári meleg estéken a diófa alatt üldögélve föl-fölnézünk és várjuk az előbukkanó csillagfényeket. Ekkor, szellő szárnyán, illat alakban érkezik a rejtőzködő, nappal soha sem látható piciny virág.

Annak a néhány alacsonynövésű bokornak fontos szerepet szánt. A sok apró levélke mint egy ernyő védelmezi a már elvirágzott, pihenni készülő növényeket. A később ébredő növénykéket óvja a szélől, az erős naptól, a föld vizét megtartja, az újonnan érkezővel megosztja.

Álltunk és vártuk a másik megszólalását. Később igen, de akkor nem tudtam megköszönni azt a sok szépet és jót, amit adott.

- Csodálatos két kicsi kerttel gyarapodott békénk szigete - szólt fátyolos hangon tata. - Hálásan köszönjük.

A kertész bácsi tatára nézett.

- Eszébe jutott valami? Mondani akar még valamit?

- Valóban eszembe jutott valami - folytatta tata. - Rajtunk kívül másnak nem is olyan fontos. Igen... A bokrok... A Garasos híd környékét rendeztük, gyomtalanítottuk, füvesítettünk, fákat is ültettünk és, aztán... a bokrokat eltávolítottuk. Gazosak, pókhálósak voltak... volt köztük elöregedett, kiszáradt tő is... Most a környéke tiszta, rendezett, de... a szobor védtelen...

- Annyira nem ismerjük egymást, nem tudjuk, kit milyen indulatok uralnak...

- Mint a törékeny növénykét a dúslevelű bokor, úgy kell megvédenünk a szobrot is.

Másnap a kertészet számos tagja a Körös-parton volt. A szobor körül a földet mélyen fölásták, kerti földdel helyettesítették, majd körbeültették dúslobbú, magasra növe bokorral. A bokrok új helyükön mély gyökeret eresztettek, szárba szöktek, nőttek, fejlődtek, lombosodtak.

Feltételezhető, hogy az arra tévedtek némelyike oda sem figyelt, észre sem vette, hogy az üdezőld bokrok takarásában Szacsavay Imre szobra áll, aki az igaz ügyért áldozta életét.

Tizennégy évesen, jelképesen ugyan, de szavaztam, ismét az életre. Azóta minden szavazásra, választásra elmegyek. Az urna előtt egy pillanatra megállok. Bár nem akarom, visszaidézem azt a borzalmas éjszakát. Sok mindent tapasztaltunk, átéltünk.

Nagyon is igazat adok tatámnak, aki összehasonlítva a bukaresti földrengés éjszakáját a választás előttivel, azt taglalta, hogy az 1940-es földrengés utáni mély morajok jelezték, hogy a föld nem nyugodott meg, az utórengések kötelező jellegűek voltak. Háború utáni éveket éltünk. Az egyik fél veszített, a másik nyert. A két fél között óriási feszültségek voltak. Nem a háborút, a békét kellene végre megnyerni, de ez iszonyúan kemény feladat.

Ismét a Globus-gyárban

1947. A megyeszékhelyek polgármestereit kötetlen munkaközelethez a központba kérték. A már működő vállalatok tervmutatóinak az összehangolása volt az egyetlen napirendi pont. Összesített kimutatásokkal, magyarázó szöveggel, kötetnyi anyaggal tata felkészülten Bukarestbe utazott.

Megérkezésekor tudatták, hogy a tanácskozást délután kezdik. Számos útvonalon, havazás és köd miatt a vonatok, járművek késnek. A meghívottakra várakozniuk kellett.

A délelőttöt tata nem várt adománynak tekintette. A felejt-hetetlen reggelen villamosra ült és rég nem látott munkahelyére, a Globus-gyárba igyekezett.

A bejáratnál a perc tört részéig állt. A kapu, a kilincs a zár még a régi... Mintha megállt volna az idő.

Csengetett. A kémlelőn fény csillant, majd csendesen, résznyire nyílt az ajtó. A kapuban a régi, a jól ismert portás állt, arca halványodott, viaszfehér lett, homlokát, fejét dörzsölni kezdte. Az ajtót szélesre tárta, tatám felé nyújtotta kezeit, átölelte, majd remegő hangon szól:

- Mi van a feleségével és a gyermekével? Mit tettek magukkal ott az állomáson? Kérdezett. Kérdezett. Egyszerűen nem hitte, nem fogta föl, hogy akit lát, élő, valójában a gyár egykori dolgozója.

Tata, bár a részletekről nem volt tudomása, megértette, hogy jelenlétével a portást mélyen megzavarta. Szüksége volt a nyugtató szóra. A portán leült. Megérkezésünk és Nagyváradra való visszatelepülésünk utáni évekről beszélt.

A vezetőségnél lejelentkezett, a régiék nagy része még az irodán tevékenykedett. A benti hangulatváltás viszont tatát mélyen nyugtalanította.

Sorra járta a műhelyeket. Mindent a helyén talált, minden a régi volt. Végre találkozhatott hajdan volt szaktársaival, munkatársaival. Az első pillanatban úgy viszonyultak hozzá, mint a kapuban a portás. Lassan belemelegedtek a beszédbe. Egymás szavába vágva, a hallott történetekről beszéltek.

A napilapok nem tartották fontosnak az események leközlését. Így a hír csakis szájról szájra terjedhetett, terebélyesedhetett. Egyesek tudni vélték, hogy a szerelvény idő előtt indult. Mások arról tájékoztattak, hogy a feldühödött támadók a vonatot is, és az állomáson tartózkodókat is megtámadták, bántalmazták. Hogy ebből mennyi az igaz, csak az beszélhet szavahihetően, aki tanúja volt az eseményeknek és az egész életében megúsza. Ha volt is ilyen szemtanú, mélyen hallgat. Minden esetre sérültekről beszéltek, talán haláleset is történt.

A gyáriak idővel mélyen megrendülve elkönnyvelték, hogy többet magunkkal, súlyos sérelem áldozatai lettünk.

A kedélyek nyugvópontra értek, gyári dolgokról beszéltek. A présosztályon, korosztálybeli, hajdan volt munkatársa tatámat az egyik géphez kísérte. Tizenkét évvel azelőtt, tervei alapján készítették az országban az első asztali, zománcozott, petróleummal működtetett főzőlámpát. Ugyanazokkal a szerzőkkel gyártották a főzőlámpákat még 1947-ben is. Nem

győzték kielégíteni a kereskedelem növekvő igényeit. A másik gépsoron, több méretben, ovális, nikkelezett, gravírozott tálcák készültek.

- A szerszámok régiek - mondta az egyik munkás -, mégis úgy lehet velük termelni, mintha ma hozták volna ki a szerszám-műhelyből. Kopásállóak, nyúhatetlenek. Ma sem tudjuk, hogyan csinálták?

- Szeretni kell a gépet, a szerszámot, hiszen segítségünkkel, hálásan megteszik azt, amire az emberi kéz, az emberi erő képtelen - válaszolta tatám.

Elbúcsúzott a régiektől, attól a második otthontól, ahol oly sokat dolgozhatott, alkotott.

A csukott kapu előtt még egyszer elidőzött, majd órájára nézett. Pár percnyi járásra volt régi lakásunktól.

A szatócsbolt előtt találkozott a házibácsival. Akárcsak a portás, majd a gyáriak, ő is döbbenetesen nézett tatára. Arca megvonaglott, elsápadt:

-... és a felesége?... a gyermeke?... mi van magukkal, élnek? - kérdezte elcsukló, rekedtes hangon.

Tata bólintott. A boltot bezárta, majd a lakásba mentek. A házinénit, ahogy mesélte, kétszer hallotta sírni, jajveszékelni. Azon a zápor mosta késő délután, amikor egy napos-csibéi eltűntek és találkozásuk pillanatában.

Részleteiben hiányosan ugyan, de összeállt a kép. Azon az 1940-es decemberi délutánon, a nemzetközi bonyodalmakat elkerülendő, a zsúfolt szerelvény utasainak részben megkegyelmeztek. Csodával határos módon megmenekültünk, élünk.

A villamos - 1948

Túl messze laktunk a központtól. Tatámat több alkalommal felszólították, hogy a számára kijelölt lakások egyikét fogadja el. Azt vallotta, hogy csak a két kezével keresett javakat élvezheti, minek következtében az ajánlatokat sorra visszautasította. Biztonságban, maga mellett akarta látni a szülőket is. Ezért maradtunk régi lakásunkban.

Valakinek az az ötlete támadt, hogyha a saját lakásunkat nem akarjuk feladni, akkor is megrövidítik a központig az utat.

Így született meg a villamos ötlete. Ez volt az utolsó a tervbe vett vonalak sorában. Előbb a már meglévőket helyreállították, hosszabbították, más útvonalon újakat építettek.

A Török Ignác utcai villamos első útja. A képen balról az ötödik édesapám, míg jobbról a harmadik Pintér István építészfőmérnök

1948 nyarán a műút felőli végállomáson átadták a villamosvonalat, mely hosszú éveken keresztül rendeltetésszerűen üzemelt.

Az átadást követően, még ősszel elterjedt a hír, miszerint tata nem veszi igénybe a villamost. Egyesek furcsállották, mások talán különködésnek tartották, még azt is rebesgették, hogy valamiért talán megsértődött, vagy megsértették. Nem, ez nem igaz! Otthon is téma volt, de ő minduntalan arra hivatkozott, hogy jót tesz neki a levegő, a séta, szüksége van a mozgásra. Meggyőzően érvelt, hisz én is számtalan esetben gyalogoltam, nem szoktam meg az egyhelyben topogást. A megállóban meg mi mást tehet a várakozó?!

Reggelente zsúfolt volt a villamos. A székeken idősek ültek. A réten szinte mindenki mindenkit ismert. Felfigyeltem arra, hogy valamiről nagyon komolyan tárgyalnak. Ha máskor igen,

most nem vontak be a beszélgetésbe, sőt mintha kirekesztettek volna. Nagytatának volt egy munkatársa, aki igen közel lakott hozzánk. Magához intett, a vele szemben ülő utast felkérte, hogy adja át a helyét. Általában állva utaztam, most leültem.

Elmondása szerint az elmúlt napok egyikén, ugyanazon a széken ült tatám, mint most én és szemközt vele ő, azaz régi ismerősünk. Előre hajolva beszélgettek, amikor is egy erős pukkanást vagy reccsenést, és süvöltő hangot hallottak. A villamos padozatán koppant egy tárgy, tata lehajolt, felvette. Az ablakra nézett, az üveg nem repedt meg, az alsó keret felett úgy 25–30 cm-es magasságban egy vastagabb ceruzányi kör alakú lyuk tátongott. Valaki a mozgó villamosba lőtt. A lövedék a két férfi között haladt el.

Tata a villamost megállította, az ajtót kinyitotta, és mindenki döbbenetére a járművet elhagyta, útját gyalog folytatta. A lépcsőről visszafordulva csak annyit mondott, hogy a lelkiismeretére hallgat. Ha valaki, vagy valakik likvidálni akarják, úgy bármikor megtehetik. Kórházat, temetőt nem fog maga mögött hagyni. Otthon távollétemben, bizonyosra veszem, hogy szó eshetett erről a támadásról. Kímélni akartak, nekem nem mondtak semmit.

Hátborzongató félelemben éltem, iszonyodtam. Számtalanszor leszálltam arról a villamosról, látni sem bírtam azt a lyukas ablakot. Akárcsak apukám, nagyon sokat gyalogoltam, néztem az embereket és gondolatban megkérdeztem: te?, ő?, vagy az a másik?, vajon ki tehette? és ha igen, vajon miért? Nekünk mindig mindent el kellett viselni? Ekkora teherpróbának azért – abban az időben – kevés családot tettek ki!

Tata nem kért kivizsgálást egyik ügyben sem, napirendre tért a történetek felett. Nagyon jól tudhatta, hogy a felbújtók távolról figyelnek és nagyon pontosan időzítve fejtik ki tevékenységüket. Az emberekben sok a felgyülemlett indulat, a feldolgozatlan negatív élményanyag és csakis azokat bántják, támadják, ostromolják, akik védtelenek, akik békét, nyugalmat akarnak, akiknek végtére elégük volt a háborúból, csak a munkára, az alkotás örömére vágyanak. Számára az volt a fontos, az volt a lényeges, hogy vállalt kötelezettségeinek eleget tegyen. Dolgozni, építeni, alkotni kívánt. Munkát, biztos kenyeret akart a város polgárai számára.

Évek múltán tata a konyhaszekrény ajtaját kinyitotta. A kulcsok alá függesztett valamit.

- Régen a háborúban napi rendszerességgel, utána néhánapi napján ilyen használtak - mondta, majd folytatta: - Szem előtt kell tartani. Emlékezni kell, nem felejteni.

Hangjában, bár visszafogottan beszélt, a mindenre elszántság, az elkeseredettség vibrált.

A horogról levettem a számomra ismeretlent. Csavargattam. Szemügyre vettem. Segítség nélkül rájöttem, hogy a művesen megmunkált kisméretű, rézből készült, aranylóan fényes használati tárgy egy dugóhúzó. Megértettem, hogy amit a kezemben tartok, a fegyverhüvely végébe beleforrasztva a már hatástalan lövedékkel, az amellyel a villamosba lőttek.

Fejem lehorgasztottam, képtelen voltam tatám szemébe nézni. Talán meg kellett volna szólalnom, el kellett volna mondanom, hogy a történekről hallottam, részleteiben ismerem.

A titkot magamba rejttem. Ha erről előttem nem beszéltek, ha kímélni, óvni akartak, ha az az idős bácsi szüleim felé titoktartásra kért; akkor ott, tenyeremben a gyilkos lövedékkel, nem mondhattam, hogy mindenről régtől tudok.

Útelágazásban - 1992 őszelő

A Körös utcai (Tudor Vladimirescu) és a Vitéz utcai (Decembal út) kereszteződésben, a híd felőli oldalon, a már gyérülő lombos fák alatt megálltam. A jelzőlámpa zöld pislogóra kapcsolt, megálljt parancsolt. Szoros egymásután a járművek egyik irányba fékező, másik irányba gyorsulóra váltottak. Nagy ívet elfoglalva, a mellékút irányába fordult egy túlsúlyos nagyméretű utánfutós jármű. Óriási közlekedési dugó keletkezett.

A járdán, hely szűkében, a hátam mögött tolongtak. A szegletkő felé léptem. Közvetlen előttem állt három férfi. Vélhetően fontos volt számukra amiről beszéltek. A fölfokozott utcazajban néhány szót el-elkaptam. Az Înfrățirea gyár alkalmazottai lehettek. Addig a pillanatig, mint kívülálló személy, mások párbeszédét ki nem hallgathattam, családi vonatkozásban elítélendőnek tartották, tiltották. A helyzet rendkívüli volt. Előre nem léphettem. A zsúfolt járdán kilátástalannak láttam a visszalépést. Mozdulatlan álltam, vártam, majd figyelni kezdtem.

Az előttem álló három férfi szóváltása érdekfeszítőnek tűnt. Hangulatuk túlfűtött volt ugyan, nem vitáztak, nem perlekedtek. Ami a lényeges, egy közös véleményen voltak. Több év távlatából most is emlékszem a gondolatsorra. A következőkről beszéltek.

1951–1952-ig az Înfrățirea gyárban két egymástól független részlegben folyt a termelőmunka. A gépgyártás felfejlődőben levő iparág volt. Ezzel párhuzamosan működött, a már hagyományokkal rendelkező tömegárugyártó részleg is, mely mint visszahúzó erő az üzem fejlődését gátolhatta.

A felettes hatóság jóváhagyásával, a tömegárugyártó részlegtől megváltak. Várad területén kerestek és rátaláltak Velence negyedben, valahol a Templom tér környékén egy épületre. Valószínűleg, előtanulmány nélkül, a már kiselejtezésre ítélt, tehát rosszminőségű, részben vagy egészben meghibásodott gépeket, szerszámokat és azok tartozékait bezsúfolták a kijelölt épületegyüttesbe. Tehát az átszállított gépek egy jó része vagy működésképtelen volt, vagy igen gyenge hatásfokkal működött. Az elektromos hálózat, a víz- és csatornarendszer mélyen a követelményszint alatt volt. Figyelmen kívül hagyták azt a fontos tényezőt is, miszerint a gépnek és a gépet kezelő személyzetnek négyzetméterben és légköbméterben meghatározott munkafelületet kötelesek biztosítani.

Az „újonnan” létesített vállalathoz átirányították azokat a kétkezi munkásokat, akik előző munkahelyükön is a tömegárugyártó részlegben dolgoztak. A kinevezett igazgató mellé néhány személyt is adtak, akik a hivatalos feladatokat megoldották.

A kinevezett igazgató, mind az Înfrățirea gyártól, mind a szaktevékenységet irányító minisztériumtól, számos alkalommal hivatalosan kinevezett szakembereket kért. Hosszú idő elteltével, kapott néhány dolgozni akaró és tudó szakembert is.

A megállapított tervmutatók, a letermelt mennyiség és minőség szorításában, embertpróbáló körülmények között kellett dolgozzanak. A minden segítség és támasz nélkül hagyott igazgató reggelente elsőnek lépte át a vállalat küszöbét és utolsóként távozott.

Otthonát egyszemélyes tervező intézetté alakította. Az első két évben 200 (azaz kettőszáz) szakrajzot készített. A hasznavehetetlen gépalkatrészeket, agyonkoptatott darabokat kiszereeltette; terveit alapján legyártatta. A gépeket kiszolgáló szerszámokat, különösen présszerszámokat és egy teljes présgépet

is tervezett. Mindezt minden ellenszolgáltatás nélkül, munka idő után tette. Minőségileg jól működő tervezőosztályt létesített.

Az igazgató munkabírására mi se jellemzőbb mindaz, hogy szakmai továbbképző tanfolyamot szervezett. Erre a legkézenfekvőbb válasz érkezett: nem kell semmi tanfolyam, tudnak annyit, ami a munkájukhoz éppen elegendő. Ezek után még meg is bírálták. Azt hangoztatták, hogy annyira ismeri a szakmát, hogy vannak, akik nem is igen értik. Még jó, hogy nem tanultak, nem végeztek tanfolyamot. Rájöhettek volna, hogy némi szellemi erőbedobással, tanulással érthetővé válhat a pillanatnyi értelemhiány is.

Valakinek egy alkalommal csak úgy, csak mellékesen elpanaszolta, hogy a túlhajszolt munka kimerítette. Azt a választ kapta, hogy olyan időköt élünk, amikor nincs idő betegeskedésre, dolgozni, erőnk fölött is dolgozni kell.

Két év múltán, amikor a gyárban minden gépet működőképes állapotba hoztak, amikor minden és mindenki megtalálta az őt megillető helyet, az igazgatót leváltották és a készbe másik vezetőt helyeztek.

A modernnek nevezett korban az igazgatót rabszolgasorba taszították, a végletekig kihasználták. Mint szakembernek, tudásának megfelelő munkakört kellett volna biztosítani, hiszen ő jobb sorsra lett volna érdemes.

Mindezek után az egyik beszélőtárs, sóhajtva kimondta az áttelepített vállalat és az igazgató nevét. Döbbenet hallgattam, hiszen a Bernáth Andor fémárugyárról és annak első igazgatójáról, az én tatámról szóltak a szavak. Az utca zajában, akkor és ott, volt három okos, együtt érző ember, akik elismerték a munkát, a tett becsületét.

Elhatároztam, hogy átkelésünk után, megállok a három férfi előtt, elnézésüket kérem, amiért akaratomtól függetlenül végighallgathattam beszélgetésüket és hálásan megköszönöm az elhangzottakat.

A beszélgetők mellé csapódott egy személy. Elhallgattak. A három közül az egyik az órájára nézhetett, megkérte az újonnan érkezettet, hogy igazolja őket is a főnök előtt, amennyiben késnek.

Többször zöldre váltott a jelzőlámpa, a túlsúlyos jármű mozgásba lendült. Számunkra is szabaddá vált az út.

Mamám és a nagynéném részére a kerületi rendelőben megkaptam a receptet, a gyógyszereket kiváltottam.

Akárhányszor valahonnan hazaértem, drága szüleimnek az első kérdése minden alkalommal ugyanaz volt:

- Találkoztál végre valakivel?

Azon a napon felszabadulva ugyan, de a bennem rejtőzködő kérdések özönével válaszoltam.

- Drága mamám! Három nagyon jóindulatú, értelmes, becsületes emberrel találkoztam. Az arcukat nem láthattam, ha az utcán szembe jönnének, nem tudnám azonosítani. Ismeretlenül is mélyen tiszteltem őket - elmondtam, amit hallottam.

Mamám szemei könnyektől csillogtak. Zokogva mondta, hogy mindaz, amit hallottam, igaz, megtörtént valóság. Mi mindig mindent megbeszéltünk. Erről mélyen hallgattak, nem akartak megzavarni, hiszen tudták, hogy Bukarestben, főiskolai éveim alatt, nekem sem volt könnyű a helyzetem. Mamám nagyon nehezen nyugodott meg.

- Amit elmondtál... ha a tata hallhatta volna... ismét mosoly és vidámság költözhetne elárvult otthonunkba...

Hónapokkal ezelőtt, fényképalbumunk üres lapjai között két géppel írott szöveget találtam. Képletesen szólva az adott időszak tükörképe. A benne foglaltak megegyeznek mindazzal, amit az utca zajában alkalmam volt meghallani.

Villanásnyi emlék tatám nyugdíjas éveiből

1961 késő őszen tata a munkaadói igazolványait tanulmányozta, pontos táblázatba rögzítette. Megállapította, hogy a 43 megszakítás nélkül, munkában ledolgozott év éppen elegendő lehet ahhoz, hogy nyugdíját kiérdemelje, megkapja.

Kérelmét elfogadták, a hivatalos írást a gyár címére továbbították.

Tatámat az irodába kérették. A gyár igazgatója a nyugdíj-hivatalból érkezett okmányt átadta; ezek után a Hivatalos Közlönyből egy bekezdést is elolvasott. Abban az állt, hogy a gyár (vállalat, intézmény) a magas szinten képzett nyugdíjasokat, akik a vállalat részére nélkülözhetetlenek, meghatározatlan időre visszatarthatják. Az állam folyósítja a nyugdíj teljes összegét, a vállalat az alkalmazottat, akárcsak annak előtte, havi bérezésben részesíti.

A válaszra egy napi gondolkozási időt kapott. A következő nap jelezte, amennyiben szakmai tudását, munkáját igénylik, a felkínált ajánlatot elfogadja. Munkáját megszakítás nélkül folytatta.

A Bernáth Andor fémárugyárban számos szerszámterv elkészítésével bízták meg. Tehát, mint nyugdíjas tovább dolgozott. A „nyugdíjas” szónál keveset időzök. Ha emlékezetem nem csal, egyetlen alkalommal a pénztár járandóságát folyósította. Elnöki rendelettel az előző törvénycikkelyt leírták, vagyis nyugdíj vagy munka.

1971. december végéig, nyugdíjazását követően még kerek tíz évet dolgozott. A munkakönyv adatai alapján 53 (ötvenhárom) munkában eltöltött évet igazolt. Diplomája ugyan nem volt, tudása alapján tervezőmérnöki munkakört töltött be.

Egyik reggel, akárcsak annak előtte, pontosan kelt, igyekezett. Néhány órai munkával befejezte az utolsó szerszámtervet. A kész munkát, minden alkalommal megbeszélte azokkal, akik utólag a vetületi részletrajzokat elkészítették és a számításokat is elvégezték.

A tervező osztályról, még azok is, akik más feladaton dolgoztak, a rajztábla körül álltak. Az asztalt senki nem érintette, leeresztett kezekkel figyeltek. Tudták, hogy ez az utolsó szakmai megbeszélés, tata, szokásához híven, szűkszavúan, érthetően beszélt.

És akkor... halk reccsenésszerű hang hallatszott. Az asztalra néztek. A két kicsi vonalzó porrá morzsolódva kupacban hevert a dobozban. Döbbenet álltak. A jó előre eltervezett vidám beszélgetés elmaradt.

Otthon részleteiben elmondta az aznap történéseit.

Táskájából kivette a kicsi dobozt. Fölnyitotta, vonalzóinak morzsalékát simogatta. Alig hallhatóan megszólalt:

- Az évtizedekig tartó hajszott munkában kimerültek... Elfáradtak... - könnyes szemmel folytatta -, szegénykéim...

Az udvarra ment. A kert távoli zugában, az almafa alatt keveset időzött, majd a kicsi dobozt az avarba rejtette.

A munkában eltöltött évekről tatának még elmélkedésre sem igen maradt ideje. 1971 decemberében költöztünk. Az akkortájt átadott tömbházi lakásokon, új állapotukban is sok volt a javítgatni való. Nem unta magát. Keresett és talált munkát. Lassan, kitartással a lakásból otthont varázsoltunk.

Az első télen, a jó előre beharangozott meleg, a fűtőtestekben igencsak langyossá sikeredett. Mi mást tehattünk volna, elfogadtuk, meg aztán fáról, szénről sem kellett gondoskodni. Az előző években, a városban fokozatosan romlott a tüzelő-ellátás.

A következő évben a telefont is beszerelték.

Egyik nap tatát a telefonhoz kérték. Beszélgetés közben írt, valamit jegyzetelt. Hangvétele a szokottól eltérő, izgatott, inkább lámpalázás volt. Megtudtuk, hogy hajdan volt példaképe, Mottl tanár az otthonában a jelzett napon és órában szívesen fogadná.

Kora délután a tanár a lakására várta. Erősen alkonyodott, mire hazaérkezett. Kezében keményfedelű rajztömböt szorongatott. Mindannyian, mi itthoniak és a vendég is – aki csak reá várakozott –, gyermekként körülzsongtuk, türelmetlenül kérdeztük: Tata, mi van a kezében, mit hoztál? Hagyta, túrta, hogy a lapokat óvatosan, vigyázva nézegessük. A Polgári Fiúiskola IV. osztályában készültek rajzai.

Mottl úr a Fiú Polgári Iskola kinevezett rajztanára volt. A rajz oktatását a melléktárgyak sorából tudatosan kiemelte, feladatát komolyan vette, ezt tanulói tudomására hozta. A tanulókhöz minden alkalommal őszinte szóval közeledett. Tudatosította, hogy míg dúl a háború, az édesapák frontkötelesek. A családról nem gondoskodhatnak. Az otthonmaradt édesanyák csak a négy polgári osztályt vállalhatják. Többre anyagi fedezetük nincs. Tehát a négy osztály befejezését követően a tanulók valamilyen szakmát csakis inasként sajátíthatnak el. Az elméleti ismereteket szakiskolák biztosítják. Megkövetelik a szakrajz elkészítéséhez és a mások által készített rajz leolvasásához szükséges alapfokú készségeket, ismereteket.

A tanár önálló munkára készítette tanulóit. Az órán megbeszélték a rajz mikéntjét, a tanulók dolgoztak, majd otthon, szorgalmi feladatként (a házi feladat régies megnevezése), a munkát önállóan befejezték. A kész rajzokat bekérte, tételesen ellenőrizte (javította), majd a gyermekekkel megbeszélte. A különösen jól sikerült rajzokat otthon gyűjtögette.

Évek múltán a műtermét rendezte. Külön rajztömbben őrizte tata 1916–1917-es tanévben, a IV. polgáriban készített rajzait. A térmértannal kiemelten foglalkoztak. A megtervezett, megrajzolt tárgy esetében figyelemmel kísérte, hogy a tanuló milyen szinten értelmezi a vetületi rajz lényegét. Megbarátkoztatta a

reabízott gyerekeket a különböző színű tustinták használatával. Ezzel is finomította térlátásukat. A bútorok rajzolásakor a reabízottak megértették, hogy csakis sok méret fölhasználásával szerkeszthető méretazonos, térben elhelyezhető tárgy. Ugyanabban a tanévben a hat földrész térképét is elkészítették. Az iskolai atlaszból dolgoztak. Nem tűrte a másolást. A méreten adott határértéken belül nagyobbítani kellett. Komoly fejtörést okozhatott a hosszúsági és a szélességi körök szerkesztése. A térképeket vízfestékkel színezték, a szöveget fekete tustintával, nyomtatott betűkkel jegyezték.

A tanár idős korára hivatkozva, jobbnak látta, ha a rajzokat az őrzi, aki mint iskolás készítette. Meg aztán, ha valaki netán kétségbe vonná szakrajztudását, úgy a megőrzött munkák megfellebbezhetetlen bizonyítékul szolgálhatnak.

Jó volt a régmúltból fölleveníteni azt, amire visszaemlékezni érdemes.

A tanár olyasmiről is beszélt, melyről tata régtől tudott, hiszen az esemény szereplője, részese is volt. Ugyanakkor nem tudhatta, hogy a tanár is hallott és látott is egyet s mást.

Dézsi Lajos bácsi Ilka nagymama (a három fiú édesanyja) testvére volt. Kitanulta a szobafestés és mázolás „tudományát”. Az új megoldások keresésében lelte örömét. A szobafestést, mint olyat mellőzte, munkatársaira bízta. A lakásokban föllelhető dolgokat (ablak-, ajtókereteket, bútorokat) följavította. Így lett a város első és egyetlen flóderezője. Akkortájt a faneműeket csak festették, még nem ismerték a fényezést, mint eljárást.

Alkalomadtán Lajos bácsi a Pece patak egyik hídján időzött. Teljes szélcsend volt. A patak csendesen tette a dolgát. A víz felszíne olyannak tűnt, mintha a medret sík üveggel fedték volna. A nap átragyogott a kristálytiszta vízen. A növények lágyan ringatóztak. A csillámokkal teleszórt fenyény lassan, méltóság-teljesen sodródott. Gyönyörködött a természet adta csodában, majd határozott. A látványhoz hasonlatosat alkot.

Még aznap munkához látott. Otthonában egy kisebbmretű szekrényt, úgymond, kivont a forgalomból. Kéz alá készítette szerszámait.

A több rétegben rákent festéket a szekrényről, kívül is és belől is leperzselt, tisztította, csiszolta, majd szeszkes keverékkel a felületet portalanította. A deszka felületére kevés festékkel kevert lakkot húzott. Így alatta láthatóvá vált a fa természetes

mintázata. Imitt-amott a gyökér erezetét kevés festékekkel hangsúlyossá tette. Néhány napi szárítás után az egész felületet színtelen, átlátszó lakkfestékekkel bevonta. A munka sikerült, hasonlatos volt a patak vize alatti látványhoz. Otthon még hosszú hónapokig próbálkozott, vegyszereket, alapozó és lakkfestékeket egymáshoz viszonyított. Időtálló anyagot alkotott.

Hetek, hónapok teltek. Inasával üzent. A fiúkat látni akarja, a munkahelyére kérette. A háziak a látogatásról tudtak. Lajos bácsi a gyerekek kutakodó tekintetét munkájának fokozataira irányította, majd megmutatta az egyik kész bútordarabot is.

Munkatársainak jelezte, hogy a festékszapot kiszellőzteti magából, a fiúkat egy jó darabon elkíséri.

Az első Pece-hídig mentek. Akárcsak évekkel azelőtt, a szél most sem korbácsolta a vízfelszínt, a lemenő napban ragyogott a meder.

- Elképesztő hasonlóság - kiáltott föl Karcsi (a tatám). A víz felszínén keresztül, akárcsak a szekrényajtóra húzott színtelen lakkon, tisztán látható mindaz, ami alatta van.

- Igazad van Karcsi - szólta Lajos bácsi. - Évekkel ezelőtt ugyanígy láttam én is. Amit megtapasztaltam, az az új, az ismeretlen keresésére buzdított.

Másnap Lajos bácsi fölkereste a tanár urat, szakmai segítségét kérte.

A Fő utcán, a bazárépületben, a mostani vasúti jegyiroda közvetlen szomszédságában volt Matula bácsi fellegvára. Az üzlethelyiségben jobboldalon könyveket, papírt és írószert árusított. A baloldalon festéket lehetett kapni, mögötte képkeretezőműhely is volt. Csak külföldi (osztrák, svájci) és csak nagyon jó minőségű árut kínált.

Lajos bácsi kérésére, a nyári nagyszünet első napjaiban, a tanár úr kiválasztotta mindazt, amire Károlynak a IV., Imrének a II. polgáriban szüksége volt.

Inasával csak annyit üzent, hogy a Matula bácsi üzletébe a kétfülű ruháskosárral menjenek. Laciról, a legfiatalabbról sem feledkeztek meg. A három névreszóló óriás csomag épp, hogy elfért a kosárban. Tata a beszélgetéskor értette meg, hogy mindaz, amit a kosárral hazavittek, cipeltek, a tanár úr közbejárásával történt. Az anyagi részt természetesen a nagybácsi rendezte.

A világháború utolsó éveiben Lajos bácsit és a vele együtt dolgozó munkatársakat tartalékos közkatonaként frontszolgá-

latra hívták. Távol a csatáktól bevetésre várakoztak. Néhány hét telt el. A katonák sorra belázasodtak. A retteget kórt, a maláriát megkapták. A kaszárnyát zárt intézménnyé, katonakórházzá nyilvánították, majd meghatározatlan időre a katonákat lakhelyükre szállították, kórházi ellátásban részesítették.

Ezzel párhuzamosan szedte áldozatát a spanyol nátha is. Lajos bácsi legyengült szervezetét sem kímélte. Bár szívósan küzdött a maláriával és a spanyol náthával, a kór győzött. Egy hónap leforgása alatt, ő és felesége is örökre távoztak.

Másra terelődött a szó. Azt mondják egyesek – folytatta a tanár –, hogy értelmetlen a kérdésfeltevésnek az a változata, módja, mely így kezdődik: Mi lett volna... ha...? Talán megválaszolatlan, hiszen hiányzik a bizonyítási alap. Nincs mit és mivel összehasonlítani. Ezen felől a kérdező és a képzeletbeli válaszadó olyan okfejtésbe bonyolódhat, mely hasonlatos ahhoz, amikor valaki vagy valakik útvesztőben bolyonganak.

Csak azért is vissza kell térni a kérdéshalmazra:

- Mi lett volna, ha nem tör ki a mindent letipró (első) világháború?

- Mi lett volna, ha a tata nagybátyját nem küldik tartalékos közkatonaként a frontra?

- Mi lett volna, ha Lajos bácsi nem kapja meg a maláriát és a spanyol náthát?

- Mi lett volna, ha éltük hosszát a kaszás nem rövidíti meg?

Tagadhatatlan, Lajos bácsi kísérletező ember volt. Kapaszkodók, támasz nélkül próbálkozott. Önmaga előtt igazolta próbálkozásainak valóságát. Göröngyös útján, egyedül, idővesztéssel haladhatott. Évek teltek, mire ismerté, elfogadottá lett.

Mind jobban keresett, gondolhatott sanyarú sorban élő nővére tehetséges gyermekeire is. De meddig, hányszor? Egy alkalommal, hiszen a háború senkit és semmit nem kímélt.

A tanár még egy szerény kérdést tett föl: Mivé lehetnek volna a fiúk, ha a család és a tágabb értelemben vett rokonság sorsa másként alakul?

Tata hálával gondolt a látogatásra. Nem is egyszer eleve-nítette föl a beszélgetés részleteit. Ilyenkor arca mindig kipirult, hangulatos, vidám volt. Beszélgető kedve régi fényében ragyogott. Meglehet, ismét fiatalnak érezhette magát. Gondolatban hajdan volt tanára előtt állhatott, türelmetlenül várhatta,

hogy példaképe végre megszólaljon, munkáját annak valójában értékelje.

Feletteseim megbizonyosodhattak, hogy tanulmányaimat komolyan veszem, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem-Filozófia karán a speciál pszichológia szakon (azaz a gyógypedagógián) vizsgáimat időben leteszem.

Katedra-kiegészítésként heti 6 (hat) logopédia órát engedélyeztek. Mindez számomra kezdetnek éppen elegendő volt. Menet közben rájöttem, hogy jelképesen ugyan, de a kabinet falait magas szintű eszme-futtatásokat tartalmazó kiadványokkal akár ki is tapétázhatom. Ebből viszont tanítani vajmi kevés eredménnyel lehet. A beszédgondozáshoz (javításhoz) gyakorló anyag nem létezett. Megjegyzem, honi viszonylatban ma sincs.

Könyvkereskedésekben, játékboltokban kerestem. Ha képekkel gazdagított anyagra leltem, sorra megvásároltam. Az óvodáskorú gyermekek csak képanyag segítségével taníthatók. Régi tankönyveket, kiadványokat szereztem, szétszedtem. A kivágdosott képanyagot vastagabb lapra kellett ragasztani. Vásároltam egy rajztömböt. A nyomda környékén véletlenül összefutottam Brebán úrral. Szakavatottan megállapította, hogy a papír minősége olyan, hogy az első gyerek kezében elolvad, szétmállik.

Másnap, Brebán úr, a nyomda igazgatója a munkahelyén fogadott. Az irodába kérte Kagan Vladimir főmérnököt, bemutatott, tudtára adta, hogy több alkalommal fogom a segítségüket kérni. Amire szükségem van, megkaphatom. A gyerekek részére készített kifestőknek igen örültem. Több alkalommal, méretre vágott, nem túl vastag karton lapot kaptam.

Otthonunk alkotóműhely lett. Tata a feladatokat elosztotta. A méretre vágott lapokra egyenként helyeztem az előzőleg rendszerezett, kivágott képanyagot. Tata csodálatos türelemmel, hozzáértéssel dolgozott. A ragasztásnak a lapon nyoma sincs, olyan mintha a képeket az alaplapra nyomtatták volna. Mama is kivette a részét a munkából. A ragasztott lapokat tiszta papírral fedte, leterhelte. Egy napig szárítottuk. Így készült el többek között tíz dossziéba gyűjtött képanyag is. Beszédgondozó címmel képes szósort rendszert készítettem. Az össze-rendezett képanyaggal, elfogadható hatásfokkal dolgozhattam. Egyedül, segítség nélkül, képtelen lettem volna megcsinálni. Az

együttmunkálkodással töltött délutánok vidámmá, színessé tesz-
szik emlékeim.

Kolozsváron, a szállásomon, a másnapi vizsgámra készültem. Az udvarba lépett egy nagyon idős néni. – Festett tányérokat vegyenek! – kiáltotta. A háziak, Balogh Bandi bácsi és felesége, Buba néni, akikre hálásan emlékezem, hisz befogadtak otthonukba, hívtak, nézzem meg mit árul a néni. Közösén válogatunk. Három mázas tányér árát kifizettem.

A vásárfiát itthon, gondozásba vettük. Bár a mosogatás a nők tiszte volt, tata is beállt a munkasorba. Irányított, mondván, ha sokat mosogatjuk, tönkre megy a tányér máza. Mama a tányér túloldalára fűzőből füleket varrt. Tata falat fűrt, szeget vert. A cementfal nehezen tűri a szeget.

Napok teltek. Tata a falra függesztett három tányér előtt időzött, majd az éléskamrában keresgélt. Az egyik polcon két farostlemez volt (az egyik rövidebbre sikeredett). Tata a szükségtelen lapot kivette, szélétben, hosszában nézegette, megálapította, hogy egyenes, görcsmentes. – Ez a lap kell nekem – szólt. – Olyan tányérokot csinálok nektek, mely törhetetlen. Így kezdődött. A beüvegezett balkont műhellyé alakította. Előkerült a nagy rajztábla, a satu, a fűrész és a rajzeszközök is.

Kör alakú lapokat fűrészelt, reszelt, csiszolt. Fénymentes olajfestéket vásárolt, a lapokat többször lefestette, a szekrény tetején hetekig szárította. A városközpontban lenolajat, tubusos színes olajfestéket, ecseteket vásárolt.

A könyvszekrényben keresgeltünk. Nem leltünk egy könyvre sem, melyben legalább díszítő elemként akár színtelen, avagy színes változatban népi motívum lett volna. Előkerült a fényképes táska. Végre ráakadtunk néhány színes, jellegzetes hűsvéti motívumra. A közeli trafikból az ünnepről visszamaradt képeslapokat sorra megvettem. A képeket tata nem másolta. Ötletre, kiindulóponttra volt szüksége. Mindez számára bőven elegendő volt, tovább már tudta a dolgát.

Több alkalommal, tata és mama, csak úgy gyalogosan, a Püspöki úti (Ștefan cel Mare) fűrészáru- és fakereskedésbe mentek. A nagyméretű farostlemezt ketten hazacipelték. Előre soha sem szóltak, „meglepetésnek“ szánták. Tudhatták, hogy az ilyen kiruccanást ellenzem, hiszen nagyon féltettem őket.

Újrakezdte, folytatta a munkát. Két egyforma rajzolat nincs. Minden lapon más és más a népi motívum, a minta. A lapokat

halványan nagyvonalakban ceruzával előrajzolta, majd ecsettel, olajfestékekkel dolgozott. Az ecset pillékönnyedséggel mozgott a kezében. A lapokra csodálatos motívumokat, színárnyalatokat varázsolt.

Szívesen, fáradhatatlanul dolgozott, élvezte amit csinál, énje legmélyéről robbant a tenni akarás vágya. Élete alkonyán pótolni akarta azt, amit hosszú évtizedek során nem valósíthatta meg. Alkotott, gyarapított és mindezt magas művészi szinten.

A hetvenes évek elején kezdett lapokat festeni. 1986. május első napjaiban több mint negyven előrajzolt lapot őrzött az asztalán. Június közepére, a mama születésnapjára a képek kifestésével készült.

Közbeszölt, mint annyiszor az ármány. Semmit nem tűrőn, alantas szándékkal, durván megálljt parancsolt. Valami történt, melyről nem beszélt. Látása fokozatosan romlott, színérzékelését elvesztette. Lassan, visszafordíthatatlanul sötétedett. A munka befejezetlen maradt.

Néhány munkaóra a tervezőasztal előtt

Tata a Bernáth Andor tömegárugyártó fémipari vállalat tervezőosztályán – bár felsőfokú végzettsége, diplomája nem volt –, tervezőmérnöki beosztásban dolgozott.

1961. november utolsó hetében, 27-én, hétfői napon a gyártól kölcsönzött nagyméretű kapcsos aktatáskával érkezett. Előzőleg, több alkalommal, a táskát igénybevette. Tudtuk, hogy a hivatalos útra irányított személyzet a jól csukható alkalmatlanságba rejti az okmányokat.

Kényelembe helyezte magát, elmondta, hogy Bukarestbe utazik. Az útról ebéd után bővebben beszélt. Munkájával kapcsolatban igen ritkán és csakis akkor szólt, ha azzal felvidíthatta kicsiny családját. Gondjait, évődéseit rendszerint a kapun kívülre rekesztette. Azon a délután nagyon sok volt az, amit magában szó nélkül elkönnyvelni nem tudhatott. Patikamérlegre tette gondolatait, előre fogalmazott mondatokat hangoztatott. Szóra bírta önmagát, beszélnie, érvelnie kellett. Szüksége volt az otthon megértő figyelmére.

Mamámmal némán hallgattuk. Az elmondottakhoz pótlólagos gondolataink, ötleteink, nem igen adódhattak. Gyári, szakmába vágó dolgokat feszegetett.

Emlékeim rendszerezem, időrendi sorrendben felidézem.

Az ötvenes évek végére Bukarestben felépítettek egy üzemet. A külföldi beszállítók beállították a nagyon jó minőségű gépeket; a munkásokkal megismertették a gépek kezelésének a mikéntjét. Fővárosi vállalatoktól átirányítottak jól képzett, szakmai gyakorlattal rendelkező személyeket. Minden szintre alkalmas embereket helyeztek.

Országos viszonylatban ez volt az egyetlen üzem, melyben többek között az igen kis méretű, nagy pontosságot igénylő járműalkatrészeket gyártották. A Dacia személygépkocsikról van szó.

Kora délelőtt a váradi gyár igazgatója tatámat az irodába kérte. A telefonra mutatott, értésére adta, hogy a vonal túlsó végén a Kohó- és Gépipari Minisztériumból, a gépgyártó részlegért felelős vezérinspektor várja.

Megtudta a következőt:

Közvetlen az év elején a fővárosi üzem tervezőosztályán elkészítettek egy prösszerszám-tervet. A tervrajz, a hozzátartozó vetületi rajzok, számítások, valamint a mellékelten megfogalmazott szakmai útmutatás alapján a szerszámműhelyben elkészült a prösszerszám. A hibátlanul megmunkált, présgépbe szerelt részegység, a próbajáratás kezdő szakaszában, az első löketnél széttört.

Kineveztek egy másik mérnököt, aki megtervezte a második változatot. A próbajáratáskor a szerszám tönkrement. A harmadik változat is használhatatlanná vált.

Az év tizenegy hónapjának háromszori próbálkozása sorra meghiúsult.

A pitești-i gépjármű-összeszerelő üzem óriási nehézségek árán, a francia beszállítóktól alkatrészhez jutott. A külföldi üzem szorított időhatáron belül a honi alkatrész-termelés beindítását szorgalmazta.

Gyári szinten keresték, de nem találták a sorozatos szerzőszám-törések okát.

A Kohó- és Gépipari Minisztérium a szerzőszám-törések okának kivizsgálására szakcsoportot szervezett, melyben résztvett:

- a Minisztérium kiküldöttje a vezérinspektor személyében;

- a Bukaresti Gépészmérnöki Egyetem prösszerszámok tervezésében jártas gépészmérnök előadó tanára; valamint
- a Tudományos Akadémia gépészeti részlegén tevékenykedő szaktekintély is.

A kinevezett szakbizottság, az üzemben dolgozó mérnökökkel egyetemben mind a három tervrajzot, mind a három szét-tört prösszerszámot megvizsgálta. Kivetni valót nem találtak.

Tatámat a bukaresti vállalathoz kérték. December 4-én munkához kellett látnia. A tervrajz átadási határidejét az év utolsó munkanapjában állapították meg. A vezérinspektor részletekbe nem bocsátkozott. Tata nem tudhatta, valójában mi is a feladata, nem volt lehetősége, sem az előkészületekre, sem az előtanulmányokra. A telefonbeszélgetés végén megállapodtak az indulás és az érkezés néhány részletkérdésében.

A telefonbeszélgetésből tata megértette, hogy a francia járműgyártó vállalat az országba összeszerelés végett Pitești-re előzőleg leszállított alkatrészek, részegységek mellé nem csatolhatta a szükséges tervrajzokat. Ettől függetlenül nagyra értékelté eredményeiket. Járműiparuk hagyománnyal rendelkezett. A hadseregnyi tervezőmérnök, a magas szinten képzett szakszemélyzet óramű pontossággal, összehangolt részfeladatokra szakosodott. Egyénekre bontva tudták feladatuk, a kész egészet is tökéletesen ismerték, tudták. A szakirodalomban naprakészen jártasak voltak, amire szükségük volt rövid időhatáron belül megkapták. Fényévnnyi távolságra voltak tőlünk.

A hibás tervezésért és a prösszerszámok kivitelezéséért; a hiba megtalálásáért, vagy annak figyelmen kívül hagyásáért a három mérnök, a szerszámműhely munkacsapata, de még a kinevezett bizottság sem kárhoztatható. Meglehet, hogy az a mintadarab, aminek alapján terveztek, majd mások megvizsgálták, olyan „bűjtatott” megoldás terméke, amelyet vagy figyelmen kívül hagytak, vagy nem ismertek föl.

Bukaresti vállalattól nem kérhettek segítséget, nem akarták lejáratni magukat. A feladat megoldását az ország távoli zugából tatára bízták.

- Amennyiben ő is képtelen a tervrajz elkészítésében, legfeljebb legyintenek, szakmája ezen részét autodidakta szinten műveli.
- Ha mégis... Ha a feladat megoldható... Mit fognak szólni mindazok, akik a szerszámterven és annak kivitelezésén nem találtak kivetni valót? Ez viszont, már meggondolkodtató!...

Még azon a napon megkezdtük az előkészületeket. Mama minden darabot átnézett. A bőrönd rendezése, átrendezése hétfőtől péntekig tartott. Egész hónapi távollét óriási idő, viszont csak annyit vihetett, ami a bőröndbe fért és amennyit emelni tudott.

Tata a hetet túlórázással töltötte. Az év végére kiírt terveket leadta, így a rajzolók a részletrajzokkal időben elkészülhettek.

Azon a héten mama erőn felül, nagyon sokat dolgozott. Javított, mosott, vasalt, a hétvégén sütött-főzött.

Szombat délután (dec. 2.) az állomásra mindhárman kimentünk. Tata hálókocsival utazott. Kérésére a fülkében csak ő tartózkodott. A hét folyamán kimerítően sokat dolgozott. Pihenten kívánt Bukarestbe érn.

Drága mamám egész délután csak azon búslakodott, hogy nekünk aztán se karácsonyunk, de újévet köszöntő szilveszterünk sem lesz.

December 3., vasárnap. Közvetlen ebéd után megszörrént a telefon, tata jelentkezett. Hangulatos, szerfölyt megnyugtató volt. Végre mama lelkiállapotán is változtatott. Távirati stílusban értésünkre adta, hogy az állomásra kocsit küldtek, a vállalat munkásszállásának vendégszobáját kapta. A vezérigazgató intézkedett, a gyárból telefonál. Akár naponta beszélhetünk. A helyszínen megtárgyalták a tennivalókat. Nagyvonalakban tudja mi a dolga.

December 5., kedd. Korán ébredtem, elkészültem, az útra több időt szántam, hisz jeges, csúszós volt az út. Kabátosan a táskámért nyúltam, amikor megszólalt a telefon. Tata a váradi állomásról beszélt. Megkérte mamát, hogy ne menjen el hazulról, mert csak kapukulcs van nála, a lakáskulcsot hogy, hogy nem itthon felejtette. Drága tatám, amíg a házunkban laktunk, a lakáskulcsok könnyen elérhető helyen voltak. Eszünkbe sem jutott, hogy nekünk arra szükségünk lehet. Az otthon melegét őrző drága mamánk mindig tárt karokkal, nyitott ajtóval várt.

Sebtében fölhívtam a főnököm, kérve kértem nézze el az napi késésemet, majd kiálltam a kapuba és a szemerkélő havas esőben vártam tata időelőtti érkezését.

A kazánban melegedett a víz, a tűzhelyen a reggeli készült. A békés melegben figyeltem szüleim. Mamám összetett kezekkel állt. Érthetetlennek, megmagyarázhatatlannak tűnt, hogy az egy hónapra beütemezett feladatot tata órák alatt megoldotta. Mindent részleteiben elmondott.

Közvetlen megérkezését követően, a vállalat munkásszállásán a bőröndjét elhelyezte, onnan a gyárba igyekeztek. A portán várták. Jelen voltak: a gyár vezérigazgatója, a főmérnök, a tervezőosztály vezető mérnöke; a három mérnök, akik a terveket készítették; a szerszámműhelyesek, akik a szerszámokat csinálták, a présgépet kezelők, valamint a minisztérium kiküldöttje is.

Tata kérésére először a présosztályra mentek. A jelenlevőknek elmondta, hogy a présgépet működés közben akarja látni is és hallani is. Csöndre van szüksége, ezért érkezett vasárnap. A gépet nyugalmi helyzetben és működés közben is megnézte, néhány mérést végzett. Megmagyarázta, hogy csak a prés gép ismeretében tervezhető a hozzászerelt prészserszám.

A fal mellé állított hasznavehetetlenségig összetört szerszámokat sorra vizsgálta, méréseket végzett, majd fölmentek a tervező osztályra. Elmondta, hogy a váradi gyárban az ablak felől az utolsó asztalon tervez, amennyiben lehetséges, azt a helyet kéri. A szemközti sor utolsó asztalára is szüksége van, arra tették a három már előzőleg elkészített szerszámtervet.

Időtakarékosság címén két fiatal mérnök segítségét kérte. A rajztáblára rögzítették a rajzlapot. A fiatalok felajánlották, hogy meghúzzák a pontos keretet. Majd kért tíz ív A/4 írógép-papír nagyságú rajzlapot is. Elmondta, hogy kisméretű rajzeszközait magával hozta, csak egy fejesvonalzóra és egy tekercs ragasztóra lenne szüksége.

A szomszéd asztalon sorra vette a már elkészült szakrajzokat. Lapról lapra alaposan tanulmányozta, a tervező mérnökkel beszélt, ezután néhány adatot kijegyzetelt.

Csak egy hiányzott még, a francia gyárban készült kisméretű járműalkatrész, mely annyi bosszúságot és fejtörést okozott a tervezőknek. A kezébe vette, körbe nézegette, gondosan a belső zsebébe tette.

Tata a tudtukra adta, hogy akárcsak Váradon, a többi munkatárssal egy időben, azaz csengetéskor munkához lát és a műszak végéig dolgozik. Megkérte a vállalat vezetőjét, hogy az előzőleg már rendelkezésére bocsátott kocsiban legyen a szálláshelyén. A szálláshely és a gyár között hét kilométer volt a távolság. A havas csúszós úton nem lehet kapkodva vezetni.

Kora délután kicsiny dobozából elővette papírszeletkéit. Műszereivel mért; kézzel rajzolt, számolt. Estére minden szükséges adat a rendelkezésére állt.

Másnap reggel, december 4-én, hétfőn, hét előtt az asztal mellett állva várta a csengő hangját. A munkatársaknak bemutatták, majd rajzolni kezdett.

Fél egy előtt néhány perccel az órájára nézett és az előtte ülő mérnököt megkérte, hogy szóljon, a főkönyvelővel szeretne beszélni. A főkönyvelőt megkérte, hogy aznapra rendeljék meg a hálókocsijegyet. Amennyiben lehetséges, az első csoporttal ebédelne. Kéréseit a főkönyvelő kétkedve fogadta, azt hitte, hogy tatám visszavonul, a tervrajz elkészítését nem vállalja. Tata a rajztáblára mutatva megnyugtatta. Megmondta, hogy a kérésnek eleget tett, sőt mind a három tervrajzot is sorra kijavította. A kért kisméretű rajzlapokra elkészítette a helyes részletrajzokat és az eredeti rajzra tekercsragasztóval fölerősítette. A főkönyvelő szinte magán kívül elkiáltotta magát: – Ez lehetetlen. Öt és fél óra alatt annyi munkát elvégezni. A terembeliek tatámat körülállták, csodálattal nézték a kész munkát, hallgatták magyarázatát. Perceken belül megjelent a vezérigazgató, a főmérnök, hogy-hogynem velük tartott a minisztériumi kiküldött is.

Rövid ideig élvezte az otthon melegét, majd bement a gyárba. Egy napra sem akart a munkából kimaradni.

A megcsonkított külföldi körút

Pontosan egy esztendő telt el. 1962. november 26-án, hétfőn, tata útitáskával érkezett. A Minisztériumból a vezérinspektor ismét kérette. Tudatta, hogy a vasárnap (dec. 1.) délutáni vonattal Bukarestbe utazik. Háromheti külföldi körúton vesznek részt. Nyugat-németországi gépgyártó vállalattól a bukaresti üzem részére automata gépeket; az olaszországi és a jugoszláviai gépgyártóktól háztartási eszközök gyártásához szükséges gépsorokat rendelnek. A szerződés kötés a minisztériumi kiküldött feladata, tata szakmai tanácsadói minőségben lesz jelen. A vállalatok bemutató osztályain kiválasztja a legmegfelelőbb gépeket; helyben kipróbálja, kezelésüket megtanulja, majd a bukaresti vállalat munkásait kiképezi. Megtudta, hogy a hivatalos okmányokat gyorsított ügyvitel keretében intézik. Bukarestbe érkezését követően, miután eredeti okmányait leadja, egy órán belül az útlevelet és a vízumokat kézhez kapja. A nagyváradi állomásra átutalták a pénzt. A vállalat kiküldöttje a hálókocsi-

jegyet a vasárnapi vonatra még a nap folyamán átveheti. A részleteket személyesen Bukarestben megbeszéljük.

Az utazás időigényes előkészítésében múlt évi jártasságunk besegített. Óramű pontossággal mindent elkészítettünk. Vasárnap délután ismét hármásban az állomáson voltunk.

A mamámmal még aznap a naptárba jegyeztük az érkezés napját, a visszazámlálást megkezdjük.

Távollétének tizenegyedik napján, tata az állomásról jelentkezett. Megkért, várjuk, most sincs nála lakáskulcs. Nagy úr ám a megszokás!... Végre megérkezett, ismét együtt volt a család. Nem kértem szabadnapot, minden áron otthon maradtam, az utazás részleteit tudni, érteni akartam.

Lemosta magáról az út összes porát, otthoniba öltözött, reggelizett, majd beszélt, beszélt... Vidámnak tűnt. Szokatlan volt a mesélőkedve, időnkénti hangulatváltása.

Menetben csodálatos volt a felhők fölötti, nagy magasságot, hosszú távot átívelő repülőútjuk. A gép Kelet-Németországban landolt. A reptéren a nyugatnémet vállalat gépkocsija várt. A három nyelvet kitűnő szinten ismerő tolmács kísérőjük Erdély déli részén nevelkedett, így a nyelvi nehézség áthidalható volt.

A döcögős, macskaköves, kátyús utakhoz szokott tatám élvezte a gyorsforgalmi autószertráda forgatagát. A két állam határán a tolmács intézkedett. A kocsit nem hagyták el, udvarias „Jó utat“ kívánva tovább haladtak.

Majna-Frankfurtra érkezésük zökkenőmentes volt. A vártnál szívélyesebb fogadtatásban részesültek. A vállalatnál töltött tíz nap alatt a gépeket megvásárolták, tata kiképzésével nem sok dolga akadt a bemutatóterem magasan képzett szakmunkásának. A gép felépítését, kezelésének mikéntjét, értette, tudta.

A szerződés-kötések, banki átutalások időigényesek lehettek. Amíg a minisztériumi vezérinspektor a hivatalos részt intézte, addig tatámmal megismertették az egész gyárat. Boldogan, szinte otthonosan naponta más-más terem munkájával ismerkedett. Hol a tolmács, hol a vezetőségből valaki egy-egy terembe kísérte. Megnéztek vele a gépeket, hagyták, hogy élvezze a gyár munkalégkörét, hangulatát.

Egyik nap föltűnt tatámnak a gép mellett dolgozó. Számára szokatlan lehetett, hogy az illető, a veszélyeztetettség határán belül, mélyen a gép fölé hajolva kezeli a gépét. Megállt a munkás mellett, aki révedező tekintettel ránézett, tarkóját, homlokát

dörzsölte; majd ügyet sem vetve a mellette álló idegenre, tovább dolgozott. Tata udvariasan megkérte, hogy egy percre állítsa le a gépet. A tolmács nem volt éppen kéznél, azért mutogatva megmagyarázta, hogy amit csinál veszélyes, nagyon rosszul lát. Két kezével karikát rajzolt a saját szemei elé és a doktor szót hangoztatta. A főmérnök, akinek a kíséretében volt, azonnal intézkedett. Két nap múlva a dolgozó tatám előtt megállt. Elmondása szerint eddig soha nem volt szemüvege. A hónapok óta tartó fejfájása is csillapodott, jobban érzi magát. Köszönte a figyelmességet.

Néhány nap elteltével ismét betévedtek a szerszámműhelybe. Bátortalanul ugyan, de megközelítette a munkapad mellett dolgozó fiataalt. Tekintete a szerszámtárló nyitott fiókjára tapadt. Nagyság vagy méret szerint egymás mellett sorjázta a nagyon jó minőségű reszelők. Amilyen a fiók, olyan az egész gyár is, gondolta. A cseppben benne van az egész tenger minden tulajdonságával. Itt mindent a szervezettség, a rend, a fegyelem, a tisztaság jellemez, majd a tárló feletti táblára erősített szakrajzot nézte. Engedélyt kért a fiótól, hogy egy mérést végezhesen. Megtette, majd a nyitott fiókba az egyik reszelőre mutatott. A munkás a reszelőt megfordította, a jelzést, vagy számot leolvasta. A visszahajtott szakrajzlap legalján apró betűs útmutató volt. A megmunkálás végső folyamatában megadták a reszelő számát. Tata csak a rajzot nézhette. A behajtott rajzhoz nem nyúlt, nem tudhatta, hogy azon szerszámkezelési útmutató is lehet. Ezek szerint hibátlanul rámutatott a szükséges szerszámra.

Hogy, hogy nem a vezérinspektort a várossal való ismerkedés nem igen érdekelte. Tatám viszont nézni, látni akart mindent. Bár nem kérte, délutánonként városnézésre mentek. Megcsodálhatta az újjávarázsolt óvárost, gyönyörködhetett az átadásra készen álló modern épületekben. A tömbházak övezte tágas park és játszótér mellett az autóvezető lassított, megállt. Rámutatott egy épületre, mögötte távolabb óriás emelőkkel építkezésen dolgoztak. A tolmács a tudára adta, hogy az épületet a megrendelőknak átadták, egyesek be is költöztek. A gyár vezetősége igényelt néhány lakrészt. Most folynak a gyári berkekben az elosztás hivatalos formái. A város szívében csodálatos otthonhoz jut, aki a kulcsot megkapja.

A tizedik nap az igazgatóságtól elbúcsúztak. Az ebédnél a vezérinspektor megkérte tatámat, hogy pénzt maradéktalanul költse el. Másnap reggel tovább utaznak, pénzt nem vihetnek át a határon. Délután a vezérinspektor a szobájában meglátogatta tatámat. Tudatta, hogy a reptéren ismerősei vannak, a sorbaállást nem szereti. A délután folyamán a vízumokat lelátmozgatja, reggel visszaadja. Tata kora este bőröndjét rendezte, idejében lefeküdt.

Másnap a szálloda portásának leadta a kulcsot. Megtudta, hogy a vezérinspektor az éjjel Londonba utazott, azt üzenve, hogy a másik két országba az út tárgytalan. Csináljon azt amit akar, vagy amit tud.

Vízumnélküli útlevéllal, pénz nélkül mihez kezdhetett? Szálláshelyéről a gyár igazgatójának a segítségét kérte. Készségesen kocsit küldtek, majd hosszú beszélgetést folytattak. Sokéves múlttal, tapasztalattal rendelkező üzemek is külső segítségre kényszerülhetnek. A tervezés-termelés folyamatában néha hiba csúszhat, ezt megelőzendő, nagy tapasztalattal rendelkező szakembereket nyugdíjazásuk után visszatartanak, teljes fizetést biztosítanak. A gyárban töltött időt a nyugdíjas szabja meg. A dolga csak annyi, hogy naponta hol az egyik, hol a másik terembe látogat, ha hibát észlel, közvetlen a munkással megbeszéli. Jelentést nem igényelnek. Az asztalon volt egy kitöltött, aláírással, pecséttel ellátott írás, mellette egy karika, rajta három kulccsal. Tudatták tatámmal, amennyiben az ajánlatot elfogadja, az új negyedben rendelkezésére bocsátanak egy lakrészt. A három szobából az egyiket ideiglenesen bebútorozzák. A konyha és a mellékhelyiségek berendezve várják. A bukaresti féllal megbeszélték, hogy három hónapon belül a frankfurti gyár segítségével az áttelepítést lebonyolítják. Tudták, hogy mama munka közben eltörte a lábát, nem dolgozhatott, segélyt, nyugdíjat nem kapott. Megérkezése napjától nyugdíjban részesül. En, a lányuk, egy évig nyelvtanfolyamon veszek részt, majd ahogy régtől akarom, támogatni fogják gyógypedagógiai képzésemet is.

Tatámat meglepte a naprakész információöözön. Számba vette ugyanakkor azt a tényt is, hogy Frankfurt és Bukarest között magas politikai fal húzódik. Bár nem mondta, nem mutatta ki, bizalmatlan volt. A háta mögött intézkedtek, formálisan adták-vették. A felkínált ajánlatot nem fogadta el, kérte intézkedjenek, mert a családjához haza kíván menni.

Tolmács kíséretében, minden nehézség nélkül átvitték a keleti oldalra, ahol az első gépre felszállt. A rossz időjárás miatt rövidített útvonalon a gép csak Bécsig repült.

Bécsben már tudták, hogy a gépen egy személy vízumnélküli útlevéllal utazik. A semleges zónába kísérték, ahol keményen az értésére adták, hogy az első géppel visszaküldik német területre. Tatám érvelését meghallgatták ugyan, de hajthatatlannak bizonyultak. Mentőötlete támadt. Egyetlen pókfónálnyi szál lebegett előtte, abba kapaszkodhatott. Tudtukra adta, hogy Budapesten a Kohó- és Gépipari Minisztérium gépgyártó részlegének a vezérigazgatója, Buzgó Kálmán gépészmérnök, mamám apai ági unokatestvére. Amennyiben a munkahelyén tartózkodik, úgy ő az egyetlen szavahihető személy, aki igazolni tudná. Tatámat, bár arról nem beszélt, gyötrő kételyek zavarták. 1952 őszén találkoztak utoljára, amikor is a budapesti rokon feleségével és édesanyjával egy nap nálunk tartózkodtak. A háború után az első útjukon a rokonokat látogatták. Mi lesz, ha már nem a minisztériumban dolgozik? A látogatás óta semmi hír sincs róluk. Ha nem találják... a helyzetén ronthat, komolytalannak vehetik.

A terembe hoztak egy telefonkészüléket, melyhez három csatlakozó tartozott. A hagyományos hallgató mellett volt egy részegység, melyen a beszélgetést nyomon lehetett követni. A készüléket magnóhoz is kapcsolták. Tata súlyos percekét élhett át. Életmentő rokonunkat a munkahelyén megtalálták. Előbb a hivatalos szervek beszéltek, majd átadták tatámnak is a hallgatót. A vonal rövid időre budapesti kérésre megszakadt, majd ismét létrejött a második kapcsolat. Rokonunk intézkedett. A telefonbeszélgetések, valamint a Bécs-Budapest közötti repülőút árát táviratilag azonnal átutalták.

Ott a semleges zónában, a már-már reményvesztett tata föllélegzett. A körülötte állók immár nem néztek reá sanda szemekkel. Hangosan elsóhajtotta magát és halkán elmondta; egyszer ő is úgy volt Bécsben, hogy abból a gyönyörű városból semmit sem láthatott. Az alkalmazottak egyike térült-fordult, egy képeslappal ajándékozta meg.

- Jó, hogy sikerült megoldani a helyzetet - mondta -, más-
különbön ilyen helyzetben nem a régi jó öreg Strauss húzná a nótát.

Mire az első géppel Budapestre érkezett, a Kohó- és Gépipari minisztérium, valamint az arra illetékes Minisztérium (arra

nem emlékszem, hogy a Külügy, vagy a Belügy) intézkedett és az országon keresztül az átrepülést engedélyezte. Tehát román útlevéllel, magyar átutazási engedéllyel, a budapesti Kohó- és Gépipari Minisztérium által megvásárolt repülőjeggyel Bukarestbe érkezett. Leadta útlevelét; átvette hivatalos okmányait. Rosszallóan megállapították, hogy csakis a kapcsolatainak köszönheti hazaérkezését.

Az idősek számára a megélt viszonylagos közelet; az ifjabb korosztály részére a távolbavesző múltat értékelhető adatok ismeretében, mérlegelni kötelesség. Elkönnyvelhető, hogy a kemény munkával, önerőből megszerzett tudás értékét veszítette, valutára váltható talmi árucikk. Talán így érthetővé válik, hogy mindazok, akiket fondorlattal irányítottak, a mellőzések, a támadások kereszttüzeiben is kényszerűségből tudásuk legjavát adták. Önön helyzetük ismeretében, csakis munkájukba menekülve vészelhették át a veszélyekkel terhelt, létbizonytalanságban megélt éveiket.

1986. május 5-én, hétfői napon, kora reggel, tata a Széles utcai (Decebal) kispiastra igyekezett. Délután, négy óra körül a hídfőnél rátaláltam. A köztes időről mélyen hallgatott. Iszonyú állapotban volt. Másnapra a bal szeme bevérzett. A diagnózis, melyet az orvos csak velem tudatott, végtelenül lesújtó volt. A szemtrombózis atipikus esete, látásvesztése fokozatos, visszafordíthatatlan.

Mamámat sem kímélték, telefonon sorozatosan zaklatták. Szívrohamot kapott, a mentőszolgálatnál a hangom után ismertek, sürgősen orvost küldtek.

Rólam sem feledkeztek meg, több alkalommal leszólítottak. Fényes nappal, nyílt utcán körülvettek, értésemre adták, hogy a persona non grata, azaz a nemkívánatos személyek névjegyzékében szerepelünk; már rég el kellett volna hagynuk az országot. Ott helyben megőszültem.

Olyan személyekkel szembesültem, akiket a mások által kitervelt részfeladatok elvégzésére alaposan fölkészíthettek. Tehát a megélt eseménysor köztes szereplőinek tekintem. Kuszának, szövevényesnek tűnik az a háttér, melynek összefüggései csak részben értelmezhetők.

Tata szakmai fölkészültsége kiválthatta a felső körök nemtetszését, ezért lett persona non grata, nemkívánatos személy.

Az egyenlőtlen harcban, látását veszítve, ragaszkodva az elődöktől használatra kapott ősi röghöz, talpon maradt, bár tudta, hogy már nem otthona az a táj, mely egyet jelentett az életével.

Hol néha, hol gyakorta történt, hogy számomra érthetetlenbe ütköztem. Gáncsot vetettek akkor, amikor semmi egyebet nem kívántam, csak azt, hogy a reám kiszabott feladatot elvégezzem. Szüleimen láttam, tudtam, hogy véleményük az enyém-mel azonos, tatám gondolkodott, hosszú ideig töprengett, majd így szólt:

- Tudod, a kapott, vagy a magad vállalta terhet, ha hajlott háttal is, mindig emelt fővel vinni kell.

- Ez a mi utunk - egészítette ki mamám, édesanyám.

- Valóban a mi utunk - ismételte tata. - A szűk, a keskeny, a kitaposatlan, a kanyarokba szabdalt mezsgye, melyen mehetünk. Az út menti szűrős bozótos beszűkíti mozgásterünk. Mellettünk, az enyhe lejtős lankán egymás mellett, keskenyebb, szélesebb utak sorjáznak, ezeken a hajdan volt munkatársak egymás kezét fogva baktatnak. A túloldalon kusza rendezetlenségben ösvények, utak sokasága. Az emelkedőn jó egynéhányan, egymást támogatva feljebb és mind feljebb törtetnek. A lent maradottakat nem szólítják, vissza sem néznek, nem nyújtanak segítő kezet.

Ehhez hasonló gondolatok gyakran foglalkoztatták tatámat. Fényképalbumunkban még egy keményfedelű jegyzetfüzetre bukkantam. A hátlapjára írt szöveg minderre gondolatébresztő válasz is lehet:

A tudományos bírálat minden ítéletét szívesen fogadom. Az előítéleteknek soha nem tettem engedményeket. Ezekkel szemben, ma is, mint a múltban a nagy firenzei költő gondolata az iránytűm: „Menj utadon és ne bánd, hogy mit beszélnek.”

TANULÓÉVEIM KITÉRŐKKEL

A ...tanfolyam - 1945–1946-os tanév

A Lorántffy Zsuzsanna leánygimnázium igazgatósági körlevelét tisztelettel tudóan, állva végighallgattuk, majd a táblára fölírt szöveget az ellenőrzőnkbe másoltuk. Otthon tudomásul vették, helybenhagyóan aláírták. Az írásban az állt, hogy a következő hónaptól (megjelölték a pontos napot is) táncanfolyamot indítanak, közvetlen a tanítás után tartják az órákat. A tanfolyamért 20 ezer lejt kell fizetni. A megjelölt összeget az első órán kérik.

Mind a tata, mind a mama a tanfolyamot okos ötletnek tartották, különös tekintettel könnyednek nem mondható mozgásomra.

Akárcsak szüleim, én is bele-beleolvastam a napilapba. Két rovat nem kötötte le a figyelmemet: a sport és az apróhirdetés.

Egyik nap az apróhirdetés résznél mégiscsak felkeltette a figyelmemet egy többsoros írás. Radó tanár gyors- és gépíró iskolájába tanulókat felvesz. A gyorsírás és a gépírás külön-külön is elsajátítható. A gépírótanfolyam ára 20 ezer lej.

Teltek a napok. A táncanfolyam árát megkaptam, borítékba tettük, az egyenruha zsebébe biztosítótűvel rögzítettük.

Otthon mindenki tudta, az első táncórán résztveszek, egy órával később érek haza.

Az utolsó szünetben még egyszer elolvastam a lemásolt apróhirdetést. Előzőleg a térképen is megkerestem a megadott címet, a papíromon az utcakereszteződések is bejelöltem.

Tanítás után, sietve, a megadott címre érkeztem. Igyekezniem kellett, egy órával többet nem késlekedhettem. Bemutakoztam, megmondtam, hogy a gépírás érdekel, a tanfolyam ára nálam van, kértem a tanárt, írjon be iskolájába. Két kérdést tett föl:

1. Honnan van ennyi pénzem? Azt válaszoltam, hogy a szüleimtől a tanfolyamra kaptam. Ez csak részben volt igaz, mert én nem mondtam meg, hogy milyen tanfolyamról is van szó.

2. Hány éves vagyok? 1945 őszén töltöttem 13. életévemet.

Elzárkózott, nem akart fölvenni, túl fiatalnak tartott, bejelentette, hogy az alsó korhatár 16 év. Könyörögni kezdtem, kértem, hogy tekintsen el a követelményektől és kordedzvémmel írjon be. Gondolkozott egy keveset, fölírta a szükséges adatokat (a telefonszámot is), majd az egyik szabad írógép mellé ültetett. Izgatott voltam, a szemüvegem bepárásodott, de mindazt amit mondott, nagyon komolyan megcsináltam.

Úton hazafelé előbb az foglalkoztatott, hogy képes leszek-e úgy gépen írni, mint az a néni évekkal ezelőtt ott az adóhivatalban. Megnyugtattam magam, hiszen ő is sokáig és sokat tanult, amíg a szükséges gyorsaságot elérte.

Nagy úr ám a lelkipurdalás! Hogy mondom meg, hogy önállóan intézkedtem, otthon semmiről semmit sem tudnak. Az egyhónapos táncanfolyamon hetente csak két alkalommal gyakorolunk. A gépíróiskolában három hónapon keresztül naponta egy-egy órát töltök... Meg aztán jó lett volna a táncanfolyamon ugra-bugrálni; de mire való nekem a tánc, amikor ügyetlen is vagyok, meg nem is nagyon érdekel. A gépírás az már más! Ha megtanulom, azzal foglalkozásom is lesz. Talán pénzt is kereshetek tudásommal.

Ami igaz, az valóban igaz, az úgy is van. Hazáig csak úgy sorjáztak bennem a gondolatok. A legnehezebb volt, hiszen gyakorlatom sem volt hozzá, nem tudtam a mamám szemébe nézni. Ugyanaz történt miután tata a munkából hazatért. Vacsora előtt már nem bírtam a titkolózást. Szüleim előtt megálltam, vettem egy nagyon mély lélegzetet; összeszedtem úgyahogy magam és megmondtam, hogy a pénzt nem adtam be az iskolába. Előbb azt hitték, hogy a pénzt elveszítettem. Megnyugtattam őket azzal, hogy a pénz jó helyen van, nem vészett el. A mai naptól nem a lábaimat, az ujjaimat tanítom táncolni, gépíróiskolába járok.

Első megszólalásom mély csönd fogadta. Megmondták, hogyha előre szólok, a pénzt a gépírótanfolyamra megkaptam volna. Tata azért még mondott valamit:

- Maradjunk továbbra is őszinték egymáshoz, beszéljük meg közös dolgaink. Csak egyet kért, inkább fájó legyen vélt igazam, de szóljak. Nem tudnák elviselni a jelentéktelennek tűnő föllentést sem.

Három hónapon keresztül naponta mentem, tanultam, gyakoroltam. A tanfolyam, bár önszántamból vállaltam, fárasztó

volt. A tanár úr úgy és annyit követelt, mint a nálam idősebbektől. Végre minden betűt külön-külön tudtam, begyakoroltam. Ezután jött a neheze. A tanár úr megkívánta a sebességet. Kezében az időmérő órával a hátam mögött ingázva szöveget olvasott, gyorsuló sebességre készítetett. Megszámlálta a 60 másodperc alatt leütött betűk számát. Amikor a 120 betűt leütöttem azt mondta: – Ez már valami, majd meggondolta magát és folytatta, kezdetnek nem rossz.

Eltelt a III. gimnáziumi év. Tatát arra kértem, hogy a nyári szünetre szerezzen nekem valami munkát. 1946 nyarán iskolai szünetem föladvá, nem egészen 14 évesen, két teljes hónapon keresztül helyettesítettem a szabadságon lévő gépírónőket. Az első hónapban 100 ezer, míg a következő hónapban 110 ezer lej volt a keresetem. A pénz rohamosan hígult, nem ért sokat, erőpróbának viszont jó volt az a két hónap is.

Körülöttem voltak szorgalmas emberek is, de akadt egy-néhány személy, aki az intézményen belüli munkanélküliség csiráját, már akkor magában hordozta. Fontoskodtak, vajmi keveset tettek.

A munkaadói igazolványokat az évek folyamán sínes dossziében gyűjtöttem. A két fizetést igazoló boríték az első az iratok sorában.

Félévi dolgozat történelemből – 1949–1950-es tanév

A X. osztályos első félévi dolgozatot megírtuk. Szünetben még bennünk volt a feszültség, a munka heve-láza. Mint a kasból kirajzott méhraj, csoportba verődve, egymás hangját túlharsogva kérdeztük: Mennyit írtál? Hány oldalt írtál? Nem higgadtam le... csak úgy elhallgattam. Körülnéztem. Egynéhányan voltunk, akik kevesebb oldalszámmal fogalmaztunk. Döbbsenten könyveltem el, hogy a középmezőny legalján teljesítettem.

Otthon beszámoltam az iskolai eseményekről, szüleim tudtak minden történésről. Nem kerteltem, nem igyekeztem széppé tenni, színesíteni az amúgy színtelent.

Mamámnak megmondtam, hogy figyelmesen, amit tudtam, leírtam. Az osztályban viszont vannak, akik hosszabban fogal-

maztak, többet írtak. Tatának is elmondtam a fontosabb történéseket. Most is emlékszem szavaira:

- Emi nénid az anyagot nagyon jól ismeri. Tudja, kitől mit és mennyit várhat. A dolgozatokat elolvassa, kijavítja, rangsorolja és csak azután osztályoz. Az eredményt a következő órák egyikén megtudjátok. - A dolgozat mennyiségi vonatkozásait viszont figyelmen kívül hagyta.

A következő órán Csernák Emi néni a kijavított, zsinórral átkötött dolgozatfüzeteket az osztályozó naplóra tette. Állt. Szigorú, komoly tekintete padról padra siklott. Hallgatagsága az egész osztálynak szólt. Izzott a levegő. A hangját nem emelte föl. Gondolatait rendezetten értésünkre adta. A következőkről szólt:

- Egy teljes délután, majd késő este is 18 tanuló, vagyis a mi irományainkat javította...

- A dolgozatok gondolatmenete rendezetlen, hemzseg a felesleges részletektől. Szokatlanul sok a helyesírási hiba. A mondatszerkesztés, az osztály képességeit figyelembe véve, alacsony szintű, silány.

- A legszívesebben újra íratná a dolgozatot, nem teheti, az érvényben levő rendelkezések erre nem adnak lehetőséget.

- A salátagyártásból elég! Eltekint az eddig alkalmazott módozattól. Az egész félév anyagát kéri. A következő félévi dolgozat összefoglaló jellegű lesz.

- A leírt szöveg nem lehet hosszabb egy oldal és két és fél sornál. Ha valaki netán ennél többet ír, az az ő gondja-baja. A dolgozatot elejétől a végéig elolvassa, kijavítja, értékelni viszont csak a kért sorokat fogja.

Dolgozatainkat kijavítottuk. Tankönyvünk nem lévén, Emi néni a II. félév első leckéjét leadta és mi figyelmesen jegyzeltünk.

Ebéd után munkához láttam. Nagy úr ám a szokás, igen nehéz elvetni ami régi, még nehezebb az újat elfogadni. Elkönyveltem, hogy dolgozatunk, melyet a minap írtunk, mennyiség csupán, körülírt fölösleges szóhalmaz. Emi néni rövid indoklást, fogalmazást igényel, ez már minőség. Elolvastam az aznap leadott részt. Rendszerezett, tömör, ugyanakkor rövid volt. Nem volt benne felesleges gondolat, szó. Hogyan lehet ezt tovább rövidíteni...

Még mindig a mennyiség büvkörében toporogtam. Elővettem a vonalas füzetem. A dolgozatokat megadott formáság figyelembe vételével írtuk. Tehát:

Első sor. Üresen marad.

Második sor. Felírom: II. félévi dolgozat.

Harmadik sor. Üresen marad.

Negyedik sor. A dolgozat címe. Amennyiben kevés szóból áll, úgy csak egy sort foglal el.

Ötödik sor. Üresen marad.

Az első oldalon 18 sor, míg a második oldalon két és fél sor áll a rendelkezésünkre. Húsz és fél sorban meg kell tudni írni egy összefoglaló dolgozatot. A félévre szóló feladatot megkaptuk. Iskolai éveim során először történt, hogy fejezetről fejezetre nem csak tanultam, annak mélységében igyekeztem tanulmányozni a leadottakat. Rendszerint vissza is lapoztam, kapaszkodókat kerestem. Gyakorlatlanságomat igazolandó, megvallom, gyakran hiába.

A dolgozatírás előtt, napokon keresztül készültem, az anyagot a magam módján értettem, talán tudtam is, csak a keresett támpontok hiányoztak.

Ritkán emlékeztem álmaimra. Csak a szépről beszéltem, a nyomasztó álmokképekkel nem zaklattam, nem terheltem szüleimet. A dolgozatírás hajnalán felejthetetlen volt az álmom.

Fekhelyemen kényelembe helyeztem magam. A hátam mögé párnát tettem, puha takarót terítettem magamra. A füzeteket egymást mellé rendeztem. Kinyitottam az egyiket, majd pergetni kezdtem a lapokat. Oh jaj! Ahol a lapok különváltak, a szöveg halványodott, majd teljesen eltűnt, csak a nyomtatott vonalak maradtak érintetlenül.

Fölébredtem. Ágyam szélén kábult rémületben ültem. Az álmom igaz lehet, gondoltam. Olyan vagyok mint a füzetem, kiüresedtem. Semmi, de semmit nem jegyeztem meg, a dolgozatra fölkészületlen vagyok, képtelen leszek a megmérettetésre.

Teltek az órák. A szünet végét jelző csengő hangja fokozatosan halkult. Néztem az ajtót. Kívülről, valaki a kilincset megérintette. Igen, Emi néni, a mindig pontosan érkező tanárnő, várja a... csendet. Belépett az osztályba, köszönt, a táblához lépett és fölírta a tétel címét. Felénk fordulva komolyan a tudtunkra adta, hogy a dolgozatot elvárása szerint kéri. Igényesen komoly volt, majd ismét szólt:

- Kezdhetek dolgozni.

Leírtam ami a táblán volt, a tollam letettem, két karom, mint mázsás súlyt az ölembe ejtettem. Ültem, nem gondolkoztam, percekig hiányoztam, semmi, de semmire nem gondoltam.

Emi néni a közelemben megállt, várt, majd éppen hallható hangon szólt:

- Matyó, te nem írsz? - Mint aki álomból ébred, összerázódottam. Arra nem emlékszem, hogy szóban, vagy csak gondolatban válaszoltam: - De igen.

És akkor a kezembe vettem a tollam... Mély fásultságomból éledni kezdtem. Meleg vett körül. Mint a működésbe hozott gép, fokozódó sebességre kapcsoltam. A langyos, meleg, majd forrósdó agyamban egymást követték a megfogalmazott, mondatokká rendezett gondolatok. Karom tört pillanatig állt, épp-hogy győzte a tollba mondott szöveget. Elértem a lap aljáig. Az utolsó sort leírtam, majd áthajtottam a következő oldalra. Még írtam. A harmadik sor közepetáján pontot tettem a mondat végére. Tollam leállt. Visszalapoztam. Megállapítottam, hogy a külalak nem a legmegfelelőbb. Aki siet - gondoltam -, csak ennyire képes. Pedig nem én siettem, sorjázó gondolatok készítették a gyors munkára. Amit átgondoltam, azt sebtében papírra is kellett vetni. Becsuktam a füzetem.

Ránéztem az órára. Kicsengetésig még maradt néhány perc. Át sem olvastam a dolgozatot... A becsukott füzetet nem nyitottam ki, hiszen azt előzőleg átadhatónak tekintettem.

Otthon azon a délután sokat beszélgettünk. Álommal kapcsolatban mindketten a magyarázatot, a választ keresték. Nagyritkán el-elmondtuk álmainkat. Az álmok esetleges jelentésével, álomfejtéssel nem foglalkoztunk, nem volt érdeklődési körünk tartozéka. Hosszas gondolkodás után mégis arra a következtetésre jutottak, hogy álmom segítőszándékú, nyugtató volt, csak én értelmeztem hibásan. Úgy is magyarázható, hogy a füzetből fokozatosan halványuló, eltűnő sorok-oldalak a tudatomba vándoroltak, az anyagot tehát értem, tudom.

Mindketten azon csodálkoztak, hogy hogyan tudtam betartani a kért sorszámot. Tata közben gondolt egyet és így szólt:

- Most eljárszunk a gondolattal, bár ez ellentétes az adott helyzettel. Tudvalevő, amit Emi néni a közösség előtt kimond, mellette kitar, nem másítja meg. Úgy az óra vége felé, ha netán

azt mondja: Gyerekek, ha van még mondanivalótok, írjatok tovább. Te mit tettél volna? – kérdezte tata.

- Amit jónak láttam, azt időben leírtam, pótlólagos szöveg nem is jutott volna az eszembe.

A következő órára Emi néni kijavított dolgozatokkal érkezett.

- A legjobbnak tartott dolgozatot elolvasom. Matyó ez a te munkád – mondta.

Ismerkedtem a saját munkámmal. Egészen másként hangzik, ha segítő szándékkal, nyugodtan, nem sietve, érthetően az a tanár olvassa, akire bármikor szívesen hagyatkozom.

Megértő szülői környezetben, a béke szigetén nevelkedtem.

Megadatot, hogy tanáraink közül egy, felismerje tanítványában szerény képességeit, önálló munkára serkentett. A köztes gondolatokat is megjegyeztem, munkáséim alatt alkalmazni igyekeztem. Nagyon köszönöm.

Hogyan tovább?

Szépek voltak a meleg, csillagfényes nyári esték. A házunk előtti diófa lombsátra alatt hallgattuk a tücskök ciripelését, a szellőt vártuk, mely felénk libbentette az estike semmilyen más virághoz sem hasonlítható illatát.

Az 1950-es nyári esték szüleim számára a célirányos emlékezések időszaka volt. Tudtam, nem kitalált mesék ezek, hanem megtörtént eseményeket, történéseket elevenítenek föl. Az alábbiakban csak kettőt említek.

Mamám, a Fő utcán, a kirakatban megpillantott egy kézzel szőtt szőnyeget. Mintázata, színösszetétele lenyűgözte. Felfigyelt a szőnyeg sarkára tűzött szövegre: „Szőnyegszövő tanulót fölveszünk.” Mellette név, pontos cím és a jelentkezés napja. A megadott időpontban jelentkezett és felvételt nyert. Rövid idő alatt megtanulta a csomózást és a szövőszékre függesztett, előrajzolt minta leolvasását. A gyakorlott szövőnök gyorsabban dolgozott. A csomók, vagy görcsök számának függvényében hét végén több volt borítékukban a pénz. Bizonyítani akart. Éjnek idején – bár nem akarta – fölébresztette hűgát. Álmban is szőtt, hangosan kiabálta: 2200 csomót kötök holnaptól kezdve. Másnap az otthoniaknak boldogan újságolta:

- Képzeljétek, annyi csomót kötöttem, amennyiről az éjjel álmodtam!

Tatának is eszébe jutott inaséveinek egyik kiemelkedő történése. Felelevenítette, mert számára sokatmondó, ígéretes eseménynek tekintette. Könyvszekrényében, méretre készült dobozban három szerszámot őrzött: a kalapácsát, a harapófogóját és a mérőlécét. Emlékszem Bukarestben is a ruhászekrény legfelsőbb polcán őrizte. Ez volt az ő egyetlen kincsesládikája.

Mint kezdő inas, egyedül készítette a kalapácsot. A fém-megmunkálásnak előírt folyamatában beiktatott egy mozzanatot. Tudni akarta, hogyan viselkedik a fém hőkezelés után, továbbra is munkálható-e? A próba sikerült. Az inasok közül az ő munkáját minősítették a legjobbnak. Még a nyelet is ő faragta. Mestere lelkére kötötte, hogy vigyázzon első munkájára és továbbra is csak minőségi munkát adjon ki a kezéből.

Inas társával az Andrényi Vas- és Fémáru Üzletházba küldték. Megállt a pult előtt és figyelt. Az eladósegéd a vásárlónak a kért áruból több példányt az asztalra tett, abból választották ki a megfelelőt. Sorra kerültek ők is. Átadta a vállalat által összeírt megrendelőlapot. A kereskedő minden tételből csak egy-egy darabot tett az asztalra. A kereskedősegédet megállította, udvariasan a tudtára adta, hogy ő is vásárol, elvárja, hogy válogathasson. Máskülönben is ő tanulni jött a boltba, áruszakértő ismereteket kíván szerezni.

Az eladó rácsodálkozott az érdeklődő inasgyerekekre, majd belement a játékba. Együtt válogattak. A munkahelyen megelégedéssel vették át az árut.

Ettől kezdve, hosszú időn keresztül, ha minőségi árura volt szükség, azt csak vele vásároltatták meg.

Történt aztán egy életreszóló esemény. A boltban a pult előtt állt, válogatták az árut, majd csomagoltak. A háta mögött egy jól öltözött idős férfi türelmesen várt, majd megszólalt:

- A kereskedősegéd magát Karcsinak szólítja? Régi ismerősök?

- A nevem Károly, egymás között Karcsinak szólítanak. Az ismeretségünk nem olyan régi, csak amióta a vállalatnak vásárolok - válaszolta az inas.

Az idős férfi beszédes kedvében lehetett, mert tovább faggatta a kezdő inast:

- Ha önálló keresettel fog rendelkezni, biztos vásárol magának szerszámot. Mondok kettőt, ebből melyiket venné meg először: harapófogó, mérőléc.

- A mérőlécet először és aztán a harapófogót. Az anyagot előbb mérni kell és csak azután lehet megmunkálni - válaszolta.

- Éppen eszembe jutott - folytatta a férfi -, szétesett a harapófogóm, választana egyet?

- Szívesen, ha megbízik bennem - válaszolta az inas.

A kereskedő kitett néhány példányt. Az inas vizsgálni kezdte, majd hibaszám szerint rangsorolt. Egyet kiemelt és az idős ember kezébe adta.

- Hibátlanak találom, ezt ajánlom megvételre - szólt.

Az idős ember a harapófogót a kezébe vette, forgatta, szétnyitotta, több irányból szemügyre vette, majd a segédnek odaadta, mellététetett egy mérőlécet, becsomagoltatta és számlával kifizette. Közben a vállalat részére vásárolt árut a kicsi kocsira helyezték.

Az idős férfi a lepecsételt számlát és a becsomagolt árut az inas kezébe adta.

- Ez az Ön első keresete - mondta. Használja, őrizze becsülettel. Tanuljon, mert érdemes.

A kijáratnál az egyik kereskedősegéd a fiú fülébe súgott valamit. Az az idős férfi a Vas- és Fémáru Kereskedőház vezetője, tulajdonosa Andrényi volt.

Utólag megtudta, hogy a pultra kitett néhány harapófogót a kereskedőn kívül vasmunkában jártas szakemberekkel nézettek, hibaszám szerint rangsorolták. Előre meghatározott helyen minden példányra picinyke színes papírdarabkát ragasztottak. Így ellenőrizték a sorrendet. A hibátlan példányt megtalálta. A hibás darabokat másként rangsorolta. Neki volt igaza.

Másnak a kezében egy kalapács, egy mérőléc, egy harapófogó a szerszámok sorában tucataru, elhanyagolható tétel, bármikor helyettesíthető. A tata kezében kincs volt.

Másra terelődött a szó, csak tata beszélt. Régtől tudtam, összefüggéseiben azon a nyáron értettem meg. Az iskolázottságról szóltak szavai.

A nagyszülők mindkét részről a népiskola hat osztályát kijárták, ezután inasként különböző kétkézi szakmát tanultak. Így tata részéről a nagytata kőműves, míg mama részéről a nagytata vízvezeték-szerelő és házi lakatos volt. Jártasságot szerzett a díszítésekkel ellátott kovácsoltvas készítésében is. A nagymamák mindkét részről a fehérneművarrást és kézihímzést tanulták.

Gyermekeik – ezalatt szüleimet értem – továbbtanulása, az elért szint szempontjából különbözik. A leánygyermek, akár csak elődei a népiskola hat osztályában tanultak, majd különböző foglalkozásokat sajátítottak el. A fiúk viszont, mindkét részről, elvégezték a polgári iskola négy osztályát. Az első világháborúban otthonmaradt édesanyák gyötrelmes anyagi nehézségek árán taníttatták fiúgyermeküket.

Mivel a fiúknak polgári iskolai végzettségük volt, inasiskola helyett szakiskolában sajátították el az elméleti ismereteket, majd kétkezi munkásként gép vagy munkapad mellett keresték mindennapi kenyerüket. Lényegében nem különböztek a hat elemit végzett társaiktól.

A fentieket figyelembe véve, előrelépés mégis tapasztalható. A nagyszülők népiskolai végzettséggel rendelkeztek, fiúgyermekük polgári iskolába jártak. Ez egy emelkedő szintkülönbségnek fogható fel.

Amennyiben sikeresen érettségizem, szüleimhez viszonyítva tanulmányaim egy hozzájuk viszonyított magasabb szintet képviselnek. Rendszeresen olvasó, az új iránt rendkívül érzékeny, fogékony környezetben nevelkedve, megadatott az esetleges továbbtanulás lehetősége is.

Tata figyelmet igénylő kérdéseket feszegetett:

- A jelenlegi iskolarendszer általános ismeretekkel felruház. A későbbiekben jól hasznosíthatók, szakirányú ismereteket viszont nem nyújt.

- A középiskola elvégzését követően valamilyen irányba kötelező jelleggel tovább kell lépni.

- Hogy merre is legyen számodra a legmegfelelőbb, a legbiztosabb „előre,” ezen külön-külön, mindhárman gondolkodunk, majd közmegegyezéssel közös nevezőre jutunk és akkor határozunk – mondta tata.

Ezen a ponton megálltunk.

Iskolai szinten pályaválasztás, pályairányítás, pályaalkalmassági vizsgálat, mint olyan nem lehetett szóbeszéd tárgya sem, gyakorlatilag nem létezett. Az én emlékezetem illet nem rögzített. A szűk család feladatát képezte. Nézőpont kérdése, hogy egy-egy család mennyiben volt képes, esetleg képtelen fölmérni a valós helyzetet. Ismerte-e gyermeke adottságait, ugyanakkor milyen tájékozási pontjai voltak a továbbtanítás útvesztőiben.

Iskolás éveimben igen kevés szemüveges gyerek jutott a középiskolák padjaiba. Nyáron, tanévkezdés előtt szemvizsgálatra, szemüvegcsereére jelentkeztem. Szemorvosom kisiskolásként már ismert. Kezembe adta a fölírt szemüvegreceptet, majd a bevezetőt elhanyagolva a tárgyra tért. Elsorolta azon főiskolák követelményeit, melyekről vélhetően a szüleimmel már beszélt. Óvott az elhamarkodott döntéstől és részéről reámbízta a választás jogát. Az egyszemélyes párbeszéd, hiszen csak ő szólt és én hallgattam, megzavart, meggondolkoztatott: Valóban, miért nem folytatjuk az otthoni beigért párbeszédet?

Arra nem emlékszem, hogy hetente hány alkalommal, de arra igen, hogy meghatározott napokon, ugyanabban az órában, a rádióban szót kaptak az egyetemek és a főiskolák oktatói. A jövőző hallgatóknak, érthető megfogalmazásban elmondták, amit továbbtanulásuk érdekében tudniuk kellett, fontosnak vélték. Mamám buzdítására az előadásokat figyelmesen végighallgattam. Még akkor is a készülék előtt ültem, jegyeztem, ha az adott szak különösen nem érdekelt. Mindegyik megszólalás tartogatott számomra valami újat. Meglepetés ért.

A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskoláról beszéltek. Az előadó tanár tömören, érthetően, nyugodtan magyarázott. Érdekelte mindaz, amit mondott. Szinte szószerint jegyzeteltem szavait. Helyben elolvastam a leírt szöveget. A szavak visszacsengtek a fülembé, így pótoltam ami a nagy sietségben kimaradt. Új ismeretekkel gazdagodtam. Az elmondottak valahonnan ismerősnek tűntek. Mi az amit eddig is tudtam, honnan származnak ez irányú ismereteim? Gondolkodni kezdtem. Nagy kincs az emberi emlékezet, különösen, ha azt tárolja, amire valamikor még szükség lehet. Eszembe jutott Józsi bácsi, az én nagyapóm. Egyszerű szavakkal ugyan, de egy az egyben hosszú évekkel ezelőtt minderről beszélt. Ha ő képes volt egymaga, halláskárosultan megtanulni a sajrólolvasást, akkor nyomdokain haladva, talán én is gyógypedagógus lehetek. Belelázásodva a gondolatba, még aznap, előbb frissiben a mamának, majd délután tatának elmondtam amit hallottam és határoztam.

Napokkal azelőtt megjelent egy tájékoztató kötet, melyben felsorolták a honi egyetemeket és főiskolákat. Egyik intézményben sem működött gyógypedagógiai (defektológiai, speciálpszichológiai) kar.

Szeptember közepén a középiskola utolsó éves tanulójaként, a szünetben a következő óra anyagát ismételtem. A szolgálatos tanuló a titkárságra küldött. Tudatták velem a következőket: Tanítás után gyűlésre kell mennem, az iskola tanulóit én képviselem. Vigyek magammal füzetet, íróeszközt. Részletesen jegyzeteljek. A következő nap első szünetében a titkárságon, vagy az igazgatóságon jelentkezzek szóbeli jelentést kérnek a gyűlésen elhangzottakról.

Három óra előtt a városházán voltam. A bejáratnál a portáson kívül még két férfi is tartózkodott. Az egyik kezében tartotta a gépelt névsort, a nevemmel egyeztette, majd az emeletre kísért.

(Az érthetőség kedvéért részleteznem kell a következőt: A városházán az irodákat a körfolyosóról lehet megközelíteni. A körfolyosó a belső udvarra nyílik. Az irodákat a külső, vagyis az utcai frontra építették. A körfolyosó és a kistanácsterem között belső folyosó található. A belső folyosót zsanérral ellátott, mozgatható lambériás fal választja ketté. A belső folyosót és a tanácstermet két-két ajtón lehet megközelíteni. Átvitt értelemben olyan mint egy közlekedőedény.)

Kísérőm a jobb oldali ajtót kinyitotta, a belső folyosóra irányított, mögöttem az ajtót kulcsra zárta. A helyiségben már várokozott 8-10 tanuló. Az ijedtségtől, félelemtől remegtek, szólni sem mertek. Rövid idő múltán megtelt a terem. A két férfi névsort készítet, majd az első tanulót a résre nyitott ajtón a terembe kísérte. Nem tudtuk milyen célból tartanak órák hosszát egy gyengén kivilágított helyiségben. Azok, akikkel szót váltottak, a túloldali ajtón eresztették el. Én voltam az utolsó, kilenc óra után reám került a sor. Órák hosszát álltam, a fáradtságtól szédelegtem.

A teremben négy férfi és egy nő iratcsomókat rendezgetett. Az asztalon három telefonkészülék, mindegyiknek a kagylója a készülék mellett volt.

Kérdeztek, a részemről elmondottakat a már elkészített irathalmaz adataival azonosították. Válaszaimat elfogadták, nem találtak ellentmondást a kiejtett szó és a már összegyűjtött anyag között. A kérdések családi és rokoni kapcsolatokat tartalmaztak.

A tárgyra tértek. A behívott utolsó éves tanulókat továbbtanulás céljából külföldre kívánták küldeni. Helyben kérték a

választ. Olyan főiskolát lehetett csak megnevezni, mely országos szinten nem létezett. Tudtomra adták, hogy a taníttatás a Tanügyminisztérium feladata. Első hallásra elfogadhatónak véltem.

- Én gyógypedagógus akarok lenni, az országban ilyen szak nincs.

- A szüleimet tehermentesíthetem, hiszen családjukban csak a tatám a kereső és egy keresetből nemcsak mi hárman élünk, a négy idős munkaképtelen nagyszülőről is szüleim gondoskodnak.

A készülékek sorra működésbe léptek. Visszaigazolták, hogy honi viszonylatban gyógypedagógiai szak nem létezik. A budapesti változat volt a legmegfelelőbb, mivel olajbányász diák-cserével megoldható. Amennyiben csak két évente küldenének hozzánk hallgatókat, úgy azt az évet helyben, mint helyettes tanító, vagy V–VII. osztályban tanító tanár ledolgozhatom. Másnapra kértek 2 × 25 banít, megígérték, hogy az iskolába elhozzák a szakszervezeti tagkönyvemet, és ezzel ezt az évet is a tanügyben ledolgozott időnek számítják. Közben az egyik készülék kopogtatással jelzett. Értésemre adtak egy másik változatot is, Moszkvában a Pedagógiai Intézet mellett, míg Lenin-grádban az Orvostudományi Egyetem keretében működtetnek gyógypedagógiai szakot.

Elmúlt tíz óra, amikor a vaksötét lépcsőházból a kapuhoz értem, tata az ajtóban várt. Hazáig semmit nem kérdezett, egy árva szót sem szólt. Vihar előtti hangulatban érkeztünk. Végtelenül, jogosan fölháborította, hogy szülők beleegyezését nemlétezőnek tekintve, gyanútlan fiatalok jövőjéről mások gondoskodnak.

Másnap a szakszervezeti tagkönyvet megkaptam. (1950–1989. december 31. között könyvvvel igazolt szakszervezeti tag voltam.)

A tagdíjért havonta jöttek és minden alkalommal tudatták, hogy a kiutaztatás érdekében az iratok beszerzése folyamatban van.

A tanévnek vége volt, az utolsó szóbeli érettségi vizsgámról a teremből kiléptem. Ugyanaz a személy, akinek a tagdíjat rendszeresen fizettem, félrehívott. Egy távolabbi ablakmélyedésben a kezembe adott egy borítékot. A boríték tartalmát papíronként a jelenlétében kivettem. Két Bukarestbe szóló vonat

jegy, mellette papírba hajtogatva annyi készpénz, amennyi a két utazás helyjegye, villamospénz, szintén két alkalomra, valamint egy gépelt írás (fejléc nem volt rajta), melyben az állt, hogy a Maxim Gorkij Főiskola kéthónapos nyári tanfolyamára küldenek. (Amennyiben a pesti út tárgytalan, úgy előre kell tanulnom az orosz nyelvet.) A borítékra ráírták az indulás pontos napját is. A borítékban volt még egy papírszeletke, melyen az állt, hogy a tanfolyamra feltétlen vigyem magammal az orosz tankönyvet, néhány füzetet és íróeszközt.

A kiírt napon megérkeztem Bukarestbe. A villamosvezető mögé álltam, megkértem jelezze a részemről megnevezett megállót és csak addig várjon, míg a bőröndömmel leszálok. A nagy forgalomban kevesen figyelmesek leszálláskor. Utánam nézett és mindketten integetéssel köszöntük a jóindulatot.

A Főiskolán jelentkeztem, elszállásoltak és már az első napon munkához láttunk. Naponta hat órát a padban töltöttünk (két óra orosz, két óra román irodalom, két óra az ország történelme).

Engem azért küldtek a tanfolyamra, hogy a nyelvet tanuljam. Az első két óra anyagát szorgalmasan megtanultam, az írásbeli gyakorlatokat mind elvégeztem. Bár mind a hat órát a teremben töltöttem, a másik két tárggyal különösen nem foglalkoztam. Máskülönben is az egyetemi szinten tartott előadásokból vajmi keveset értettem. Észrevettem viszont, hogy vannak gyakran ismétlődő szavak. Ezekre felfigyelve jegyzetelni kezdtem. Délután, szótáram segítségével, mely 1912-es kiadású volt, megpróbáltam értelmet adni annak, ami számomra ismeretlen volt. A szavakkal úgy ahogy megbarátkoztam. Rájöttem viszont, hogy képtelen vagyok összefüggő szöveget szerkeszteni. Papíromon silány szókapcsolatok, semmiképpen sem használható gondolattörmelékek voltak. Próbáltam, irányítás híján, jobbítani helyzetemen. Következtetésem számomra lesújtó volt. Én nem értem ezt a körülöttem zajló többnyelvű valakit. A felismerés nyomasztott, fárasztott. Hajdanában, délutáni pihenésre engem senki sem készíthetett. A tanfolyam ideje alatt én bizony a délutánból le-lecsíptem és nagyokat aludtam.

Elérkezett a tanfolyam ünnepélyes zárónapja. Az udvaron gyülekeztünk, párosával álltunk. Az intézet vezetője, a rektor a tudomásunkra hozta a következőket:

- A tanfolyamot befejeztük. Tudásunkat az elkövetkező napokon bizonyíthatjuk. Vizsgázni fogunk.

- A holnapi napon reggel orosz nyelvből írásbeli, míg délután szóbeli vizsgát tartanak. A következő nap reggel román irodalomból, míg a harmadik nap történelemből írásbeli vizsgán veszünk részt.

- A negyedik nap mindenki kedvére pihenhet.

- Az ötödik nap délelőtt a titkárságon megtudjuk az eredményt. Az iroda ajtaja mellett mindkét oldalon ábécérendben névsort találunk. A bal oldalon az elutasítottak, míg a jobb oldalon a sikeresen vizsgázók neveit függesztik ki.

- A tanfolyamra jelentkezettek száma 440, ebből 220 tanuló munkáját fogadják el.

- Az első évet nyújtott felvételinek tekintik. Így az első tanévet 110 tanuló végzi el. Attól függetlenül, hogy menet közben hány tanuló felel meg a követelményeknek, a főiskolát végzettek közül 25–28 kap érvényes diplomát.

Nagyon szigorúan értésünkre adta, hogy a jelenlevők kötelesek a vizsgákon megjelenni, függetlenül attól, hogy küldték őket, vagy szabad akarattól, jószántukból jöttek. Amennyiben vizsgára nem jelentkeznek, fizetniük kell. Ezzel a tanfolyamzáró megvolt.

Az első nap különösen nem zavart, hiszen a tankönyvet az első leckétől az utolsóig, alaposan áttanulmányoztatták velünk. A másik két tárgy esetében csak a középiskolában tanultakra hagyatkozhattam, még a jegyzeteimet sem nézhettem át.

Elhatároztam, hogy nagyon röviden fogalmazok, a tárgytól nem térek el, ha lehetséges kerülöm a felesleges magyarázgatást, hiszen ezzel készültségemet igazolom. Azért a történelemmel volt némi gondom. Anyanyelvemen írtam, nem engedhettem meg magamnak a hibás indoklást, helytelen fogalmazást.

Az eredményhirdetés napján csak én nem tülekedtem, vártam míg lecsillapodnak a kedélyek. Egyik évfolyamtársam leíratta velem a nevemet, és vidáman tudatta, hogy vizsgám sikeresnek bizonyult. A névsorhoz somfordáltam, valóban ott szerepelt a nevem. Fölemeltem a fejem, elolvastam a névsor fölötti néhány szót: Főiskolára felvételt nyertek a következők.

Akkor és ott értettem meg, hogy én főiskolai felvételi vizsgán vettem részt.

Elkezdődtek a munkás hétköznapok. Picinyke zsebpénzemet bélyegre költöttem. Nekem kapaszkodó kellett, végtelen magá-

nyosnak éreztem magam. Csoporttársaim ebből vajmi keveset észlelhettek, derűt fakasztó színfolt lettem, hiszen első időben minden megszólalásom felvidította környezetemet.

Rájöttem, hogy akik sorsomat intézték, nem voltak őszinték. A vonatjegy árát nem adták vissza. Azt is tudatták, hogy ott-tartózkodásom pénzbe kerül. Tatámnak 5 (azaz öt) lejjel a megengedettnél magasabb volt a fizetése. Miből fizették tanít-tatásomat, miből éltek négy éven keresztül, erről nem beszéltek.

Az első félév közepetáján a kantint új helyre költöztették. Bukarest bevásárló utcájában, a Lipscanon, a forgalomból kivont vendéglőt étkezdének alakították át. A mi főiskolánk és a bányász egyetem hallgatói a kantint naponta háromszor látogatta. Egy teremben, külön sorokban ültünk. Fölhívták a figyelmünket, hogy ne foglalkozzunk a másik csapattal.

A megszokottól valami eltérő, kirívó volt, nem lehetett nem észrevenni. A túloldalt közvetlen az ajtó közelében, három asztalt egymás mellé illesztettek. Az asztalra minden alkalommal hófehér, vasalt terítőt tettek. Mi az ablaknál sorban állva, kaptuk az első és a második fogást. A fehér asztalterítők mellett ülőket helyben figyelmesen, szokatlanul udvariasan szolgálták ki. Mindig a jóminőségű diétás ételt kapták.

Jellemző reám a jóértelemben vett kíváncsiság. Az asztalnál szóvá is tettem. Miért kivételeznek ezzel a néhány személlyel. Asztaltársam térült-fordult, megtudta, hogy külföldi diákok, Magyarországról jöttek, olajbányász szakon tanulnak. Hárman közülük elsőévesek (akárcsak én) és diákcserével érkeztek.

Egy világ dőlt össze bennem. Teli tányérom otthagytam, fejfájásról panaszkodtam, s a termet elhagytam.

Szállásomon a bőröndömet rendeztem, néhány ruhadarabom, mely vállfán függött, a szekrényben hagytam, a többi holmim csomagoltam. – El innen, elég a hazugságból, menni, menni, de hova, hogyan?

Tudtam, hogy nagyon ritka esetben engedélyezik a vizsgálhalasztást. Pótvizsga nincs. Aki egy tárgyból elégtelent kap, aznap már csomagolhat. Ez az egyetlen kivezető út. Meg kell bukni.

Így indultam életem első felsőfokú vizsgaidőszakának. Szilveszterre, egy kivételével csoportunk minden vizsgán túljutott. Akaratom ellenére, bosszúságomra átmenő jegyeket kaptam. Megünnepeltük az új év érkezését, majd a harmadik nap délutánján reánk került a sor, történelemből vizsgáztunk.

A délelőtti csoport csúfosan szerepelhetett, mert a tanárnő – rendhagyó módon – megszakította a vizsgát és két nap tanulási időt adott.

Az első csoportban ebédeltünk, nem akartunk késni.

A portás tudtomra adta, hogy megérkezett a váradi gyárból a beszerző (szüleim rendszeresen vele küldtek csomagot, ő hozta havonta a pénzt is), megvásárolta délutánra a vonatjegyet.

A vizsga délután két órakor kezdődött, a vonat négy órakor indult. A tanárnő névsor szerint vizsgáztatott, én voltam az utolsó előtti a sorban.

Megjött a váratlan segítség – gondoltam magamban. A tanárnő elutasít, ezzel kiléphetek a körből. A kaputérben tébláboltak körülöttem. Csoporttársaim izgatottan tárgyalták az esetet. Utólag én is megértettem. Délelőtt a tanárnő ideges lett, majd én is elébe állok kéréssel, a többiek vizsgaesélyén jócskán ronthatok. Nem volt választásom. A becsomagolt bőröndöm levittem a portára, a könyvtárba visszaadtam a kölcsönkönyveket.

Bőrönddel, táskával, segítséggel a főiskolára értünk. Az ajtó közvetlen közelébe, a fal mellé tettem holmimat, kabátosan megálltam a csomag mellett.

Megérkezett a tanárnő, körülnézett, majd megkérdezte, hogy mit keresek útra készen a teremben. Mielőtt megszólalhattam volna, a csoportfelelős mindent elmondott. A tanárnő először úgy tett, mint akit nem érdekel az eset. Az első négy hallgatót kihívta, tételt húztak. Én csak álldogáltam csomagjaim mellett, majd szólt.

- Ha annyira sietős, akkor húzzál te is tételt. – Megemeltem, úgy középtájt a papírszeletkét. Egyetlen szó szerepelt rajta: Puga-csov (parasztlázadás, parasztfelkelés hőse). A táskám kinyitottam.

- Csukd vissza a táskád – mondta komolyan, keményen. – Sietned kell, kezdjél beszélni.

A történelemkönyv magyar változatát megszereztük, a román nyelvre fordítottat a könyvtárból kölcsönöztem. Magyarul tudtam az anyagot, románul kevésbé. Szemeim előtt a szöveg teljes terjedelmében magyar változatban megjelent, és én a kezdő, megpróbáltam román nyelvre váltani.

Akkortájt igen rosszul fűtöttek, majd mindenki náthás volt. A hátam mögül tüszögést, köhécselést hallottam. Különösebben nem zavart.

A tanárnő kotorászni kezdett a táskájában. Végre előkerítette a zsebkendőjét. Köhöghetnékje támadhatott, mert a blúza mellmagasságban megemelkedett, a visszafogott lélegzettől úgy is maradt. A zsebkendőjét nem is használhatta, amikor is egy óriásnagy könnycsepp a frissen keményített, vasalt, jegyre osztott sárgavásznon blúzára pottyant. A csepp gurult, majd megállapodott a kiolvasztott keményítő kicsi kráterében. Gyorsuló sebességgel az ablak és a katedra között ingázni kezdett, szemeit, arcát törülgette. Meglepetten álltam. Ez a mindig távolságot tartó nő mennyi érzékenységet rejt magában – gondoltam –, majd megszólaltam, csak úgy tegező formában, másként nem is tudtam mondanivalóm megfogalmazni;

- Te sírsz! - akkor is sírtál, amikor Puskinról beszéltél!

Abban a pillanatban azt hittem, hogy a parasztháború hősét siratja. Oh, dehogya, szó sincs róla. Ilyen vidám társaságba soha sem keveredtem. Oda volt a vizsga komolysága. Valamit, már előzőleg mondhattam, közbeszólással aztán jókedvre derült körülöttem mindenki.

A kezembe adta a mutató pálcát. Kijelentette, hogy az összekötő szövegemre nem kíváncsi, mutassam meg viszont a térképen mindazt, amit tudok. Nagyon nagyméretű félkész hegyvízrajz térkép előtt álltam. A térképről hiányoztak a délkörök és a megnevezések is. Hátráltam két-három lépést, úgy az egészet egyben láttam és rámutattam arra a helyre, ahol az események történtek, évszámokat, helységneveket, az események szereplőit felsoroltam. Tájékozottságom meglephette, mert érdeklődéssel hallgatta, hogy hogy tanultam. A katedrán a magam módján rendet teremtettem. Pillanatok alatt, nem keresgélve, kinyitottam a könyvet ott, ahol az adott fejezet volt. Egy-más mellé tettem az atlaszokat is. Elmondtam, hogy a történelmi atlasz nekem sem elég, mert csak egy adott terület szűk szeletét mutatja. Ezért én is két térképről tanultam. Ennyit tudok, a többit majd később pótolom. Azt hiszem életemben először voltam szerénytelen, mert megmondtam, hogy az egész anyagot 9-10-esre értékelem, tudom, de csak az anyanyelvemen. Ezután összehasonlítottam a fali térképet a kisméretű kézi atlaszal. Megmutattam, hogy az egyik hibás... Két folyó találkozásánál a magaslatokat különböző helyen jelölték. A tanárnő megnézte, nekem adott igazat. Hosszú évek múltán hallottam, hogy néha a térképeket tudatosan, a valóságtól eltérően szerkesztették.

Kérte a vizsgakönyvemet. Ezen is átmentem. Eleinte bosszantott, majd megnyugodtam.

Vajon tudják-e, mit jelent egy szakanyagot annak mélységében megérteni, visszaadni, ha nem anyanyelven tanulják?

Két évfolyamtársamat mellém állította, cipelték a csomagomat, fölsegítettek a villamosra.

Utólag megtudtam, nem vette éppen jónéven, hogy tegező formában beszéltem vele, elismerte viszont a befektetett munkámat. Ami a legfontosabb, a hallgatókkal közvetlen lett, senkit nem buktatott.

Eltelt még egy hosszú év. 1953. június 14-én, vasárnap kora délelőtt, másodéves főiskolai hallgatóként az utolsó vizsgámon túl voltam. Mint mindannyian, akik az évet zártuk, bekopogtatam a titkárságra. A vizsgakönyvem adatait a bentiekkel egyeztették, majd egy kitöltött hivatalos iratot átvettem. Az előző évben is kaptam ilyet. Följogosítottak arra, hogy a III. évfolyamra beiratkozzam.

Mint az áramütés, átcikázott rajtam a sejtés, a kérdés: meddig kell még a padokat koptassam.

A titkárnő belelapozott egy iratcsomóba, fölszólított, hogy azonnal menjek a rektor úr irodájába, ott várnak rám.

A rektor, bár nem volt szokása, állva fogadott, majd hellyel kínált. Fiókját kihúzta, benne keresgélt, valamit rendezgetett, majd kivett egy borítékot és a kezembe adta. Fölkért, hogy tartalmát figyelmesen tanulmányozzam. Komor tekintettel követte mozdulataimat; a fejét lehorgasztotta; idegesen fölállt, az ablakig ment, megfordult és az utcát kémlelte.

A borítékból kivettem a kitöltött, fényképes útlevelem. A lap alján föltüntettek két városnevet és két szakot, melyek között a „vagy” szócska szerepelt. Moszkva vagy Leningrád; speciál pszichológia (gyógypedagógia), vagy a mezőgazdaság gépesítése. A második változatról addig szó sem esett. Tehát külföldön irányíthatnak, esetleg kikérhetik a véleményem.

Az útlevelet tovább tanulmányoztam. A belső fedőlapon, valamint minden lap mindkét oldalán nagyméretű négyzetes keretbe foglalt pecsét volt, benne átlósan egy szó „anulat” (megsemmisítve).

Az útlevelem még egyszer átlapoztam, borítékoltam, majd az asztalra tettem.

A rektor beszélni kezdett. Elöljáróban megkérdezte, hogy mikor utazom. Értésére adtam, hogy a bőröndöm útra kész, a mai nap haza kívánok menni.

Behívatta a titkárnőt. A nevem leírta, majd a titkárnőt megkérte, hogy intézkedjen, rektori utasításra az állomáson számomra helyjegyet biztosítsanak.

Az irodában tartózkodásom alatt kevésszer szóltam, viszont nagyon figyelmesen hallgattam mindazt, amit mondott.

A továbbtanulásra alkalmasnak tartottak, ezt igazolja a kitöltött útlevelem is. Tanévzárás előtt, még egyszer átvizsgálták a leadott iratokat és helyembe másik személyt javasoltak. Az ő édesapja az elmúlt rendszerben illegális munkát fejtett ki, a párt aktív tagja volt. Mivel az én tatám semmilyen pártnak nem volt tagja, előnytelen helyzetbe kerültünk.

Tovább beszélt, szinte mindenről értesült. Tudta, hogy a középiskola utolsó osztályát jártam, amikor is 1950 szeptember második felében, nem gyűlésre, hanem szüleim tudta és beleegyezése nélkül meghallgatásra hívtak. Órákig állva várakoztattak, majd értésemre adták, hogy külföldi tanulmányútra javasolnak. Még a Tanügyi Szakszervezet tagsági könyvét is megkaptam. Bukarestbe küldtek, kéthónapos nyelvtanfolyamon vettem részt, majd felvételiztettek.

Sem a szüleim, sem én a bukaresti főiskoláról semmit sem tudtunk, fölkészületlenül kezdtem olyan szakon, mely érdeklődési körünkön kívül állt. Ettől függetlenül egészen jól megálltam a helyem, nagyjából azonos szinten mind a két nyelvet párhuzamosan elsajátítottam. Megkért, ha már két évig a főiskola hallgatója voltam, ne hagyjam félbe, tanulmányaimat fejezzem be. Még igen fiatal vagyok, amennyiben az államvizsgám is sikerül, úgy Kolozsváron felvételi vizsga nélkül, mint látogatás nélküli hallgató a második diplomám is megszerezhetem.

A fiókját ismét kihúzta, a megsemmisített útlevelem eltette, majd kivett egy másik borítékot. A tartalmát sorra az asztalra tette. Tudatta, hogy a nyár folyamán Bukarestben rendezik a Nemzetközi Világifjúsági Találkozót. A főiskolák hallgatóinak egy csoportját a munkába bevonják. Csak olyan fiatalokat foglalkoztatnak, akik nyelveket ismernek. Egyhónapos tolmács-tanfolyamot indítanak. A tanfolyamot végzetek a külföldről érkezetteknek segítenek az eligazodásban.

Átadott egy hivatalos írást, mellyel a Gara de Nordon jelentkezni kell. Az egyik pénztárfülke a találkozó idején információs irodaként működik. Ott intézik az elszállásolásomat is. Kaptam két vonatjegyet és készpénzben a helyjegyek árát. A borítékra előzőleg ráírták a Bukarestbe indulás pontos adatait.

Amit el sem képzeltem, bekövetkezett. A rektor a tanfolyamot fájdalomdíjnak, búfelejtőnek szánta. Két év óta ismer, nevetni, de mosolyogni sem látott. Vigyázzak magamra – mondta – és tanuljak meg vidámnak lenni, az a pár hét legyen a mosoly iskolája.

Az én drága mamám az állomáson várt. Pillanatra félreálltunk. Megmondtam, hogy néhány napot leszek itthon, visszautazom Bukarestbe. A jegypénztárnál bemutattam azt az írást, mellyel a tanfolyamra küldtek, soron kívül megkaptam a helyjegyet.

Visszaindulásomig a kapukilincset nem igen koptattam, csak a jegyes kenyérért mentem és a sarki boltban a szükséges élelmiszert vásároltam. A mama lépésait követtem, közeléből nem tágítottam. A nagyszüleimet sem hanyagoltam el, naponta átugrottam a szomszéd udvarba is.

Ebéd után hármásban voltunk, az elmúltat mint eseménysort vitattuk. A szüleim mindenről tudtak, számukra csak a visszautazásom volt új. – Fátylat a múltra –, sűrű átláthatatlan szövésűt; megkönnyítették helyzetünk, egy súllyal kevesebb maradt, melyet három éven keresztül hordoztunk.

Szüleim aggódva fogadták elutazásom. Féltettek az előre nem látható helyzetektől, a forgatagtól, a számomra ismeretlen más és más életvitelű csoportoktól. Felhívták a figyelmemet arra is, hogy közvetlen környezetünkben sem biztos, hogy a mássághoz hogyan viszonyulunk mi, az ittlakók. Családi vonatkozásban fölkészítettek a számomra még teljesen ismeretlen feladatokra.

Túl kevés volt az a néhány nap, nagyon nehezen váltam meg szeretteimtől, mennem kellett, mert hívott a kötelesség.

Június 18-án, csütörtöki napon, késő este, a vonat a Gara de Nord állomásra percnyi pontossággal érkezett. Hazautazásom napján megkerestem azt a pénztárfülkét, ahol jelentkezni kellett. Az ablak mellett és fölött nagyméretű plakátokon, messziről is jól olvasható szöveggel, több nyelven ismertették a legfontosabbakat.

Amilyen kivilágított volt az állomás beltere, olyan sötét volt az utca. A járda mellett sorakozott néhány kivilágítatlan autóbusz. Örökkévalóságnak tűnt az út az első buszig. Elindultunk. Sötét és gyéren világított, göcsörtös, aszfaltos úton haladtunk. Járművünk megállt. A nehéz tölgyfából ácsolt teherkaput kinyitották. A benti fényből jutott annyi, amennyi a kinti valóságot fényével világította. A kapu két oldalán őrbódé, benne kézben tartott gépfegyverrel katona állt. A látványtól remegni kezdtem, rettegés fogott el. A felvételi irodán elszállásoltak.

Reggel megszólalt a hangosbemondó – ébresztő. Mosakodva, felöltözve, az ágyam rendezve hallgattam a jó reggelt köszöntő szót, majd a hozzákapcsolt zenét.

Megkezdtük a munkás hétköznapokat. Ebédidőig előadásokat hallgatunk, szorgalmasan jegyzeteltünk. Naponta más-más előadó beszélt. Sok mindenről szó esett, csak egyről hallgattak: mi a tolmács szerepe, hogyan kell tolmácsolni.

Ebéd után az egyik barakk előtti ácsolt asztalt és lócát benépesítettük. Nyitott füzet előtt ültünk, beszélgettünk. Az előadásokból vajmi kevés jutott a tudatomig, azzal maradtam, amit hallottam. Vidámak, jókedvűek voltunk, őszintén megvallom jól éreztem magam, még az sem zavart, hogy a kaput kívülről fegyveresek őrzik. Egyáltalán nem érdekelt, hogy százával, egy számunkra kiürített kaszárnyába szállásoltak. Három feszültségekkel terhelt év után föllélegeztem. Fölfedeztem, hogy szabad és fiatal vagyok.

Az egyhónapos tanfolyamot befejeztük. Névsort olvastak, autóbuszhoz irányítottak. Takarosan rendbe hozott iskolaépületbe szállásoltak. Néhány napig pihentünk, majd gyorsvonaton a Biharpüspöki határállomásig utaztunk. Ott vártuk a magyarországi küldöttséget. Az ő különvonatukon visszautaztunk a fővárosba. Az úton egymással ismerkedtünk. Szép volt az út, melyet mellékesnek éppen nem mondható mozzanat árnyékolt be. A folyosón álltam, mellémszegődött az egyik küldött. Néhány szót váltottunk, majd csodálkozva megállapította, hogy hibátlanul beszélek magyarul. Fölfoghatatlan volt a számára, hogy a határ túloldalán anyanyelvünkön beszélünk.

Megkezdődött az igazi munka. Reggel 6 órakor kocsival a Lipszani utcába, a belváros bevásároló utcájába, a színház épületébe vittek, még a reggelimet is utánam hozták. Az ott töltött két hét alatt megtanultam, hogy a színháznak nemcsak

nézőtere és színpada van, a díszletek mögött emberpróbáló felelősségteljes munka zajlik.

1953 október első napjától, nem tehettem mást, tovább kopattam a főiskola padját, harmadévesen.

1955 nyarán két teljes hónapon keresztül vizsgáztam. Lettettem a IV. évi vizsgákat, majd államvizsgáztam. Magam sem hittem, 28 hallgató diplomát kapott, köztük voltam én is.

Ezzel eltelt a nagyon hosszú, gyötrelmekkel teli négy év.

1955-ben elvégeztem a főiskolát, ősztől az iskolapad túloldalán álltam, tanítottam.

Hazafele tartottam, a színháznál villamosra várakoztam. Akkor és ott csak a várakozókra figyeltem, mind rétiek voltak. Azon a napon felhőtlen, vidám volt a hangulat, valamin nagyon jól szórakoztak.

Végre megérkezett a mi villamosunk is. Mire felszálltam, minden hely elkelt.

Egyes-egyedül álltam a jegykezelő mellett. Indulás előtt, az utolsó pillanatban fölszállt még egy tiszt is. Az utastér túlsó végén állt. Először történt velem, hogy csak úgy tanulmányozni kezdtem valakit, magam sem tudtam miért. Megjegyeztem, hogy nagyjából korosztályombeli, keményen dolgozhatott, ha a ranglétrán ilyen magasra emelkedett. Arcvonásai túlzott komolyságot tükröztek. Hozzám viszonyítva jó egy fejjel magasabb volt. Az egyenruhájának a szabása, varrása, vasalása tökéletes volt. Az aranybojtos-rojtos vállap, valamint a rangjelzések tiszteletet válthattak ki a szembenállóktól. Ezen kívül még megállapítottam, hogy én még nem láttam soha ezt a különleges árnyalatú színt sem, katonát sem hétköznapi viseletben.

A velem szemben álló megunhatta, hogy csak úgy nézgetem, mert megindult felém, lassított, megállt, majd megszólalt:

- Elnézését kérem, amennyiben tévedek, Ön Matyó?

Mint aki álmából ébred, összerázkódtam. Ránéztem, magamtól kérdeztem: honnan ismerhet engem ez az ember, ez a tiszt.

- Igen - válaszoltam, tagadhatatlan én vagyok. Rettentő zavarban voltam.

A villamosban az addig halk visszafogott kuncogás vidám nevetésbe torkollott.

– Nem ismersz meg? – kérdezte. Én vagyok Janika, a te első tanítványod. Beszélt, beszélt és mi mindannyian hallgattuk. Elhatározta, csakis akkor áll meg előttem, akkor fog velem találkozni, ha bizonyított. – Tényleges katona korában a légi-erőkhöz osztották. A legelső szinten kezdett, fokról fokra haladt. Berepülő pilóta lett. Megmagyarázta, hogy az új repülőgépeket, akárcsak a földön futtatott járműveket, terhelés nélkül be kell járatni. A légi járműveket berepülik. Az új gépeket külföldről vásárolják. Egy-egy gép átvétele hosszadalmas, bonyolult feladat. Helyben áttanulmányozzák a gépek szakleírását, majd a kijelölt szakértő testület előtt bizonyítani kell, hogy a gépet érti. Másodmagával meghatározott számú órát repül, majd engedélyt kap a fölszállásra. Kísérő nélkül a gépet fölemeli, több órai repülés után, honi reptéren gépét a földre teszi. Komoly, embertpróbáló feladat.

Csak úgy, a régen volt Janikából megcsillant valami. Azok a fölfelé ívelő grádicsok akadályokat is rejtegettek. Vizsgák idején, néha megunta a négy fal közötti létet. Vaskos jegyzeteit a legszívesebben a nyitott ablakon szél szárnyán eregette volna. Megállj!-t parancsolt. Ha itt lenne Matyó... Összeszedte jegyzeteit, tanult, tovább lépet.

Arról a felejtethetetlen délelőtről beszélt. Egy emberként mellette álltunk. Tata sem utasította rendre, nem perlekedett vele. Kezébe adta azt az atlaszt, melyen mint ablakon megtanult látni.

A felhők magasából gyönyörű az élő Föld, a valós Atlasz.

Azért, ha néha-néha arra a délelőtre gondolok, felsajdul bennem valami.

A VI. A osztály – 1956–1957

A főiskola elvégzését követően, az első tanévemet, 1955. szeptember 1. – 1956. szeptember 1. között a 7-es Számú Általános Iskolában töltöttem (Velence negyed, Templom tér). Ezt követően, 1956. szeptember 1. keltezéssel a 4-es Számú Középsiskolába helyeztek. Az áthelyezés okát nem közölték. Próbátételek sorát jelentette számomra az a közösség, amelybe kerültem.

Az alábbiakban, számomra igen emlékezetes három tanítási órámról írok. Naplót, feljegyzést nem készítettem. A leírtak az 1956–57 tanév téli szünetét követő napokban történt.

A kelleténél korábban indultam. Cudar, kemény hidegben, sűrű hóhullásban gyalog baktattam. Az iskolában álmos hangulatban várakoztunk. Még néhány perc a csengetésig...

A tanári szoba az első emeleten, a folyosó legvégén volt. Innen indultam első órámra a VI. B osztályba. Végigmentem az emeleti folyosón, majd a földszintre értem. A főbejáratot megkerülve, a gondnok lakása előtt sötét folyosón haladtam. Ezt keresztfolyosó követte, átléptem a küszöböt. Magam sem tudom miért, de döbbenet lett úrrá rajtam. A két osztály előtt a folyosót csak egy magasra épített hófüggönnyel takart ablak világította, osztálynyi hosszban a kinti világ adott némi fényt. Ellentétes irányban áthatolhatatlanul sötét, ablaktalan volt a folyosó. Ezen a rövid szakaszon szünetekben két osztálynyi gyerek szorongott. A kiskamaszoknak se mozgáslehetőségük, de minimális életterük sem volt.

Következésképpen a VI. A és a VI. B osztályok az iskola legtávolabbi zugában, kényszerű kirekesztettségben a többi osztálytól távol éltek félhomályos hétköznapjaikat.

A VI. B osztály előtt megálltam, viszonylag csendben vártak. A másik terem ontotta a zajt. A szomszédból átömlő hangáradat munkámat visszafogta. A gyerekek kérésére, a padok között ingázva, mondandómat többször elismételve tanítottam. Voltak olyan pillanatok is, amikor a saját szavamat sem hallottam. Fölsóhajtott egy gyerek: – Szegény Tóni bácsi! Nehéz sora lehetett a háborúban! Nem ilyen gyerekekre vágyott.

Kicsengetés előtt az osztályfelelőstől megtudtam, hogy a szomszéd osztályból valaki a tanárnak ment. Azóta az osztály és a folyosóajtó között sorfalat állnak. Féltik a felnőtteket.

Megkértek, hogy csengetés előtt fejezzem be az órám. Ráéreztem, hogy a gyerekek komolyan beszélnek. Idejében elhagytam a termet.

A tanáriban a szünetre jellemző volt a hangulat. Még el sem helyezkedtem a széken, amikor is az ajtó kicsapódott és a terembe berobbant Vonház Tóni bácsi. A mindig nyugodt, halkszavú, kiegyensúlyozott ember valami olyasmit mondott, hogy az iskolánál, az osztálynál jobb volt a fogságban végzett szénlapátolás is. Homlokán, halántékán kidagadt erekkel tétován

állt, majd egy hirtelen mozdulattal lecsapta az osztályozó naplót. Reccsenés hallatszott s a napló romjai az asztalon heverték.

Mellettem ült Almási László tanár. Kényelembe helyezte magát, majd megszólalt:

- Nyuskó (ezt a becenevet tőle kaptam), most nagyon kinyitjuk a szemünket. Amit látni fogunk, az az igazi életiskola. Maga még nagyon tapasztalatlan, ezért úgy tesz a szünetben, ahogy én óhajtom. Vegye a táskáját a kezébe és hol kinyitja, hol becsukja, kivesz-betesz valamit. Csak akkor emeli föl a tekintetét, amikor én jónak látom. Kiszűrte a lényeges pillanatokot, így valóban azt figyelhettem meg, ami fontos volt. Az óráról jöttek a tanárok. Kivétel nélkül megálltak Tóni bácsi előtt. Egyesek hallgattak, mások csitítgatva mondtak valamit, majd elvonultak.

- Nézze Nyuskó - szólt Laci, most alakulnak a szekértáborok. Néhány őszinte tag ott nyüzsög Tóni körül. Láss csodát, egyik kolléga az asztalra teszi a soha mosott pohárban az áporodott vizet. Hiába, a figyelmességnek néha visszautasítás a jussa. A második szekértábor, ehhez tartozunk mi is, körbe a fal mellett helyezkedik. Persze, így mindenre jobb a rálátás. Várják a hatást, nem tesznek semmit.

Lassan kialakul a harmadik tábor is. Néhány tanár komor tekintettel körülüli a tönkrement osztályozó naplót. Tárgyalnak, majd az egyik feláll, körülnéz, figyel, ki kire tekint, mit lát, majd többszöri nekibuzdulással kimegy.

- Sürgős ügye támadt a tagnak - szólt Laci -, azonnal körünkben lesz ismét. Nyugodtságot színelve valóban visszatért. A pillanat tört része elegendő volt ahhoz, hogy megjelenjen az igazgató. Iszonytatóan haragos hangon rendreutasította Tóni bácsit. Hogy mit mondott, az teljességében nem jutott el hozzánk, viszont egy-egy többször megismételt szót mi is elkapunk. Állami dokumentum, felettes hatóság, ankét (először halottam), még ez hiányzott nekünk.

Ezek után az igazgató a jelenléti naplóban tallózott, megfordult, rámnézett és többször lemondóan legyintett. Ezt már nem állhatta meg szó nélkül Laci sem.

Halkan, csak úgy magának mormogva beszélt.

- Na, mi az? Ökölvívó mérkőzésem vagyunk? Kire számol igazgató úr?... Valóban, ki a következő áldozat?

Félájult hangulatban, halkan megszólaltam: én.

Erre Laci fölállt, meghajolt, szívére tette mindkét kezét és így szólt:

- Kedves kollegina. Ön most osztályozó napló nélkül lép be az arénába. Őszintén együtt érzek önnel. Egy gondolat vigasztalja. A következő órán követem a vérpadon. Induljon, igyekezzen, mert a végső órát senki sem késheti le.

Hosszúnak tűnt az út. Magam mögött hagyva a zárt, sötét folyosót, ismét átléptem a küszöböt. Jobbra tekintettem. A VI. B osztály üresen tátongott. Magányos védtelen lettem. Tudtam, hogyha a hangulat a végsőkig elmérgesedik, nem várhatok senkitől segítséget. Ebből a zugból kilátástalan a távozás.

Mit tegyek? Hogyan viselkedjem? Semmi érdemben elfogadható gondolat nem jutott az eszembe. Eszembe jutottak viszont tata intő szavai, melyekkel első tanítási napom előestéjén utamra engedett. – A tudásanyag tízévenként megújul. Amennyiben nem tanulsz, szakmailag, szellemileg leéptülsz. Képzeletbeli homokórát működésbe lép. De mire építsem azt az ismeretlen újat, amire nem készítettek, nem készültem fel? A váratlan feladatokat miként oldjam meg?

Tétova mozdulattal beléptem az osztályba, majd leeresztett kezekkel megálltam a katedra előtt. Az egyik gyerek megszólalt:

- Nézzétek! Megérkezett anyuci! A meglepetéstől még köszönni is elfelejtett. Drágám, hol hagyta a naplót?

Mondanom sem kell. Az osztály nemlétezőnek tekintett. Tovább folytatták mindazt, amit az előző órán elkezdtek. Padokat tologattak, székeket csapkodtak, ugráltak, cél nélkül rohángáltak, üvöltöttek. Az osztály többsége mutált, ezen is szórakoztak.

Ádám, háttal a katedrának az első pad tetején ült. Ökleivel az asztalt csapkodta, lábaival a széken dobolt. Úgyes mozdulattal a székre huppant, még egy mozdulat s már a padok alatt csipkedte, rángatta társait. Védekezés közben a padok sorra a fogas alá tömörültek.

Ádám elkiáltotta magát:

- Segítség, beszorultam valamibe. – Senki sem segítette. Kalodájából könnyűszerrel kiszabadult, fölállt, nagyon haragosan neheztelően megszólalt.

- Ott állsz, semmit sem teszel, még segíteni sem tudsz... Te is vagy valaki... – Még folytatta, de az erősödő hangzavarban eltörpültek rekedtes szavai.

Úgy éreztem, hogy most lépném kell.

- Ádám, gyere az első padig. - Nem parancsoltam, de hangom határozottnak tűnt. Hetykén megállt az első pad előtt.

- Várhatod, míg a helyemre megyek - mondta, s kihúzta magát. Ekkor a tábla elé álltam és megkértem, hogy menjen az ajtóig. Megtette. Ezután parancsoltam: Fogd meg a kilincset nyissad ki az ajtót. Lépd át a küszöböt. Utána léptem, majd megkértem, hogy tegye be az ajtót. Várható volt. Az ajtót becsapta.

- Nálunk az a szokás - szóltam -, hogy egyik kezünkkel a kilincset, a másikkal az ajtófélfát fogjuk. Így az ajtó nem csapódik. Próbáld meg.

Az ajtót arasznyira kinyitotta, majd zajtalanul betette. Tettét természetesnek vettem, úgy gondoltam, még nincs itt az elismerés ideje. Ezután a folyosó két szemközti falánál, szemtől-szembe helyezkedtünk el. Ádám harcias támadó állásban állt. Behajtott könyök, ökölbeszorított kéz, egyik lába térdben behajtvva. Szemei dühtől ízztak. Magatehetetlenül, szóttalanul álltam a mindenre elszánt kamasz előtt.

Nem várokoztatott, rekedt, ideges hangon szólt:

- Kezd már, mire vársz?

- Mire gondoltál Ádám, mit kezdjek? - kérdeztem

- Neked ezt is mondani kell? Hát üss!

- Most már értem - válaszoltam. - Azt akarod, hogy üssek. Aki verekedni tud, az védekezni is képes

Kihúzta magát, jelezvén, hogy állításom igaz.

- Én nem tudok viszont védekezni. Aki védekezni képtelen, az ne üssön. Látom, hogy gondolkodol. Ha van valami ötletünk - hisz én is gondolkodom -, megszólalunk.

- Tudod mit - törte meg a folyosó csendjét -, menjünk a tanáriba. Ott elmondjuk, hogy milyen vagyok,... és kész.

- Ez remek ötlet - válaszoltam. - (Bezzeg, ha látnád mi van most ott?) Várnunk kell kicsengetésig. Ilyenkor a tanárok órán vannak, a tanári zárva, a kulcs a titkárságon.

- Jól van - szólt ismét -, ilyen sokat csak nem ácsoroghatunk a folyosón. Vigyél fel akkor az igazgatóságra!

- Na látod, eddig ez a legjobb ötleted. Várj egy kicsit, átgondolok valamit, hogy jobban megértsd és akkor mehetünk. - Elhatároztam, hogy mindenáron lebeszélem erről az önként vállalt, magamagát büntető játéktól. Nem viszem föl ezt a gye-

reket. Havonta kétszer a titkárságon fölveszem hol az előlegem, hol a fizetésem. De hol is van az igazgató irodája? Engem nem hívtak, hívatlanul nem jártam ott. Ismét megszólaltam:

- Ahhoz, hogy fölmenjünk az igazgatóságra, legkevesebb három esetet kell bejelenteni. Az egyik súlyos ok amiért megyünk, az a mai órán történt. Még mondj legalább két dolgot.

Kérkedőn kihúzta magát, ömlött belőle a mondanivaló.

- Képzeld az egyik tanár mit mondott: - Ádám te nem is bohóckodsz, te az osztály bohóca vagy. - Iszonyú méregbe gurultam, két öklömmel az asztalra csaptam és kikértem magamnak ezt a szemtelenséget. Gondolhatod, hogy dühöngött az az ember.

A harmadiknál megállt. Révedező tekintettel messze nézett.

- Otthon történt. Tudod, ahogy hazamegyek, anyám rögtön parancsol: Ádám öltözz át, moss kezet, gyere ebédelni, aztán be a szobába tanulni... - Hiába mondom, hogy ebéd után nekem kell egy fél óra, amikor azt teszek, amit akarok, de hajthatatlanok. Ezért a napokban iskolai ruhában leültem, dühömben az asztalra borítottam a gulyást... Pedig ez a kedvenc étel... Majd onnan felszedegettem, persze csak úgy kézzel, néhány galuskát és bementem tanulni. Anyám meg addig sírt a konyhában, amíg apám hazajött. Bejött a szobába. Nem vártam, hogy veszekedjen. Haragomban a lábába rúgtam. Azóta sántít, úgy tesz mintha fájna neki.

- Ádám, azt mondtad, hogy szükséged van naponta egy fél órára. Mit tudnál csinálni ennyi idő alatt?

Majdnem elsírta magát, akkor már nem volt olyan nyegle, bár kezeit még ökölbe tartotta.

- Tudod, én még szeretnék játszani is egy keveset.

Tizennyolc évi házasság után születő egyetlen gyermek sorsa. Nincs és nem is lehet tudatában annak, hogy szülei le-hajló ágon talpon szeretnék látni egyetlen gyermekük. De ahogy mást sem, úgy ezt sem lehet siettetni.

- Most már összejött három eset. Erről valóban beszélhetünk az igazgatóságon. Mindjárt indulhatunk - mondtam. - Csak még valamit meg kell tudjál. Ilyen esetben, az igazgató úr mellett ott van a titkár is, aki egy nagyméretű, keményfedelű vonalas füzetbe - jegyzőkönyvbe veszi az elhangzottakat. Az első esetet én mondom el, mivel mindaz amit tettél, az én órámon történt, A másik két esetről nem nyilatkozhatom (tudatosan alkalmaz-

tam a hivatalosan elfogadott fogalmat), a történeknél nem voltam jelen. Az igazgató behívja a másik tanárt, akinek a nevét nem tudom, mert nem nevezted meg. Jelenlétedben kikérdezi őt is. Ezután telefonon értekezik édesanyáddal, megállapítanak egy alkalmas időpontot és otthon közösen megtárgyalják a legfontosabb teendőket.

- A beszélgetés csak nyugodt, tiszteletteljes lehet. Vitának, veszekedésnek, felesleges hangoskodásnak helye nincs. Ne felejtsem el. Mindhárom beszélgetést a titkár a jegyzőkönyvben rögzíti.

Adám ökölboszoritott kezeit kiengedve, háttal a falnak támaszkodott. Harcias arckifejezése elsimult, mély megdöbbenéssel, csukott szemekkel állt. Sírással küszködött, arca megmegrándult, hallgatott. Látszott, hogy valamin gondolkodik, majd megszólalt:

- Nekem ebből elég volt. Többet nem akarok látni senkit, se téged, se a tanárokat, se a gyerekeket, se az iskolát... de még anyát, apát sem...

Gyorsan intézkedtem. Ki kellett hoznom a maga ásta veremből.

- Csukott szemmel mozdulj! Tegyel egy negyed fordulatot balra! Jól van. Most kinyithatod a szemed, hisz a másik oldalon ugyan, de mögötted állok, átjössz az én oldalamra. Köztünk, jó három lépés a távolság. Előttem állsz. Jobb kezeddal a falat érinted. Emeld föl a bal lábad. A testsúlyod a jobb lábodon van. Biztos a padozat a lábad alatt? Ha igen, akkor bal lábaddal egy rövid lépést tegyel. Most a bal lábad van a talajon, ismét figyelsz, és csak akkor lépsz, ha nem mozdul meg lábad alatt a padozat. Mostantól a te figyelmességeden múlik mindkettőnk testi épsége. Indulj!

Néhány lépés után az átmeneti félhomályos sávban mentünk. Ezután következett a folyosó áthatolhatatlanul sötét szakasza. Útitársamat szóval tartottam, így ráéreztem, hogy állandó jelleggel a háta mögött vagyok, majd megálltunk. Beszélni kezdtem!

- A homoksvivatagban a karavánok jól ismerik az utat. Nappal a nap járását látják, éjszaka a csillagok állását figyelik, így mindig célba érnek. Néha homokvihár szakítja meg útjukat. A szélsodorta por és homok eltakarja az eget, nem tudnak tájékozódni, ezért letáboroznak. Várják, míg megtisztul a levegő és láthatóvá válik nappal a nap, éjszaka a csillagok. Számunkra egyetlen támpont a fal, nem hagyhatjuk el. - Figyeltem, hallgat-

tam a lélegzetét. Éreztem, fokozatosan megnyugszik, olyanná válik, mint amilyennek szeretném. Néhány lépést tettünk, ismét pihentünk.

- Eszembe jutott egy régi emlékem. Ha akarod elmesélem. Kisiskolás voltam. Az én drága mamám naponta vitt az iskolába, délben pontosan értem jött.

- Veletek volt a mamátok is? - kérdezte.

- Én az édesanyámat mamának, mamámnak, az édesapámat tatának, tatámnak szólítom, otthon egyszer-egyszer, míg mások előtt az édesanyám, édesapám megnevezést használom. Így tanultam, így szoktam meg. Tehát korán reggel iskolába indultunk. Beértünk a szomszéd utcába. Itt csak egy sor házat építettek. Az út túloldalán kicsinyke rét volt. Tudvalevő, homokra nem lehet építkezni. Még az első ház mellett haladtunk, amikor is egy nagyon erős szél majd feldöntött. A széllel jött egy óriási ködfal. Mama megfogta a kezem, de akkor már nem láttuk még a kabátunk sem. Rámhajolt és kérve a fülemből súgta, hogy ne eresszem el a kezét, mert elveszítjük egymást. Megfordultunk és a mellettünk levő ház falát kerestük. Több mint két és fél óra hosszat tapostuk a bokáig érő havat, de házat nem találtunk. Ritkulni kezdett a köd és boldogan állapítottuk meg, hogy jó helyen járunk, hisz kitaposott ösvényre leptünk. Az én drága mamám majd elsírta magát amikor rájött, hogy azt az ösvényt mi tapostuk, csak az volt érthetetlen, hogy hogyan. Zúgva tombolva jött megint a szél és végre elsodorta a sűrű embertpróbáló ködöt. Végre láttuk egymást. A mama egy pillanatra megállt, azt mondta, hogy majd a tatával otthon megbeszéljük a reggel történeteket, érthetetlen volt számunkra, hogy egész idő alatt az óra mutatójának járásával ellentétes irányban, nyújtott kör alakú hóösvényt tapostunk.

A gyártól néhány perc járásnyira laktunk - folytattam. A gépeket leállították és a dolgozókat rövid időre hazaküldték. Nagy volt az öröm, hisz tatánk biztonságban az otthon melegében látta családját.

Ebéd után végigjártuk azt a helyet, ahol hosszú időn keresztül bolyongtunk.

Az utcában laktak szüleim nagyon jó ismerősei. Piskurán néni mamámat behívta a lakásba, míg mi hárman: tata, Piskurán bácsi és én kimentünk a rétre. A bácsi magával hozott egy hólapátot, majd megállt. Mi távolabbi pontot kerestünk. Ekkor

nyitott szemekkel, figyelmesen csak a felfordított hólapátot nézve elindultam. Tata lépéseimet követte, majd a magunk taposta ösvényen a kiindulópontig visszamentünk. Megállapítottuk, hogy az ösvény egyenes, hisz néztük, láttuk a célt. Ezután Piskurán bácsi is és mi is helyünket változtattuk. Tata megnézte velem a célt, majd megkért, hogy becsületesen, lehajtott fővel tegyem meg az utat. Szól, ha a célt elérem. Elindultam. Mentem, meneteltem, nagy sokára tata megszólalt: – itt a cél. – Fölemeltem a fejem és rádöbentem, hogy visszaértünk oda, ahonnan elindultunk. Ott helyben megmagyarázta, hogy a kitűzött célt, nem elég nézni, látni is kell. Következetesen lépésről lépésre meg is kell közelíteni. Máskülönben hiábavaló körforgásba kerülhetünk, melyből nem lehet kilépni. Elmondta, hogy minden helyét változtatni képes élőlény (ember és állat) látásával alakítja a kör alakú utat járható egyenes vonalúvá.

– A pihenőnek vége. Indulhatunk.

Néhány lépést tettünk. Útitársam elkiáltotta magát:

– Valamibe beleütköztem. Nahát ilyet, ez egy vizes kagyló.

Mivel látni nem lehetett, megkértem, hogy tapogassa ki a kagyló élet, nehogy felsértse a kezét. Megkerestem a falba szerelt kereket, kérésemre kitapogatta a szennyvízelvezető csövet, majd a csap következett. Kinyitotta, működött. Megkért, engedjem meg, hogy megmossa a kezét. Elővette a zsebeiből a tiszta zsebkendőket (azon zsörtölődött, hogy édesanyja tisztára cserélte a piszkosakat). A zsebemből kivettem egy zacskót, abba tette a száraz, majd a vizes zsebkendőket. Alaposan kezét mosott, kérésére megengedtem, hogy az arcát is megmossa, majd megfésülködött.

– Most már vissza is mehetünk – mondta.

Egymást követve, a falat támasztva haladtunk. Suttogva megszólalt.

– Milyen messze van még a világos...

– Végre, vágyódsz a fény a világosság után. Ezt akartam. Sikerült. – Az út felénél megállt. – Tanár néni, mehetnénk egymás mellett is?

– Tőled függ – válaszoltam –, csak ha akarod. A félhomályos sávban jártunk. Mellém szegődött. Szemeiben leírhatatlan tiszta fény ragyogott. Megfogta a kezem így mentünk tovább. Két hidegben dermedt kézben a szeretet melege áradt. Csodálatos, felejthetetlen volt.

Megkért, hogy kéz a kézben egyszerre lépünk az osztályba.

Az ajtó előtt megállapítottam, hogy csendes az osztály. Rettegve vártam a belépés pillanatát... Ádám ajtót nyitott, majd ahogy tanulta két kézzel hangtalanul becsukta. Kéz a kézben mentünk a katedráig. Társam elfoglaltságai miatt nem vette észre a változást.

Amíg kint tartózkodtunk, az osztályt kitakarították. Mindent a helyére tettek. Arra is volt gondjuk, hogy a táblát letöröljék, kréta, törlőrongy a helyén. A kabátok a fogason elrendezve, sapkák, sálak a helyükön. A fásládába rendhagyó módon papírt tettek, a fát úgy rendezték, hogy a szemétkosárnak is helyet szorítottak, így a padokból, padlóról összeszedett szemetet becsomagolva a kosárba és a kosár mögé tették. Az asztalokon egymásratéve minden, ami az órára szükséges. Néztem a gyerekeket. Fáradtan, kimerülve, meggyötörten, feszes vigyázzba az asztalok alá taszított székek támlájába kapaszkodva álltak.

- Tanár néni, a helyemre mehetek? - kérdezte Ádám.

- Már vártam, hogy szólj. - Elfordítottam a tekintetem, tudtam, hogy a padtársa értésére adja a legfontosabbakat. Közben az egyik tanuló megszólalt:

- Nézzétek, Ádámot megmosdatták! - Védelmemre kelt az első padból egy gyerek:

- Hallgass, a tanár néni kezei szárazak!

Ismét csend lett. Ádám is, akár a többi gyerek a szék támláját szorongatva, fegyelmezetten állt. Megszólaltam:

- Hálásan köszönöm a felém nyújtott kezeket. Köszönöm a tisztaságot! Köszönöm a fegyelmet! Majd folytattam:

- Foglalatok helyet.

Időbe tellett, míg a székekre merevedett viaszfehér kezek meglazultak. Egy picinyke koppanásra (ez volt a jel) a gyerekek a székeket hang nélkül az asztalok alól kiemelték, majd leültek. Észrevettem, hogy az utolsó padban két széken hárman kényelmetlenkednek.

A katedra mögül kivettem az enyémet, az elől ülő tanulót megkértem, hogy vigye az utolsó padig.

- A szünetben az osztályfelelős és a szolgálatos tanuló velem jön és kérünk a tartalékból egy széket - mondtam.

- A mai nap a feleltetés elmarad. Tovább megyünk. A jövő órán mind a két anyagból kérdezek. Az osztály tegye, amire kérem. A tolltartóból kiveszitek a tollat, a ceruzát és a törlő-

gumit. A tolltartóra nincs szükség, csak a helyet foglalja, meg rendszerint le is esik. Tegyétek a padba. A két füzetet az asztal felső széléig taszítjátok. A könyvet és a szószedetet kinyitjuk.

- A mai napon padban ülve feleltek. Aki a helyes, vagy akár a részben helyes választ tudja, az jelentkezik. Nem kérem a hangos beszédet, a halk szónak is értelme van. Aki úgy érzi, hogy hangja elakad, vegyen az orrán rövid lélegzetet, lassan, nyugodtan beszéljen. Vigyázzatok a hangszálaitokra. A hangos beszéd maradandó, ritka esetben visszafordíthatatlan károsodást okozhat.

Az aznapra feladott olvasmányt alaposan feldolgoztuk. A szószedetet állandó jelleggel használtuk. Olvastunk, mondatokat, mondattöredékeket, szókapcsolatokat kerestünk. Ezekkel mondatokat alkottunk. Önálló kérdéseket képeztünk, ezekre bővített, majd rövidített változatban feleltünk.

A nyitott könyv és szószedet mellé tettük az iskolai füzetet. A nyelvtani rész magyarázó szövegét a gyerekekkel olvastattam, majd a füzetbe leírtunk egy gyakorlatot. Megkértem a tanulókat, hogy nyissák ki a házi füzetet. Beírtam a következő feladat magyarázó részét, majd közös munkával ezzel is elkészültünk. Megszólt az egyik tanuló:

- Tanár néni az iskolai füzetben, a gyakorlatban van két olyan mondat, amellyel az eredeti szöveget gazdagítani lehet. - Megkerestük a két mondat helyét, majd az eredeti szöveggel összeolvasták. Ezután egy másik gyerek is megszólt:

- A házi feladat utolsó mondata szebb, én ezzel helyettesíteném az olvasmány záró részét - így három szövegből szerkesztettek egy egészet.

- A pedagógiában ezt a visszahivatkozás módszerének nevezik. Az új ismeretet behelyettesítették az alapanyagba.

- Tanár néni, máskor is megtanuljuk az anyagot az órán? - kérdezte az egyik gyerek.

- Tőletek függ - válaszoltam, csak ha akarjátok. Ekkor megszólt a csengő.

- Hogy lehet így beosztani az órát? - kérdezte az egyik. - Ti osztottátok az időt, én néha, néha csak irányítottam.

A két tanuló már várt az ajtó mellett. A sötét átmeneti folyosón, a picinyke égő alatt az egyik gyerek megszólt:

- Tanár néni mi nagyon rettegtünk, féltünk a megtorlástól. - Agyam lüktetni kezdett, remegés fogott el. Összeszedtem

magam és értésükre adtam azt, hogy mi tudjuk mi a félelem, mi a rettegés. Iskolás voltam amikor egy feladat kapcsán tatám megmagyarázta nekem a harmadik szót. Határozottan értésemre adta, hogy sem gondolatban, sem írásban, sem szóban, nem alkalmazhatom.

A gyerekek a folyosón váraoztak amíg a széket megszereztem A gondnok hallani sem akart arról, hogy a VI. A-t kíségtse. Kijelentettem, hogy a tanáriból a saját székem adom az osztálynak. Erre meggondolta magát. A gyerekek boldogan vitték szerzeményünket.

A kaputérben nagyon hideg volt. A hófúvás az épület belsejét sem kímélte. Pillanat műve s a lépcső előtt átfázva, remegve álltam. Fáradtak, kimerültnék éreztem magam. Zsongtak bennem a megválaszolatlan kérdések. – Nem állhatok a lépcső előtt! Nekem mennem, föl kell mennem. Gondolataim özönét elhessegettem, meggörnyedve elindultam. Megneszeltem, hogy követ valaki. Előre, előre, menni, menni, ez most az egyetlen feladat. A szolgálatos tanuló is, aki fentről igyekezett, mellém szegődött. Minek fordult vissza? Végre a hátam mögött a lépcső. Hangfoszlányok jutnak a fülembe, hallom, de nem értem.

Mellém állt az, aki a lépcsőn követett. Illenék tudni a nevét, hisz jóindulattal volt irántam. Részemről, talán bocsánatos bűn, még az arcára sem emlékszem.

- Mária - szólított meg -, mi történt magával? Maga nagyon beteg, attól tartottam, hogy a lépcsőn összeesik és tönkrezúzza magát. A szolgálatos tanulót is maga mellé kértem.

- Nem vagyok beteg, nekem semmi bajom, csak kimerültnék érzem magam - válaszoltam.

Megmondtam, hogy a VI. A-ban volt óráim. Tőle tudtam meg, hogy többéves gyakorlattal rendelkező tanárok már hetek óta nem képesek abban az osztályban tanítani.

- Az osztályozó naplót az osztályban felejtette? - kérdezte. Már a tanári előtt álltunk. Megnyugtattam, hogy a napló jó helyen van és a többit majd bent megtudja.

Laci állva várt. Megakartam nyugtatni, mondván, hogy minden rendben, a gyerekek maguk jószántából fegyelmeztettek lettek. Azt is elmondtam, hogy az anyagot váraozáson felül leadtam. Ugyanakkor megkértem, hogy a mai nap rossz jegyet ne adjon, s a leckével kapcsolatban olvasmányai alapján beszéljen.

- Nyuskó drága - mondta Laci -, maga nemcsak elfáradt, de olyat is kér, amit azzal az osztállyal nem teszek, nem érdemlik meg.

A szolgálatos tanuló a folyósóra hívott. Teljes létszámmal a fal mellett állt a VI.B. Az osztályfelelős jelezte, hogy mondani-valója van. Boldogan újságolta, miszerint megtudták, hogy „megjavítottam” a VI. A osztályt.

Kérik, hogy őket is úgy tanítsam, mert órán szeretnék meg tanulni az anyagot. Megígértem, hogy az elkövetkezőkben mindent megbeszélünk, ha kérik én szívesen így tanítok. Ez egy más módszer, kikísérleteztem, bevált, de közös akarat és munka kell a sikerhez. Fegyelmезetten hagyták el a folyósót.

Három gyerek kivált a sorból, behúzódtak a közeli ablak-mélyedésbe. Az egyik megkért, hogy hallgassam meg, sietni fog, azonnal csengetnek.

- Vasárnap ebéd után az udvaron iszonkodtam. Kevés idő múltán zokogva mentem haza. Apa, anya és nagyi rémülten néztek, azt hitték valami baj ért. Óvatosan vetkőztettek, vizsgálgattak. Én csak zokogtam, nem tudtam megszólalni. Nagyi teával kínált. Fogaim összekoccantak, egy kortyot sem ittam. Miután megnyugodtam egy kicsit, sírva panasztam, hogy a legjobb barátom ismét csúfosan meggyalázott. Apa erre fölállt és azt mondta, hogy ne foglalkozzam azzal a gyerekekkel, csak rosszra taníthat, a szüleivel is így viselkedik. Anya közben simogatott. Nagyi nagyokat hallgatott, majd mondott valamit, amit nem értettem, de akkor nem is érdekelt.

- Tudod kis unokám, velem is megesett régen egy hasonló eset. Nekem akkor azt mondták, hogy ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrel.

Tanár néni! Ez nem közmondás! Ez egy csodálatosan szép aranymondás! A szünetben értettem meg. Köszönöm.

A mellette álló kisfiú bátortalan, suttogó hangon szólt:

- Tanár néni, az a gyerek aki a barátját csúfosan meggyalázta, én voltam. Én is tanultam. A három gyerek után néztem, vidáman elsiettek. Laci viszont görnyedt háttal, gondterhelten tűnt el a lépcsőkanyarban.

Megfordultam. Majd összeütköztem azzal a tanárral, aki az előző szünetben intézkedett.

- Mit szecskáztak össze-vissza magának ezek a kamaszok?

- Kérdése pórias, a hangnem enyhén szólva zavaró volt.

- Megkértek - válaszoltam tisztelettel, hisz egy összekötővel nem lehet akárhogy beszélni -, hogy úgy tanítsam őket is, mint a VI. A-t.

- Még azt akarja mondani, hogy abban az osztályban, maga tanított?

- Igen - válaszoltam. - Az előző órán úgy adtam le az anyagot, hogy a házi feladatot is ott helyben elkészítettük.

- Hiszem, ha látom - mondta. Gunyoros mosolya bántóan hatott. Válasz nélkül hagytam. A tanáriban magamhoz vettem az V. osztályos naplót és táskámmal a kezemben az aznapi harmadik órára érkeztem.

Régtől tudom, hogy a gyerekek szívesen veszik, ha a felnőtt jókedvűen, mosolyogva közelít hozzájuk. Beléptem az osztályba, nevetnékem támadt, de visszafogtam magam. Az osztálynak aznap minden nagyon sürgős lehetett, mert előre köszöntek. Szószólójuk, az osztályfelelős föltartott kézzel beszélni kezdett.

- Tanár néni! nem tetszett eltéveszteni az osztályt. Ez nem a VI. A. Itt vagyunk mi az V. osztály gyerekei. A szünetben mindent megtudtunk. Mi is olyanok szeretnénk lenni, mint a „megjavított” VI. A. Úgy rendeztünk mindent, úgy állunk, mint ők, még a tolltartókat is eltettük. Kezdődhet a tanítás!

Ez igen, gondoltam vidáman magamban. A parancs az parancs. Csak egyet nem értek. Honnan a pontos információ-özön. A felnőttek közössége mit sem sejt a történelekről?

Egész órán közösen gyakoroltunk. A házi feladatot itt is elkészítettük. Kicsengetés előtt az egyik gyerek bátortalanul megkérdezte:

- Tanár néni, mi nem kapcsolunk? - Erről is beszéltek, csak V. osztályos szinten még nem érthetik.

- Az előkészületet a visszakapcsolásra megtettük - mondtam. - A módszer egyszerűsített változatát megmagyaráztam. Az adott gyakorlatok erre alkalmatlanok. A következő leckét viszont már így fogjuk feldolgozni.

Fölszabadult, vidám gyerekeket hagytam az osztályban. Ismét szünet, Laci, a hosszú táv miatt később érkezett. Tartása egyenes, csak valami érthetetlen bujkált a tekintetében.

- Nyuskó! Mondja mit tett a VI. A. osztállyal? Én egy ilyen fegyelmezett közösség előtt még soha sem álltam. Egész óra alatt egy gyerek szólalt meg. Kivett a tolltartóból valamit. Mit

tudom miért, de remeghetett a keze, s a benne levő dolgok összekoccantak.

- Mit csinálsz - szólt a padtársa -, valamiben megegyeztünk. Valamit mondani akartam. Fölemeltem a fejem s az asztal túloldalán állt az igazgató úr. Értésemre adta, tudomására jutott, hogy a VI. A. osztályt megfegyvelmeztem. Nem kellett volna megengedni, hogy a tanuló megmosakodjon. Sarkon fordult és ahogy jött, úgy is távozott.

- Bődületes megtiszteltetés az igazgató részéről, hogy leereszkedett a beosztottjához - szólt Laci, majd -, hogy is van ez?

- Megfegyvelmezte az osztályt: helyes + 1 pont.

- Megmosakodott a tanuló: helytelen - 1 pont,
és minderről csak úgy félvállról, másodkézből értesült.

Szemeim előtt megjelent a számtengely.

A számtengelyen a - 1 és a + 1 értékek között a befektetett munkám eredménye. A kör alakú jel is számjegy, neve van: NULLA. A nulla nem semmi.

Este hármásban a kályha körül ültünk. Nagyvonalakban elmondtam az aznap történeteket. Mamám azt mondta, hogy a mai naptól nem vagyok tanár, a szemükben rangban előléptem, tanerő lettem. Tatám is hasonlóan vélekedett, viszont óvva intett, hisz nehéz időket élünk. Elfelejtjük, elfelejtetik velünk az őszinte barátokat, barátságokat, munkatársakat.

Megszólalt a telefon. Ádám édesanyja hívott. Elmondása szerint gyermeke vidáman, felszabadultan érkezett. Ebéd előtt ruháit, bakancsát tisztította. Átöltözve, tiszta kézzel ült ebédelni, este saját kérésére megfürdött, mindkettőjüket lefekvés előtt megcsókolta. Őszintén sajnálta, hogy édesapjának fájdalmat okozott. Közlékenyen, mindent a legapróbb részletekig elmondott. Az édesanyja megköszönte, amit tettem.

A leírtakhoz, a nap történései alapján néhány befejező mondat illenék. Régi emlék jutott az eszembe. Zárszónak talán ennyi is elég.

1941 őszen tatám végre leszerelt, letöltötte 100 napos miskolci katonai szolgálatát.

Mamám Ilka nagymamával a piacról hazacipelte a három család részére vásárolt száraz babot.

Ebéd után izgatottan izegtem-mozogtam, jöttem-mentem, várakoztam. Az előszobában az asztalon hófehér papír, közepén tiszta kiszáritott tál. A sarokban kosár, benne a bab.

Egyszerre érkezett mindkét nagymama. Kezükben szorongatták a mosott, vasalt vászonzacskót. Egymás mellett ültek, szemközt tata és mama.

Valódi kaláka hangulatban folyt a munka. Eszükbe jutottak régi emlékek, együttlétek. A nagytaták is be-bejöttek. Megsimogatták a tisztított babot, vidáman szemlélték a szorgos csapatot.

A mesélő kedv pillanatra lankadt. Tata helyéről felállt, mellém ült.

- Figyeld a kezeket - mondta. - Mi mindannyian nagyszüleinktől, szüleinktől megtanultuk, emlékezetünkbe vésztük, és ami a legfontosabb nem felejtettük el, hogy óvatosan forgatva, ujjaink alatt tisztulnak, fényesednek a babszemek. Csak az ép, egészséges szemeket húzzuk magunk felé. A port, a szemetet, az ocsút magunktól eltaszítjuk. A babot simogatva óvni kell, hisz minden szemben szunnyad egy parányi élet.

Ilka nagymama

1956 júliusáig nagymama nagyon jól bírta magát. Soha nem hallottam köhögni, tüsszenteni. Sokat segített törött lábú, nagyon beteg mamámnak.

Egyik reggel bevásárolt a piacon, főzött, takarított, megmosott is néhány darabot. Ebéd előtt leült és még olvasott is.

Átjött és újságolta, hogy mi mindent képes még megcsinálni. Megebédeltek, majd mosogatni kezdtek. Nagytata áthívott, nem tudta mit tegyen. A nagymama gépiesen törölgette a tányért.

A mentők bevitték a kórházba. Egy hétnél tovább nem bírta. Kikérezkedett. Hazahozták. Az agygörcs végelgyengüléshez vezetett.

Eleinte olyan volt mint régen, csak az erejét veszítette el. Első hónapokban még járkált, naponta több alkalommal átjött hozzánk, majd ágynak esett. 28 hónapig ápoltuk.

1958 számunkra a sorozatos megpróbáltatások éve volt. Május 3-án mamával megbeszéltük, hogy tanítás után a városban találkozunk. Nem várakoztattuk egymást. Egy környékbeli

ismerőstől megtudtuk, hogy Imre nagytatát elütötte egy autó, a helyszínen meghalt. Rohantunk a kórházba. Tatám már ott volt. Embertelen körülmények között egy ládába hajítva láttam utoljára a nagytatát. Tatám ott maradt, várta a hivatalos papírokat. Mi ketten hazamentünk. Azon töprengtünk, hogy a nagymama jelenlétében hogyan is szedjük össze a nagy tata ruháit. Azt sem tudtuk, hogy hol tartják az iratokat. Akkor délelőtt az udvarban csak két személy tartózkodott: a nagymama és a másik lakásban mamám édesapja. Mind ketten ágyban fekvő magatatehetetlen öregek. A kapu zárva volt.

Vidámságot színlelve léptünk be nagymamához. Az ágyban ült és szomorkodott. Tudtukra adta, hogy 10 óra tájban, nagytatát a műúton egy óriási homokszállító autó a járda széléről leseperte, elütötte, meghalt. Kényszerítette mamámat, hogy a ruháit összeszedje. Megmagyarázta, hogy honnan kell az iratokat elővenni. A hivatalos papírokat a Bibliában őrizték. Mi szabódtunk, de ő komoly volt. Elmondta, hogy tud mindent, mert látta. A részletek is mindenben megegyeztek a valósággal. Ezt később szemtanúk állították. Évek múltán olvastam a telepátiaíróról. Nagymama nagyon okos, intelligens asszony volt. Végtelenül sokat olvasott. Megérezte-e, vagy valóban látta-e a tragédiát? Nem tudhatom. De amit és ahogy elmondta, az mind igaznak bizonyult.

Eltelt tíz nap. Eltávozott a másik nagy tata is. Nem mertük megmondani nagymamának, hogy nászúram sincs már. Megkönnyítette helyzetünket. Azt mondta, hogy a szomszédban is megállt az óra. Igazat beszélt.

Nagymama teljesen egyedül maradt. Át akartuk költöztetni, de ő visszautasította. Ott akart maradni. Gondoskodtunk róla. Éjszakánként egy ismerős asszony volt mellette. A segítség igen jól jött, mivel már nem bírtuk az éjjel-nappali munkát. A nagymama gyengült, ki kellett szolgálni. A nappalokat megoldottuk úgy mint régen.

Mamám nagyon sokat dolgozott, nem volt segítsége, nem váltotta soha senki.

Október első hetében, miután tata hazajött a munkából, átmentünk nagymamához. A szobát befűtöttük, előkészültünk a fürdetéshez. Az ágy mellé két székre tettük a teknőt, majd fürdés, fejmosás következett. A mamám füröszttötte, míg tatám tartotta nagymamát. Féltünk, hogy kiesik, összezúzza magát. Én ilyen-

kor rendszerint ágyat húztam. Körülményesen végeztem a munkám, mivel a nagytata ágyán keresztül kellett áthajoljak. Nagymama élvezte a sürgés-forgást. Máskor is, de ezen a napon különösen jól érezhette magát. Arca színes, hangulata jó volt. Tata leengedte a teknőből a vizet, majd törölgettük, fésültük, öltöztettük.

Váratlan vendég érkezett. Talpig feketében volt. Ruhája, harisnyája, cipője fekete. A nagymama előbb ügyet sem vetett reá, mi sem sokat törődtünk vele, hiszen lefoglalt a munka. Tata a hivatlan vendégre nézett és megkérdezte tőle, hogy kit gyászol. A válasz igen furcsa volt: csak fogok. Tovább dolgoztunk, ügyet sem vetettünk reá. Kivittük tatámmal a vizet, a teknőt. A leváltott fehérneműt beáztattam. Átvittem az előkészített, megmelegített vacsorát. Nagymama mindent megevett. Talán ekkor vacsorázott utoljára jóízűen.

Közben mama is eljött, a mi vacsoránkat is el akarta készíteni. Még a kerten keresztül sem jutott, amikor a szomszédok rohantak és visszahívtak mindannyiunkat. Baj van, nagy baj lehet, mondták, mert a nagymama ordít, zokog, kiabál. Visszaszaladtunk. Én a nagymamámat soha nem láttam idegesnek, nem kiabált, nem ordított, nem perlekedett soha senkivel. De most más, egészen más volt. Ült az ágyban, vergődött, összefüggéstelenül mondott valamit. Pillanatok műve volt. Egy kicsit lecsillapítottuk, és akkor jajveszékelve, hörögve mondta! Az a fekete asszony elorozta egyetlen kincsemet. Oda van egyetlen megőrzött kincsem. Segítség, segítsetek! Tatám körülnézett. A növény mellett üres volt az asztal. A Biblia – mondtotta. A kapuhoz rohantunk, majd ki a sarokra. Elkéstünk. A villamos elindult. Az a fekete asszony a villamosban állt. Láttuk, hogy emelgeti a Bibliát és vihog. Tatámmal letörten mentünk vissza. Magához vette iratait és úgy ahogy volt, gyalog elindult visszaszerezni a Bibliát. Mire tata megérkezett, a szomszéd kapuk és kerítések mögött a szabadon eresztett kutyák csaholtak. Több-szöri kopogtatásra sem nyitottak kaput. Kutyáját tartva, a kerítés mögül azt mondta, hogy mutassa meg Ványai Károly, hogy mit tud, és szerezze meg az iratokat, ha az anyját el akarja kapartatni. A Bibliát nem adja.

A mentőszolgálattól Markbreiter doktor és egy asszisztens ült az ágynál. Nagymama nyugtatókat kapott, de azok nem hatottak.

Tata lesújtva érkezett. Leült nagymama mellé és vigasztalhatatlanul zokogtak.

Közben a mentős asszisztens elment. Kevés idő múltán megjelent a kerületi orvos is, dr. Petz Pál személyében. Én nem is tudom, hogy ki kit hívott azon a késő estén és az elkövetkező napokban. Először és talán utoljára éreztem, hogy körülöttünk emberek, megértő segítőkész emberek élnek.

A nagymama megszakítás nélkül sírt, zokogott, hánykolódott, vergődött. Az orvosok rémülten, tanácstalanul álltak ágya mellett. Később elmondták, hogy ők aztán sok mindent láttak, tapasztaltak, de még olyat nem, hogy a haldokló ágya mellől elorozzák a Bibliáját.

Rövid időre a nagymama megnyugodott. Nagyon határozott volt. Nem hallottam még ilyen keményen beszélni. Most, ő parancsolt. Hozzám fordult és az asztalhoz küldött. Kényszerített, hogy fogjam a növényt és vigyem a lakásunkba. Az egyik orvos kinyitotta az ajtót és azt mondta, hogy kötelességem azt tenni, amit a mama mond, vagy kér. Visszamentem, végtelenül nehéz volt a lelkem, mert a megőrzésre kapott növény a nagymamámé volt. Mamához fordult, a fiókos szekrényről levétette a Keczei tatától örökölt borotválkozó dobozt és azt is nekünk adta.

- Jó lesz iratoknak - mondta. Majd tata következett. Levétette a faliórát és azt is átvitette.

- Ti voltatok és csak ti vagytok mellettem. Ha én nem adom, más elviszi azt a keveset is, ami van, titeket kirekesztenek mindenképp. Igaza, nagyon igaza volt. Szótlatlanul pihent, lestük, figyeltük.

A két orvos megbeszélte tatámmal a következő nap teendőit. Sürgősen meg kellett szerezni az iratokat.

Az orvosokat két asszisztens váltotta fel. Vállalták a szolgálatot, minket pihenni küldtek.

Azon az éjszakán semmit nem aludtunk.

Reggel az iskolába rohantam. Alig vártam, hogy vége legyen az óráimnak. Nem emlékszem mit és hogyan tanítottam. A sorok között járkáltam, amikor az egyik gyerek halkán megszólalt:

- Olyan sápadt tetszik lenni. Mi jók leszünk. Tessék egy keveset sétálni a folyosón.

Tanítás után gyalog mentem haza. A villamosra várás felesleges időtöltésnek tartottam.

Petz Pál dr. a nagymama mellett ült, valamit írt. Jó idő múltán átjött hozzánk, kérte Nagyvárad térképét és a nagymama elmondása szerint végigjártunk két képzeletbeli utat. Az első változatban elmagyarázta a legrövidebben megtehető gyalogutat, míg a másikban azt az utat, melyet villamossal kell megtenni.

Ilka nagymama csodálatos volt. Minden utcának tudta a nevét. Tévedhetetlen volt. Megadta a pontos címet is.

Miután a doktor elment, tata megmutatta a megszerzett eredeti okiratokat. Utólag tudtuk meg, hogy a két orvos még akkor este megkereste a városháza ügyvédjét, írásban jelentették a történeteket és kérték az okiratok soron kívüli kiadását.

Az ügyvéd a kész bizonyítványokkal várta tatámat, majd egy átvételi elismervényt is aláíratott velem. Az elismervény óriási próbatétel volt számunkra. Mivel az eredeti okiratok léteztek és tata másodpéldányban megkapta a szintén eredeti okiratokat, arra köteleztek bennünket, hogy az esetleges elhalálozást követő legrövidebb időn belül pert indítsunk. Mi soha senkivel nem perlekedtünk, minket sem pereltek. Mi becsületesen, tisztességesen, nagyon szerényen akartunk élni.

Eszünkbe jutott, hogy a per folyamán minden megtörténhet. Felperesből alperesekké válhatunk, hiszen nemcsak az iratokat, de a Bibliát is kérjük. 1958-ban ez precedens nélküli perré válhatott volna. Bizton elveszítettük volna mind a ketten az állásunkat. Azzal senki sem törődött volna, hogy a Biblia elorzása élet elleni bűnténynek számított. Úgy határoztunk, hogy várunk és csakis akkor tesszük meg a szükséges lépéseket, ha arra kényszerítenek. A későbbiek folyamán nem zaklattak. (A közelmúltban a házi irattárunkat rendeztem. Az okiratokat nem találtam, eszerint tatámat fölkerhették, az okiratokat a hivatalos szervezetnek visszaszolgáltatta.)

Ismét visszamentem nagymamához. Mama az ágya mellett ült, intett. Szóltam hozzá, nem válaszolt, észre sem vett.

Kezeit tördelte, jajgatott, gépiesen ismételt:

- Baj van, nagy baj van, bajban van a három palást. - Nem értettük mit is akar ezzel mondani.

Késő délután csengettek. Kaput nyitottam. Petz Pál dr. ismét megérkezett. Szóltanul az első székre rogyott. Kimerült, meggyötört volt. Meleg vizet kért, megmosakodott, majd főzetett velem egy nagyon erős kávé. Elcsigázott, összetört volt, nem mertük szóra bírni.

Azzal a református lelkésszel, aki a Katalin-telepi kisiskolában vasárnap délutánonként az istentiszteletet tartotta, valamint a kántorral elmentek a megadott címre. Mielőtt betértek volna az utcába, a lelkész a karjára vette a palástot. Az egyik ház előtt kis székeken, zsámolyokon ültek az asszonyok. Amikor meglátták a három férfit, fölkapták ülőalkalmatosságukat, majd hazasiettek. A kapukat bezárták.

Mire a keresett házig értek, minden kapu mögött csaholtak az eleresztett ebek. A látogatókat megvárakoztatták. Többszöri kopogtatás után csörrent a kulcs a zárban. Rövid láncra fogott kutyájával kilépett a keresett személy. A jövevényeket megfenyegette, tudtukra adta, hogy semmit nem ad vissza.

A három palástot, a hősiesen helytálló, az őszintén segíteni akaró férfiakat féltette, siratta a nagymamám.

A nagymamával együtt mindannyian fokozatosan csendesebbek, szótlanabbak lettünk. Hiábavaló várakozással, reménynyel teltek a napok.

Tata mindig nagyon pontos volt, soha nem késett. Ezekben a napokban, elnézték, ha munkakezdés után érkezett.

1958. október 26-án mamám és tatám már korán talpon lehetnek. Megreggeliztünk. Nekem semmi sem tűnt föl. Még azt sem vettem észre, hogy tatámon nem a hétköznapi öltönye van. Együtt mentünk át nagymamához.

Beléptünk a konyhába. Tata megállított és csak annyit mondott:

- Úgy köszönj el nagymamától, hogy ne zavarj meg az álmát.

Kinyitották az ajtót. Felöltöztetve, fehér lepellel letakarva feküdt az én drága nagymamám. Az utolsó hetek megpróbáltatásai testét elsorvasztották. Kicsinységében óriásira nőtt a szememben. Néztem az arcát. Mint tükörben láttam a megalázzott, a reményvesztett, a meggyötört ember szimbólumát. Felejtetetlen volt.

Tata egyedül intézkedett. Meg kellett beszélnie a lelképásztorral, hogy a Keczei család végakarata szerint, az eltávozót a prédikáció keretén belül csak néhány keresetlen szóval búcsúztassák, ezzel is szerénységüket akarták bizonyítani. Ugyanakkor kérte, hogy az imádságon legyen a hangsúly.

Elérkezett a temetés napja. A lelkész szépen beszélt, gyönyörűen imádkozott.

Miután mindenki elment, tata megfogta mama karját, kezemet fogva, a friss hanthoz kísért. Álltunk, majd alig hallhatóan megszólalt:

- Drága mamám! Anyám! A rajtunk esett gyalázatot a korporsómban sem fogom elfelejteni! - majd folytatta:

*Mert szegénynek drága kincs a hit,
Túrni és remélni megtanít!
S néki, míg a sír rá nem lehel,
Mindig túrni és remélni kell!*

(Részlet Arany János *Fiamnak*
című költeményéből)

Elindultunk. Előttünk az úton bandukolt a lelkész a kántorral. Valahogy az az érzésem támadt, hogy mennek ugyan, csak éppen nem haladnak. Utolértük őket. Megálltak. Szüleimmel sorra kezét fogták. A lelkész jobbát tata felé nyújtotta. Felnéztem reájuk. Egymás tekintetét fürkésztek és tiszta szemeikben könnycsepp csillogott.

Hivatás, vagy foglalkozás?

1959. december 19-én áthelyeztek a megyei tanügyi osztályra, ahol 1968. március 1-jéig mint tanfelügyelő dolgoztam.

Alkalomadtán a főnököm megemlítette, hogy feladataimat időben és minőségben is jól ellátom, viszont hiányzik tevékenységemből a kezdeményezőkézség.

Napok teltek, nem érttem, miért náthásodnak sorra mind a munkatársak, pedig nem is volt influenzajárvány. Irodánk mellett volt egy igen kicsi helyiség. 1944-től ott tárolták, csak úgy ömlesztett állapotban a levéltározatlan iratokat. Elhatározásomat tett követte. Az iskolákból, rotációs alapon, bekértem a titkárokat, majd a csoporthoz csatlakozott a megyei könyvtár könyvkötője is. Több mint egy félév kellett ahhoz, hogy - figyelembe véve az évfolyamokat - az iratokat sorszám szerint befűzve a levéltárnak átadhassuk. Ezek után a takarítónő mosta, portalanította a szekrényeket, szabad polcokat. A parkettről az arasznyira letaposott port napokon keresztül vakarta, súrolta. Hosszadalmas utánajárással elintéztem, hogy a helyi-

ségbe kályhát rakjanak. Fertőtlenítés céljából ki is festették. Ez lett a gépíró szobája. Hogy mi port nyeltünk ezalatt az idő alatt, azt csak elképzelni lehet. Ezzel kiirtottam az irodából a szemetet.

Számos tanerő nem is tudja, de ez nem is fontos, hogy ennek a nekibuzdulásnak köszönheti a nyugdíjaztatáshoz szükséges iratokat.

Ismét szólt a főnököm, mi szerint jó lenne, ha valami tanügyi vonatkozást érintő ötletem lenne, melyet dolgozat formában el is készíthetnék. Pár nap múlva jeleztem, hogy néhány címen gondolkoztam. A hivatás vagy foglalkozás témakörét érdekesnek tartotta, elfogadta. Az iskolák nem foglalkoztak pályairányítással.

Összeállítottam néhány kérdést, bemutattam, a főnök elfogadta. Kaptam két iskolára szóló küldőiratot. Így az Alexandru Moghioroș Líceum (ma Ady Endre) és a 4-es Számú Líceum (volt Premontrei) végzős tanulóit a kérdésekkel megszólítottam. A kérdésekre írásban, egy időben, helyben válaszoltak. A kísérletben hat-hat osztály vett részt, tagozatonként három-három humán és reál elosztásban.

Az összegyűjtött anyagot munkaidő után rendszereztem. A szükséges számításokat elvégeztem. Következtéseimet összefüggő szövegbe szerkesztettem.

A tanfelügyelőségen megkértem az egyik munkatársamat, hogy írásomat olvassa el. A legépelte anyagot a főnökömnek megmutattam. A bemutatott anyagot figyelmesen elolvasta, majd azt mondta, hogy vigyem a Crișana napilap szerkesztőségébe.

A két helyi napilap, a Crișana, valamint a Fáklya irodái a pártszékház Körös-part felőli részén voltak. Az előtérből nyílt mindkét szerkesztőség. Jobbra a Crișana irodái. Az ajtóban állt egy férfi. Megkérdezte, hogy én vagyok-e az a tanfelügyelő, aki anyagot hozott a szerkesztőség részére. Igennel válaszoltam. Határozottan kijelentette, hogy lapjuk nem foglalkozik tanügyi kérdésekkel. Bement és belülről kulccsal bezárta az ajtót. A váratlan helyzet enyhén szólva megzavart.

Körülnéztem. A folyosó üres volt. Gyorsan átmentem a túloldalra és bekopogtattam a Fáklya szerkesztőségébe. Bemutatkoztam, elmondtam a velem történeteket. Átadtam az eredeti magyar nyelven megfogalmazott szöveget. Érdekelte a szerkesz-

tőt, hogy munkahelyemen tudják-e, hogy két nyelven dolgoztam. Részemről a válasz nemleges volt.

- Nem kérdeztek, nem volt mire válaszolni - mondtam.

Néhány percet vártam, míg a gyorsfutárral a másnapi számot a nyomdába átküldték.

Ezek után nem is tudtam követni a történeteket. A gyorsfutárt visszarendelték. A titkárnő a belső helyiségbe cipelt egy irdatlan nagy írógépet; engem az ajtótól távol, a sarokba leültettek. Magamban megállapítottam, hogy én is tudok gépen írni, de ilyen sebességre képtelen lennék. Eszembe sem jutott, hogy az én anyagomon dolgoznak.

Behívtak a belső szobába. Megmutatták a keretes lapra gépelt szöveget. Közösen átolvastuk.

Megmagyarázták, hogy minden, amit megfogalmaztam, megállja a helyét egy országos szakfolyóiratban. A Fáklya megyei lap, olvasótáborának összetétele miatt az anyagot úgy gépelték, hogy több bekezdésre bontották. Ezenkívül, bár egy szóval sem rövidítettek, néhány helyen két mondatból hármat alkottak. Az anyag így valóban olvasmányossá, érthetőbbé vált.

Tudtomra adták, hogy írásomat két részben közlik. Lelkemre kötötték, hogy munkahelyemen ne szóljak, csak arról beszéljek, ami a másik iroda előtt történt. Még azt is javasolták, hogy kis kerülővel menjek vissza, addig talán enyhül a mosoly az arcomon, és nem neszelnek meg semmit. Javasolták, hogy írjak máskor is, havonta, kéthavonta munkám leközlük. A következőkben megmagyarázzák mindazt, ami az újságcikk elkészítéséhez szükséges. Boldog voltam, éreztem, nehezemre fog esni a hallgatás.

Lassan, andalogva munkahelyemre értem. Beléptem az irodába, a főnök szobájába, a gépíró helyiségébe, majd a könyvelőségre. Néma csend, üresség fogadott. Nem akartak szembenézni velem. Aznapra szélnek eresztettek mindenkit. Kezet mostam, jóízűen meguzsonnáztam, majd én is kimentem a Fő utcára. Beléptem a kávézóba, magamba szívtam a helyben pörkölt kávé frissítő illatát, majd kértem egy dupla adagot. Benéztem a közeli könyvesboltba, majd visszamentem az irodába. Kitakarítottam az íróasztalom, sok dolgom ezzel az elfoglaltságommal nem akadt. Attól kezdve mind az órák néztem. Földhöz ragadt létükben nagy úr az idő. Órák mutatója csak cammogott, már azt hittem, hogy nem is jár. Vége volt a napnak. A jelenléti könyvben csak az én aláírásom hiányzott.

Másnap reggel kilenc óra tájban megszólalt a telefon. Egyik munkatársam mély tisztelettel, elsápadva válaszolt. Bement a főnök irodájába. Ezek után sorra a főnök elé járult minden tanfelügyelő. Zárt ajtó mögött egyéni beszélgetés folyt. Egyedül engem mellőztek. Mogorva hangulatváltás, szótlán matatás az íróasztalok mögött. Irodánkat megtisztelte a megyei elnök első helyettese. Ő felelt megyei szinten a tanügyért. A kezében lobogtatta a címnél kihajtott Fáklya napilapot.

Elég jól emlékszem szavaira, valamint az én válaszomra is.

- Te szerencsétlen - szólt -, mit csináltál? Egy ilyen anyaggal, salátával képviseled a megyei tanügyet? Minden megfogalmazott gondolatod anarchista, idealista, liberalista. És mindez a nyelveteken! Úgy helyezlek a Tízfalusi határ legtávolabbi tanulási iskolájába, hogy onnan nem igen látod meg a várost... Végre kifulladásra elhallgatott.

Elhatároztam, hogy nagyon halkán, érthetően, ugyanakkor úgy beszélek, hogy az elnyújtott szavak között ne hagyjak helyet a közbeszólásnak.

- Tisztelt Főnökasszony. Amikor ezt a munkakört elvállaltam, nem világosítottak fel arról, hogy mit nem tehetek és mit igen. Ezen belül az a tevékenység, amit elvégzek, mi esik különleges ellenőrzés alá és mi nem. Az anyagot nem önszántamból, hanem fölkérésre készítettem. A román nyelvű szöveget egyik munkatársam kijavította. Főnököm javaslatára írásom elvittem a szerkesztőségbe.

Azt kérdezi, hogy miért nem szóltam a magyar változatról. A válasz egyszerű. Csak ha kérdeznék akkor válaszolok. Körülnéztem. Ki kérdezett? Senki.

- Ami a Tízfalusi határt illeti, ehhez csak annyit: nem most kellett volna oda helyeztessen, hanem legalább hat hónappal ezelőtt. Akkor maradt volna minden a régiben. Bokáig érő porban jártak volna továbbra is (Augiász istállójában) tisztelt beosztottjai. Minden tanfelügyelőt, legalább egy hónapra kiküldhetné a bihari hegyekbe, hogy a bennük lerakódott port a levegő kitisztítsa. Máskülönben ez a helyzet a rajonok szintjén is. Az én részlegemben már intézkedtem.

- Visszatérve az én írásomra. Helyesebb lett volna a becsületes beszéd, a jó szándékú segítőkészség. A következőkben öntől minimális szinten sem fogom elfogadni.

- Jól van, jól van - válaszolta.

Nagyon jól tudtam, hogy nincs egy véleményen velem. Kifogyott az érvekből, nem volt mit válaszolnia.

A második részt végül csak leközlötték, értékes válasz-cikkekkkel gazdagították.

Célegyenesben

A tanévkezdés első hónapjában, mint megyei tanfelügyelőnek, annyi volt a feladatom, hogy szabad óráimban, otthon is folytattam a munkám. A tanítás teljes hosszában, vagyis az I–XII-es általános és középiskolákat, szaklíceumokat látogató tanulók ingyentankönyv-ellátását irányítottam. Évente, Bukarestben, a Tanügy-minisztériumban, munkaértekezlet keretében, hivatalos formában adtuk-kaptuk a felesleges vagy hiányzó tankönyveket.

Az 1963-as és 1964-es évben országszerte a kisegítő iskolák hálózatán, a szellemileg elmaradt gyermekek beiskolázásán dolgoztak. Megyei szinten az én feladatom volt a nagyváradi és a megyei kisegítő iskolahálózat kialakítása és működtetése is. A minisztériumban felkerestem a részleg vezetőjét és támogatását kértem. Megmondtam, hogy a gyógypedagógiához autodidakta szinten értek, ilyen irányú végzettségem nincs. Felvilágosítást kértem, tudni kívántam mi a közvetlen feladatunk, nem akarunk hibásan dönteni. A főtanfelügyelő jóindulattal magyarázott, a lényeget fölfogtam. Tapasztalattal rendelkező tanerőkből, valamint szakorvosokból álló munkacsoportunk rajonról rajonra utazott. Helyben kiszúrtuk, majd kisegítő iskolába javasoltuk a gyerekeket.

1965 késő tavaszán a megyei tanügyi osztály részéről meglátogattuk a két gyermekotthont. Tenkén az óvodásokkal, míg Belényesben az iskoláskorú gyermekekkel foglalkoztak. Mindkét intézményben feltűnően sok rosszul látó, esetenként kancsal gyermek volt.

A Körös (Tudor Vladimirescu) utcai gyermekpoliklinikán fölkerestem dr. Florian Bogdan pszichiátert és feleségét, dr. Bogdan Franciskát, a megye egyetlen gyermekszemészét. Elmondtam mindazt, amit a két gyermekintézményben tapasztaltam. Javaslatunkra a gyerekek vizsgálatát két szakaszban terveztük. Az orvosok a helyszínem az észlelt eseteket kiszűrik,

majd adandó alkalommal mikrobuszal, kis csoportokban a gyerekeket Váradra szállítják. A szakrendelőben a szükséges vizsgálatokat elvégzik.

A tanügyi osztály szabadkezet adott, az orvosok utaztatását, ellátását biztosította.

A munka lebonyolításához dr. Norbert Segal szemész főorvos engedélyére is szükség volt. Az orvosok távollétét igazolni kellett.

Előre egyeztetett időpontban, a doktor a rendelőjében fogadott, a két orvos részére a terepmunkát engedélyezte.

A rendelő szögletében egy óvodás korú gyermek alacsony zsámolyon ült és a konyhaszékre tett kisméretű szerkezetbe nézegetett. Kérésemre a doktor elmagyarázta, hogy a kancsalság hat-hét éves korig szemtornával gyógyítható. A gyermekszemészeti szakrendelő mellé szemtorna részleget képzelt. Néhány esettel próbálkozott, viszont egy családtól sem várhatta el, hogy a gyermekkel naponta, éveken keresztül az otthonuk és a rendelő között ingázzanak. Megértettem, hogy a helyzet jobbítása mind a tanügyet, mind az egészségügyet egyaránt érinti.

1965. szeptember 18-án egy napra Bukarestbe utaztam. Személyesen feleltem a megyében az ingyen tankönyvekért. Munkagyűlésen véglegesítettük az adatokat. A hiányzó vagy fölösleges tankönyvtételeket egymás között cseréltük, hivatalos formában rögzítettük.

Menet közben félórás szünetet kaptunk.

Szóbeli ismeretekkel fölverteze, a minisztérium kisegítő hálózatának irodájába igyekeztem. Az ottaniakkal már az előző évben megismerkedtem, hiszen a logopédiai központ és a kisegítő iskola beindítása az én feladatom volt. Elmondtam, hogy szellemileg fejlett, kancsal, szemüveges gyermekeknek óvodát akarok. Az adott naptári tanévre két betöltetlen osztályuk maradt. A kisegítő intézmény működtetéséhez szükséges anyagi fedezet biztosítva volt. Addig a napig egy megye sem kért keretbővítést. (Az irodában valaki megállapította, hogy ilyen ötlete csakis váradinak lehet.) A vezérinspektor megmagyarázta, hogy mit tegyek, majd a nagyméretű regiszter füzetbe, a megjegyzési rovatba tintával beírta: Oradea, Grădinița specială pentru copii cu intelect normal, slab văzătorii, strabici, protejați cu ochelari.

Vasárnap, hazaérkezésem után a dr. Bogdan házaspárral tudattam a jó hírt. Kéz a kézben a hallgatóval, végtelen örömmel fogadták bejelentésemet. Megkértem, hogy a gyerekek adatait nézzék át és csak akkor szóljanak a szülőknek, amikor a válasz megérkezett.

Szeptember 20., hétfő. Az irodában nem szóltam senkinek, az egészségügyi osztályra igyekeztem. Gavril Curteanu doktor segítségemre volt. A szakmai szempontokat figyelembe véve, megfogalmazta helyettem a kért átiratot. Megkértem, bár az írását ismertem, hogy a szakkifejezéseket ne úgy írja, mint általában az orvosok a recepten a diagnózist és a patikaszert. Nem akartam hibázni. Megkérdezte, hogy mit szóltak mindehhez az irodában? Tudtára adtam, hogy csak akkor szólok, ha a gépeléssel végeztem és a beadványt a főnökömmel aláíratam. Egy fél óra sem telt el, a folyosón elolvastatta velem az írást, egy-két szakkifejezést meg is magyarázott. A kész anyagot a főnökömmel átnéztetem, aláírta. Az irodajutóban mindenki füle hallatára a szöveget elolvasta.

Az ellentábor egyemberként bírált. Érthetetlen volt a számukra, hogy szellemileg jól fejlett gyerekeket a speciális hálózatba rendeltem.

Szeptember 25-én, szombaton, munkatársaim jelenlétében főnököm, Ioan Pușcaș fölolvasta a választ. A minisztérium engedélyezte az intézmény működtetését. Meghatározta a kezdés napját is: 1965. október 1.

- Mari - szólt a főnököm -, te kérted, csináld is meg.

A tanév kezdéséig nulláról indulva, négy nap állt a rendelkezésünkre. Hétfőn, szeptember 27-én, kedden 28-án, szerdán 29-én, csütörtökön 30-án kivettük a részünket a munkából.

A város központjában, csendes utcácskában kihasználatlanul állt a régi népiskola épülete. A városi néptanács karbantartó csoportja teherautóval érkezett. Kőművesek, ácsok, asztalosok, festők, mázolók, víz- és villanyszerelők egymást segítve, nyújtott műszakban, minőségi munkát végeztek.

Az első napon a telefontársaságtól is megérkeztek, délre elkészültek a szerelési munkálatokkal.

Aznap a kinevezett tanügyi személyzet, valamint az adminisztratív dolgozók is a helyszínen voltak. Kedden a kinevezett igazgatónő átvette az intézmény pecsétjét is.

A gyermekszemészeten a Bogdan doktor házaspár a gyerekek beidézésével és óvodai beírásával foglalkozott.

1965. október első napján, pénteki napon, szülők és gyermekek birtokba vették az óvodát.

A következő hétre maradtak az utómunkálatok. A városi tanügyi osztály tanszer- és szemléltetőeszköz lerakatából az óvodások és kisiskolások számára készített tárgyakat, színes képanyagot a polcokról sorra leürítettük. A játék- és papírboltban, banki átutalással játékokat vásároltunk.

Igazoló papírral a nyomdába, a Viitorul műanyaggyárba, majd a bábszínházba mentem, vagyis kéregettem. Szívesen adtak, valahogy ráérezhettek, hogy utamon a jószándék vezérel.

Az akkori időszak igény szintjét figyelembe véve, a megye legjobbban ellátott óvodája lett.

Dr. Bogdan Franciska gyermekszemész szakorvos megteremtette a hosszú évekre szóló együttműködést az egészségügy és a tanügy között. A tanszemélyzet munkáját türelemmel, végtelen szeretettel, hivatásának tudatában, a fokozatosság elve alapján irányította. A gyermekszemészeten belül új, addig ismeretlen feladatrendszerben oktatott, maradandót alkotott, vagyis alapított.

1965. október első napjától, 2009 októberéig 45 év telt el. Ma már tágas épületben Nagyváradon, az Úri utca (Ciorogariu) – Széles utca (Menumorut) sarkán, az idők zord viharát kiállva, hat csoporttal működik az óvoda, az ország első és egyetlen intézménye, mely szellemileg ép szemüveges gyermekekkel foglalkozik.

Visszaköszön gyermekkorom, a múltam. Csak olyan egyén képes ilyen ügyet szolgálni, aki megpróbáltatások sorozata árán megtapasztalt valamit és jóvátételként akkor is tenni próbált, ha közvetlen munkakörnyezete ellene szegült. Fölsóhajtottam, végül azok is elfogadták az óvoda létét, akik az első időkben foggal és körömmel ellene voltak.

A Fáklya napilap (XVIII. évfolyam, 160. szám) 1973. július 8., vasárnap száma Balázs László újságíró aláírásával: *Harangjáték figyelmeztet – szembeteg gyermekek óvodája* címmel terjedelmes cikket közöl. Az olvasó számára jól szerkesztett, a lényegest érthetően, igényesen közreadó, nagyterjedelmű anyagról van szó. Ebből egy bekezdést kiemelek: „1973-ban az Egészségügyi Minisztérium széles körű tevékenységet kezdett a gyengénlátás megelőzésére. Ha meg akarnánk nyugtatni magunkat,

úgy foghatnánk fel a dolgot, hogy Bihar egy jó pár lépéssel a többi megye előtt jár. 1965-ben Ványai Mária kezdeményezésére alakult az óvoda, amelyet évek óta körülbelül 50 gyermek látogat. Az itt folyó munka láttán, Antal Julianna tanfelügyelő javaslatára két szaktanárt is kaptak: jelenleg Schmidt Márta és Berlo Pavel fejt ki eredményes tevékenységet a Mihuşiu Viorica által igazgatott oktatási egységben. Dr. Bogdan Franciska, a gyermekpoliklinika szakorvosa, aki állandóan segíti és figyelemmel követi az óvoda működését, előadásokat tart az óvónőknek. Magánszorgalomból.”

Dr. Bogdan Franciska, gyermek-szemészszakorvos, 1979-ben résztvett az országos szemész szaktanácskozáson. A nagyváradi, országos viszonylatban első olyan speciális óvodáról értekezett, mely intézményben csakis szemüveggel ellátott, kancsal gyermekekkel, szakavatott egészségügyi és tanügyi dolgozók tizenhárom év óta várakozáson feletti eredményes munkát folytatnak. Az Oftalmológia XXIII. kötetében (1. szám) a 39–40. oldalon a hallgatóság előtt felolvasott dolgozatot teljes terjedelmében közlik. A lenyomat egy példányát dr. Bogdan Franciska nekem ajánlotta. A belső borítón saját kézírásával a következő olvasható: Az „Alapítónak” nagyon sok köszönettel. 1979. XI. 18. Bogdan Franciska

Ami az óvoda tanügyi vonatkozását illeti, bátran kijelentem: az én ötletem volt. Vállaltam, vállalni fogom, senki tőlem el nem orozhatja. Megköveztek ugyan, volt bennem erő, kitartás, talpon maradtam. Hálás vagyok sorsomnak, hisz tenyerembe mindig annyi morzsát adott, mely éppen elegendő volt, a gyerekeknek juttathattam. Az egymás ellen uszító közegben lesz talán egynéhány olyan volt gyermek is, aki a tisztánlátás örömét az óvodától, mint nem várt adományt kapta. Hányszor hallottam: nem elég nézni, látni kell. A volt gyermekek, a látni tanultak, tisztánlátóként élhetnek majd.

Csak úgy véletlenül, még Bukarestben megtudtam, hogy Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Filozófia-Történelem karának a keretében speciál pszichológiai (azaz gyógypedagógiai, defektológiai) szakot két év óta működtetnek. A nappali mellett beindult a látogatás nélküli szak is. Mint minden felsőfokú intézetbe, felvételi vizsgával lehetett bejutni. Akinek viszont teljes értékű (4–5–6 éves) diplomával igazolt végzettsége volt, annak nem kellett felvételizni.

Velem többször, természetesen negatív értelemben, kivételeztek. 1965-től 1968-ig évente kérvényeket küldözgettem. A válasz minden alkalommal elutasító volt.

1968. szeptember 30., hétfőn kora délután megszólalt a telefon. Az egyetem dékáni hivatalából kerestek. A titkárnőt személyesen nem ismertem, a hangját beazonosítottam. A megyei tanácstól az egyetemekre irányított hallgatók ügyében rendszerint vele beszéltem. Tudtomra adta, hogy kérésem jóváhagyták, a következő nap az egyetlen, menjek és az egyetemre felvételt nyerek.

Látogatás nélküli egyetemi hallgató lettem. Kolozsvár központjában, a parkban megálltam. Nem tartozom a feleslegesen ígéretők táborába. Ott helyben megfogadtam, hogy tanulmányaim végeztével, kabinetrendszerben dolgozva, az óráközi szünetekben is tanítok; a gyermekek beszédgondozása érdekében az előírt óraszámot naponta egy órával megtoldom. Fogadalmam betartottam. Egy alkalom kivételével, naponta a többletidőt is hasznos munkával töltöttem. Szüleimmel otthon mindezt megbeszéltük, elfogadták, bátorítottak.

Az egyetem dékáni hivatala pontosan, időben írásban közölte a legszükségesebbeket. Így volt ez a lélektan vizsga esetében is. Borítékolva egy átiratot kaptam, abból megtudtam a következőket:

- a kolozsvári egyetem kiadásában megjelent lélektan-könyvet az ajánlott szakirodalom első számú anyagának tekintii;
- a bukaresti egyetem összeállított egy új kötetet, mely nyomdakész állapotban van, a napokban a szabad kereskedelemben beszerezhető.

A vizsgatételeket eszerint állítják össze.

Az átiratot lemásoltam, kiegészítettem a nevemmel, címmel, telefonszámommal. Másnap elmentem a könyvelosztóba. Ott mindenkit ismertem, mivel a tanfelügyelőség részéről évekig én feleltem az ingyen tankönyvekért. A kartotékok tömkelegében kutakodva, rátaláltak a leküldendő kötetre. A megye összesen tíz példányt kapott. Megígérték, hogy egy példányt számomra félretesznek. Majd három hetet vártam. A beérkezett küldeményből számlával igazoltan, egy példányt átvettem.

A vizsgáig még négy napom maradt.

Otthon a tata feltűnően vidáman fogadott. Elkérte a könyvet, simogatva a kezében forgatta. Megjegyezte, hogy ilyen

szakszerűen csomagolni csak a papír- és könyvkereskedésekben tudnak, látszik, hogy tiszteletben tartják a benne rejlő tanító, okos szót.

Tettem-vettem, majd ebédeltem. Eközben tata rövid fémvonalzójával, mely hol könyvjelzőként, hol sorolvasóként szerepelt, a sorok alatt húzgált. A vonalzót hol fel, hol le tologatta a lapon.

Elővettem azt a kötetet, melyet előzőleg alaposan átolvastam, elkértem a nyomdaillatos újat és összehasonlítottam a két kötet felépítését. Ezzel próbáltam lerövidíteni az új tanulmányozását.

Becsuktam a régit és olvasni kezdtem az újat. Még az első fejezet legelején tartottam, amikor tata megszólalt: – Ha az első fejezeten átrágtad magad, szólj. Ránéztem, valami szokatlan vibrált a tekintetében. Szó nélkül hangtalanul valamit, kimondhatót fogalmazhatott. Arca színesedett, szemei csillogtak. A mama is felfigyelt erre a néma hangulatváltásra, kiment a fürdőszobába, hívott és szólt, hogy figyeljek tatára.

Tovább olvastam, igyekeztem az olvasási sebességemet emelni, mihamarabb, legalább az első fejezeten túl szerettem volna lenni.

Közben tata megszomjazott, megkért, hogy csak én vigyem a vizet, de engedjem jól ki, mert eleped a szomjúságtól. Tovább olvastam. Talán egy lapon még túl is adtam, amikor kávéét szeretett volna inni, azt is tőlem kérte.

Eljutottam az első bevezető fejezet végére. Imitt-amott a szövegbe beleolvastam, majd hangos szóval jeleztem, hogy az olvasással megvagyok.

Megjegyzem, hogy a tata a szakmáját (vasesztergályos-szerzőkészítő) kiemelt szinten ismerte, ahogy ő mondta, néha azért be-betévedt más területekre is. Beszélni kezdett.

– Úgy rémlik, hogy a psyché a lélek, a logos a tant jelöli – mondta. Ha jól emlékszem, mind a két szót görögből vettük át. A pszichológia magyarul lélektant jelent. A tan szóval nincs semmi gondom, majd minden tudományág valamilyen formában használja (pl. számtan, mértan, vegytan, növénytan, állattan stb.).

– A „lélek” szónál elakadtam – folytatta tata. – Nézd meg jól, még egyszer, az olvasottakat, hogyan magyarázza a lélek fogalmát?

Visszalapoztam, elejétől az utolsó betűig átnéztem, de utalást sem találtam.

- A könyv ezen átugrik mondtam - majd a tudományág tárgyával, feladatával foglalkozik.

Elővétetett velem egy szótárt, megkerestette azt a részt, melyben a lélek szó szerepel, sorra fölolvastam:

Lélek, lélekbúvár, lélekemelő, lélekmérgezés, lélekölő, lélekromboló, lélekszakadva, léleküdtető, lélekjelenlét, lelkiismeret, lelkifurdalás, lélek nélküli, lélekbe markoló, lelkére beszél, szívvel-lélekkel, jó lélek, rokon lélek, egy test egy lélek, lelkét nyomja, a lelkébe lát, nyugodt lélekkel, árva lélek stb.

Tata gondolkodott, majd kérdezett: ki az, aki följosít engem, téged, vagy bárki mást, hogy olyan szavakat, kifejezéseket, fogalmakat használjunk, aminek alapjait nem értjük, nem tudjuk a lényegét, a tartalmát. A tudósok, az arra szakosodott magasan képzettek még csak próbálkozni sem mernek.

Tata a régmúltba kalandozott. Eszébe jutott kora gyermekkori csigamesém. Visszaidézte azt a megismételhetetlen pillanatot, amikor a vonatban a csigagyöngysorom az ölembe tartott kendőre perget.

- Nézegetted a különböző nagyságú, alakú, színében, rajzolatában is más-más kicsi csigaházakat. Külön-külön a természet alkotta csoda. Tenyeredbe vetted, gyönyörködtél benne, minden kicsi csigaház magában őrzi amit elődeitől kapott. Ezek a tudományágad külön-külön fejezetei.

- Otthon vastag papírból vályút készítettem, kedved szerint abba rendezgetted csigáidat. A szakemberek ezt tették, teszik még a mai napig is. Gondolatokat, következtetéseket rendszereznek.

- A sorbarakott csigaházakat erős fonalra fűztük, a fonal két végét összefogtuk, szétbonthatatlanul megkötöttük. A te könyvedből ez hiányzik. Nem elég tudományos igényességgel valamit rendszerezni, azt összefogott fonalra kell fűzni. Jelen esetben a lélek fogalmából kellene kiindulni. Fonalra kellene fűzni, ráépíteni mindazt amit a könyved tudományos igényességgel tárgyal.

Ezekről a gondolatokról ne beszélj, még nem jött el a színvállás ideje.

Csukott szemmel ült, pihent egy keveset.

Hangulata megváltozott. Vidám volt.

- Játszunk el a gondolattal - folytatta. - Mondjuk, már Kolozsváron vagy, az ajtó előtt toporogsz. Rádkerül a sor. Bemész a terembe, illendően köszönsz, csukott vizsgakönyvedet az asztalra teszed tételt húzol. Figyelmesen összpontosítasz, rendezgeted gondolataidat, majd felelsz. Mit gondolsz, hányas lesz az az érdemjegy, melyet a tanár a könyvedbe ír?

Az előbbi okfejtő gondolatsorra, de a kérdésre sem számítottam. Bátran önbírálat hiányosan, szerénytelenül, ugyanakkor vidáman válaszoltam:

- Hetesre felelek! Válaszom tatát módfelett felvidította.

- Remek, te ne is akarjál többet, hagyjál helyet az újnak is!...

Minden könyvet, ami a kezem ügyében volt, el kellett tennem.

Aznap én voltam a vacsorafelelős. A konyhában csak én tehettem rendet.

Tatát a tv. műsorból igen kevés érdekelte. Aznap este olyan volt a műsor, mely érdeklődési körétől jócskán távol állt. A képernyő elé ült és mindannyian a sugárzott adást figyeltük. A következő nap is házi munkával telt, aztán Kolozsvárra utaztam. A maradék másfél napon átlapoztam azt, amit alaposan tanulmányozni kellett volna. Vizsgáztam. Mindenki örömére hetes osztályzatot kaptam.

Öt év alatt vizsgát nem halasztottam. Utolsó évesként úgy osztottam az időmet, hogy amíg évfolyamtársaim nyáron is vizsgáztak, én 1973 júniusában államvizsga-dolgozatomat megvédtem.

1974-ben letettem a II. fokú vizsgám.

1976-ban szintén vizsgáztam, a két évre beütemezett I. fokú vizsgadolgozatomat megvédtem.

Egy biztos, 1950. szeptember közepétől, 1968. október első napjáig, majd ezt követően 1976 nyaráig eltelt éveimet másként is megélhettem volna. Érettségi tablónkról kölcsönöztem egy gondolatot: „Gyönyörű ha az ember célba lát és el is éri azt tűzön-vizen át.” (Ibsen)

Pöttöm Peti – 1982. Talán így is lehet tanítani

Télutón, a 16-os Számú Általános Iskola körzetében gyakoriak voltak a csőtörések. A bőségesen áradó víz bordásan az útra fagyott, naponta az eső is zuhogott.

Munkám végeztével, bokáig érő, sebesen hömpölygő vízben a jeges úton sikeresen átértem. A járdára képtelen voltam föllépni. Átkelésemkor, néhány előttem haladót segítettek. Észrevehettek, vártak, a szó-szoros értelmében fölhúztak a járdára. Körül sem nézhettem, csak a függőlegesen maradás érdekelt.

A járda mellett a mély cementvályúban ömlött a víz. Föl-emeltem a fejem, majd belebotlottam néhány személybe. A vályú irányában, előrehajolva álltak. Megrettentem. Biztos történt valami, toporognak, ahelyett, hogy segítenének – gondoltam. Az ácsorgók népes táborát szaporítva, én is megálltam. A víz mellett egy nagytata és óvodás unokája nagyon komoly dolgról beszélt. A szétszedhető műanyagjáték teherautó rakterét és a jármű tengelyére szerelt két kereket a gyerek a kezében szorongatta. A nagytata lapáttal és rúddal a vályúban megrekedt jégdarabokat a víz sodrába tolta.

- Kapitány! - szólt a nagytata -, indíthatod folyami hajód! A kormányos figyelmes, akadálymentesen vezeti hajóját.

A kirándulás majd minden mozzanatát a nagytata szóban fogalmazta. Kicsi unokája - bár erre fölszólítást nem kapott - szóról szóra utána mondta. Átvezette hajóját a napban sziporkázó jégagalúton, sziklaszirtek, jégfalak mellett haladtak. Kikerülte a zajló jégtáblákat. Az örvénylő víz hajójának irányán nem változtatott, óvatlan pillanatban, a hajó megfeneklett, zátonyra futott. A gyermek segélykérően fölnézett. Nagytatája jégből keresztgátat épített, elállta az áradat útját. Emelkedett a vízszint, a hajó a zátony fogságából kiszabadult. A zsilipkaput kinyitották, vártak, két oldalt a víz egy szintre került, a hajó tovább úszott. Nyílt vizen, a tenger felé haladt. Távol, egy kicsi sziget mellett megállt.

- Kikötött a folyami hajód - szólt a nagytata -, ideje nekünk is hazamenni. Meleg teával és ággyal várják a kipirult arcúakat.

- Nagytata - kezdett egyezkedni a gyerek -, két csésze teát kérek. Nekem dolgom van, nincs időm lustálkodni.

Néztem azt a csillogó gesztenyebarna szemű gyereket. Visszaköszönt benne régi énem. Zsebeket megtöltő, pénztárcák, drága pénzen megvásárolt játékainál értékesebb az együttgondolkodás, az együttmunkálkodás. Maradandó, életreszóló emlék.

A tavaszi szünetben, a módszertani értekezleten, a tanfelügyelőségtől feladatot kaptunk. Az iskola körzetéhez tartozó óvodákban, meghatározott napokon, délelőtt 10–12 között beszédjavító tevékenységet kellett végezzünk. Ebben az volt a különös, hogy már októberben, tehát a tanítás kezdetekor, a helyszínen tanítottam. Az iskola igazgatója ezt ellenezte, mondván, ellenőrizhetetlen az óvodákban végzett tevékenység. Munkám részben félbehagytam. Néhány gyereket át-áthoztak ugyan, hosszú távon a kísérőkre nem számíthattam, órabeosztásom átrendeztem.

Még a szünetben az iskolához tartozó két óvodát lelátogattam. Az igazgatónőket, valamint az óvónőket előre értesítették. A munka hivatalos része így megoldódott. Tanév végéig ingáztam az iskola és a két óvoda között.

Az első munkanapon, a szűrővizsgálat anyagát fölhasználva, a nagycsoportos beszédhibás gyerekeket egyénileg megszólítottam. Az óvónők véleményére is hagyatkoztam, hiszen ők naponta szembesülhettek helyzetekkel, figyelemmel kísérhették a gyerekek beszédképességének az alakulását.

Mindkét óvodában az igazgatóság zajmentes helyiséget biztosított. Függetlenül ettől, az első munkanapon az óvónők jelenlétében dolgoztam. A terem közepén, a képekkel teli dobozom, az előre kiválasztott asztalkára tettem. Akit érdekelt, nézegethette. Az óvodások ismertek, tudták, hogy nem dolgozom az egészségügyben, bátran megközelítettek, nem tartottak tőlem. Dolgozni kezdtem.

A csoportban volt egy kislány. Az óvónő véleményére és a gyerek egy-két elejtett szavára alapoztam. Az őszi szűrővizsgálaton, többszöri próbálkozásom ellenére határozottan elutasított. Ezt a gyereket nem szólítottam, bár tudtam, hogy a csoport talán legértelmesebb, ugyanakkor a leghibásabban beszélő tagja.

Háttal az ablaknak, a fűtőtestnek támaszkodva állt. Számára mindaz, ami a csoportban zajlott, feleslegesnek tűnhetett, olyan valaminek, ami figyelmen kívül hagyható. Járkálni kezdett,

néhány tétova lépést tett, majd gondolt egyet, irányt változtatva hosszasan figyelt, nézelődött, megállt előttem.

- Minek jöttél?! - kérdezte.

- Máskor is jövök - válaszoltam. - Magammal hozok egy kicsi dobozt, színes képek vannak benne. A képeket nézegetjük, beszélgetünk, közben megtanulunk szépen beszélni.

- Én is látni akarom azokat a képeket! - mondta -, de nem beszélek, csak ha akarok.

Ez a gyerek nehezen szembesült a kudarcral, figyelmes bánásmódot igényelt. Valami motoszkált bennem. Én ezt a gyereket valahol már láttam. Végre eszembe jutott, ő az én csillogó szemű kormányosom, hajós kapitányom. Kérésemre megmondta nevét, majd megtudakoltam mi a beceneve. Máskülönbent ezt minden gyermektől megkérdeztem.

- Nincs becenevem! - válaszolta erélyesen. - Otthon Pötömnek szólítanak. Én még adtam magamnak egy nevet. Mindenkinek Pöttöm Peti vagyok.

Nekem is az. A hivatalosan bejegyzett nevét az évek eltörölték, reá viszont a távolodó időben, ma is szívesen emlékezem.

Bemelegítő gyakorlatokat végeztünk, majd megmondtam következő találkozásunk napját. Az egyik gyerek rákérdezett, hogy hányat kell aludni addig. Attól kezdve ezt az „időszámítást“ alkalmaztam, mivel minden gyermek számára elfogadható, érthető volt. Dolgaim összeszedtem, a gyerekektől elköszöntem. Peti mellémszegődött, és megkérdezte, mit csinálok ezután. Miután megtudta, hogy a többi nagycsoportba is megyek, a képekkel teli dobozom a kezébe vette, segítségét felajánlotta. Az óvónőnek nem volt ellenvetése, szívesen elengedte. Együtt jártunk csoportról csoportra. Munkámra figyeltem, sehol nem ismételtam, így Petinek minden foglalkozás újnak tűnt. Határozott hangon ugyan, de arra kért, hogy az ő csoportjuk legyen mindig az első. Mellettem akar lenni, segíteni kíván. Megbarátkoztunk.

A foglalkozásokon csak akkor szólt, ha tudatosan, helyesen, hangoztatott. Időnként, a terem távol eső részében, háttal mindenkinek, hangtalanul vagy félhangosan próbálgatta, amit a többiekkel gyakoroltunk, hiszen azt ő sem tudta.

Csak a jót értékeltem, a hibásan hangoztatott hangokat, hangkapcsolatokat, szavakat nemlétezőnek tekintettem. A jóra

alapoztam, vagyis építkeztem. A hibásnak elkönyvelt részegységeket mellőztem. Mindezt az én segítőtársam hogy-hogynem észrevehette. Jóízűen kacagva, pajtásának kerek-perec megmondta, hogy én olyasmiért dicsértem, amit bizony a kics csoportosoknak is illene már tudni. Vadászta a hibákat, megkülönböztette a helytelent, a hibást, a helyestől, a jótól, csak éppen nem tudta kimondani.

Alkalomadtán az „r” hangot gyakoroltuk. Nem állhatta meg szó nélkül, ránézett egy gyerekre, aki – akárcsak ő – messze volt attól, hogy helyesen hangoztasson. Parancsolóan megszólalt:

- Te azt mondod „jóka”, „lóka”. - Körülnézett, majd rámutatott arra a kisfiúra, aki az „r” hanggal jószerével már megbarátkozott.

- Mond ki szépen, ahogy a tanár néni magyarázta! Fel szólítására, az előtte levő képre nézett, majd helyesen kimondta: „róka”. - Na látjátok! - mondta, így kell beszélni! Rámnézett, csillogó szemével kérve-kért. Engem még ne szólíts, mert még én sem tudom.

Így haladtunk kéz a kézben. Észre sem vette, hogy tanév végéig mennyi mindent megtanult.

Ismét tanévkezdés. Szeptember utolsó két hete szűrővizsgálatokkal telt. Az első tanítási napon, október első napján (pénteki napon) a szülőket vártam. Több mint húsz szülővel beszéltem. Számomra az első, majd a későbbi találkozások nemcsak a szükséges adatok feljegyzéséért voltak fontosak. Közös nevezőre kellett jutni az otthoni és az iskolai munkával. A szülőket egyenrangú félnek tekintettem, akik velem egy akarral, gyerekekük érdekében tehetnek valamit. A beszélgetések gyerekre szabottak, időigényesek voltak.

Elsőnek bejött egy édesanya. Megmondta, hogy ezen a délelőttön nagyon komoly dolgokról akar beszélni. Mondani valója személyes jellegű. Amennyiben más szülő is érkezik, úgy ő addig vár, ameddig csak ketten maradunk. Időbe telt, amíg a több mint húsz szülővel egyenként megbeszéltük a legfontosabbakat.

Várakozásának hosszú óráiban akarva-akaratlanul reá is figyeltem. Összehasonlítottam a többi szülővel. Más volt. Mélyenülő karikás szemei, fakó ajka, nagyon sápadt, színtelen, időnként megvonagló arca, bánatot, betegséget tükrözött. Bele-beletúrt a

hajába, arcát megdörzsölte, két kezével az ülést markolta. Attól tartottam, hogy rosszul lesz. A várakozó szülők egyikével folytatott beszélgetésből csak egy gondolatfoszlányt jegyeztem meg. A kérdésre, melyet nem hallottam, azt válaszolta, hogy nap mint nap a helyzetük rosszabbodik.

Végre erre az édesanyára is rákerült a sor. Előbb kinézett az ajtón. Miután megbizonyosodott, hogy a folyosón nincs senki, megállt előttem, majd megszólalt:

- Tanár néni, tetszik tudni bűvöskockázni?

Ránéztem, enyhe borzongás fogott el, összeszedtem magam, majd egyetlen szóval válaszoltam: - Nem!

- Akkor mindannyian elvesztünk - mondta.

- Miért? - kérdeztem. Légüres térben éreztem magam.

Beszélt, és rejtett félelmeim lassan oldódtak. A következőket tudtam meg. Három fiúgyermek édesanyja. A legidősebb fiú a középiskola utolsó osztályának a tanulója, a középső a XI. osztályba jár, míg a legkisebb gyermeke első osztályos. Tehát az első két fiú és a kicsi között nagyon nagy a korkülönbség.

A nyár derekán mindhárman bűvöskockát kaptak. Néhány napig csak úgy céllal-céltalan a kockát forgatták. Élvezték a különböző színváltozatokat. A forgatáshoz hiányzott az írásbeli útmutató. Körbetelefonták a barátokat. Megtanulták egyszínre hozni az oldalakat. A kicsi állandóan a nagyokkal tartott. Észrevétlen, a többiekkel egyidőben neki is sikerült a kocka kiforgatása.

A nagyszülők, a szülők előtt sorra bizonyított, a vendégeknek is megmutatta, hogy mire képes. Ügyességét mindenki elismerte, megdicsérték. Gondolt egyet. A rendezetlen kockát az egyik felnőtt kezébe adta, majd határozottan fölszólította, hogy forgassa ki. A felnőtt válasza lehangoló volt. Azt mondta, hogy ez csak egy játék, a gyerekek dolga, hogy megtanulják. Ó, már-mint a gyerek sírva, toporzékolva bizonygatta, hogy ez nem játék, hanem nagyon is komoly dolog.

A két testvér csitítani próbálva a kicsit azt mondta, hogy a felnőttek alkalmatlanok az új befogadására. Ettől a naptól a gyermek megszakított minden kapcsolatot. A tanítónő is játéknak tekintette a kockát, nem tudta kiforgatni, őt is elutasította.

- Kedves anyuka! Mostmár értem, miért olyan gondterhelt. Magam sem tudom, ilyen helyzetben mi is a teendő, de gon-

dolkodom rajta – mondtam. Elővettem a füzetem és a szükséges adatokat följegyeztem. Az édesanya váltig erősítette, hogy a gyerekekkel az óvodában nagyon sokat foglalkoztam, a hangoztatott név alapján nem tudtam azonosítani. Eszembe jutott viszont, hogy tanítványaimat becenevükön szólítom. Megtudtam, Pöttöm Petit érte a súlyos sérelem. Megkértem, menjen haza a gyerekért. Mutatkozzunk be, így nem sejtheti, hogy a pillanatnyi helyzetről tudnék valamit.

Találkozásunk lehangoló volt. Peti nem akart a terembe lépni, az édesanyja betuszkolta, betaszította. Alig ismertem reá. Ilyen feldúlt, ideges gyermekarcot még soha nem láttam. Egész idő alatt a mögötte becsukott ajtónak támaszkodott.

- Te is felnőtt vagy. Látom rajtad. Te sem tudod kiforgatni a kockát! – szólt.

- Na végre, az én régi segítőtársam tud valamit, amit a tömbházban, ahol lakom, senki de senki nem tud. Megtaníthatnál engem is – mondtam.

- Eddig nem tanultad meg! – mondta keményen. A tagadószt nyomatékosan hangoztatta – ezután meg minek, úgyis elkéstél. Tőled sem akarok tanulni semmit.

A váratlan, szokatlan párbeszédből kipattant a tudatosan, hangsúlyosan hangoztatott szó: „fel-nőtt.” Értettem. Kicsinységében, megbántottságában környezetét csak mint mennyiségi tényezőt fogadja el. Tehát mi, hozzá viszonyítva magasra nőtünk, erősebbek vagyunk. Semmi több.

Próbáltam másról beszélni.

- Minden gyerektől megkérdezem – mondtam –, hogy maradt-e még az uzsonnából? A portalanított ablakpárkányhoz mennek és az utolsó morzsáig mindent megesznek. Ami nem ehető, a vizeskagyló alatti kosárba szórják. Akárcsak evés előtt, úgy utána is kezét mosnak. Ezután a szekrényből, a játékok közül kedvükre válogatnak. Az ablak alatt a többszörösen összehajtogatott jutaszőnyegre ülnek és addig játszanak, amíg egyenként, vagy csoportosan nem kérem, hogy az asztal mellé üljenek.

- Majd elfeledtem – folytattam –, van aki előveszi a táskájából a bűvös kockát, vagy kedvenc játékát és azzal játszik.

- Látod ezt én is megtehetem. Hozom az uzsonnám és a kockám, de velem semmiről ne beszélj.

- Jól van Peti – válaszoltam –, ahogy megegyeztünk. Holnap tanítás után várlak.

Még a főiskola elvégzése után, tata tanácsára nem vártam tevékenységgel kapcsolatban sem az elismerő, sem az elmarasztaló véleményekre, bár alkalomadtán elgondolkoztam azokon, a kor kihívásának vagy elvárásának tekintetben. Megfogadtam, szigorúan betartottam az otthonról kapott útmutatót. Az elvégzett munkám naponta elemeztem. A jót jobbítani akarom, elvettem, amit hibásnak véltem.

Peti igen-igen meggondolkodtatott. Meglehet, más egy kézleggyintéssel rendreutasítja tanítványát, ezzel az ügyet le is zárja. Bármikor, különösen a beiskolázás első napjaiban a megélt kudarc súlyos sérülést okoz. Idővel csitulhatnak a kedélyek, a kiváltó ok feledésbe merül, a tüske rejtve a gyermekben marad. Felnőtt korban, nemkívánt hatással, más közegben, más helyzetben, mint lappangó kór, személyiségét károsíthatja. Kötelességem tenni valamit.

Ebéd után a tömbház előtti játszótérre mentem. A férfiak kártyáztak, a nők a padokon ültek, élvezték a nyárutó langymelegét. A fűvön különböző korcsoportokban gyerekek, mindegyik kezében kocka, forgatták, nézegették. Megszólítottam néhány ismerős középiskolást. Senki nem tudta színre forgatni.

A szomszédból kölcsönkértem egy kockát, megértettem, hogy a kiforgatáshoz segítségre lesz szükségem.

A tanítás második napján (október 2., szombat), Pöttöm Peti is megérkezett, egyik kezében a kiforgatásra váró kocka, a másodikban szalvétában az illatos alma. Köszönt, majd sietve az ablakhoz ment. A párkányra helyezte mindent. Harapott egy kicsi falatot, közben a kockán néhányat fordított. Versenyzette a kockát az almával, nyilvánvaló a kocka győzött. Mellém szegődött, várt egy cseppet, távolról azért érdekelhette, amit csinálunk.

Szó nélkül letette a színre forgatott kockát, majd kivette a papírból a csutkát.

- Nézd csak! Az almámból kiettem neked a pici fehér egérgédet! - Akárcsak a mesében a történések, a hírek szájról szájra terjednek.

(Az előző évben a zöldségboltokban jó minőségű almát árusítottak. Akinek ideje, pénze volt, hosszú sorállás után almához juthatott. Egyik tanítványom almájába csak beleharapott, majd koppanást hallottam. Amikor megláttam a kosárba dobott hibátlan gyümölcsöt, a gyereket szigorúan rendreutasítottam. Attól

kezdve megmutatták az uzsonnás zacskót. Az almacsutkát csak az engedéllyemmel dobhatták el. Néhány gyereket többször visszaküldtem, nem tűrtem a pazarlást. Az a kisfiú, akit az előző napon megintettem, odajött hozzám és vidáman megmutatta a maradékot, a csutkát.

- Tanár néni, tessék nézni, addig rágcsáltam, amíg kicsi fehér egérke lett a csutkából, itt meg az alma szára, olyan mint a farkincája. - Versenyeztek, ki mit tud elővarázsolni az alma belsejéből.)

Az előző nap beírt gyerekek közül senki nem hiányzott. Szünet nélkül tanítottam. Az előírt óraszámot, fogadalmamhoz híven még egy órával megtoldottam. Letelt a munkanap.

Az autóbuszban mellém szegődött egy fiatalember. Zsebéből kivette a kockát, körbenézegette, két tenyerébe fogta, ujjait óvatosan a felső lapra helyezte. Fölemelte a fejét, a buszvezetőt figyelte. Az ajtó csukódott, a kocsi elindult. Ezt a pillanatot várhatta. Követhetetlen gyorsasággal forgatni kezdte a kockát. Időnként a pörgetéssel leállt, valamit megnézett, majd szélesebb forgatását folytatta. Az ablak mellé húzódtam, így a karját szabadon mozgatta. A kocsi lassított, megállt, az ajtók kinyíltak. A fiatal rámnézett és a kezembe adta a színre forgatott kockát.

Megdicsértem, őszintén megmondtam, hogy eddig még nem találkoztam senkivel, aki színre tudta hozni. Megkértem, még egyszer lassítva forgassa ki. A két megálló közti időszakasz számomra annyiban volt elegendő, amennyiben valamit megértettem, jelesül azt, hogy aki a kockát ki akarja forgatni, az meg kell értsen az építkezés alapelemeit és a forgatáshoz szükséges rendszert be is tartja.

Először volt alkalmam végignézni egy forgatást. Megköszöntem, hogy lassítva láthattam azt, hogy hogyan alakul sorról sorra a kockán a rend.

A buszmegálló közelében, az élelmiszerbolt előtt sokan váروkoztak. Beálltam a sorba, vártam amíg a hátam mögé kerül néhány személy. Megkértem, tartsák a helyemet, hazamegyek pénzért. Megtudtam ugyanis, hogy három napon keresztül, más-más élelmiszert jegy nélkül osztanak. Aznap cukrot, következő nap olajat, a harmadik nap lisztet árusítottak, természetesen, amíg a készlet tartott.

Csoportba verődve általános iskolás fiúk a bűvös kockát színre forgatták, egymást tanították. Föllélegeztem. Megkértem

a gyerekeket, segítsenek. Egy kicsi első osztályosért meg kell tanuljam én is a kockát. Ketten felismertek, tudták, hogy iskolában tanítok. Élvezték a szerepcserét, hiszen ők voltak a tanítóim, oktatóim. Három napon keresztül leálltam ugyan a sorom, jóval előttem mindig elfogyott az aznapra elkészített árú, a gyerekek nem pártoltak el, mellettem álltak, megtanultam kiforgatni, egyszínre hoztam a kockát. Azt is tudtam, hogy mindez nem elég. Gyakorlással a buktatókat kiküszöbölhetem, a fölösleges forgatásokat mellőzhetem.

Délután megszörrent a telefon. Tudván, hogy gyerekekkel foglalkozom, régi környékbeli ismerősünk megkért, keressek gazdát egy vadonatúj, gyárilag csomagolt kockának. Kapva kaptam az alkalmon, szíves örömet átvettem, helyben ki is fizettem.

Kezembe vettem a színre forgatott bűvös kockát. Eszembe jutott egy régi emlék, a zápormosta három egymást követő délután. Még nem voltam iskolás. Tatám tervezett, rajzolt. Ezután három felnőtt: tatám, mamám és a házi bácsi szabóollóval a vastag kartonlapot a vonalak mentén kivágták. Hajtogatással, három napi ragasztással elkészült az én csodálatosan szép színes kockám. Megtanultam többek között azt is, hogy a kockának nemcsak látható, de láthatatlan oldalai is vannak.

Gépiesen forgatni kezdtem a bűvös kockát, hirtelen megtorpantam. Mint a bűvópatak, mely hirtelen, nem várt helyen a felszínre tör, úgy tört fel bennem néhány gondolat. A kockán, minden oldalon, szétszórطان, rendezetlenül sorjáztak a különböző színű lapocskák.

Az egyik lapocskára pillantottam, megállapítottam, hogy körülötte alá-fölé, mellérendelten helyezkedik el a többi. Ha egyet-kettőt forgatok, a megfigyelt lap más közegbe kerül. Mindez érvényes a nemlátható oldalakra is.

Ha a lapocskák helyére, mondjuk, a gyerekek arcképét helyezem, akkor a fölállított képletem igen szigorú odafigyelést követel. Egy forgatás, iskolai gyakorlatban előre át nem gondolt tett vagy szó, sérülékennyé teheti, akár károsíthatja is azt a gyermeket, akit reámbíztak.

1982. október első tíz napja a sorozatos kihívások, megválaszolatlan kérdések, önként vállalt, megoldást váró feladatok jegyében telt. A személyre szabott gyakorlatokat otthon elkészítettem, szemléltető anyagot, mellékeltem. A házi munka egy kicsi részét magamra vállaltam, nem terhelhettem idős szüleimet.

Mindez nem volt elegendő, hisz valamit Peti érdekében is tennem kellett.

Október 11., hétfő. A napot odafigyelő munkával töltöttem. Egy órára a délelőtti csoportokat letanítottam. A várakozó szülőkkel a gyerekeket felöltöztettük, ellenőriztük táskáikat, saját holmijukat, majd hazaengedtem őket.

Becsengettek. A teremben, a jutaszőnyegen hat gyerek játszott, mindannyian egy osztályba jártak. Köztük volt Pöttöm Peti is. Az ajtó közelében öt édesanya és egy édesapa várták, hogy csemetéjük sorra kerüljön.

Az asztalra csak egy nagyobb méretű, képekkel teli dobozt tettem. Magam mellé kértem az egyik kisfiút. Sebtében a zsebébe akarta csúsztatni kockáját.

- Neked is van kockád? - kérdeztem nagyon halkán.

- Kicsi időre, légy szíves add kölcsön - mondtam. Elvettem, majd figyelmesen nem sietve forgatni kezdtem. A gyerek megkérdezte, hogy ki tudom-e forgatni. Bizonytalanul ugyan, de azt válaszoltam, hogy csak próbálgatom. Nem mertem állítani, hiszen tudtam, hogy nagy a tét. Sikerült. Kiforgattam. A kockát visszaadtam. Megkértem, hagyja úgy, ahogy a kezébe adtam, majd az asztal túloldalán a második helyre irányítottam. A velem szembeni helyet Petinek szántam. Következett a második, a harmadik, majd a negyedik gyerek.

Petinek föltűnhetett a szótlanság, a csönd, fölállt, figyelte a fejleményeket. Eltűnt az „alagsorban” és viharzó sebesen forgatni kezdte kockáját. Távolról figyelte munkámat, majd enyhe lenézéssel megszólalt:

- Még jó, hogy a harmadik sort ki tudtad forgatni. Máskülönben, így csinálják a VI. osztályosok is. (Könnyű neked, gondoltam magamban. Te a nagyoktól tanultál. Én viszont hálás vagyok, hogy sorállás közben az a néhány általános iskolás mellém állt. Valóban mind hatodik osztályosok voltak.)

Hátranéztem. A szülők dermedten figyeltek, a fejleményeket várták. Az asztal alatt a két kezem összetettem, hangtanul kértem a szülőket, hogy ne szóljanak. Közben az apuka odajött, halkán a tudtomra adta, hogy a folyosón rendet teremtett. A nyolc várakozó gyereket két csoportba sorolta, a fal mellett a táskájukon, fegyelmezetten ülnek. A két mindig izgó-mozgót kinevezte ajtófélfőrnek. Rájuk bízta a bejáratot. Most éppen tilos a belépés.

Az ötödik gyerek is elfoglalta a helyét. Mindegyik előtt ott volt a kiforgatott kocka.

A hosszú asztal túlsó felén állt Peti, óvatlan pillanatra várt. Beállította a kockáját, két ujjával pöccintett rajta. A kocka sebesen siklott a sima lapon. Elkaptam, forgatni kezdtem. Közben hátranéztem. A székeken dermedten, sápadtan, mozdulatlanul ültek az édesanyák. Az édesapa az ajtókilincset marokra fogta. Letettem a színreforgatott kockát. A feladatom megoldottam, gondoltam, innen a folytatás már nemcsak tőlem függ.

Peti két kicsi tenyerébe rejtette kipirult pufók arcocskáját. A helyzet nemcsak neki, mindenki számára váratlan volt. A sorbarakott kockák előtt megállt. Tenyerével egyik szemét letakarta. Jellemző, ebben a korban mindkét szem egyszerre együtt működik. Lehajolt, majd a kockák helyzetét bemérte, ezt ujjai segítségével is leellenőrizte. A gyerekek háta mögé állt. Ujjait nézte, a kockákon rendezgetett. Visszament, megállapította, hogy a kockák helyzete jó, fedik egymást.

Az első kockát helyén hagyta, a másodikat függőlegesen elfordította, a harmadikon kettőt a negyediken hármat fordított. Így az első négy kocka zárólapján más-más szín volt látható. Ugyanezt a műveletet megismételte úgy, hogy a forgatást vízszintes irányban végezte. A két utolsóval több volt a gondjából, de ezt is megoldotta.

Tehát a kiforgatott kockákat úgy rendezte, hogy mindegyiknek a záró és oldallapja más-más színű volt. Nézegette a kockasort, majd megszólalt:

- Ahogy az asztalra tetted a kockákat, az nem is volt érdekes. Olyan egyformák voltak, mint mi az iskolás egyenruhában. De nézzétek! Milyen szép, milyen színes, milyen fényes és mind más!

A gyerekek háta mögött a számára fenntartott helyig ment. Megállt. Megkapaszzkodott a szék hátlapjába. Várt. Én is vártam, nem szóltam, az asztal takarásában a szülők felé intettem. Attól tartottam, hogy megszólalásukkal rontanak a helyzetem.

Végre helyet foglalt. Két összekulcsolt kezét az asztalra tette, fejét lehajtotta, ajkai szótlanságban mozogtak. Valamit magában fogalmazott. Fölemelte fejét, éreztem, tekintetével mind meszszebbre halad. Fölállt, mellém lépett és a következőket mondta:

- Jól van. Akárcsak eddig, továbbra is jövök - várt vagy várokotatott, nem tudom, majd folytatta:

- Holnaptól hozom az Ábécéskönyvem is.

Sok mindenre el voltam készülve, de akkor és ott hirtelen alig tudtam válaszolni. A pattanásig feszült helyzet engem is megviselt.

- Peti, akárcsak a többi gyereket, továbbra is nagyon várlak - szóltam.

Az apuka elengedte a kilincset és őszintén megmondta, hogy ő nálam, a kabinetben ismerkedik a saját fiával, majd megkérdezte, hogy mindaz, amit tettem melyik egyetemen tanították.

Peti anyukája bátortalanul ugyan, de megtudakolta, hogy gyermekéért tanultam-e meg a kocka kiforgatását. Válaszom egyszerű, őszinte és valós volt. - Anyuka, én minden gyermek-től és minden gyermekért tanulok valamit.

Mind a hat gyermek egy időben távozott. Az apukának volt még mondanivalója.

- Tanár néni, tudjuk - bár erről soha nem beszél -, hogy naponta egy teljes órával mindig többet dolgozik. A mai napból legyen elég. Önkényesen hazaküldtem a gyerekeket. Néha nem árt egy kis pihenés.

Mindent a helyére tettem, majd magam mögött becsuktam a kabinetet. A kijáratnál Laci bácsi, a portás, hangos nevetéssel, vidáman rámutatott az órára:

- Ez aztán a valami - mondta -, aki hat kockát percek alatt kiforgat, az megengedheti magának, hogy egyszer idejében hazamenjen!

Könnyűnek éreztem magam, súlytalan suhantam, siettem. A megállóban sem váraкоztam, egyidőben érkeztem a busszal. Szinte berobbantam otthonunkba. Kezemben a táskámmal, megálltam.

- Puszillak benneteket! - köszöntem.

Tata a kezébe vette az órát, baljós tekintettel a számlapra nézett és megkérdezte:

- Volt látogatód? Valami történt az iskolában? Egy egész órával hamarabb jöttél haza. - Kérdései záporoztak, válaszra nem is tudom, hogy várt-e?

A mama sápadt arccal ült, kezeit tördelte, csak annyit mondott: - Ma megszegtéd a fogadalmad ...

Én, aki vidáman, boldogan toppantam haza, nem értettem mire céloznak. Ideges lettem, az otthoni hangulaton nyugtató mondattal változtatni akartam.

- Tatám, mamám! Ma csodálatos valami történt - szóltam. Peti győzött! - Ezzel bőszes olajat zúdíttam az amúgy is langalló tűzre.

- Nem tudtad kiforgatni a kockát azelőtt a kicsiny gyermek előtt? - kérdezte mama.

- Na most már elég! - szóltam. - Hallgassatok meg. - Elejétől végig elmondtam a nap történéseit. Végignézttem magamon. Még mindig, kezemben a táskámmal az asztal előtt álltam.

Hitetlenkedve ugyan, a tata tovább faggatott. Tudni akarta, nem zavarta-e munkámat hívatlan vendég. Az is érdekelte, hogy a szülők hogyan viszonyulnak a munkámhoz. Lelkiismeret-furdalása volt, amiért előre nem tudatott velem valamit. Ez a kocka életrekeltett szellemi termék, amelyet a határon túl talált föl valaki. Olyan mint egy szakkönyv, tudvalevő, külhoni irodalmat iskolába bevinni tilos. Ezért voltak idegesek.

Lassan lehiggadtunk. Levontam a magam szerény következtetését. Mi nem tudunk, minket mások nem hagynak örülni, csak taszítjuk a fakó hétköznapiakat, egyiket a másik után.

A következő napon vadonatúj Ábécés-könyvével megérkezett Peti is. Elöttem nyitotta ki először. Érdeklődve nézte a képeket, majd tanulni kezdtünk. Úgy viszonyult könyvéhez, mint a dobozba rendezett színes képekhez. Teltek a napok. Utolérte a többieket, figyelte a párhuzamos osztály gyerekeit is. Ha netán a szomszéd osztály egy-egy oldallal megelőzte őket, a gyerekek mellé kuporodott, velük is tanult.

Írásbeli gyakorlatokat is végeztünk. A fekete fémlemezen, vízbe mártott ujjacskákkal gyakoroltak. Ez Petinek is nagyon tetszett. Ha valami nem éppen a legszebbnek sikeredett, a nap sugarainál úgyszólván eltűnt a hibás, a rossz. Füzet viszont soha nem volt nála. Váltig erősítgette, hogy otthon kényelmesen mindent elkészít.

Az édesanyja megeléghetett, hogy fiacskája a kabinetbe csak a könyvét hozza. Alkalmadtán Peti táskával érkezett. Anyukája kivette a vonalas füzetet, a tolltartót. Akárcsak a többi gyerek, a füzetet kinyitotta. Ilyen összemaszatolt, agyonfirkált, füzetet, még nem fogtam a kezembe. Megkértem, hogy a megkezdett sort folytassa.

Peti állt, arcocskája, fülei tűzben égtek. A tolltartóból kivette ceruzáját, mint egy tört, marokra fogta. A ceruza hegyét maga felé fordította, belevágta a füzetbe, erélyes mozdulattal megrán-

totta, a lapokat áthasította. Dühében a ceruzára csapott. A papír fogságából kiszabadulva, ceruzája föl pattant, pörgött a levegőben. A nagy ívben repülő ceruzát Peti megcélozta, erélyes mozdulattal még egyet rávágott.

Hátralépett, elkiáltotta magát: – Jaj a kezem, oda a kezem! Zokogott. Óriási könnycseppek patakként sorjáztak arcocskáján. Az édesanya gyermeke mellett termett. Jobb kezének hüvelykujján icipici fekete csík volt látható. Ujjacskáját mozgatta. Amikor megbizonyosodott, hogy különösen nagy baja nem esett, legyintett egyet. Nem úgy mint én.

– Anyuka! – szóltam – Peti mellettem sérült meg, kötelességem első segélyben részesíteni. Néhány szavas cédulával, az egyik gyereket az orvosi rendelőbe küldtem. Megkértem a nővért, személyesen hozzon egy ollót.

A nővér azt hitte, hogy komoly a baj. Sürgősen tudtára adtam, hogy mindent elrendezek. Peti kezét megvizsgálta. Kértem, legyen komoly és ne legyintsen.

Az asztalt leürítettem, egészségügyi szesszel fertőtlenítettem. Az asztalra tettem gyorssegély-dobozom, benne vatta, kötszer, fertőtlenítő (rivanol).

A gyerekek segítségére is szükségem volt. Kezüket alaposan megmosták. Felváltva két-két gyerek állt, Peti mellett. A sérült jobb kezét könyökben behajtottuk, a gyerekek fogták, magasra tartották. Megmagyaráztam, hogy így nem is olyan fájdalmas az ütés.

Peti mindkét kezét óvatosan, alaposan megmostam, sérült ujjacskáját vattával szárítottam rivanollal fertőtlenítettem. Géz közzé vattát helyeztem, fertőtlenítővel nedvesítettem, majd az ujjacskáját bekötöttem. Nem takarékoskodtam a gézzel, csinos masnis bubát csináltam.

A sárga víz (rivanol) láttán, egy cseppet megnyugodni láttam, ettől függetlenül sírt, zokogott rendületlenül.

Engem mindig bántott, fájdalmat okozott, ha valakit sírni láttam. Petit fölállítottam, hagyta, hogy a kagylóig kísérem, vezessem. Azokat a pergő igazgyöngyöket nehezemre esett arcocskájáról lemosni, éreztem, fordulópont előtt áll, ő ismét megküzd önmagával. Arcát lemostam, óvatosan megtöröltem, majd a fülébe sügtam valamit.

Odament anyukájához, megölelte, megpuszilta. Már nem is fájt a keze. Meggyógyult.

Körülnéztem. Az asztal alatt feküdt a ceruza.

- Gyerekek! - szóltam - óvatosan, vigyázva vegyétek föl Peti nagyon beteg ceruzáját. Az egyik gyerek az asztal alól kiemelte, a másik kezébe adta, a harmadik az asztalra tette, alig érintette. Peti csak nézte, nézte az agyongyötört, körberágott poros ceruzát. Csillogó tiszta szemeivel rámnézett, látszott rajta, ő őszintén sajnálja.

- Gyógyítsd meg a ceruzámat is! - kért.

A tolltartóba helyezte a ceruzákat. A faháncs közül előkerült még két ceruza. A fatolltartót kitisztítottam, egyik rekeszébe papírt tettem, ez lett a ceruzák ágya. A másik rekeszbe rendeztük a színes ceruzákat. Ezután megismételtük mindazt, amit az imént a kezével tettem. A tolltartó-ágyban mindhárom ceruza nem hegyezett végére kötés került.

Nézte ceruzáit, majd anyukája ölébe ült, valami fontosat súgott. Tudván, néha a gyerekek hangosan súgnak, az ablakhoz mentem. Vártam. Mire megfordultam, Peti a tolltartó előtt állt. Mellé szegődtem.

- Anyával megbeszéltünk valamit, beleegyezett. Vidd haza a tolltartóban a három ceruzát és otthon gyógyítsd meg. - Ceruzáit megsimogatta, és saját kezével a táskámba tette (a színes ceruzákat magához vette).

Napokon keresztül őszintén, sajnálkozva érdeklődött. Megnyugtattam, hogy már kevesebbet panaszkodnak, sőt kezdenek vidámak is lenni. Ami belül van, az már egészséges, várni kell, amíg a külső sérülések is meggyógyulnak - mondtam.

Idővel mind ritkábban érdeklődött, majd nekem adta a tolltartót és a ceruzákat. Tolltartója a fiókomban van most is. Ha írok, ceruzái mindig megmelegednek a kezemben, csak az igaz szót fogadják el.

Új tolltartójába új ceruzák kerültek. Tiszta, új füzetbe fejelmezetten, figyelmesen írt. Ő komolyan dolgozott.

Ettől a naptól nyugalomban, közös egyetértésben tanultunk. Megteremtődött a kabinetben is a béke szigete.

EMLÉKEZNI, NEM FELEJTENI

A nyolcvanas évek közepétől, különösen 1989 kora ősztől, életvitelünk rendhagyóvá lett. Áramfüggők voltunk. Rákényszerültünk a rendszertelenül megszakított áram adta lehetőség kihasználására. Áramszünetkor leállt minden, nem volt világítás, nem volt hideg és nem volt meleg víz, az amúgy gyengén melegített vezetékek, mint hűtőtestek üzemeltek.

A rövidülő nappalokhoz igazodva, a megszokottól eltérően rendeztük napjaink. Mindent sietve, kapkodva végeztünk. A délelőttöket a konyha és a fürdőszoba közötti ingázással töltöttük. Sebteben főztünk, ebéd után azonnal mosogattunk, hiszen nem lehetett tudni, meddig tarthat majd a nincs.

Ennek ellenére gyakran voltak látogatóink. Minduntalan a vastag felleg borította eget kémlelték, jóval alkony előtt távoztak. Tudtuk, sötétben lehetetlen a tájékozódás.

Délután fokozatosan gyorsuló sebességre kapcsoltam. A fürdőszoba előtti égő volt az iránytű, jelezte az áram létét, nemlétét. Áramtalanítottuk a hűtőt, a tv-t. Lefekvéshez előkészíttem az ágyakat. A szobába vittem házikabátot, meleg pongyolát, mellé plédeket készítettem. Áramszünet alatt a benti és a kinti hőmérséklet között alig észlelhető a különbség. A műanyag kis teknőt a kádba tettem, vízzel töltöttem. A konyhában friss vizet öntöttem az üvegekbe. A lábosba négy csésze tea került, a szobaasztalra tettem. Sötétben a csuprok talpon maradtak.

Az összeállított vacsorát elfogyasztottuk. Ismét mosogató, majd a leürített asztalra helyeztem a petróleumlámpát. A székeket kötelező jelleggel az asztal alá toltam, így mindannyiunk akadálymentes mozgásterét biztosítottam.

Napjainkat a négy fal között töltöttük. Helyzetünket kényyszerűségből, önként vállalt kijárási tilalomként fogtuk föl.

Végre leültem. Tata a kezembe adta az órát. Megkért hogy szóljak, ha a nagymutató a 12-es számjegyet megközelíti.

A mutató haladt a kiszabott úton, majd túllépve a jelölt pontot még két percig ment, majd az egész város elsötétült.

- Meglehet – szólt tata –, hogy az egyik késik, a másik siet. Nem ez a fontos. A mi óránk szerint még két percig fényben, világosságban éltünk és ez a lényeg. Az óra csodálatos találmány. Az időtlen idő emberi léptékkal megélt szakaszát méri. Milyen furcsák is vagyunk – folytatta tata –, nem egy alkalommal elfeledjük, ami tegnap még fontos volt, visszaemlékezünk arra, ami nagyon régen történt. Jó volt fölleveníteni a régmúlt történéseit, emlékeit.

Az ablakon halk egyhangúsággal kopogott az apró szemű őszi eső. Falon belül is kívül is áthatolhatatlan volt a sötét. Ezen a napon nagyon hosszú volt az áramszünet. Jóval lefekvés után vettük észre az előszobában fénylő égőt.

Tata visszafogottan, nagyon halkán beszélt:

- Takarékoskodnak az árammal úgy, hogy rettegett, fásult bénultságban tartanak ezreket. Tétlenségünket irányítják. Ha előrelátóan gondolkodnának, tudomásul vehetnék, hogy ezzel egyeseket adományba részesítenek. Mi nem ültünk, nem ülünk karba tett kézzel. Gondolkodtunk, gondolkodunk. Csak úgy, felelevenítettünk néhány nagyon régi emléket. Emlékeinket őrizzük. Mi nem felejtünk. Ez a mi múltunk, és csak a miénk.

TARTALOM

ELŐZETES	7
ELŐDEIM ÉLETE - RÉGEN VOLT GYERMEK- ÉS IFJÚKORI EMLÉKEK	13
A levelek. Keczei tata és mama - üknagyszülőim	13
Dézszi Gáborné Keczei Anna - dédnagymamám	16
Ványai Imréné, született Dézszi Ilona - Ilka nagymamám	17
Az igazi óvodás - 1905	17
Belső elvándorlás - Szőlősön töltött évek - 1914	20
A boltíves kicsi kastély - 1915	21
A vízimalom működőképes kicsinyített mása - 1916	23
Végre itthon - 1919	25
Boldog karácsony - 1910	27
BUKARESTBEN TÖLTÖTT ÉVEK	31
Az áttelepítés	31
A legrégebbi gyermekkori emlékeim - 1934	35
A kicsi gőzgépem	42
Én nem kértem, kaptam az életet	47
A régi emberekről	48
Költözködünk - kora nyár - 1937	49
Az élményözön tanulságai - 1937	50
Kerek kertet kerítettem - nyárutó - 1937	57
Építkeztünk - tavasz - 1938	61
A műszerszaküzletben	64
Az utcavégi dombháton - tavasz - 1938	67
Múzeumlátogatás	70
Pihenőszabadságon	73
A tisztáson - nyárutó - 1938	75
Ismerkedés az ismeretlennel	83

Számolni tanultam – nyárelő – 1938	86
Életre ítelve. 1938. szeptember – 1939. július	94
A kiérdemelt iskolatáska	109
A viharlámpa	120
Barangolás az egyszótagú szavak birodalmában	124
Az emberi test rejtelsei	130
A tükör talányos titka	134
Egy városzéli udvar nem szokványos hétköznapijai – 1940 kora nyár	137
Égszakadás! Földindulás! – 1940. november 9.	141
Vírasztottunk	143
A hírnök hópehely – 1940	145
Az alagút – 1940	148
 NAGYVÁRADI ÉVEK –	
A HÁBORÚ ÉS AZ AZT KÖVETŐ IDŐSZAK	155
Ilka nagymama	155
Nagyapóm	156
A zakatoló masina – 1941	162
A Lukács György utca – Gesztenye sétány	164
T. Janika	170
Hídőrségen	180
Légiriadó	182
Frontközelen	185
Az ostrom	185
Október 12-én Nagyváradon elhallgattak a fegyverek	187
Dolgos hétköznapiak	196
Az erőltetett menetelés	197
A városháza	198
A hiányzó láncszem	206
A háborús nyomok eltüntetése	211
A nagytakarítás	213
A felosztott hadikórházak	214
Az ügyintézés útvesztői	215
A hidak	220
Hivatalos úton a vajdahunyadi kohászati üzemekben	223
A Garasos híd	227
Műhelymunka	230
Vissza az iskolapadba	233

A téli tüzelő	235
Az egészségügy	235
Látogatás a vízműveknél	236
Munkára ösztönző ünnepnap – 1945. május 1.	238
Az a felejthetetlen 1945-ös első szabad május elseje, kedd	242
1945. május 9.	246
Kocka és kockázat	251
Véletlen baleset	252
Őszi betakarítás	254
Választás előtti éjszaka	254
Szavaztunk – választottunk	256
Ismét a Globus-gyárban	264
A villamos – 1948	266
Útelágazásban – 1992 őszelő	269
Villanásnyi emlék tatám nyugdíjas éveiből	272
Néhány munkaóra a tervezőasztal előtt	280
A megcsonkított külföldi körút	285
TANULÓÉVEIM KITÉRŐKKEL	295
A ...tanfolyam – 1945–1946-os tanév	295
Félévi dolgozat történelemből – 1949–1950-es tanév	297
Hogyan tovább?	301
A VI. A osztály – 1956–1957	318
Ilka nagymama	333
Hivatás, vagy foglalkozás?	339
Célegyenesben	343
Pöttöm Peti – 1982. Talán így is lehet tanítani	352
EMLÉKEZNI, NEM FELEJTENI	369

**A Partiumi füzetek kiskönyv-sorozatában
eddig megjelent munkák:**

1. Borbély Gábor – Csernák Béla: *Bihar*
2. Kordics Imre: *Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben*
3. Péter I. Zoltán: *Félicsfürdő*
4. Dánielisz Endre: *Nagyszalonta – városismertető*
5. Benedek Zoltán: *Nagykároly – református templom*
6. Bessenyei István: *Sarmaság*
7. *Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők* (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: *Szilágyság – tájak, műemlékek, emlékhelyek*
9. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: *Püspökfürdő*
10. Dánielisz Endre: *„Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”*
11. Bunyitay Vince – Fodor József: *Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad*
12. Alexandru Pop: *Varadinum – a vizek határolta város és vár*
13. *A szabadságharc zászlaja alatt* (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: *Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a 19. században*
15. Kupán Árpád: *Mezőtelegd iskolatörténete*
16. Csilik József: *István király Szent Jobbja és Szentjobb község története*
17. Emődi János: *Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból*
18. Szabó István: *Ottomány* (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: *Érsemjén* (kismonográfia)
20. *Turulmadaras emlékműveink* (gyűjteményes kötet). Összeállította Dukrét Géza
21. Dr. Mózes Károly: *A nagyváradi egészségügyi oktatás történetéből*
22. *Rév, Erdély sziklakapuja*
23. *A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról.* Évkönyv. Összeállította Dukrét Géza
24. Nánási Zoltán: *Dr. Andrásy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora*
25. *Nagyvárad tudós püspökei*
26. György Irén: *Szalacs* (kismonográfia)
27. Antal Béla: *Biharpüspöki*
28. Balláné Bakó Erzsébet – Török Ferenc: *Albis* (kismonográfia)

29. Pásztai Ottó: *„Aki fényt hagyott maga után...”*
30. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad római katolikus székesegyházai*
31. Kiss Kálmán: *Egri község (kismonográfia)*
32. Dr. Mózes Teréz: *A révi fazekasság monográfiája*
33. Emődi János – Varga Árpád: *Telegdi sírkövek, emléktáblák*
34. Jósa Piroska: *Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál*
35. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*
36. Anzik Albert: *Livada – Sárközújlak*
37. Bozsóky Krestyán Ilona: *A temesvári iparoktatás kezdeteiről*
38. Dukrét Géza: *Hegyköz (történeti monográfia)*
39. Kormányos László: *Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején*
40. Dukrét Géza: *A bihari turizmus története*
41. Velcsov Margit: *Bartók Béla és Nagyszentmiklós*
42. Szilágyi József: *Tóti község monográfiája*
43. Kovács Rozália: *Érmihályfalvi temetők*
44. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: *Nagyvárad városismertető*
45. Kupán Árpád – Dukrét Géza: *1956 emlékezete Biharban*
46. *Bartók Nagyváradon a helyi sajtó tükrében. Összeállította Thurzó Sándor*
47. Kupán Árpád: *A mozi évszázada Nagyváradon*
48. Gavallér Lajos: *Micske a helynevek tükrében*
49. Péter I. Zoltán: *Nagyvárad műemlék épületei*
50. *Nagyvárad ipartörténete*
51. Jósa Piroska: *Bihari sorsok, a változó időben*
52. Ujj János: *Arad építészeti emlékei*
53. Pávai Gyula: *Mesélő aradi házak*
54. Dukrét Géza: *Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében*
55. *Épített örökségünk, a helytörténeti kutatás tükrében. Összeállította: Dukrét Géza*
56. Orosz Otília Valéria: *Műemlék orgonák az Érmelléki Református Egyházmegyében*
57. Borbély Gábor: *Szőlő és bor az Érmelléken*
58. *A Bölcsőtől a Síríg – 250 éve született Kazinczy Ferenc*
59. Kiss Kálmán: *Túrterebes egyház- és iskolatörténete*
60. Szentjóby Szabó Andor: *Ottomány szülöttje, Kufstein halottja*
61. S. Németh Katalin: *Vigyázó kövek*
62. Kupán Árpád: *Párhuzamos életrajzok*
63. Papp Attila: *Az én Margittám. Érzelmes városmonográfia*

